སྦས་པའི་བོད།

ས་བཅད་བཅུ་གཅིག་པ།

བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཞིག་རེད་དམ།

རྒྱ་ནག་དམར་གཞུང་གིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཐོག་བརྒྱུད་ལམ་སྣ་མང་བེད་སྤྱོད་དེ་ཆེས་སྔ་མོ་ནས་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཞིག་རེད་ཅེས་ཧམ་བཤད་དྲིལ་བསྒྲགས་བྱས་དང་བྱེད་ཐུས་ལ་གཞིས་བྱས་བོད་མི་ཚང་མས་ཡིད་ཆེས་དང་ཆ་འཛོག་བྱེད་ཀྱི་མེད་ཀྱང་། ང་ཚོ་བོད་མི་ཚོས་རྒྱ་མིའི་ཧམ་བཤད་ལ་གནད་ལ་སྨིན་པའི་དགག་ལན་དང་རྩོད་པ་ཁུངས་ལུང་ལྡན་པ་རྒྱག་དགོས་རྒྱུ་གང་ལས་གལ་ཆེ་བར་སོང་། ང་ཚོས་ངེས་པར་དུ་ཕྱོགས་ལྷུང་བྲལ་བའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་མཁས་པས་བོད་ཀྱི་དོན་དངོས་ལོ་རྒྱུས་ལ་ཞིབ་འཇུག་མཐིལ་ཕྱིན་པ་བྱས་པའི་རྩོམ་ཡིག་ཁག་ལ་རྒྱུས་མངའ་ཡོན་རྒྱུ་གལ་ཆེ།

སྦས་པའི་བོད།

ལོ་རྒྱུས་དེབ་ཕྲེང་། ༨

LTWA

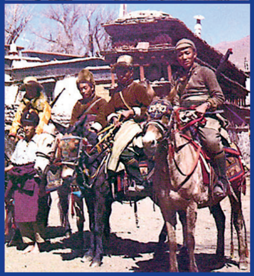

སྦས་པའི་བོད།

ས་བཅད་བཅུ་གཅིག་པ།

བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཞིག་རེད་དམ།

བོད་ཀྱི་རང་བཙན་དང་བཙན་འཛུལ་གྱི་ལོ་རྒྱུས།

ཨེལ། ཀུཛ་མིན། (Sergius L. Kuzmin)

བསྟན་འཛིན་བཀྲ་ཤིས་ཀྱིས་བསྒྱུར།

སྦས་པའི་པོད།

ས་བཅད་བཅུ་གཅིག་པ།

བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད་དམ།

ལྔ་བཅུའི་དགའ་སྟོན།
GOLDEN JUBILEE

THE LIBRARY OF TIBETAN WORKS AND ARCHIVES

© 2020 Library of Tibetan Works and Archives
First Edition: 2020

སྦས་པའི་བོད།

ས་བཅད་བཅུ་གཅིག་པ།

བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཞིག་རེད་དམ།

English Title	:	*Hidden Tibet*
Subject	:	History of Independence and Occupation
Author	:	Sergius L. Kuzmin
Translated	:	Tenzin Tashi
Edit and Proofread	:	Ven. Geshe Lhakdor and Jampa Tenzin

ALL RIGHTS RESERVED

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publisher.

ISBN: 978-81-946732-8-6

Design and layout	:	Sonam Dawa
Cover design	:	Tsering Namgyal
Software used	:	Adobe Indesign CC 6
Typeset in	:	Monlam Uni Ouchan1, 12.6 pt

Published by Library of Tibetan Works and Archives, Dharamshala, India.
Printed at VEE ENN Print-O-Pac, New Delhi-110020

དཀར་ཆག

གསལ་བཤད། v

བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད་དམ།

རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་དང་རྒྱ་ནག་གི་སྲོལ་རྒྱུན་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོར་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྟངས། 1

རྒྱ་ནག་དང“རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད”སྐོར། 32

རྒྱ་ནག་ནང“མི་རིགས་ཀྱི་དཀའ་རྙོག”སེལ་བའི་ཐབས་ལམ། 78

ལོ་རྒྱུས་ལ་ཕྱིར་མིག་བལྟས་ཏེ་བོད་ཀྱི་གནས་བབས་གླེང་བ། 105

མཐའ་བསྡོམས། 159

དཔར་སྐྲུན་གསལ་བཤད།

རྒྱ་ནག་དམར་གཞུང་གིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཐོག་བརྒྱུད་ལམ་སྣ་མང་བེད་སྤྱོད་དེ་ཆེས་སྔ་མོ་ནས་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད་ཅེས་ཧམ་བཤད་དྲིལ་བསྒྲགས་བྱས་དང་བྱེད་མུས་ལ་གཞིས་བྱེས་བོད་མི་ཚང་མས་ཡིད་ཆེས་དང་ཆ་འཛོག་བྱེད་ཀྱི་མེད་ཀྱང་། ང་ཚོ་བོད་མི་ཚོས་རྒྱ་མིའི་ཧམ་བཤད་ལ་གནད་ལ་སློན་པའི་དགག་ལན་དང་རྩོད་པ་ཁྲུངས་ལུང་ལྡན་པ་རྒྱག་དགོས་རྒྱུ་གང་ལས་གལ་ཆེ་བར་སོང་། ང་ཚོས་ངེས་པར་དུ་ཕྱོགས་ལྷུང་བྲལ་བའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་མཁས་པས་བོད་ཀྱི་དོན་དངོས་ལོ་རྒྱུས་ལ་ཞིབ་འཇུག་མཐིལ་ཕྱིན་པ་བྱས་པའི་རྩོམ་ཡིག་ཁག་ལ་རྒྱུས་མངའ་ལོན་རྒྱུ་གལ་ཆེ། དེས་ན། ད་ལན་འདིར་ཨུ་རུ་སུའི་ལོ་རྒྱུས་སྨྲ་བ་སེར་གྷི་སེ། ཨེལ། ཀུཛ་མིན་ (Sergius L. Kuzmin) གྱིས་བརྩམས་གནང་བའི་སྦས་པའི་བོད་ (HIDDEN TIBET) ཅེས་པའི་ཞིབ་འཇུག་དེབ་ཀྱི་ས་བཅད་བཅུ་གཅིག་པ་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད་དམ་ཞེས་པ་བོད་སྒྱུར་ཞུས་ཏེ་ཚང་མའི་སྤྱན་ལམ་དུ་ཕུལ་ཡོད། སྒྱུར་རྩོམ་འདི་ནི་ཕ་རན་སེར་གནས་བཞུགས་བསྟན་འཛིན་བཀྲ་ཤིས་ལགས་ཀྱིས་དང་དུ་བླངས་ཏེ་བོད་སྒྱུར་ཞུས་པ་ཞིག་ཡིན་ཞིང་། འདིར་དགེ་བཤེས་ལྷག་རྗེར་གྱིས་ཨིན་ཇིའི་མ་དཔེ་དང་བོད་འགྱུར་ཞིབ་བསྡུར་གྱིས་དགོས་ངེས་བཟོ་སྒྲིག་བྱས། མཐར་འདི་གའི་རྒྱ་ཡིག་ཚན་པའི་དོ་དམ་པ་བྱམས་པ་བསྟན་འཛིན་ལགས་ནས་རྟ་ང་ཞིབ་ཚགས་ཆེན་པོས་ཞུ་ཆེན་གནང་བ་མ་ཟད། སྒྱུར་མཆན་དགོས་རིགས་འཕྱུག་མེད་བཀོད་དེ་གཏན་ལ་ཕབ་པ་ཞིག་ཡིན་པས་དོན་གཉེར་ཅན་ལ་ཕྱུགས་ཕན་གསོ་བའི་རེ་བ་ཆེ།

ས་བཅད་བཅུ་གཅིག་པ།

བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད་དམ།

དྲི་བ་འདིར་ཁྲིམས་ལུགས་དང་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་དོན་དངོས་འབའ་ཞིག་བརྒྱུད་ནས་མ་གཏོགས་ལན་འདེབས་ཐུབ་ཀྱི་མ་རེད། དང་ཐོག་ང་ཚོས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་སྤྱིའི་དགོངས་དོན་ལ(དེ་འདྲ་གློག་རྒྱུ་ཉོབ་མདོག་ཁ་པོ་ཡོད་ཙང)བསམ་ཞིབ་བྱེད་རྒྱུ་དང་། དེ་ནས་བོད་ཀྱི་གནས་སྟངས་ལ་ཞིབ་ལྟ་བྱེད་རྒྱུ་ཡིན།

རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་དང་རྒྱ་ནག་གི་སྲོལ་རྒྱུན་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོར་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྟངས།

རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཐོག་ཆེད་ལས་མཁས་པ་གཙོ་བོ་ཞིག་ཡིན་པའི་ཕན། ཕལཏ་ ཕན་ པ་རག་ (M.C. van Walt van Praag) གིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོར་ངོས་འཛིན་གང་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། དེ་དང་བོད་ཀྱི་གནད་དོན་དབར་འབྲེལ་བ་གང་ཡོད་པའི་ཐོག་དཔྱད་ཞིབ་ཞིབ་ཕྲ་གནང་ཡོད་པ་ལས་འདིར་ཆ་རྐྱེན་ལྟེ་བ་ཁག(འདིར་སྙིང་བོར་སྡུད་ཆེད་ཁུངས་དྲུ་མ་དྲངས་མེད་ཙང། དེ་དག་མ་ཡིག་ནང་དུ་ལྟའང་ཡོད)འགོད་རྒྱུ་ཡིན།[1]

1 Van Walt, 1987, p. 93-110.

རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་སྒྲིག་འཛུགས་ཅན་གྱི་སྤྱི་ཚོགས་ཤིག་ཡིན་པས་མ་ཚད། ད་དུང་དེ་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་ལམ་སྐྱོང་བར་མེད་དུ་མི་རུང་བའི་ཁྱད་ཆོས་ཁ་ཤས་ཚང་བའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྡེ་ཁག་ཅིག་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། རང་བཙན་གཙང་མ་ལྡན་པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྱད་ཆོས་རྫ་བ་ནས་བྲལ་བའི་མཐའ་གཉིས་ཀྱི་བར་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེར་ཆབ་སྲིད་ཐོག་ནས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་མེད་པ་ལྟེ་བ་ཆགས་ཡོད། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ལྟར་ན། ལུང་པ་ཞིག་རྒྱལ་ཁབ་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་པར་དེར་མངའ་ཁོངས་ས་ཆ་དང་མི་འབོར་ངེས་བརྟན་དགོས་པ་དང་། མངའ་ཁོངས་ས་ཆ་དེའི་ཐོག་ནུས་པ་ཐོན་པའི་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན་གྱི་སྲིད་གཞུང་ཞིག་དགོས་ཐོག །སྲིད་གཞུང་དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྡེ་ཁག་གཞན་གྱི་དབང་སྒྱུར་རམ། ཤུགས་རྐྱེན་འོག་མེད་པར་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་སྡེ་ཁག་གཞན་དང་འབྲེལ་བ་འཛུགས་ནུས་པ་ཞིག་དགོས། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡོད་མེད་ལ་དེའི་མངའ་ཁོངས་ས་ཆའི་རྒྱ་ཁྱོན་གྱིས་ཁྱད་པར་གང་ཡང་བཟོ་གི་མེད་སྟབས(རྒྱུན་སྲོལ་ལྟར་ས་ཐིག་གཏན་འབེབས་བྱས་ཏེ)དེའི་ས་མཚམས་དབྱེ་འབྱེད་ཁ་གསལ་བྱེད་དགོས་དོན་མེད། ཆ་རྐྱེན་གལ་ཆེ་ཤོས་ནི་ནུས་པ་ལྡན་པའི་སྲིད་གཞུང་ཞིག་དགོས་པ་དང་། སྲིད་གཞུང་དེའི་ལས་འགན་ཁོངས་སུ་དཔེ་མཚོན་ཙམ་ཞུས་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་མང་དང་མངའ་ཁོངས་ས་ཆའི་ཐོག་སྲིད་གཞུང་གི་དབང་སྒྱུར་དབང་ཆ་ལག་བསྟར་བྱེད་པ་དང་། དཔྱ་ཁྲལ་བསྡུ་ལེན། ཁྲིམས་ལུགས་ཁྱབ་སྤེལ། ཁྲིམས་སྒྲིག་དྲང་བདེན་གྱིས་སྐྱོང་བ། སྤྱི་ཚོགས་ཀྱི་ལས་དོན་སྒྲུབ་པ་བཅས་ཚུད་ཡོད།

རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མངའ་ཁོངས་ས་ཆའི་ནང་དེ་ལ་རང་ཆས་སུ་གོང་ན་མ་མཆིས་པའི་དབང་ཚད་ཡོད་པ་དང་། རྒྱལ་

ཁབ་དེ་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་ལམ་འཛུགས་པའི་རང་དབང་ཆ་ཚང་ཡོད་པར་གོ་གི་ཡོད། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ལྟར་ན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་གནས་མིན་ལ་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་གོང་ན་མེད་པའི་དབང་འཛིན་པ་དེ་རྒྱལ་ཁབ་ནང་ཡོད་དགོས་པ་ལས་ཕྱིར་མེད་པ་དགོས་རྒྱུ་གལ་ཆེན་པོ་རེད། འོན་ཀྱང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མར་རང་དབང་ཆ་ཚང་ཡོད་མི་ཆོག་པའི་ཚད་བཀག་བཟོས་ཡོད་དེ། དཔེར་ན། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ཞིབ་ལྷན་ཚོགས་ཀྱི་དབང་ཚད་ལ་དང་ལེན་བྱས་པ་དང་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་སམ་མང་པོའི་དབར་གྲོས་མཐུན་བཞག་པ་བརྒྱུད་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྒྲིག་འཛུགས་དང་། མཉའ་འབྲེལ་སྒྲིག་འཛུགས། དཔལ་འབྱོར་གྱི་ཐུན་མོང་ཚོགས་སྡེ་འདྲ་མིན་དུ་འཛུལ་ཞུགས་བྱེད་པར་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རང་དབང་ཆ་ཚང་མེད། གལ་ཏེ་སྡེ་ཁག་ཅིག་གི་རང་དབང་ལ་ཚད་བཀག་བྱུང་ཐལ་དྲགས་ཏེ་དེའི་རང་དབང་ཧྲིལ་པོ་ཧ་ལམ་གཞན་ལག་ཏུ་ཤོར་ཡོད་ན་སྡེ་ཁག་དེ་ལུགས་དང་མཐུན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཐབས་མེད་པ་དང་། ཕྱོགས་གཞན་ཞིག་དེར་གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་དབང་སྒྱུར་ངེས་ཅན་འོག་ཚུད་ཡོད་ནའང་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རང་དབང་རང་བཙན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཆོག་ཅིང་། སྐབས་རེ་རྒྱལ་ཁབ་དེས་རང་གི་རང་དབང་རང་བཙན་མ་བརླགས་པའི་སྔོ་ནས་རང་གི་རྒྱལ་སྲུང་ངམ། རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་རྩིས་སྤྲོད་ཆོག །

ཆིངས་དོན་གྱི་འགན་དབང་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ལུགས་མཐུན་རང་བཙན་གྱི་ངོ་བོ་མེད་པ་ཆགས་པའམ། དེ་ཤུགས་ཆུང་དུ་འགྲོ་གི་མེད། དཔེར་ན། ཆིང་གོང་མ་དང་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་མི་སེར་སྤྱིལ་མཁན་སྟོབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་དང་"མགོ་འདོགས་ཆིངས་ཡིག"བཞག་སྟེ་དེ་ཚོར་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཆའི་ནང་དམིགས་བསལ་ཁེ་དབང་མང་པོ་སྤྲད་ཡོད་ཀྱང་། དེ་རྒྱ

ནག་གི“ས་ཁོངས་གཅིག་གྱུར་དང་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་རང་དབང་རང་བཙན”བརྣག་རྐྱེན་དུ་སོང་མེད། དངོས་ཡོད་རང་བཙན་ནི་ལུགས་མཐུན་རང་བཙན་དང་མི་འདྲ་བར་ནུས་པ་ལྡན་པའི་སྲིད་གཞུང་ཞིག་ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་སྟོབས་ཤུགས་ལས་རང་བཙན་ཡིན་པའི་གནས་སྟངས་ཤིག་རེད།

ཆབ་སྲིད་ཀྱི་སྡེ་ཁག་ཅིག་གསར་བརྗེའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་གཞི་རྩའི་སྒྲིག་གཞི་ཁག་གཅིག་བརྫལ་བཤིག་བཏང་ནས་གསར་དུ་བྱུང་བའི་སྐབས་སུ་དེ་ལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཚང་བའི་ངོས་འཛིན་འཐོབ་པར་དངོས་ཡོད་རང་བཙན་གྱི་གནས་སྟངས་ངེས་ཅན་ཞིག་སྔོན་རྒྱུ་ཡོད་པ་སྔོན་འགྲོའི་དགོས་ངེས་ཆ་རྐྱེན་ཞིག་ཆགས་ཡོད། ཅི་སྟེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་དཔུང་ཤུགས་ཀྱིས་བཙན་འཛུལ་བྱས་པ་ཡིན་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་རང་བཙན་ལ་དོ་ཕོག་མི་འགྲོ་བ་དང་། ཅི་སྟེ་ཇོད་རྙོག་དེ་ལ་མཐའ་མའི་ཐག་གཅོད་མ་བྱུང་བར་ལྷག་བསྡད་ཡོད་ཚེ་གཡུལ་འཐབ་ཀྱིས་བཙན་བཟུང་བྱས་པ་དེས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་སྒྱུ་མཐུད་གནས་རྒྱུར་ཤུགས་རྐྱེན་ཐེབས་ཀྱི་མེད་པ་མ་ཟད། ཐ་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་སྲིད་གཞུང་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ཧྲིལ་པོའི་ནང་ཡོངས་སུ་ནུས་མེད་དུ་གྱུར་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་ཡུལ་གྲུར་དུ་སོང་བ། ཡང་ན་ཁྲུ་སིམ་མེར་སྡོད་དགོས་བཟོས་ཀྱང་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་རྒྱུན་གནས་ལ་དོ་ཕོག་ཐེབས་ཀྱི་མེད། ཅི་སྟེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་དམག་འཁྲུག་གམ། ཡང་ན་ས་ཁོངས་ཁ་ཕྲལ་བཏང་བ། ཡང་ན་སྔོན་གྱི་དབང་འཛིན་པས་དབང་ཆ་བློས་གཏོང་བྱས་པ་དང་མི་མང་གིས་དབང་ཆ་བཟུང་ནས་གྲུབ་པ་ཡིན་ན་དེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཚང་བའི་ངོས་འཛིན་འཐོབ་པར་དེས་མངའ་ཁོངས་ས་ཆའི་ཐོག་སྲིད་གཞུང་གི་དབང་ཚད་ནུས་པ་ཐོན་པ་ལག་བསྟར་བྱེད་ཐུབ་པ་དགོས་རྒྱུ་ལྟེ་བ་ཆགས་ཡོད། ཕྱི་ལོ ༡༩༡༧ ལོ་ནས་ ༡༩༡༨ ལོ་བར་གྱི་ཞིན་ལེན་ཊའི་གནས་བབས་དེ་དཔེ་མཚོན་ཞིག་རེད། ཕྱོགས་གཞན་དེར་གཞན་ཡང་ཕྱི་ལོ་

༡༩༩༡ ལོ་ནས་ ༡༩༩༨ ལོ་བར་གྱི་དུས་ཡུན་ནང་མཐའ་མཐུན་ཤོག་ཁག་གིས་ཨི་རན་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་པ་དེ་རང་བཙན་གྱི་སྲིད་གཞུང་ཞིག་གི་ཉམས་ཞན་པའི་དབང་ཆ་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཧྲི་ལྷར་མཉམ་སྤེལ་བྱས་པའི་དཔེ་མཚོན་ཞིག་ཆགས་ཡོད།

ཕྱོགས་གཅིག་ནས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་གནས་ཡུན་ཐུང་ངུ་ལས་མེད་ཚོག་པ་དང་། ཕྱོགས་གཞན་དེར་རང་དབང་ལྡན་པའི་སྒོ་ནས་ལས་དོན་སྒྲུབ་མཁན་གྱི་སྡེ་ཁག་ཅིག་དུས་ཡུན་ངེས་ཅན་ཞིག་རིང་རྒྱུན་མི་ཆད་པར་གནས་ཡོད་ན་དེ་སྡེ་ཁག་དེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཚང་བ་དང་། དེར་དངོས་སུ་རང་བཙན་གཙང་མའི་ངོས་འཛིན་འཐོབ་པར་བྱེད་པའི་དཔང་རྟགས་གལ་ཆེན་ཞིག་ཆགས་སྲིད། འདི་འདྲའི་གནས་སྟངས་འོག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ངོས་འཛིན་འཐོབ་རྒྱུའང་གནད་འགག་ཆེན་པོ་རེད།

རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྟངས་དེ་མངོན་གསལ་དོད་པོ་དང་ཤུགས་བསྟན་གང་རུང་ཡིན་ཚོག་ཅིང་། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་མངོན་གསལ་དོད་པོས་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྐབས་གཞུང་འབྲེལ་གྱི་བརྗོད་ཁྲབ་ཅིག་བཏང་སྟེ་དེའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་དེར་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ངོ་བོ་ཚང་བར་ངོས་འཛིན་བྱེད་འདོད་ཡོད་པ་གསལ་པོར་འགོད་དགོས། མངོན་པར་མི་གསལ་བའམ་ཤུགས་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྟངས་ནི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཚང་བར་ངོས་འཛིན་བྱེད་རྗེས་ཡོད་པ་སྟོན་པའི་བྱ་སྤྱོད་གང་རུང་ཡིན་ཚོག །དེ་འདྲའི་བྱ་སྤྱོད་ཀྱི་ཁྲིད་ནས་གལ་ཆེ་ཤོས་ནི་ཕྱོགས་གཉིས་དབར་གྱི་ཆིངས་ཡིག་ཡིན་ཞིང་། ཆིངས་ཡིག་དེ་ཚོ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ཕྱི་སྲིད་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་གོང་ན་མེད་པ་དེ་རེད། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་འཐོབ་ཐབས་ཀྱི་གོམ་པ་དང་པོ་ནི[རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ནང་]ཚོང་འབྲེལ་དོན་གཅོད་དང་གཞུང་ཚབ་ཁང་འཛུགས་རྒྱུ་དེ་རེད། རྒྱལ་སྤྱིའི་

ཁྲིམས་ལུགས་ནང་དངོས་ཡོད་དང་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ལྡན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་བམ་རང་བཙན་གྱི་ཁྱད་པར་ལ་ཁས་ལེན་འདི་ལྟར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་དེ། ཐ་སྙད་འདི་ཚོ་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་པའི་བརྒྱུད་རིམ་ཁྲོད་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ནང་གི་ཕྱོགས་ཁག་འདྲ་མིན་གྱིས་རང་ཕྱོགས་ལ་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པ་ལས་གཞན་ཕྱོགས་ལ་མེད་པའི་རྩོད་རྙོག་ཐག་མི་ཆོད་པ་དང་། ངོས་འཛིན་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེས་ཕྱོགས་ཁག་སུ་གང་གི་འདོད་པ་ལྟར་བྱེད་འདོད་པ་མེད་པའི་གནས་སྟངས་བྱུང་ན་བེད་སྤྱོད་ཡོད།

ངོས་འཛིན་བྱེད་ཕྱོགས་ཙམ་མ་ཟད་ད་དུང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྤྱོད་ཚུལ་གཞན་དག་ཀྱང་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོ་བདེན་དཔང་གལ་ཆེན་ཡིན་སྲིད། དཔེར་ན། ཡིན་ཤག་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་སྲིད་གཞུང་དང་ལྷན་དུ་ཐད་ཀར་རམ་ལོགས་སུ་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་དང་། ལྷག་པར་དུ་འབྲེལ་ལམ་གྱི་ཁྱབ་ཁོངས་རྒྱ་ཆེན་པོ་ཡོད་ན་དེ་ཚོ་བདེན་དཔང་གལ་ཆེན་པོ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། དེ་བཞིན་དུ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་དང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དག་དབར་གཞུང་འབྲེལ་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་དང་། ལྷག་པར་དུ་ཕན་ཚུན་སྲིད་གཞུང་གི་གཞུང་འབྲེལ་འཐུས་ཚབ་གཏོང་ལེན་དང་། གྲོས་མཐུན་འཛོག་པ། བར་འདུམ་བྱེད་པ། དམག་དོན་རོགས་སྐྱོར་དང་གཞུང་འབྲེལ་གྱི་རོགས་སྐྱོར་གཞན་སྤྲོད་རེས་བྱེད་པའམ། ཡང་ན་ཚོང་འབྲེལ་ཡོད་ན་དཔང་རྟགས་གལ་ཆེན་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། ད་དུང་མི་མང་གི་ཡིད་ཆེས་དང་རེ་འདུན་ཡང་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ངོས་འཛིན་ཐོབ་མིན་གྱི་བསམ་གཞིག་བྱེད་གཞིར་གཟུང་ཆོག །

ཕྱོགས་གཞན་ཞིག་ནས་བཤད་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་རང་བཙན་ཤོར་ཟིན་པར་ངོས་འཛིན་ཡོང་བར་བདེན་དཔང་ཤུགས་ཆེན་པོ་དགོས་ཏེ། གལ་ཏེ[རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་རང་བཙན་ཤོར་ཟིན་པའི]བདེན་དཔང་འདང་ངེས་མེད་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རང་བཙན་ཡིན་པར་སྔ་མཐུད་ངོས་འཛིན་བྱེད་དགོས། གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་

གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ཐོག་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་ལུགས་བཤད་ཆེ་དེའི་སྒྲུབ་བྱེད་ཡོངས་སུ་གཉིས་མོས་ཀྱི་གྲོས་མཐུན་གནང་རྒྱུའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་དེས་གཞན་དེའི་ཐོག་དུས་ཡུན་རིང་པོའི་རིང་དོན་དམ་གྱི་དབང་སྒྱུར་བྱས་པའི་རྩོད་མེད་སྒྲུབ་བྱེད་སྟོན་རྒྱུ་ཡོད་དགོས།

རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཡོངས་ཁྱབ་རྩ་དོན་རྩིས་མེད་དུ་བཏང་སྟེ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱས་ན་ཕྱིའི་དབང་སྒྱུར་འོག་ཚུད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་བརླག་གི་མེད། དེར་བརྟེན། དྲག་པོའི་དཔུང་འཛུལ་དང་། བཙན་འཛུལ་ཚུད་པའི་ཁྲིམས་འགལ་གྱི་ཐེ་བྱུས་བྱ་སྤྱོད་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་མེད་པར་ཆགས་པའི་རྐྱེན་བྱེད་མི་ཐུབ། གལ་ཏེ་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པ་འགོ་མ་ཚུགས་པའི་སྔོན་དུ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་དམག་གི་བཙན་འཛུལ་དང་ཁྲིམས་འགལ་གྱི་ཐེ་བྱུས་ཐོག་སྟེ་གནས་སྐབས་རིང[རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི]དྲག་པོའི་བཙན་གནོན་འོག་ཚུད་པའི་གནས་སྟངས་དེ་བཅིངས་འགྲོལ་བཏང་བའམ། ཡང་ན་མངའ་ཡོངས་བཙན་འཕྲོག་བྱས་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པའི་དབང་དུ་བཏང་ཡང་། དེང་དུས་ཀྱི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་ངོས་འཛིན་འདི་ལྟར་བྱེད་ཀྱི་མེད།

དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་སྔོན་ནས་ཡོད་ཅིང་། ཡུ་རོབ་ནང་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་པའི་སྲ་མོའི་རྩ་འཛིན་ཞིག་ལྟར་ན། ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མ་སྒོ་ཀུན་ནས་འདྲ་མཉམ་ཡིན་དགོས་པའི་ངེས་པ་མེད། དཔེར་ན། “འདྲ་མཉམ་མིན་པའི་མཐའ་འབྲེལ”ནང་ཞུགས་པ་ཞན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་སྟོབས་ལྡན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་བརྟེན་གྱི་ཡོད། གླིང་ཆེན་ཨེ་ཤེ་ཡའི་ནང་དུའང་དེ་འདྲའི་ལམ་ལུགས་ཤིག་ཡོད་དེ། རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་སམ་དེ་ལས་མང་བ་ཕན་ཚུན་འབྲེལ་བ་བྱུང་དུས་ཁོ་ཚོའི་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་ཏ་ལམ་དུས་རྟག་ཏུ་འདྲ་མཉམ་མ་རེད། རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མར་འདྲ་མཉམ་གྱི་ལྟ་ཚུལ་དེ་ཡུ་རོབ་ནང་དུས་རབས་བཅོ་

བརྒྱུད་པའི་གཉིས་ཆ་ཕྱི་མའི་ནང་གཞི་ནས་ལག་བསྟར་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། ཨེ་ཤི་ཡའི་ནང་དེ་ནས་བརྩེས་པའི་དུས་རབས་གཅིག་ལྷག་གི་རྗེས་ལ་ལག་བསྟར་བྱུང་བ་རེད།

བོད་ཀྱི་གནས་བབས་དང་འབྲེལ་ནས“སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ”དང་། “མིང་ཙམ་གྱི་དབང་སྒྱུར།” “རྟེན་འབུལ་རྒྱལ་ཁབ”སོགས་ཐ་སྙད་རྙིང་པ་ཁག་གཅིག་ལ་དཔྱད་ཞིབ་བྱས་ན་དོན་སྙིང་ཡོད། ཐ་སྙད་འདི་ཚོར་ངེས་ཚིག་ཁ་གསལ་འཛོག་རྒྱུ་ཁག་པོ་ཡོད་པ་དང་། ལྷག་པར་དུ་འདི་ཚོའི་གོ་དོན་དུས་ནས་དུས་སུ་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་དགོས་དབང་ལ་བརྟེན་ནས་འགྱུར་བ་བཏང་ཡོད། དང་ཐོག“སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ”ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་ནས་འགོ་འཛུགས་རྒྱུ་ཡིན། དོན་དངོས་ཐོག་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ་ཕན་ཚུན་དབར་དེ་ཚོ་གསར་བཟོ་བྱེད་པའི་ཐབས་ལམ་དང་མཐུན་པར་རིགས་མི་འདྲ་བ་མང་པོ་ཡོད། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ཁང་གིས་ལུང་འདྲེན་བྱེད་པའི་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ་དང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དབར་གྱི་འབྲེལ་བའི་ཐུན་མོང་ཁྱད་ཆོས་ནི་གཤམ་གསལ་ལྟར་རེད། དེ་ནི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཁྱབ་ཁོངས་འོག་ཚུད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་དབར་ཕན་ཚུན་གཉིས་མོས་ཀྱི་འབྲེལ་བ་ཞིག་ཡིན་དགོས་པ་དང་། འབྲེལ་བ་དེའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གམ། གཅིག་ལས་མང་བས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་ཕྱིའི་ཉེན་ཁ་ལས་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་པའི་ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་འགན་དབང་ཡོད་པས་མ་ཚད། ད་དུང་རྒྱལ་ཁབ་དེའམ་དེ་ཚོར་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཕྱི་སྲིད་ཀྱི་འགན་ཡང་ཡོད། དེའང་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ་གྱི་གྲོས་མཐུན་འཛོག་པ་དེ་རང་གིས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་པས་གྲོས་མཐུན་དེའི་ནང་རྒྱུན་དུ་འབྲེལ་ཆགས་ཕྱོགས་ཁག་ཚོའི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་གི་གནས་བབས་ཐོག་ནན་བཤད་བྱེད་ཀྱི་རེད། སྤྱིར་ཕྱོགས་གཉིས་ཀའི་སྲིད་གཞུང་གི་ལས་ཁུངས་ཁག་ཐ་དད་དུ་གནས་ཀྱང་།

སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེས་ལས་དོན་ཁག་གཅིག་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེའམ་དེ་ཚོར་སྤྲོད་ཀྱི་རེད་ཀྱང་། དེའམ་དེ་ཚོའི་སྲིད་གཞུང་གི་དབང་ཚད་ལ་ཁས་ལེན་མི་བྱེད་པའམ། མགོ་སྐྲུར་གྱི་མ་རེད། རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་སམ་དེ་ལས་མང་བའི་དབར་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁྱལ་གྱི་འབྲེལ་བ་གཞམ་གསལ་ཆ་རྐྱེན་གཉིས་ཀྱི་འོག་ཏུ་མེད་པ་ཆགས་རྒྱུ་རེད། དེའང་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁོངས་སུ་བཙུག་པའམ། (རྒྱལ་ཁབ་སྔ་མ་དེའི་རང་བཙན་ཤོར་བ།) ཡང་ན་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེས་རང་གི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཆ་ཚང་བ་སྔར་བཞིན་བཀོལ་སྤྱོད་བྱེད་པའི་ཐག་གཅོད་བྱས་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་དབར་གྱི་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁྱལ་གྱི་འབྲེལ་བ་མེད་པ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། ད་དུང་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དང་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དབར་ཕན་ཚུན་དམག་འཁྲུག་བྱུང་ནའང་འབྲེལ་བ་དེ་རྩ་མེད་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། འབྲེལ་བ་འདི་རིགས་ཡུ་རོབ་ནང་ཡོད་པ་ཙམ་མ་ཟད། ད་དུང་ཨེ་ཤེ་ཡའི་དབུས་ཁུལ་དུའང་ཡོད།

"མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང"ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་ཐོག་མར་བཀས་བཀོད་རྒྱུད་འཛིན་གྱི་ཁྲིམས་སྲོལ་ལས་བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། དེས་མངའ་བདག་དང་མངའ་འབངས་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་སྟོན་གྱི་ཡོད། ཐ་སྙད་འདི་ཐོག་མར་དབྱིན་ཇིས་བོད་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་རྗེས་བེད་སྤྱོད་བཏང་ཡོད་ཀྱང་། འདི་འདྲའི་འབྲེལ་བ་བོད་དང་། སོག་པོ། མན་ཧྲུ། དེ་བཞིན་ཨེ་ཤེ་ཡའི་རྒྱལ་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་མང་པོའི་ནང་སྔོན་མ་ནས་ཡོད། "མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང"ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཁྲིམས་དང་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོར་ཡོད་པ་ལས་མི་མང་ལ་མེད་པ་དང་། མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་མནའ་འབྲེལ་འཛུགས་པའི་དབང་ཆ་ཡོད་

པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཆོར་སྒྲོར་གྱི་རེད། དཔེར་ན། རོ་མན་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱིས་ལྷེས་ཏེ་ཕ་ལི་ཡཱའི་ཞི་ཆིངས(ཕྱི་ལོ་ ༡༧༩༡ ལོར)ལ་བརྟེན་ནས་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པའི་ཆ་ཤས་རྒྱལ་ཁབ་ཆོའི་ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་བཙུགས་པ་ལྟ་བུའོ།

ད་དུང་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་ཞིག་དུས་གཅིག་ལ་མིང་ཙམ་གྱི་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན་དང་མངའ་འབངས་གཉིས་ཀ་ཡོང་སྲིད། ཡུ་རོབ་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་དབར་གྱི་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་འབྲེལ་བ་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་དབར་གྱི་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ་འབྲེལ་བ་ཧ་ཅང་འདྲ་པོ་ཡོད་པ་དང་། དེ་གཉིས་དབྱེ་བ་འབྱེད་ཁག་པོ་ཡོད། རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་དེ་བཀས་བཀོད་རྒྱུད་འཛིན་མི་སྣ་སྣེར་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་དང་ངོ་བོ་དབྱེར་མེད་དུ་འགྱུར་བ་དང་། ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་ཞིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་ལ་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མནའ་འབྲེལ་བཙུགས་པར་བརྟེན་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་འཛིན་མཁན་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་དེས་དབང་བསྒྱུར་བ་བརྒྱུད་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མངའ་བདག་ལ་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཐོག་རང་སྐྱོང་གི་དབང་ཆ་ཡོད། མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་དེས་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེར་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་པའི་འགན་ཡོད་པ་དང་། གལ་ཏེ་དམག་འཁྲུག་བྱུང་ན་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེས་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་དེར་དམག་དོན་གྱི་རོགས་སྐྱོར་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། ད་དུང་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེས་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མངའ་བདག་ལ་ལོ་ལྟར་ལོ་ཕྱག་འབུལ་དགོས་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་པོའི་འབྲེལ་བ་སྤར་མྱུས་ལྟར་ཡིན་པ་སྟོན་ཆེད་དུས་ནས་དུས་སུ་མིང་ཙམ་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་དེར་མི་ངོ་དངོས་སུ་བཅར་ནས་གུས་འདུད་ཞུ་

དགོས་ཀྱི་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་། སྐབས་རེ་འབྲེལ་བ་འདི་རིགས་ལམ་ལུགས་སྲོལ་ཙམ་ཡིན་ཞིང་། ཟླུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མངའ་བདག་གིས་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མངའ་བདག་ལ་ཆེ་མཐོང་འབུལ་བ་དང་། ཕོང་ལ་གུས་འདུད་ཞུ་བའི་རྣམ་པ་སྟོན་པ་ཙམ་གྱིས་འགྲིག་གི་ཡོད། མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་གི་འབྲེལ་བ་འདི་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཕོངས་སུ་ཚུད་པའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་དམིགས་བསལ་ཁྱད་ཆོས་ཤིག་རེད།

མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ངེས་པར་དུ་གྲོས་མཐུན་གཞིར་བཞག་པ་ཡིན་མི་དགོས་ལ་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མངའ་བདག་གི་དབང་ཚད་ཟླུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མངའ་བདག་གིས་ཕྱུལ་ནས་བྱུང་བ་ཡིན་པའི་ངེས་པའང་མེད། མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཕྲན་ཚེགས་ཙམ་ལས་མེད་པའི་གནས་སྟངས་འོག་ཟླུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ལ་སྤྱིར་ལུགས་མཐུན་དང་དོན་དམ་རང་བཙན་མེད་ཀྱང་། དེར་རྒྱལ་སྤྱིའི་ངོ་བོ་ལྡན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཆོག་གི་རེད། དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་ནང་ཐ་སྙད་འདི་འཐོར་ཞིག་འགྲོ་བཞིན་ཡོད་པའི་ཨོ་ཊོ་མན་རྒྱལ་ཁམས་ (Ottoman Empire) དང་དེའི་དབང་འོག་གི་རང་སྐྱོང་ས་ཁུལ་དང་འདི་འདྲའི་གནས་སྟངས་སྐོར་ཤོད་དུས་བཀོལ་སྤྱོད་བྱས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་རིགས་མི་འདྲ་བའི་དབར་གྱི་མཐུན་པའི་ཆ་སྙུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ་གྱི་རིགས་ལས་ཉུང་བ་ཡོད། ཡུ་རོབ་ནང་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་གི་དོན་ནི་ཟླུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་རང་ལ་ཡོད་པའི་དོན་ཡིན་ཡང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་སྡིངས་ཆའི་ཐོག་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་པ་དེས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཚབ་བྱེད་ཀྱི་རེད། དུས་དེ་ནས་བཟུང་ལག་ལེན་དངོས་ཀྱི་ཐོག་ལ་ཐ་སྙད་འདི་མཚོན་དོན་དང་མིང་ཙམ་གྱི་འབྲེལ་བ་སྟོན་ཆེད་དུ་བེད་སྤྱོད་གཏོང་གི་ཡོད་པ་དང་། དོན་དམ་དུའང་ཐ་སྙད

འདིས་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དང་མི་སེར་སྤྱིལ་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་མཚོན་གྱི་ཡོད།

དེས་ན། “མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང”ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེ་ཉིད་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་དེར་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིད་གཤིས་ཡོད་པའམ་མེད་པ་གང་ཡང་སྟོན་གྱི་མེད། གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ཐོག་མིང་དོན་མཚུངས་པའི་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་ན་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེར(གཞུང་འབྲེལ་དང་དོན་དངོས་ཐོག)རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིད་གཤིས་མེད་པར་རྩི་གི་ཡོད་པ་དང་། གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ཐོག་དོན་གྱིས་སྟོངས་པའི་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ལས་མེད་ན་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་གནས་བབས་ལ་ཤུགས་རྐྱེན་ཐེབས་དགོས་དོན་མེད།

དེ་སྔ་བཙན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པས་ཨེ་ཤི་ཡ་དང་། ཨ་ཧྥེ་རི་ཁ། ཁད་རི་ཊེན། ཨ་མི་རི་ཀའི་དབུས་ཁུལ་སོགས་སུ་དབང་སྒྱུར་བྱས་པའི་སྐོར་ཤོད་སྐབས་དམིགས་སུ་བཀར་ནས“དབང་ཤུགས་ཀྱི་ཁྱབ་ཁོངས”ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་བེད་སྤྱོད་བྱས་ཡོད། དབང་སྒྱུར་གྱི་ཁྱབ་ཚད་མི་འདྲ་ཞིང་། བཙན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པས་ཆིངས་ཡིག་དང་། ཕྱོགས་རྐྱང་པའི་གསལ་བསྒྲགས། ཡང་ན་ནུས་པ་ལྡན་པའི་སྒོ་ནས་སེམ་འཛུལ་བྱས་པ་སོགས་ལ་བརྟེན་ནས་ས་ཁུལ་ལམ། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཐོག་རང་གི་དབང་ཤུགས་བཙུགས་ཡོད། འདི་ལྟར་བྱེད་པའི་ཐབས་ལམ་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པ་ཞིག་ནི་ཤོག་ཁག་གསུམ་པའམ། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གིས་རང་གི་དབང་ཤུགས་འོག་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཆ་ཤས་གང་ཡང་རུང་བ་ཞིག་རང་ཁོངས་ལས་ཁ་གྲལ་གཏོང་མི་འཇུག་པ་དང་། རང་གི་དབང་ཤུགས་འོག་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་ལམ་ནང་ལྷ་སྐྱུལ་གྱི་ཆ་ཤས་ལེན་མི་འཇུག་རྒྱུ་དེ་རེད། ཡིན་ན་ཡང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་དབང་ཤུགས་འོག་ཤོར་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་རང་བཙན་ནམ། ཡང་ན་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་དངོས་སུ་ཤོར་མེད།

ད་ལྟ་ང་ཚོས་རྒྱ་ནག་དང་རྒྱ་ནག་དང་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་སྐོར་གླེང་བར་བྱ། རྒྱ་ནག་མིང་དང་ཆིང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་ཀྱི་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་སྐྱོང་སྟངས་དེ་སྔ་མོའི་རྒྱ་ནག་གི་རྟེན་འབྲུལ་ལམ་ལུགས་གཞིར་བཞག་ནས་གོ་བ་ལེན་དགོས་པ་དང་། ཁྲུང་ཧྭའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཆབ་སྲིད་རིག་པའི་ནང་འདི་འདྲའི་ལམ་ལུགས་ཤིག་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་དུས་མཇུག་བར་རྒྱུན་བསྲིངས་ནས་གནས་ཡོད། དུས་ཕྱིས་སུ་ཕྱི་ལོ་ ༡༨༥༢ ལོའི་དབྱིན་ཆིང་དམག་འཁྲུག་བྱུང་རྗེས་རྒྱ་ནག་གིས་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་དང་ཆིངས་ཡིག་འཛོག་འགོ་བཙུགས་ཏེ་ལམ་ལུགས་དེ་རིམ་པས་མཚམས་བཞག་པ་རེད།

རྟེན་འབྲུལ་ལམ་ལུགས་ནི་གནམ་སྲས་ཡིན་པར་གྲགས་པའི་[2]ཀྲོའུ་རྒྱལ་རབས(ཕྱི་ལོ་སྔོན་གྱི་ལོ་ ༡༡༢༢ ལོ་ནས་ ༢༥༦ ལོ་བར)ཀྱི་རྒྱལ་པོ་དང་གཉམ་འོག་རྒྱལ་ཕྲན་ཚོའི་དབར་ཕན་ཚུན་འབྲེལ་བ་སྐྱོང་བའི“ནང་ཁྲུལ་གྱི”ལམ་ལུགས་ཤིག་ཏུ་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། ལམ་ལུགས་དེས་རྒྱལ་པོས་གང་བྱས་པ་དང་བཀའ་གང་གནང་བ་ཚང་མ་ཡང་དག་པ་དང་བྲང་བདེན་པ་ངེས་བརྟན་བཟོ་བར་ཕན་ཐོགས་བྱུང་ཡོད། གནམ་སྲས་ཀྱི་མངའ་འབངས་རྒྱ་རིགས་གཅིག་པུ་མ་ཡིན་པར“ཀླ་ཀློ”ཡང་ཡིན་པ་དང་། ཧོ་ཚོས་རྒྱ་མི་ལས་གཞན་པ་ཚང་མ“ཀླ་ཀློར”ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད། ཧོ་ཚོས་ད་དུང་རྒྱ་མི་ཧོ་རང་ཚོ་ཀླ་ཀློ་ལས“ལྷག་པ”ཡིན་པའི་ཡིད་ཆེས་བྱས་ཡོད་པ་དེ་ཧོ་ཚོའི་རིག་གཞུང་ཡིན་པ་ལས་དེར་མི་རིགས་དང་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་གཞི་རྟེན་གང་ཡང་མེད། ཧོ་ཚོའི་ཡིད་ཆེས་འདི་རྒྱ་མི་རང་གི་འཚོ་བ་སྐྱེལ་སྟངས་དང་། ཁྲུང་ཧྭའི་རྩ་འཛིན། རྒྱ་མིའི་ཡི་གེ་གཞིར་བཞག་པ་ཞིག་ཡིན་པ་ལས་ཧོ་རང་ཚོའི་དབང་ཤུགས་གཞིར་བཞག་པ་ཞིག་མ་རེད། མ་ཟད་ཧོ་ཚོས་མི་རིགས་གཞན་ལ“ཀླ་ཀློ”ཞེས་པོས་པ་རྒྱ་མིའི་འཚོ་བ་སྐྱེལ་སྟངས་དང་མཐུན་གྱི་མེད་པ

2 Spiritual Culture of China, 2009, p. 163. ཕང་ཞེས་པ་རྒྱལ་པོའམ། རྒྱལ་སྲས་ཀྱི་དོན།

གཞིར་བཞག་པ་ལས་མི་རིགས་ཀྱི་གནས་དོན་ཞིག་མ་རེད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་མིའི་དཔལ་ཡོན་ལས་ཁེ་ཕན་བླངས་ཏེ་རང་ཉིད་ལ་འགྱུར་བ་གཏོང་འདོད་མཁན་ཀླུ་ཀློ་ཚོས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་གོང་ན་མེད་པ་ཞིག་ཏུ་ཁས་ལེན་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད།

རྒྱ་ནག་ནི་ལྷ་ཡུལ་འོག་གི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཤིག་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པས་རྒྱ་ནག་དང་ལྷ་ཡུལ་དབར་གནམ་བསྐོས་གོང་མ་བརྒྱུད་དེ་ཐད་ཀར་འབྲེལ་བ་བཟོས་ཡོད་པ་དང་། “ཀླུ་ཀློ་ཚོ”དང་ལྷ་ཡུལ་དབར་འདི་འདྲའི་འབྲེལ་བ་མེད། རྒྱ་ནག་གོང་མའི་སྐབས་ཀྱི་ཡོངས་ཁྱབ་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྟངས་ལྟར་ན། ལྷ་ཡུལ་དང་འགྲོ་བ་མིའི་རིགས་དབར་འབྲེལ་མཐུད་རྒྱ་ནག་གི་གནམ་བསྐོས་གོང་མ་ཆེན་མོས་མ་གཏོགས་བྱེད་ཐུབ་ཀྱི་མེད་ཅིང་།[3] ཤོང་བརྒྱུད་ནས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་སུ་རྡེ(德ཞེས་སྤྱོད་བཟང་གི་དོན་མིན་ནམ་སྙམ།)ཞེས་པའི་འགྱུར་ལྡོག་ཡག་པོ་ཞིག་གམ། བཟང་པོའི་ཡོན་ཏན་ཞིག་འཐོབ་ཀྱི་ཡོད། གོང་མའི་རྒྱུད་ཀྱི་རྡེ་ནི་བླ་ན་མེད་པའི་སྟོབས་ཤུགས་ཀྱི་མཚོན་རྟགས་དང་ཐབས་ལམ་ཡིན་པ་དང་། སྟོབས་ཤུགས་འདི་སྲིད་དོན་གཅིག་པུའི་ནང་མ་ཡིན་པར་དེས་འགྲོ་བ་མིའི“ནང་སེམས་ལ་འགྱུར་བ”བཏང་ནས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར་མགོ་འབུལ་ལུས་འབུལ་ཞུ་བ་བཟོ་བ་དང་། ཉལ་ཁྲིའི་ནང་གཙང་པོ་རྒྱུག་པ་སོགས་ཡོང་གི་རེད། དེའང་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མའི“ནུས་མཐུ་ཆེ་ལ་དགེ་མཚན་ལྡན་པའི་སྟོབས་ཤུགས་དེ་གནམ་འོག་གང་སར་ཁྱབ་པས”“ཀླུ་ཀློ་ཚོ”གོང་མས་འཇིག་རྟེན་ཁམས་དཔལ་ཡོན་དང་ལྡན་པ་བཟོ་བ་ལས་གཡོལ་ཐབས་མེད་པས་ཁོ་ཚོས“ཡོངས་ཁྱབ་ཁྲིམས་སྲོལ”ལ་བརྩི་འཛོག་གིས་ཤོང་གི་བཀའ་ལ་ཉན་དགོས་ཀྱི་ཡོད།[4]

རྡེས་པེར་ཟྲེ་ཝན་ཁེ་ (E.L. Besprozvannykh) ཡི་དེབ་ནང་ཤོང་གིས་ལམ་ལུགས་དེའི་ཐོག་ལ་དཔྱད་ཞིབ་མདོར་བསྡུས་ཤིག་བྱས་འདུག(ཡིག་ཆ་ཨ་

3 Goncharov, 2006, p. 100-110.

4 Spiritual Culture of China, 2009, p. 162.

མའི་འབྲེལ་ཐག་བགོད་མེད)[5] "རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་འཛམ་གླིང་བགོད་སྒྲིག་བྱེད་མཁན་ཡིན་པའི་འདུ་ཤེས་འདིའི་གནད་འགག་གཙོ་བོ་ཁག་ནི། ༡། རྒྱ་ནག་གོང་མའི་ནུས་མཐུ་ཁྱད་དུ་འཕགས་པ་ཡིན་པ་དང་། ༢། ཁོང་གི་ནུས་མཐུ་དེ་འཛིག་རྟེན་ཁམས་ཧྲིལ་པོར་ཁྱབ་པ། ༣། གོང་མ་ཁོང་རང་ཉིད་ལ"ཕྱི་ནང"གི་དབྱེ་བ་མེད་པ་བཅས་རེད། གོང་མའི་བཟང་པོའི་ཡོན་ཏན"རྡེ"ཞེས་པ་ཆུ་ནང་རྡེའུ་གཡུག་ནས་བྱུང་བའི་རླབས་ཀྱི་གཉེར་མ་དང་འདྲ་བར་ཐོག་མར"ཉེ་འཁོར་གྱི་རྒྱ་མི"ལ་ཁྱབ་པ་དང་། རིམ་པས"ཐག་རིང་གི་ཀླ་ཀློ་ཚོར"ཁྱབ་རྒྱུ་ཡིན་ལུགས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད། (འདི་རྒྱ་མི་ལྟེ་བར་འཛིན་པའི་ཁོ་ཚོའི་འདོད་ཚུལ་གཞིར་བཞག་པ་ཞིག་རེད།) བཟང་པོའི་ཡོན་ཏན་གྱི་ཕན་ནུས་ཁྱབ་སྤེལ་སོང་བར་བརྟེན"ཀླ་ཀློ་ཚོའི"ནང་སེམས་ལ་འགྱུར་ལྡོག་ཆེན་པོ་ཡོང་རྒྱུ་དང་། འགྱུར་ལྡོག་བྱུང་ནས་མཐའ་མཇུག་མི་ཚང་མ"སེམས་ཁུགས་པའམ"ཡང་ན་"ལྷག་བསམ་ཅན"དུ་འགྱུར་གྱི་རེད། (gui cheng, tou cheng) <..> རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་ཚོས"ཀླ་ཀློ་ཚོ"ཁོ་རང་ཚོའི་ཕོ་བྲང་དུ་ཡོང་བ་ནི་འཛམ་གླིང་ནང་སྒྲིག་ལམ་འཛུགས་པའི་ལས་དོན་ཞིག་ལེགས་པར་གྲུབ་པ་མཚོན་པས་དེར་རྩ་ཆེའི་དོན་སྙིང་ལྡན་ཡོད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད། <...> ཆབ་སྲིད་ཕྱོགས་ནས་བཤད་ན། དེས་མཐའ་འཁོར་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོ་དོན་དམ་ཐོག་རྒྱ་ནག་གི་དབང་སྒྱུར་འོག་ཡོད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། <...> ད་དུང་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་ཕོ་ཉའམ། སྐུ་ཚབ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་འབྱོར་དུས་ཚིག་དང་མཛད་སྒོ་སྣ་ཚོགས་གཉེར་དོན་ནི་རྒྱ་མིས"འཛམ་གླིང་གི་ཆབ་སྲིད་ལས་དོན་ཚང་མར་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་ཁོ་ནས་སྟངས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་སྟོན་འདོད་ཡོད་སྟབས"རེད། དངོས་ཡོད་གནས་སྟངས་ཐོག་ནས་བཤད་ན། "ཀླ་ཀློ་ཚོ"རྒྱ་ནག་གི་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་འབྱོར་བར་དོན་སྙིང་ཆེན་པོ་ལྡན་ཡོད་དེ། "ལྷག་བསམ་

---

5 Besprozvannykh, 2001, p. 38-40.

དགོས་པའི་ཆ་རྐྱེན་འདིས་ཀླ་ཀློ་ཚོ་གོང་མའི་དབང་འོག་ཏུ་ཡོད་པ”སྟོན་གྱི་ཡོད་པས་སོ། འདིས“སེམས་ཞུགས་པའི་ཀླ་ཀློ་ཚོ”རྒྱ་ནག་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་ཡོང་བ་ཇི་ཙམ་གལ་ཆེན་པོ་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་དེ། གལ་ཏེ་ཀླ་ཀློ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་མ་བསླེབས་ན་ཁོ་ཚོས་གོང་མའི་བཀའ་ལ་རྩི་གི་མེད་པའམ། ཡང་ན་སྐབས་དེའི་གོང་མ་དང་ལྷ་ཡུལ་གྱི་མངོན་འདོད་མཐུན་གྱི་མེད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། གལ་ཏེ་རྒྱ་མཚན་གང་ཡང་རུང་བར་བརྟེན་ནས་གོང་མའི་ཕྱོག་སྒྱུར་གྱི་མཐུ་ནུས“ཧྲེ”ཡིས“ཀླ་ཀློ་ཚོའི”ཐོག་ཤུགས་རྐྱེན་འདང་ངེས་སྤྲོད་མི་ཐུབ་ཚེ“ཕྱི་འབྲེལ་སྐུ་ཚབ་མི་སྣ”བཏང་ནས་ཁོ་ཚོ“གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་འབོད་འགུགས”(chao) བྱེད་པའམ། ད་དུང་སྡིགས་ར་སྐུལ་བ་ (wei) དང་དམག་རྒྱག་པ་ (bing) སོགས་ཐབས་ལམ་གཞན་ཡང་ལག་བསྟར་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད།

འདིར་ཁ་སྣོན་དུ་ཤོད་དགོས་པ་ཞིག་ལ། “ཀླ་ཀློས”རྒྱ་ནག་གོང་མའི་བཀའ་ལ་མི་རྩི་བ་དང་། ད་དུང“རྟེན་འབྲུལ”སྐྱེལ་བར་མ་སླེབས་པ་གུས་ཞབས་མེད་པའི་བྱེད་སྟངས་ཤིག་ཡིན་པ་དང་། ད་དུང་འཛིག་རྟེན་ཁམས་ཀྱི་དོ་མཉམ་གདལ་བཞིག་ཏུ་བཏང་སྟེ་ལྷ་ཡུལ་གྱི་དགོངས་པ་རྩིས་མེད་བཏང་བར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།[6]

རྒྱ་ནག་དང་ཉེ་འཁོར་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་དབར་རྒྱ་ནག་ལྟེ་བར་བྱས་པ་དང་། ཚིངས་ཡིག་གཞིར་བཞག་པའི་འབྲེལ་ལམ་རིགས་གཉིས་ཡོད་དེ། རིགས་སྔ་མ་དེ་རྒྱ་ནག་གིས་ཉམ་ཞན་པའི་ཁྲིམ་མཆེས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ཐོག་བཀོལ་སྤྱོད་བྱས་ཡོད་པ་དང་། རིགས་ཕྱི་མ་དེ་སྟོབས་ཤུགས་ཅུང་ཆེ་བའི་མི་རིགས་དང་རྒྱུན་ལྡན་མ་ཡིན་པའི་གནས་སྟངས་འོག་བེད་སྤྱོད་བྱས་ཡོད།[7] འབྲེལ་ལམ་རིགས་གཉིས་པ་

6 Spiritual Culture of China, 2009, p. 163.

7 Namsaraeva, 2003.

དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་གིས་གནས་སྟངས་ལ་དཔགས་ནས་འབྲེལ་བ་སྐྱོང་སྟངས་ལ་འགྱུར་བ་གཏོང་ཚོག་གི་ཡོད། འབྲེལ་བ་སྐྱོང་སྟངས་འདི་མ་མཐར་ཡང་ཧན་རྒྱལ་རབས(ཕྱི་ལོའི་སྔོན་གྱི་ལོ་ ༢༠༦ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༢༢༠ ལོ་བར)སྐབས་བྱུང་ཡོད་པ་ཡོངས་གྲགས་རེད། རྒྱ་ནག་གིས་ནུས་པ་ཐོན་པའི་སྒོ་ནས་ཆོད་འཛིན་བྱེད་མི་ཐུབ་པ་དང་། ད་དུང་རྒྱ་ནག་ལ་ཕྱི་ནས་ཉེན་ཁ་བཟོ་མཁན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཚོ་པ་ཚོར་རྒྱ་ནག་གིས"ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བར་དོ་ཕོག་མ་བཏང་བ་དང་དུས་མཚུངས་སུ་འབྲེལ་ཐག་ལྷུག་པོར་འཇོག་པའི" (qimi bu ze) རྩ་འཛིན་གཞིར་བཞག་སྟེ་འབྲེལ་བ་བྱས་ཡོད།[8] རྩ་འཛིན་དེའི་དོན་སྙིང་པོ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཚོ་པ་དེ་ཚོའི་ཕོ་ཉ་རྒྱ་ནག་ཏུ་སླེབ་དུས་ཁོ་ཚོར་ཕེབས་བསུ་ཞུ་དགོས་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གིས་དེ་ཚོའི་ཐོག་དབང་སྒྱུར་དང་ཆོད་འཛིན་བྱེད་ཐབས་མ་བྱས་པར་ཕོ་ཆ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར"རྟེན་འབུལ་སྐྱེལ་བར་སླེབས་པ་རེད"ཅེས་ཤོད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་ནག་གིས་སྟོབས་ཤུགས་ཆེན་པོ་དང་། ཉེན་ཁ་བཟོ་མཁན་གྱི་ཁ་གཏད་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཚོ་པ་དེ་ཚོ"ཀླ་ཀློས་ཀླ་ཀློ་ཞི་བར་བྱེད་འཇུག་པའི" (yi yi zhi yi) རྩ་འཛིན་གཞིར་བཞག་ནས་ཐག་གཅོད་བྱས་ཡོད།

གལ་ཏེ་གོང་མའི་དམག་དཔུང་ལ་ཕམ་ཉེས་བྱུང་ཚེ་གོང་མས"ཀླ་ཀློ"དང་གཉེན་འབྲེལ་འཛུགས་པ་དང་། "ཀླ་ཀློ་ཚོའི"རྒྱལ་པོའམ། རྗེ་བོ་དེ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་བུ་མོའི་མག་པ་ཆགས་པ་དང་། ཀླ་ཀློའི་རྒྱལ་པོའི་སྲུ་གུ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་ཚ་བོ་ཚ་མོ་ཆགས་པ་རེད། འདི་ལྟར་གཉེན་འབྲེལ་ལ་བརྟེན་ནས་ཀླ་ཀློའི་རྒྱལ་པོ་དེ་ཁྲིམ་རྒྱུད་གནས་བབས་ཀྱི་ཆ་ནས་རྒྱ་ནག་གོང་མ་ལས་དམའ་བ་ཡིན་པས་ཁོ་ཚོ་སྔར་ལས་ཞི་ཞིང་དུལ་བ་ཡོང་བའི་རེ་བ་བྱས་ཀྱང་། ཐབས་ཇུས་འདིས་རྗོད་ཐོགས་པ་ཏ་ལམ་བྱུང་མེད། གང་ལྟར་ཡང་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་ཚོ་རང་གི་བུ་མོར

8 Goncharov, 2006, p. 120-121.

གཅིས་པོ་ཡོད་པས་ཕོ་ཆོས་སྐབས་མང་པོར་སྲུས་མོ་ཇུན་མ“ཀླུ་གླིའི”མཉའ་མར་གཏོང་ཐབས་བྱས་ཡོད། སྒྲིའི་ཆ་ནས་བཤད་ན་འདི་འདྲའི་གཉེན་འབྲེལ་གོང་མའི་བློར་འཐད་པོ་མེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེས་རྒྱ་ནག་དང་ཀླུ་གླིའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་འདྲ་མཉམ་གྱི་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། འོན་ཀྱང་། སྐབས་མང་པོར་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་འདི་ལྟར་མི་བྱ་ཐབས་མེད་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གི་བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུས་ཁྲོད་དུས་སྐབས་འདི་བྲག་ཁ་ཤས་ནང་འདི་འདྲ་ཧ་ཅང་མང་པོ་བྱུང་ཡོད།

རྒྱ་ནག་གི་ཕྱི་འབྲེལ་སྲིད་བྱུས་ཀྱི་ལྟ་གྲུབ་གཞི་རྟེན་ནི་རྒྱ་རིགས་ལྟེ་བར་འཛིན་པའི་འདོད་ཚུལ་དེ་རེད། ཇོམ་པ་པོ་རེ་ཱཟུང་གིས་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་ཡར་སྟོན་དུ་རྒྱ་ནག་ནང་འདོད་ཚུལ་འདི་རང་ལས་མེད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད།[9] དེ་ཡང“རྟེན་འབྱུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཆོས‘རྒྱ་མིའི་འཛམ་གླིང་བཀོད་པ’གཞིར་བཞག་པའི་སྒྲིག་འཛུགས་དང་ཁྲིམས་སྒྲིག་ལ་དང་ལེན་བྱས་དོན་གཙོ་བོ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱིས་ཕོ་ཆོར་འཁོན་ལན་སློག་དོགས་ཀྱི་ཞེད་སྣང་གཅིག་པུ་ལ་བརྟེན་ནས་མ་རེད། ཕོ་ཆོས‘སྲིན་བདག་དང་གཡོག་པོ’འམ། ཡང་ན‘བླ་སློབ’ཀྱི་ལམ་ལུགས་ལ་ཁས་ལེན་བྱས་པའི་དོད་དུ་ཕྱིར་རྩ་ཆེའི་ཁེ་ཕན་འཐོབ་ཀྱི་ཡོད་དེ། རྒྱ་མིའི‘བཀའ་བརྩི་དང་ལེན་བྱས་པའི་དོད་དུ་ཞི་བདེ’འམ། དོན་དངོས་ཐོག་ཕོ་ཆོས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར་ངོ་དགའ་སྲེལ་ལད་ཤོད་པ་དང་། རང་མཐོང་བློས་གཏོང་བའི་མཛད་སྒོར་ཞུགས་ཏེ་རང་གི་དབང་ཆའི་ཁྲིར་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་ཐུབ་ཀྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་བར་དུ་རྒྱ་ནག་གི་དབང་ཆའི་ཁྱབ་ཁོངས་འོག་ཚུད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་འབྲེལ་བ་འཛུགས་པའི་རྩ་འཛིན་མེད་པ་དང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་ལམ་གྱི་ལམ་ལུགས་གཞན་གང་ཡང་མེད།

---

9 “The Chinese world order” …

དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་གཞུང་དང་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མས་རང་ཉིད་“རྟེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ”དུ་ངོས་བཟུང་ནས་མ་གཏོགས་རྒྱ་ནག་དང་འབྲེལ་བ་བྱེད་ཆོག་གི་མེད། དཔེར་ན། ཕྱི་ལོ་ ༡༦༦ ལོར་གསར་གཏོད་ཀྱི་བསམ་བློ་ལྡན་པའི་ཚོང་པ་ཁ་ཤས་ས་ཐག་ཧ་ཅང་རིང་པོ་ནས་རོ་མན་གོང་མ་མར་ཀུསི། ཨོའོ་རེ་ལིའུ་སིའི་ (Roman Emperor Marcus Aurelius) ཕོ་ཉ་ཡིན་ཁུལ་གྱིས་ཧན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་སུ་སླེབས། སླུ་བྲིད་ཀྱི་བྱ་བ་དེར་ལམ་ལྷོང་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། “ཧན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་དུས་མཇུག་གི་ལོ་རྒྱུས”ནང་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་དོན་གཙོད་སྐུ་ཚབ་བཏང་བ་དང་། དེས་ཧན་རྒྱལ་རབས་ལ་རྟེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཕྲིད་ཡོང་བའི་སྐོར་གསལ་ཡོད།[10] དེ་ལྟར། རོ་མན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཧན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་“རྟེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ”ཆགས་པ་དང་། རོ་མན་གྱི་གོང་མ་མར་ཀ་སི་ ཨོའོ་རེ་ལིའུ་སི་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་“མངའ་འབངས”ཤིག་ཏུ་གྱུར་པ་ལྟ་བུའོ།

གནའ་སྔ་མོའི་རྒྱ་ནག་གི་ཕྱི་འབྲེལ་སྲིད་བྱུས་ལྟ་གྲུབ་ནང་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ (ཀྲུང་གོ་ zhongguo) དང་། མཐའ་གྲུའི་ཟུར་གཏོགས་ས་ཁུལ་ (ཝད་ཕེན་ waifan) རིགས་གཉིས་ཕན་ཚུན་དབྱེ་འབྱེད་གསལ་པོ་བྱས་ཡོད།[11] དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་འཛིག་རྟེན་ཁམས་ཀྱི་དབུས་སུ་ཡོད་པ་དང་། ལྷ་ཡུལ་དང་འབྲེལ་བ་ཡོད། མཐའ་གྲུའི་ཟུར་གཏོགས་ས་ཁུལ་ནང་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ལས་གཞན་པ་ཚང་མ་ཚུད་ཡོད། དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་ཐོག་མར་བྱུང་ནས་མི་ལོ་ ༣༥༠༠ སོང་བའི་ལོ་རྒྱུས་ནང་འདིའི་གོ་དོན་ལ་འགྱུར་བ་མང་པོ་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། འདི་མངའ་ཁོངས་འདྲ་མིན་ལ་སྦྱར་ཡོད། ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་དུས་སྐབས་འདྲ་མིན་དུ་ཐ་སྙད་འདི་བེད་སྤྱོད་མང་ཙུང་སྣ་ཚོགས་བཏང་ཡོད་ཀྱང་། འདིས་རྒྱ་མི་རིགས་

10 Hennig, 1961, v. 1, p.434-435.

11 Namsaraeva, 2003.

ཀྱི་སྒྲོལ་རྒྱུན་དབང་ཆའི་ཁྱབ་ཁོངས་ས་ཁུལ་མཚོན་པའི་མི་རིགས་ཀྱི་བསྟན་དོན་རྩ་བ་ནས་བརླགས་མེད།

ཆིན་རྒྱལ་རབས་དང་ཧན་རྒྱལ་རབས་ནས་བཟུང་རྒྱ་ནག་ཡར་རྒྱས་གོང་འཕེལ་གྱི་ཡོངས་ཁྱབ་ལྟེ་བའི་གཞི་རྟེན་སྤྱི་སྙོམས་ཆེན་པོ་ (datong) ཞེས་པའི་བསམ་ཚུལ་འདི་ཡིན་པ་དང་།[12] མཐའ་གྲུའི་ཟུར་གཏོགས་ས་ཁུལ་ཁོངས་སུ་ཟུར་གཏོགས་ས་ཁུལ་གྱི་ཡུལ་མི་དང་། མིང་ཙམ་དུ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་མངའ་འབངས་ཡིན་པའི་མི་མང་། རྒྱ་ནག་དང་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡུལ་མི་ (ཕྱི་རྒྱལ་བ) སོགས་ཚུད་ཡོད། དུས་ཡུན་གང་ཙམ་རྗེས་ལ་མཐའ་གྲུའི་ཟུར་གཏོགས་ས་ཁུལ་ནང་སོག་པོ་དང་། བོད། ཨ་མདོ། (མཚོ་སྔོན་པོ) ཤར་ཏུར་ཀེ་སི་ཐན་སོགས་འདུག་འགོ་བཙུགས་ཡོད།

ཁུང་ཙེས[13]"ཙེ་སྟེ་ཡུལ་མཐའ་འཁོབ་ཀྱི་མི་ཚོ་འདུལ་དཀའ་བ་ཡོད་ན། ཁོ་ཚོ་འདུལ་ཐབས་སུ་ཁོ་ཚོའི་རྒྱུད་ལ་ཡ་རབས་གོམས་སྲོལ་དང་སྤྱོད་བཟང་གི་ཤུགས་རྐྱེན་ཡོད་དོ་ཅོག་འཇགས་ཐབས་བྱེད་དགོས་པ་དང་། བཏུལ་ཟིན་པའི་རྗེས་ལ་ཁོ་ཚོ་འདོད་བློ་ཁེངས་པ་དང་ཞི་ལྷིང་ཡོང་བ་བྱེད་དགོས"ཞེས་བཤད་ཡོད། ཁུང་ཙེའི་སྐབས་སུ"ཧྭ་ཤྱ"རྒྱ་མིར་སྒྱུར་རྒྱུའི་གནད་དོན་ད་དུང་ཐོན་མེད་པ་དང་། རྒྱ་མི་རིགས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ད་དུང་ཁ་གསལ་ငེས་བརྟན་བྱུང་མེད། དོན་དངོས་ཐོག་དེ་དུས་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་ཁྲན་ཚང་མས་རང་ཉིད་རྒྱ་མི་ཚང་མའི་ནང"ཡང་དག་པ"འམ། ལྷད་མེད་པའི་རྒྱ་མི་ཡིན་པ་དང་། གཞན་དག་ཚོ་སྐབས་མང་པོར་ཧྭ་ཤྱར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད། "ཧྭ་ཤྱ་ཚོ"རྒྱ་མིའི་རིག་གཞུང་ལ་ཡིད་དབང་ཐྲོགས་རྗེས་ཁོ་ཚོ་ཁ་ལ་ཉན་པོ་བཟོ་དགོས་པ་དང་། ཁོ་ཚོ་རྒྱ་མིའི་དབང་ཤུགས་ཀྱི་ཁྱབ་ཁོངས་

12 Spiritual Culture of China, 2009, p.119.

13 Confucius, Conversations and opinions (16, 1) – in: Lukyanov, 2005.

ནང་འཛུལ་དགོས་ཀྱི་ཡོད། དེ་དུས་རྒྱ་མིའི་བསམ་པར"ཧྭ་ཡྀའི"རྒྱུད་པ་ཚོས་གདོད་མའི་རྒྱ་མིར་ཁ་གཏད་ནམ་ཡང་གཙོག་ཐུབ་ཀྱི་མ་རེད་སྙམ་ཡོད་ཀྱང་། རྒྱ་མི་ཚོས་མི་རིགས་གཞན་པ་ཚོའི་ངོ་བོ་སྒྱུར་ཐབས་ཁུར་ཐག་གིས་བྱེད་བཞིན་ཡོད། སྤྱིར་དེ་དུས་མི་རིགས་གཞན་པ་ཚོའི་ངོ་བོ་སྒྱུར་རྒྱུའི་སྲིད་བྱུས་ཤིག་དངོས་སུ་མེད་ངེས་ཀྱང་། དེ་ཙམ་ལ་བརྟེན་ནས་ཕོ་ཚོས་མི་རིགས་གཞན་རྒྱ་མིར་སྒྱུར་བར་འགོག་རྐྱེན་བཟོས་མེད།

དེའང་ཕན་ ཕལཏ་ (Van Walt) ཡིས་གསལ་སྟོན་བྱས་པ་བཞིན་རྒྱ་མིའི་འཚོ་བ་སྐྱེལ་སྟངས་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་པ་ཙམ་གྱིས་རང་བཞིན་གྱིས་རྒྱ་ནག་གོང་མར་འགྲོ་བ་མིའི་རིགས་ཚང་མར་དབང་སྒྱུར་བྱེད་ཚོག་པའི"ལྷ་ཡི་སྐྱ་དབང"ཡོད་པར་ཁས་ལེན་བྱས་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། "གནམ་ལ་ཉི་མ་གཉིས་འབྱུང་མི་སྲིད་ལ། རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་ལ་གོང་མ་གཉིས་ཡོང་མི་ཚོག །" ("ཚོ་གའི་བྱུང་རབས" "ལི་ཇི"ཞེས་པ་ལས་དྲངས།) གལ་ཏེ་རྒྱ་ནག་ནང་དབང་འཛིན་པའམ(རྒྱལ་རྒྱུད) མང་པོ་ཡོད་ཆེ་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་མཐུན་དབང་ཆ་རྒྱལ་པོ་གཅིག་ལ་མ་གཏོགས་མེད།

གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལ་མངའ་ཁོངས་ས་མཚམས་དམིགས་བསལ་མེད་པ་དང་། མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་དེའི་ནང་རྒྱལ་ནང་གི་འབྲེལ་བ་གཉེར་བ་དང་མཉམ་དུ་ཕྱིར་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་ཡང་འབྲེལ་བ་གཉེར་གྱི་ཡོད་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།[14] རྒྱ་ནག་གོང་མའི་དབང་སྒྱུར་ལ་ཚོ་གའི་ལམ་ནས་ངོས་ལེན་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་གོང་མར་གསོལ་མཆོད་ཀྱི་ཚོ་ག་བསྒྲུབས་ནས་ཐོབ་ཀྱི་ཡོད། "རྟེན་འབུལ་ཞུ་མཁན"ཚོ་རང་གི་ལུང་པར་རྒྱ་ནག་གི་སྲུང་སྐྱོབ་ཞུ་བར་སླེབས་པ་དང་། རང་གི་ལུང་པ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་མངའ་ཞབས་ཡིན་པ་བསྒྱུར་

14 ལམ་ལུགས་འདིར་ཞུ་རུ་སུའི་སྐད་དུ་དཔེ་ཞིབ་ཞིབ་ཕྲ་བྱས་པར་གཟིགས་འདོད་ན། Martynov, 1978. ལ་གཟིགས།

དུ་ཁེས་ལེན་བྱེད་པར་སླེབས་པ། རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར་རྟེན་ཆས་འབུལ་བར་སླེབས་པ། རྒྱ་ནག་དང་ཚོང་འབྲེལ་འཛུགས་པར་སླེབས་པ་སོགས་རྒྱུ་མཚན་སྣ་ཚོགས་ཀྱི་ཆེད་དུ་ཡོང་གི་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་སླེབས་པའི་ཕོ་ཉ་ཚང་མ་རྟེན་འབུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཕོ་ཉ་རེད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད། ཕོ་ཉ་དེ་ཚོས་སྐབས་རེ་ས་གནས་ཀྱི་ཐོན་རྫས“འབུལ་རྟེན”དུ་འཁྱེར་ཡོང་གི་ཡོད་པ་དང་། རྗེས་ལ་ངེས་པར་དུ་བརྩི་འཇོག་བྱེད་དགོས་པའི་ཆིངས་ཡིག་ཅིག་ཐོག་མིང་རྟགས་འགོད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། ཨན་ ཨལཏ་ལགས་ཀྱིས་དེ་ནི་དུས་རབས་བར་མའི་ཡུ་རོབ་ནང་གི་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཟླུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་དང་འདྲ་པོ་ཡོད་ཅེས་གསལ་ཁ་བསྟན་ཡོད། སྨར་ཏི་ནོ་ཕ་ (A.S. Martynov) ཡི་འདོད་ཚུལ་ཡང་བདེན་པ་ཡིན་པར་སྣང་སྟེ། ཁོང་གིས་རྟེན་འབུལ་གྱི་ལམ་ལུགས་དེས(ས་མཚམས་དང་། ཕྱི་འབྲེལ་སྲིད་ཇུས། འཛིན་སྐྱོང་ལས་དོན་བཅས་དང་འབྲེལ་བའི)གནད་དོན་འདྲ་མིན་དུ་མ་སེལ་ཡོད་པ་དང་། ལམ་ལུགས་དེ་སྐབས་བསྟུན་འགྱུར་བ་གཏོང་བདེ་བ་དང་དེས་མངའ་ཁོངས་རྒྱ་སྐྱེད་ཀྱི་རྐྱེན་བྱེད་ཀྱི་མེད་ཅེས་བཤད་ཡོད།

དེས་ན། རྟེན་འབུལ་གྱི་ལམ་ལུགས་དེ་ནི་རྒྱ་མིས་གོ་ལ་ཧྲིལ་པོར་དབང་སྒྱུར་བྱེད་པའི་ཆབ་སྲིད་དང་མི་རིགས་ཀྱི་འཆར་གཞིའི་ནང་“ཀླ་ཀློ་ཚོར”རང་གི་སྟོང་ཆ་སྤྲོད་པའི་བརྒྱུད་ལམ་ཞིག་རེད། རྒྱུན་དུ་རྒྱ་ནག་གོང་མས“རྟེན་འབུལ་ཕོ་ཉའི”ལམ་གྲོན་འཛལ་བས་མི་ཚད། ད་དུང་ཁོ་ཚོར་ཕྱིར་ལག་རྟགས་ཀྱང་གནང་གི་ཡོད་པ་དང་། གོང་མའི་ལགས་རྟགས་དེ་ཚོ་འཆར་ཅན“འབུལ་རྟེན”ལས་རྩ་ཆེ་བ་ཡོད། དུས་མཚུངས་སུ་འབུལ་རྟེན་ཕུལ་བ་ཙམ་གྱིས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་རྟེན་འབུལ་རྒྱལ་ཁབ་ལ་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། དེའི་རྒྱལ་ནང་གི་གནས་ཚུལ་ལ་ཐེ་ཛུས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་སྟོན་གྱི་མེད། ད་དུང“རྟེན་འབུལ་རྒྱལ་ཁབ”ཁ་ཤས་

དབར་ཕན་ཚུན་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པ་དང་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འབྲེལ་བ་ཡོད། དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་ནང་གཞི་ནས་ཆེང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༨༩༩ ལོ་དང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༧ ལོ་བཅས་ནང་ཧེག་ (Hague) ཏུ་འཚོགས་པའི་ཞི་བདེའི་ཚོགས་ཆེན་དུ་ཞུགས་པ་དང་། རྒྱལ་མང་གྲོས་ཆིངས་འགར་ས་རྟགས་བཀོད་ནས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་གསར་བཟོའི་ལས་གཞིའི་ནང་ཞུགས་པ་རེད།

ཨི་ ཨེལ་ བྷེས་པཪོ་ཟ་ཝན་ནི་ཁ་ (E. L. Besprozvannykh) ཡིས[15]“ཟུར་གཏོགས་ཀྱི་འབྲེལ་བ་མིང་ཙམ་ལས་མེད་ན་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཕྱི་ནང་གི་སྲིད་བྱུས་ལ་ཁྱད་པར་གང་ཡང་བཟོ་གི་མེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། ས་གནས་དབང་འཛིན་པ་ཚོས་གོང་མའི་བཀའ་ཡིག་དང་གོང་མས་གནང་བའི་མཚན་གནས‘ཕང’གཉིས་ཀ་རང་གི་ལུང་པ་རྒྱ་ནག་གི་གཤམ་འོག་ཡིན་པའི་རྣམ་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་མེད། ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་གཞུང་ཚབ་ཆེན་མོའམ། ཕོ་ཉས་རྒྱ་ནག་ལ་ཁྱེར་ཡོང་བའི‘འབུལ་རྟེན’རྣམས་ཐོག་བརྗེས་པ་ལྟ་བུར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད། རྒྱུ་མཚན་ནི་ཕོ་ཉ་དེ་ཚོ་ཕྱིར་ལོག་སྐབས་ཕོ་ཚོས་རྒྱ་ནག་གོང་མར་ཕུལ་བའི་འབུལ་རྟེན་དང་རིན་བབ་མཉམ་པའི་གོང་མའི་ལག་རྟགས་འཁྱེར་འགྲོ་གི་ཡོད། དེས་ན། མིང་ཙམ་གྱི་ཟུར་གཏོགས་འབྲེལ་བ་ནི་གཙོ་ཆེར་རྒྱ་ནག་གི་མི་མང་ལ་དམིགས་པའི་དྲིལ་བསྒྲགས་ཀྱི་གཡོ་བྱུས་ཤིག་ལས་གཞན་གང་ཡང་མ་རེད། གོང་གི་མིང་ཙམ་གྱི་ཟུར་གཏོགས་འབྲེལ་བའི་ཁྱད་ཆོས་རྣམས་ཚུད་པའི་དོན་དམ་གྱི་ཟུར་གཏོགས་འབྲེལ་བའི་ནང་རྒྱ་ནག་གཞུང་ལ་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཕྱི་སྲིད་ཐོག་གཏན་འཇགས་ཀྱི་ཁ་ལོ་སྒྱུར་དབང་དང་། དེའི་རྒྱལ་ནང་གི་ཆབ་སྲིད་ལའང་ཚོད་འཛིན་ངེས་ཅན་བྱེད་ཆོག་པའི་དབང་ཆ་ཡོད། གནས་སྟངས་འདི་

15 Besprozvannykh, 2001, p.41.

ལ་ཆ་བཞག་ན་ས་གནས་སྲིད་གཞུང་གི་སྟོབས་ཤུགས་དང་བརྟན་བརླིང་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཇི་ཙམ་ལྷག་བསམ་རྣམ་དག་ཡིན་མིན་ལ་ཐད་ཀར་རག་ལས་ཡོད། ཝི་ པི་ ཝ་སིལ་ཡེབ་ (V.P. Vasilyev) ཀྱིས“རྒྱ་སྐད་ནང‘ཐུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ’ཅེས་པའི་ཚིག་གི་དོན་ངོ་མ‘ར་བའམ་ལྷགས་རི’རེད། དེས་གང་སྟོན་གྱི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། རྒྱ་ནག་ལ་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་དྲག་པོའི་བཙན་འཛུལ་བྱེད་མཁན་བྱུང་ན་ཐུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ལ་ལྷགས་རིའམ་ར་བ་ལྟར་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། གལ་ཏེ་ཕྱི་རྒྱལ་བ་དེ་ཚོར་སྟོབས་ཤུགས་ཆེན་པོ་ཡོད་ན་ཐོག་མར་ཁོ་ཚོས་ལྷགས་རིའམ་ར་བ་དེ་སྒྲོལ་ཐུབ་པ་བྱེད་དགོས། དེར་བརྟེན། ཐུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་ཁྱོན་ཇི་ཙམ་ཆེ་བ་དེ་ཙམ་དུ་རྒྱ་ནག་ལ་སེམས་ཁྲལ་ཆུང་བ་ཡོད”ཅེས་བྲིས་ཡོད་པ་དང་། མྱེ་སི་ནི་ཁོབ་ (V.S. Myasnikov) དང་ཤེ་པེ་ལེ་ཝ་ (N.V. Shepeleva) གཉིས་ཀྱིས‘ཕྱི་རོལ་གྱི་མངའ་ཁུལ’དེ་ཚོར‘རྒྱལ་ཚབ་གཞོན་པའི་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ”ཞེས་བོས་ཡོད་པས་དེས་ལུང་པ་དེ་ཚོས་པེ་ཅིང་ལ་ཇི་ཙམ་རྟེན་གྱི་ཡོད་པ་གསལ་པོར་སྟོན་གྱི་ཡོད།

གནས་སྟངས་དེ་འདྲའི་འོག་ང་ཚོས་ཐུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འབྲེལ་བ་ཞེས་པ(ཊྲིསེ་པི་རོཇ་ཕན་ནི་ཁ་ཡིས་བར་གནས་མངའ་ཁོངས་ཞེས་བོས་ཡོད་པའི)“ཕྱི་རོལ་གྱི་མངའ་ཁུལ”ཡིན་པའི་ངེས་པ་མེད་པར་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་སྐྱོང་བའི་དབང་ཆ་རང་ཆས་སུ་ཡོད་པའི་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ་ལ་གོ་དགོས་པར་ཕལ་ཆེར་ཁས་ལེན་བྱེད་ཚོག་གི་ཡོད། ཐུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་ཆ་ཤས་མིན་ཡང་། དེ་ཚོར་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་གི་ཚད་གཞི་ངེས་ཅན་ལས་མེད་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ལ་རྟེན་དགོས་ཀྱི་ཡོད། རྩ་བའི་ཆ་ནས་གནས་སྟངས་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཨོ་ཏོ་མན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དང་བྷད་ཛན་ཏེ་ཡུམ་ (Ottoman Empire and Byzantium) ལ་མཚུངས་བསྡུར་བྱེད་ཚོག་

པ་ཡོད། (དེའང་ཨོ་ནོ་མན་འཛམ་གླིང་ནང་གི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་གཅིག་པུ་དེ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་པོ་གཞན་ཚང་མ་ཨོ་ནོ་མན་གོང་མའི་བཀའ་ལ་རྟེ་མཁན་ཡིན་མིན་ལ་མ་བལྟོས་པར་ཨོ་ནོ་མན་གྱི་མངའ་འབངས་ཡིན་པའི་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྲོལ་ཡོད་པའི་ཆ་ནས།)

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༢ ཟླ་ ༡ ཚེས་ ༡ ཉིན་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དབུ་བརྙེས་པའི་ཁྱབ་བསྒྲགས་བྱེད་དུས་སུན་ཡཱ་ཙིན(སུན་ཀྲུང་ཧྲན)གྱིས་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་འཛུགས་དགོས་པའི་དམིགས་ཡུལ་ནི“(རྒྱ་ནག་ལ)དཔལ་ཡོན་དར་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཐོབ་དབང་ཁག་འཐོབ་ཆེད”དང་། “རྒྱ་ནག་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྤྱི་ཚོགས་ཁྲོད་ཆེ་མཐོང་ལྡན་པའི་གནས་བབས་ཤིག་ཐོབ་འཛོག་ཆེད”ཡིན་ཞེས་དང་། “དམིགས་ཡུལ་འདི་འགྲུབ་པར་མེད་དུ་མི་རུང་བའི་སྔོན་འགྲོ་ཆ་རྐྱེན་ནི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ངོས་འཛིན་འཐོབ་རྒྱུ་དེ་རེད། རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་ཡིག་ནང་ཡང་ཡང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ལ་ཁུངས་གཏུག་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་ཁང་དང་། ཁྲིམས་འཛིན་ལས་ཁུངས། དྲིལ་བསྒྲགས་ལས་ཁུངས་སོགས་ཀྱི་བསམ་ཚུལ་ནང་དུའང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཡང་ཡང་ལུང་འདྲེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་ཡིས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ལམ་སྲོལ་དང་སྤྱི་སྲོལ་ལག་བསྟར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པར་དོགས་པ་བྱེད་དགོས་པ་ཏ་ལམ་མེད་པ་བཟོས་ཡོད”ཅེས་བཤད་ཡོད།[16] ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༥ ལོར་རྒྱ་ནག་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་གསར་འཛུགས་བྱེད་མཁན་གྱི་ཡོངས་མི་གཅིག་ཏུ་གྱུར་པ་དང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་མི་སེར་སྲིད་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རང་བཙན་གྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པ་དང་། དེ་ཚོས་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྲིག་འཛུགས་ཁག་ནང་ཞུགས་ཚོག་པར་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༡ ལོར་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་

16 In: Van Walt, 1987, p.113.

ཁབ་ཀྱིས་དངོས་སུ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་བཅའ་ཁྲིམས་ལ་ཁས་ལེན་བྱས་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༩ ལོར་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་རྩོད་པ་ཞིག་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ཁང་དུ་འདེམས་བསྐོ་བྱུང་བ་རེད། སྤྱིར་རྒྱ་ནག་དམར་པོའི་ཆབ་སྲིད་པ་དང་ཁྲིམས་ལུགས་ལ་མཁས་པས་ཁྲིམས་ཀྱི་གཞུང་ལུགས་དང་གཏན་འབེབས་བྱེ་བྲག་ཁག་གཅིག་ལ"འགྱོར་ལྡན་གྲལ་རིམ"གྱི་རྣམ་ལྡན་ཡོད་པའི་སྐྱོན་བརྗོད་བྱས་ཡོད་ཙང་། པོ་ཚོས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཧྲིལ་པོར་ཁས་ལེན་མ་བྱས་པ་བྱས་མེད།

རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་དང་། རང་ཐག་རང་གཅོད། དོན་དམ་གྱི་འདྲ་མཉམ། ཞི་བདེ་མཉམ་གནས་བཅས་པ་དེང་རབས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་གི་རྩ་འཛིན་གཙོ་བོའི་གྲས་སུ་བརྩི་གི་ཡོད་ཅིང་། རྒྱ་ནག་དམར་པོའི་ཁྲིམས་ཀྱི་ལྟ་གྲུབ་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་དུ་ཆགས་པ་དང་། དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁིམས་ལུགས་ཀྱི་ཁོངས་གཏོགས་ཤིག་ཏུ་འགྱུར་མིན་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མི་དམངས་ཀྱི་མངོན་འདོད་གཞིར་བཞག་སྟེ་ཐག་གཅོད་དགོས་པའི་འདོད་ཚུལ་འཛིན་གྱི་ཡོད། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་དུ་ཆགས་པར་རྒྱལ་ཁབ་བམ། ལུང་པ་གཞན་གྱིས་ཐག་གཅོད་བྱེད་མི་ཐུབ་ཅིང་། རྒྱལ་ཁབ་གསར་པ་ཞིག་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱིས་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་དེ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གསར་དུ་བྱུང་བ་ངེས་བརྟན་བཟོས་པ་ཙམ་རེད། གནས་སྟངས་འདི། དཔེར་ན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༧ ལོའི་མོན་ཏེ་ཝི་ཌོ་ཏུ་བཞག་པའི་ཨ་མི་རི་ཀའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་ཁུལ་གྱི་གྲོས་ཆིངས་དང་འདྲ་པོ་ཡོད་དེ། དེའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཆབ་སྲིད་གནས་བབས་དང་རྒྱལ་ཁབ་དེར་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱིས་ངོས་ལེན་བྱེད་མི་བྱེད་དབར་འབྲེལ་བ་གང་ཡང་མེད་ཅེས་གསལ་ཡོད། རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་ངོས་ལེན་བྱས་ན་ངོས་ལེན་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེས་ངོས་ལེན་བྱ་ཡུལ་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་དེར་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག

ལ་ཡོད་ངེས་པའི་ཐོབ་དབང་དང་འགན་འཁྲི་ཆ་ཚང་ཡོད་པར་ངོས་ལེན་བྱས་པ་མཚོན་གྱི་ཡོད།

དེའང་ཕན་ ཕྲལཏ་ཡིས་གསལ་སྟོན་བྱས་པ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཐོག་འཛིན་སྐྱོང་བྱེད་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པ་དེ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དེར་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་ཧ་ཅང་ཁ་གསལ་ཞིག་རེད། དེར་བརྟེན། རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་འདྲ་མཉམ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་འདྲ་མཉམ་མིན་པར་བཞག་པའི་ཆིངས་ཡིག་ལ་ཁས་ལེན་མེད་པ་ཤུགས་ལ་སྟོན་གྱི་ཡོད། རྒྱ་ནག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མ་འདྲ་མཉམ་རེད་ཅེས་པ་ཡོངས་ཁྱབ་ཁས་ལེན་ཡོད་པའི་ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་འདྲ་མཉམ་ལས་ལྷག་པ་རེད། རྒྱ་ནག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་ཁྲིམས་ཀྱི་མདུན་སར་འདྲ་མཉམ་ཡིན་པ་ཙམ་ནར་གཞིར་བཞག་པ་མ་ཡིན་པར། ད་དུང"དོན་དམ་གྱི་འདྲ་མཉམ"གཞིར་བཞག་ནས་རྒྱུན་སྐྱོང་དགོས་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེས་གང་སྟོན་གྱི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། གལ་ཏེ་སྟོབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བཙན་བཀའ་བཏང་ནས་ཉམ་ཆུང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་གི་ཁེ་དབང་རྫོག་རོལ་གཏོང་རྩིས་བྱས་ན་དེར་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་དགོས་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། མར་ཁེ་སི་ལེ་ཉིན་རིང་ལུགས་ལྟར་ན། ཆིངས་ཡིག་ལ་འདྲ་མཉམ་དང་འདྲ་མཉམ་མ་ཡིན་པའི་ཆིངས་ཡིག་རིགས་གཉིས་ཡོད་པ་དང་། རིགས་ཕྱི་མ་དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་རྩིས་མེད་དུ་བཏང་བ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། ཕྱི་ལོ་ ༡༨༩༠ ཞེ་གྲངས་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ཞེ་གྲངས་བར་ནུབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་དང་བསྡུར་ན་རྒྱ་ནག་གི་གནས་བབས"འདྲ་མཉམ་མིན"པ་དང་། འདྲ་མཉམ་མིན་པའི་ཆིངས་ཡིག་དེ་ཚོའི་སྐོར་ཐ་ན་གོ་མིན་ཏང་གི་འགོ་ཁྲིད་ཚོས་ཀྱང་གླེང་སློང་བྱས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། ཁོང་ཚོས་ཆིངས་ཡིག་དེ་ཚོར་བསྐྱར་ཞིབ་བྱེད་དགོས་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་

མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཆིངས་ཡིག་དེ་ཚོ་མཐའ་གཅིག་ཏུ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་དང་འགལ་བ་རེད་ཅེས་བཤད་ཡོད། དེང་གི་རྒྱ་ནག་གི་ལྟ་གྲུབ་ནང་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ་ལམ། དབང་ཆའི་ཁྱབ་ཁོངས་ཞེས་པ་ལྟ་བུའི་འབྲེལ་བ་མེད། འོན་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་གི་ཁྲིམས་རྩོད་པས་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་དང་བཀས་བཀོད་རྒྱུད་འཛིན་རིང་ལུགས་ཀྱི་དུས་སྐབས་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་དང་། ཅུང་དེང་རབས་ཅན་དུ་གྱུར་བའི་དུས་སྐབས་སུ་འདི་ལྟ་བུའི་འབྲེལ་བ་ནི་བཙན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པས་རང་གི་མངའ་ཁོངས་རྒྱ་སྐྱེད་གཏོང་བྱེད་ཀྱི་ལག་ཆ་ཙམ་ཞིག་ཡིན་པས་ད་ལྟའི་དུས་སྐབས་ལ“མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང”ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་བེད་སྤྱོད་གཏོང་རྒྱུ་མེད་པར་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།

རྒྱ་ནག་གི་ཁྲིམས་རྩོད་པས“རང་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་དུམ་བུར་བཅད་དེ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ལ་སྤྲོད་མཁན་ཚང་མ་བཙན་ཤེད་ཕོག་པ་ཤ་སྟག་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཉམ་ཐག་པའམ། ཡང་ན་ཆུང་ཆུང་། ཡང་ན་ཕམ་ཉེས་ཤོར་བའི་རྒྱལ་ཁབ་གང་རུང་ཞིག་རེད། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་རང་གི་བདག་དབང་འོག་ལེན་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མ་རང་གི་མངའ་ཁོངས་རྒྱ་སྐྱེད་བྱེད་མཁན་བཙན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་རེད། <…> དེར་བརྟེན། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ས་ཁོངས་བདག་དབང་མེད་པ་བཟོ་བ་ནི་བཙན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་དམག་རྒྱག་རྒྱུ་དང་དྲག་ཤུགས་ཀྱི་འཇིགས་སྐུལ་བཏང་ནས་ཉམ་ཐག་པའི་རྒྱལ་ཁབ་བམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་ཆུང་ཆུང་། ཡང་ན་ཕམ་ཉེས་ཕོག་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་ཁོངས་འཕྲོག་བཅོམ་བྱེད་པའི་ཐབས་ལམ་ཞིག་རེད”ཅེས་བྲིས་ཡོད།[17] རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རང་ལས་སྟོབས་ཤུགས་ཆེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རང་གི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་རྗེས་འབུལ་ཞུས་པ་ཚང་མ་དྲག་ཤུགས་

17 In Van Walt, 1987, p.117.

དང་གཙོན་ཤུགས་བེད་སྤྱོད་པ་དང་། བཙན་ཤེད་བཏང་བ་ཡིན་ངེས་རེད། དེ་ལྟར་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ས་ཁོངས་དབང་དུ་བསྡུས་པའམ། ཡང་ན་དེར་ཡུན་རིང་བཙན་འཛུལ་བྱས་ནའང་དབང་དུ་སྡུད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེར་ས་ཁུལ་དེའི་ཁྲིམས་ཐོག་གི་བདག་དབང་འཐོབ་ཀྱི་མེད་པས་མ་ཚད། ད་དུང་དེས་རྒྱལ་ཁབ་བམ། ས་ཁོངས་ཤིག་གི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་སྤྲོད་རྒྱུ་མེད་པ་བཟོ་གི་ཡོད།

"དེར་བརྟེན། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ལུགས་མཐུན་རང་བཙན་གནས་བབས་དེ་རྒྱལ་ཁབ་དེས་རང་གི་སྲིད་གཞུང་གི་ཁྲིམས་མཐུན་གཞི་རྟེན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་སྲིད་གཞུང་ལ་རྩོད་པ་ཅི་ཡང་མེད་པའི་སྒོ་ནས་སྤོ་སྤྲོད་བྱས་ན་མ་གཏོགས་མེད་པ་ཆགས་ཀྱི་མེད། དེ་དང་མཚུངས་པར་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་དངོས་ཡོད་རང་བཙན་གནས་བབས་ཀྱང་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་སྲིད་གཞུང་གི་དངོས་ཡོད་དབང་ཆ་མཐའ་གཅིག་ཏུ་མེད་པ་བཟོས་པ་དང་། དེའི་ཚབ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་སྲིད་གཞུང་གི་དབང་ཆས་ཟིན་ཡོད་ན་མ་གཏོགས་བརྟགས་མེད།"[18]

རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་ཕྱི་རྒྱལ་ཞིག་གི་ས་ཁོངས་བདག་ཏུ་བཟུང་བ་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་མིན་ཐག་གཅོད་པར་ཐབས་ལམ་མི་འདྲ་བ་གཉིས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་བཙན་འཛུལ་ལམ། དྲག་ཤུགས་ཀྱི་འཇིགས་སྐུལ་ལ་སྐྱོན་བརྗོད་བྱས་ཡོད་པས་[19]ཐབས་ལམ་འདི་འདྲའི་རིགས་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ས་ཁོངས་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་པར་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་མེད་པ་དང་། མ་མཐར་ཡང་འཛམ་གླིང་དམག་ཆེན་གཉིས་པ་ནས་བཟུང་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་མེད། དེ་སྔའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་དབང་དུ་བསྡུས་པའི་ས་ཁོངས་བདག་ཏུ་བཟུང་བའི་

18 Van Walt, 1987, p.177.

19 དེས་ལོ་ཚོའི་ཚབ་བྱས་ཏེ་ཡིག་ཆའི་ཐོག་མིང་རྟགས་འགོད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་བམ/དང་གང་ཟག་ལ་ཉེན་ཁ་ཡོད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད།

རྗེས་ལ་ཕམ་ཉེས་ཕོག་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་དབང་སྒྱུར་དང་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་མེད་པར་གྱུར་བ་དང་། དབང་དུ་སྟུད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་དབང་སྒྱུར་ཁྲིམས་མཐུན་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། འོན་ཀྱང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༥ ལོའི་རྗེས་ནས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་འདི་འདྲའི་དབང་སྒྱུར་བཟང་སྤྱོད་དམ་ཁྲིམས་དོན་གང་གི་ཆ་ནས་ཀྱང་ངོས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་མེད།

དེ་ལྟ་ནའང་། སྐབས་འགར་འབྲེལ་ཡོད་རྒྱལ་ཁབ་དབར་གྱི་དུས་ཡུན་རིང་པོའི་འབྲེལ་བ་གཞིར་བཞག་སྟེ་དེ་འདྲའི་དབང་སྒྱུར་"དོན་དངོས་ཕོག"ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་པར་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། གལ་ཏེ་དེ་སྔའི་གནས་སྟངས་སུ་ཕྱིར་ལོག་བྱས་པ་ལས་ད་ལྟའི་གནས་སྟངས་ལེགས་པ་ཡོད་ན་སྐབས་འདིར་ཁྲིམས་འགལ་གྱི་དབང་སྒྱུར་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་པར་ངོས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། ཐབས་ལམ་འདི་འདྲའི་རིགས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ནང་རྒྱ་ཁྱབ་ཏུ་ལག་བསྟར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེ་དང་ཆབས་ཅིག་ཞོག་ཁག་གསུམ་པ་ཞིག(ཕྱི་རྒྱལ་ཞིག)གིས་དེ་སྔའི་གནས་སྟངས་ལ་ངོས་ལེན་བྱས་པ་ཙམ་གྱིས་དེ་སྔའི་གནས་སྟངས་དེ་ཁྲིམས་མཐུན་བཟོས་པ་ཞིག་མ་ཡིན་པར། དེ་ནི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་བྱ་སྤྱོད་ཅིག་རེད། ངོས་ལེན་རྐྱང་པས་སྲིད་གཞུང་གསར་པ་ཞིག་བཟོ་མི་ཐུབ་ལ་རྙིང་པ་ཞིག་མེད་པའང་བཟོ་མི་ཐུབ། དེ་བཞིན་དུ(ས་ཁོངས་ཤིག་དབང་སྒྱུར་བྱས་པ་ཁྲིམས་མཐུན་ནམ་ཁྲིམས་མཐུན་མ་ཡིན་པར)ངོས་ལེན་མ་བྱས་པ་རྒྱལ་ཁབ་བྱེ་བྲག་ཁ་ཤས་ལ་མི་དགའ་བའི་རྣམ་འགྱུར་བསྟན་པ་ཙམ་ལས་གཞན་གང་ཡང་མ་རེད། དཔེར་ན། ཉེ་བའི་ལོ་རྒྱུས་ནང་ཞུ་རུ་སུ་མནའ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རླལ་ཊེག་མཚོ་ཁུལ་གྱི་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་གསུམ་དབང་སྒྱུར་བྱས་པའམ། ཡང་ན་ཨི་སི་རལ་གྱིས་ཇེ་རུ་སླ་ལེམ་དབང་སྒྱུར་བྱས་པར་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ངོས་ལེན་བྱས་མེད་པ་ལྟ་བུའོ།

དེས་ན། “ཉུས་པ་ཐོན་ཡང་ཁྲིམས་འགལ་གྱི་དྲག་ཤུགས་བེད་སྤྱོད་བཏང་བའམ། ཡང་ན་གཏོང་རྒྱུའི་འཇིགས་སྐུལ་བཏང་བ་སོ་ནར་གཞིར་བཞག་སྟེ་ས་ཁོངས་ཤིག་གི་བདག་དབང་རང་ལ་ཡོད་ལུགས་ཤོད་པར་རྒྱལ་ཁབ་ཏ་ཙང་མང་པོས་དེང་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ལ་རྒྱབ་འགལ་གྱིས་དགག་ཆ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེས་མ་ཚད་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་བཅའ་ཁྲིམས་གཏན་འབེབས་བྱུང་བ་ནས་དུས་ཡུན་ཇི་ཙམ་འདས་ཟིན་ཡོད་ཀྱང་། དེས་བཙན་འཛུལ་བྱས་པའི་ས་ཁོངས་ལ་བཀོད་ཁྲབ་གཞིར་བཞག་ནས་རང་གི་བདག་དབང་གཏན་འབེབས་བྱེད་པར་ཕན་ཐོགས་བྱུང་མེད།”[20] འདི་རྒྱ་ནག་གིས་མི་གོ་དང་འབྲེལ་ནས་ར་སྤྲོད་གསལ་པོ་བྱས་ཡོད།

སྤྱིར་དབང་དུ་སྟད་པ་དང་། དབང་སྒྱུར་བྱེད་པ། ཡང་ན་བཀོད་ཁྲབ་གཞིར་བཞག་པ་བཅས་ས་ཁོངས་ཤིག་བདག་ཏུ་གཟུང་བའི་ཁྲིམས་མཐུན་ཐབས་ཤེས་སུ་ངོས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་མེད་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འགོ་ཁྲིད་ཀྱིས་བོད་ཀྱི་བདག་དབང་རྒྱ་ནག་ལ་ཐབས་ཤེས་འདི་ཚོ་བརྒྱུད་དེ་ཐོབ་ལུགས་རྩ་བ་ནས་བཤད་མེད། དེ་བས་ལོ་ཚོས་རྒྱ་ནག་ལ་བོད་ཐོག་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་ཟམ་མི་ཆད་པའི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་ལུགས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད། རྒྱུ་མཚན་འདི་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱ་ནག་གིས་བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུས་ནང་རྒྱ་མིས་བོད་ནང་འགྱུལ་བཞུད་བྱས་པའི་གནས་ཚུལ་གལ་ཏ་ཙང་ཆེན་པོར་རྩིས་གི་ཡོད་ཅིང་། འགྱུལ་བཞུད་དེ་ཚོའི་དཔེ་མཚོན་ལེའུ་སྔོན་མ་ཚོའི་ནང་བཀོད་ཡོད།

20 Van Walt, 1987, p.183.

རྒྱ་ནག་དང“རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད”སྐོར།

བརྗོད་གཞི་འདིའི་ཐོག་ལ་གླེང་རྒྱུ་ཅི་ཡང་མེད་པ་ལྟ་བུར་སྣང་སྲིད། “ཅི་ན”ཞེས་པའི་ཚིག་འདིའི་བསྟན་དོན་གང་ཡིན་ཏ་ཅང་གསལ་པོ་ཡིན་པར་སྣང་ཡང་། རྒྱ་མི་ཁོ་རང་ཚོས་ཐ་སྙད་འདི་བེད་སྤྱོད་གཏོང་གི་མེད། ཁོ་ཚོས་རང་གི་ལུང་པར་ཀྲུང་གོ་ཞེས་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་བམ། ཁྲུན་ཧྭ་ཞེས་གནམ་འོག་ཅེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད། ཨུ་རུ་སུའི་སྐད་དུ་རྒྱ་ནག་ལ“ཀི་ཐཱན”ཅེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད་ཅིང་། ཐ་སྙད་འདི་རྒྱ་སྐད་མ་རེད། མིང་ཚིག་འདི་ཕལ་ཆེར་སོག་ཡུལ་བྱང་ཕྱོགས་དང་མན་ཇུ་རི་ཡ་ཁུལ་དུ་གནས་སྡོད་བྱེད་མཁན་ཕལ་ཆེར་སོག་རིགས་སུ་གཏོགས་པའི་མི་མང་གི་མིང་ལ་ཁི་ཏན(ཁི་ཧྲན)ནས་མཆེད་པ་ཞིག་རེད། མི་མང་པོས་ཁོ་ཚོའི་སྐད་ཡིག་རྒྱུ་མཚན་དུ་བྱས་ཏེ་ཁོ་ཚོ་སོག་པོར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དུས་རབས་བཅུ་པའི་ནང་ཁི་ཏན་པ་ཚོས་ཞི་བདེ་རྒྱ་མཚོ་ནས་ཤར་ཏུར་ཀི་སི་ཏན་བར་དང་། སོག་པོ་ནས་རྒྱ་ནག་དབུས་ཁུལ་སླན་ཆུ་རི་ཡ་བར་དུ་ཁྱབ་པའི་ལིའོ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་གསར་འཛུགས་བྱས་པ་དང་། དེ་རྟུར་ཆེན(མན་ཇུ་དང་ཐུན་གུ་སིའི་རིགས་ཀྱི་མི་མང)གྱིས་རྩ་གཏོར་བཏང་རྗེས་ཁི་ཏན་པ་ཁ་ཤས་ཏ་ལ་སི་དང་ཆུ་གཙང་པོ་ཁུལ་གྱི་ཨེ་ཤི་ཡ་དབུས་ཕྱོགས་སུ་ཕྱིན་པ་རེད། དེར་ཁོ་ཚོས་ལིའོ་ནུབ་མའི་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུགས་བྱས། སྐབས་ཤིག་རིང་རྒྱ་ནག་དང་ཁི་ཏན་གྱི་སོག་པོ་ཚོ་ཙམ་མ་ཟད། ད་དུང་ཁ་ཆེ་ཚོའང་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་དང་། ཁི་ཏན་གྱི་ཁ་ཆེ་ཚོས་རྒྱ་ནག་ཤར་ཏུར་ཀི་སི་ཐན་གྱི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད། ཁི་ཏན་གྱི་རྒྱལ་པོའི་ཁབ་ནུབ་མའི་རྒྱལ་པོས་རྒྱ་མི་རིགས་ཀྱི“ཏབ་ཀྵཆེ་ཁཱན”ཞེས་པའི་མཚན་གནས་བཞེས་ཡོད་པ་དང་། ཀྲར་ཀི་མི་མང་གིས་རྒྱ་མིར“ཏབ་ཀྵཆེ”ཞེས་འབོད་སྲོལ་ཡོད། གོམས་སྲོལ་འདི་གཅིག་བྱས་ན་ཐོ་བྷ་ཚོ་པའི་རིགས་སུ་གཏོགས་པའི་རྒྱ་ནག་བྱང་ཕྱོགས་ཀྱི་ཝེ་རྒྱལ་རབས་བྱང་མའི(༣༨༦-༥༨༩)དུས་སྐབས་སུ་བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན་

སྲིད་པ་དང་། སོག་པོའི་ཆ་ར་ཁ་ནི་ཉེ་རྒྱལ་པོས་མ་ལིག་ ཨལ་ མ་ཤི་རིག(ཨལ་ཤརཕི)ཕལ་སིན(ཤར་ཕྱོགས་དང་རྒྱ་ནག་གི་རྗེ་བོ)ཞེས་པའི་མཚན་གནས་བཞེས་ཡོད།[21] ཕུ་རུ་སུའི་ནང་"ཀི་ཐཱད"ཅེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་སོག་པོ(སོག་སྐད་དུ། ཁི་ཡ་ཐཱ་ཐེ)ནས་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། ཡུ་རོབ་ནུབ་ཕྱོགས་སུ་ཐ་སྙད་འདི་མར་ཀོ་ པོ་ལོ་ཡིས་ཁྱེར་ཡོང་བ་རེད། མར་ཀོ་ པོ་ལོ་ཡིས་ཀུབ་ལའི་ཁན་་གྱི་དབང་སྒྱུར་འོག་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ནུབ་ཕྱོགས་ས་ཁུལ་ལ"ཁ་ཐད"(ལྷོ་ཕྱོགས་ས་ཁུལ་ལ"མན་ཛི")ཞེས་བོས་ཡོད།

མར་ཀོ་ པོ་ལོས་ད་དུང་ཉི་ཧོང་པས"མན་ཛིའི"ཤར་ཕྱོགས་ས་ཁུལ"ཆིན"ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད་ལུགས་ཀྱང་བྲིས་ཡོད།[22] དེ་ནི་རྒྱ་གར་བ་དང་། ཉི་ཧོང་བ། སྣ་ལི་བ་བཅས་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་གྲགས་ཅན་ཡིང་གྲེང(ཆིན་ཧྲི་ཧྭང)གིས་བཙུགས་པའི་རྒྱ་ནག་ཆིན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས(ཕྱི་ལོའི་སྔོན་གྱི་ལོ་ ༢༢༡-༢༠༦)ནས་མཆེད་པའི་འབོད་སྲོལ་ཐ་སྙད་ཅིག་རེད། དེ་ལྟ་ནའང་། ཐ་སྙད་དེའི་འབྱུང་ཁུངས་ཤོད་ཚུལ་རིགས་མི་འདྲ་གཞན་དག་ཀྱང་ཡོད་དེ། དཔེར་ན། སཾསྐྲིཏའི་སྐད་ཀྱི"ཤར་ཕྱོགས"ཞེས་པའི་ཚིག་འདི་ཏན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་དམག་ཁུལ་ཁང(དེང་གི་ལྷི་ཉེ་ནམ)ཞིག་གི་མིང་ཡིན་པ་དང་། ཐ་སྙད་འདི་རྒྱ་སྐད་དུ་ཡི་ལིང(དེང་གི་ཀུང་ཀྲུའོ་ཞིང་ཆེན་གྱི་ས་ཁོངས)ཞེས་གྲགས་པའི་མི་མང་དང་ལུང་པར་ལོ་ལོ(ཡི)རིགས་ཞེས་འབོད་སྲོལ་ཡོད་པ་ནས་བྱུང་བ་རེད་ཅེས་ཤོད་སྲོད་ཡོད།[23] ལ་ཏིན་སྐད་ཀྱི་ཚིག་སི་ན་དང་འདིའི་རྗེས་གྲུབ་མིང་ཚིག་ཁག་རྒྱ་ནག་གི་ཆིན་རྒྱལ་ཁབ་ལས་བྱུང་ཡོད་པར་ཡིད་ཆེས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་ནག་དང་ཡུ་རོབ

---

21 Pikov, 2007, p.111-123.

22 Marco Polo, 1955, p.173.

23 ངོ་སྤྲོད་རགས་པ་ཙམ་ཤེས་འདོད་ན་ Pelliot, 1912; Wade, 1999. ལ་གཟིགས།

དབར་གནའ་སྔ་མོ་ནས་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་ཡོངས་གྲགས་ཡིན་པ་དོན་དངོས་རེད།[24] འོན་ཀྱང་། སྔ་མོའི་རྩོམ་པ་པོ(སི་ཁྲི་ར་བྷོ། (Strabo) ཕི་ལི་ནི་རྒན་པ། (Pliny the Elder) ཀི་ལའུ་ཊི་ཡས་ཕི་ཏོ་ལི་མི། (Claudius Ptolemy) ལ་སོགས་པ) ཚོས་རྒྱ་ནག་ཅེས་པ་སི་རི་ཀ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གི་ཡུལ་མིར་སི་རི་སི(གྲི་རིག་གི་ཚིག"དར་གོས"ནས"དར་གོས་ཐོན་ཡུལ")ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད་པར་ཡིད་ཆེས་བྱས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། རྩོམ་པ་པོ་དེ་ཚོས་བརྗོད་པ་ལྟར་ན། སི་རི་ཀ་ཞེས་པ་རྒྱ་ནག་ནང་མེད་པར་དེའི་ནུབ་ཕྱོགས་སུ་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད།

"སི་ན"ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་སྐོར་གྲོས་བསྡུར་བྱེད་སྐབས་ཨ་རབ་ཀྱི་སྐད་དུ"སིན"ཞེས་པ་རྒྱ་ནག་ལ་གོ་བ་མ་གླེང་ཐབས་མེད་རེད། ཐ་སྙད་དེའི་འབྱུང་ཁུངས་ཁ་གསལ་མེད་ཀྱང་། དེ་ཕལ་ཆེར"ཆིན"ནམ། ཡང་ན"སི་ན"ནས་བྱུང་ཡོད་སྲིད། ཆིན་དང་མ་ཆིན་ཞེས་པའི་ཚིག་གཉིས་དུས་རབས་བར་མའི་སྐབས་སུ(ཨི་རན་དང་། ཀྲར་ཀི་སོགས)ཁ་ཆེའི་མི་རིགས་ཁ་ཤས་ཀྱིས་མན་ཧྲུ་རུ་ཡ་ནས་རྒྱ་ནག་བྱང་ཕྱོགས་བར་གྱི་ས་ཁུལ་གྱི་མིང་དུ་བེད་སྤྱོད་བཏང་ཡོད་ཅིང་། ཚིག་དེ་ཚོ་དང་གནའ་སྔ་མོའི་ཨུ་རུ་སུའི་སྐད་ཡིག་གི་ཚིག"ཁིན"དང"ཁི་ནོའུ"ཡི་སྒྲ་འདྲ་པོ་ཡོད། ཐ་སྙད་དེ་ཚོ་ཨུ་རུ་སུ་སོག་པོའི་དབང་སྒྱུར་འོག་མ་ཤོར་སྔོན་ལ་ཤར་ཕྱོགས་ཀྱི་འབྲོག་པའི་དོད་དུ་བེད་སྤྱོད་བཏང་ཡོད། ཞིབ་འཇུག་པ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ཐ་སྙད་དེ་ཚོ་སོག་པོའི་ས་ཁོངས་སུ་འཚོ་སྡོད་བྱས་ཤིང་། ཧུན་ནི་ (Hunni) དར་སྤེལ་གཏོང་མཁན་ཧུན་ནུ་ (Hunnu) མི་རིགས་ཀྱི་མིང་ལས་བྱུང་བ་རེད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད། ཡང་མིན་ན་ཐ་སྙད་འདི་ཅིན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་མིང་ནས་བྱུང་བ་ཞིག་རེད།[25] ཧུར་ཆེན་གྱིས་གསར་བཟོ་བྱས་པའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་ཁག་གཅིག་ཚུད་ཡོད་པ་དང་། རྒྱལ་རབས་དེ་སོག

24 དཔེར་ན། Henning, 1961-1963. ལ་གཟིགས།

25 Guzev, V.G. and Tvorogov, O.V., Hin(ova) ...

པོས་རྩ་མེད་བཟོས་པ་རེད།

མཐར་དེང་གི་ཡུ་རོབ་པའི་ཐ་སྙད་"ཅི་ན་ (China) "ཞེས་པ་འདི་"ཆིན་དང་མ་ཆིན་"བརྒྱུད་"ཆིན་"ཞེས་པའི་ཚིག་གམ། ཡང་ན་"ཁ་ཐད་"དང་འདྲ་བར་མན་ཇུའི་"ཆིང་"ཞེས་པའི་ཚིག་ནས་བྱུང་ཡོད་སྲིད། ཡིན་ན་ཡང་རྒྱ་མི་རིགས་ཀྱི་ཀྲུང་གོའི་མི་མང་གི་མིག་ནང་ཨིན་རྡུ་ཅི་ན(ཨིན་ཌོ་ནེ་ཤི་ཡ)དང་། ལོ་ལོ། ཁི་ཏན། ཇུར་ཆེན། མན་ཇུ། སོག་པོ་བཅས་ཀྱི་མི་རིགས་ཚང་མ་ཀླ་ཀློ་རེད།

དེར་བརྟེན། "ཀི་ཐན་"དང་"ཅི་ན་"སོགས་ཐ་སྙད་དེ་ཚོར་དུས་སྐབས་འདྲ་མིན་ལ་གོ་དོན་འདྲ་མིན་ཡོད། ཨེ་ཤི་ཡ་ཙམ་མ་ཟད། ཡུ་རོབ་དང་། དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་ཞུ་རུ་སུའི་འགྲུལ་བཞུད་པས་རྒྱ་ནག་དང་གོང་མར་སྐྱབས་རྟེན་བཙོལ་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དབར་དབྱེ་བ་གསལ་པོ་ཕྱེ་ཡོད།[26] ཁོ་ཚོས"ཅི་ན"འམ། རྒྱ་ནག་ནི་པེ་ཅིང་རྒྱལ་སར་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་ཐ་སྙད་དེ་པེ་ཅིང་ནས་དབང་སྒྱུར་བྱས་པའི་ལུང་པ་གཞན་ནམ། ཡང་ན་པེ་ཅིང་ལ་སྐྱབས་རྟེན་བཙོལ་མཁན་ལུང་པ་གཞན་ལའང་བེད་སྤྱོད་ཡོད། དེ་ནི་ཁུང་ཅིའི་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྟངས་དང་ཉེ་པོ་ཡོད་དེ། ཁོང་གིས་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་བམ། རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱལ་རབས་འདྲ་མིན་གྱིས་དབང་སྒྱུར་བྱས་ཡོད་པ་ལས་སྤྱི་བར་གསུམ་དུ་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གནས་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད། འོན་ཀྱང་། གནའ་སྔ་མོའི་གོང་མའི་ཡིག་རྙིང་ཁག་ནང་"ཀྲུང་གོ"ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་བོད་དང་རྒྱ་རིགས་མ་ཡིན་པའི་ས་ཁུལ་གཞན་ལ་རྩ་བ་ནས་སྤྱར་མེད།[27] ཧུང་ཧྥེ་ནས་ཡིན་པའི་རྒྱ་རིགས་ལོ་རྒྱུས་སླ་བ་གེ་ཙན་ཤོང་ (Ge Jianxiong) གིས"གལ་ཏེ་ང་ཚོས་གནའ་བོའི་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་ཤེས་

26 དཔེར་ན། Stonton, 1805; Timkovsky, 1824.

27 A 60-point Commentary, 2008.

རྟོགས་དགོས་ན་ང་ཚོས་རྒྱལ་རྒྱུད་བྱེ་བྲག་པ་གཅིག་གིས་དུས་སྐབས་བྱེ་བྲག་ཅིག་པ་ལ་དངོས་སུ་ས་ཁོངས་ཇི་ཙམ་ཆེན་པོ་དབང་སྒྱུར་བྱས་ཡོད་མེད་ཁོ་ན་ལས་ཤོད་མི་ཐུབ”ཅེས་བྲིས་ཡོད་ལྟར་རེད།[28]

རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་ཚོ་གང་ཡིན་ནམ། འདིའང་བློ་སྣ་འཁྱུགས་བྱེད་ཀྱི་དྲི་བ་ཞིག་ཏུ་སྣང་སྲིད། དེའང་དཔེར་ན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ལོའི་ཝེབ་སི་ཊེར་ (webster) ཚིག་མཛོད་ནང་རྒྱལ་རྒྱུད་ནི“རྒྱུད་པ་གཅིག་གམ་ཁྱིམ་རྒྱུད་གཅིག་ལས་མཆེད་པའི་རིགས་རྒྱུད་ཅིག་གམ། རྒྱལ་པོ་རིམ་པ་དང་། རྗེ་བོ་མི་རྒྱུད་གཅིག་གི་རྒྱུན་མི་ཆད་པའི་དབང་སྒྱུར”ལ་ཟེར་ཞེས་བཀོད་ཡོད་པ་ལྟར་རེད། ཚིག་འདི་གྷི་རིག་གི་ཚིག“ཌི་ནཱ་སི་ཤི་ཡ་ (dynasteia) ”(དབང་ཤུགས་སམ་དབང་སྒྱུར)ནས་བྱུང་ཡོད། འདི་ཚོའི་དཔེ་མཚོན་ནི་ཨུ་རུ་སུའི་ནང་གི་རོ་མཱ་ནོབ་དང་། ཨོ་སི་ཊེ་རི་དང་ཡ་ཧང་གྷི་རེའི་ནང་གི་ཧྥབ་སི་བྷུརག་སེ། ཕ་རན་སིའི་ནང་གི་ཝ་ལོ་སི་དང་བྷོར་བྷོན་སི་སོགས་རེད། དེས་ན། རྒྱལ་རྒྱུད་ཅེས་པའི་ཐ་སྙད་འདིས་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན་གྱི་ཁྱིམ་ཚང་ངམ་རྒྱུད་པ་ཞིག་སྟོན་པ་ལས་གཞན་ཅི་ཡང་མ་རེད། ཡུ་རོབ་པ་ཚོས་རྩ་འཛིན་འདི་ཨེ་ཤི་ཡ་དབུས་ཁུལ་དང་ཤར་མཐའ་ཁུལ་ཐོག་བེད་སྤྱོད་བཏང་ཡོད། གལ་ཏེ་རོ་མཱ་ནོབ་ཀྱིས་ཨུ་རུ་སུའི་ནང་དབང་སྒྱུར་བྱས་ཡོད་ན་རྒྱ་ནག་ནང་དབང་འཛིན་བྱེད་མཁན་ཆིང་དང་སུང་སོགས་རེད། ཕྱོགས་གཞན་ཞིག་ནས་བརྗོད་ན་ཁོ་ཚོས“ཆིང་རྒྱལ་ཁབ”དང་། “ཡོན་རྒྱལ་ཁམས”ཞེས་འབྲི་གི་ཡོད་པས་དེ་ལྟར་ན། “རོ་མཱ་ནོབ་རྒྱལ་ཁམས”ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེ་བེད་སྤྱོད་མི་བཏང་བ་གང་ཡིན་ནམ།

དྲི་བ་དེའི་ཐོག་ཁོ་ཚོས་ཏ་ལམ་བསམ་ཞིབ་གང་ཡང་བྱས་མེད། སྐད་བརྡ་རིག་པ་བ་དང་ལོ་རྒྱུས་སྨྲ་བའི་དབར་བྱུང་བའི་དྲ་རྒྱའི“ཤར་ཕྱོགས་སྒོ་ཆེན”ཐོག

28 In: Vembu, 2007.

གི་བགྲོ་གླེང་ལ་དོ་སྣང་བྱེད་རིན་ཡོད།[29] བགྲོ་གླེང་དེ་ནས་ང་ཚོས་གཤམ་གསལ་མཐའ་སྡོམ་རྒྱག་ཆོག་སྟེ། འབྲེལ་གཞི་མེད་པའི་ཡུ་རོབ་པའི་ཐ་སྙད“རྒྱལ་རྒྱུད་”དང་བསྡུར་ན(རྒྱལ་རྒྱུད་དམ་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་སྐད་དོད་དུ་བེད་སྤྱོད་པའི)རྒྱ་ཡིག་ཁྲོའི་ཞེས་པར་གོ་དོན་ཧ་ཅང་མི་འདྲ་བ་མང་པོ་ཡོད་དེ། རྒྱ་ཡིག་ཚིག་མཛོད་ནང་ཁྲོའི་ལ་གཤམ་གསལ་ངེས་ཚིག་བཀོད་ཡོད་དེ། “(མི་རབས་གཅིག་གམ་མང་པོའི་ནང)རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་གསར་འཛུགས་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་པོ་ཞིག་གི་དབང་སྒྱུར་དུས་ཡུན་ཧྲིལ་པོ”དང། “རྒྱལ་པོ་གཅིག་གི་དབང་སྒྱུར་དུས་ཡུན་གྱི་མིང།” “དུས་རབས་སམ་དུས་སྐབས་ཞིག་གི་མིང།” “རྒྱལ་པོའི་ལམ་ལུགས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་གི་དུས་རབས་ཞིག་གི་མིང་དང། (རྒྱལ་པོའི་དབང་སྒྱུར་དུས་ཡུན་གྱི)ལོ་འཁོར་གཅིག་གི་ལོ་དང་པོའི་མིང།” “རྒྱལ་རྒྱུད(ཡང་ན་དབང་སྒྱུར་གྱི་དུས་ཡུན)ཀྱིས་རྒྱལ་པོ་རིམ་པའི་རྒྱལ་རབས་ཧྲིལ་པོ་མཚོན་པ་མ་ཟད། ད་དུང་གོང་མ་བྱེ་བྲག་སུ་རུང་གི་སྲིད་ཡུན་ཡང་མཚོན།” དེས་ན། ཁྲོའི་ལ་གོ་བ་གཙོ་བོ་གཉིས་ཡོད་ཅིང། དང་པོ་ནི་རྒྱལ་པོ་གཅིག་གམ་ཡང་ན་མང་པོའི་དབང་སྒྱུར་དུས་ཡུན(དུས་སྐབས་སམ་དུས་རབས)དང། གཉིས་པ་ནི་རྒྱལ་པོ་དེ་ཚོའི་རྒྱུན་མི་ཆད་པའི་མི་རྒྱུད་ལ་ཟེར། དེར་བརྟེན། ང་ཚོས་དཔེ་མཚོན་དུ“མིང་རྒྱལ་རབས་གསར་འཛུགས་བྱེད་མཁན་དང་དེའི་རྒྱུད་འཛིན་པའི་དབང་སྒྱུར་གྱི་དུས་སྐབས”“མིང་ཁྲོའི”ཙམ་མ་ཚད། ད་དུང“ཁང་ཤིའི་ཁྲོའི”ཞེས“མིང་ལ་ཁང་ཤིའི་ཞེས་པའི་གོང་མ་ཞིག་གིས་དབང་བསྒྱུར་བའི་དུས་ཡུན”ཞེས་ཤོད་ཆོག་གི་ཡོད།

འདིར་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་མིང་རྒྱལ་པོའི་མིང་ངམ། ཡང་ན་རྒྱལ་པོའི་རུས་མིང་དང་མཐུན་པ་ཙམ་མ་ཡིན་པར། དེ་ནི་རྒྱལ་པོའི་དབང་ཆ་ཐོབ་པའི་མི་རྒྱུད(ཚོ་པ)ཅིག་གི་སྐུ་ཚབ་ལ་སྤྲད་པའི་མཚོན་དོན་གྱི་མིང་ཞིག་རེད། གོང་མ་ལ་ཆ་མཚོན་ན།

29 Chronology of China 3...

འདི་ནི་གོང་མའི་འདོད་མོས་གཞིར་བཞག་པའི་དུས་སྐབས་ཀྱི་མིང་དང་མཐུན་པ་ལས་རྒྱལ་རྒྱུད་གསར་འཛུགས་བྱེད་མཁན་དེས་རྒྱལ་རྒྱུད་ལ་སྦྲད་པའི་མིང་ཡིན་པའི་ངེས་པ་མེད། དཔེར་ན། ཡོན་དང་ཆིང་ཞེས་པའི་མིང་དེ་ཚོ་ཧིང་གིར་སི་ཁྲན་དང་ནུར་ཧ་སི་ (Nurhaci) གཉིས་ཀྱིས་བཏགས་པ་མ་ཡིན་པར་ཁོ་ཚོ་ཤི་བའི་རྗེས་ལ་ཁོ་གཉིས་རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་གཉིས་ཀྱི་སྲོལ་འབྱེད་པོར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཏེ་བྱུང་ཡོད། ཕྱོགས་གཞན་ཞིག་ནས་བརྗོད་ན། རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་གི་མིང་ཚང་མ་འགྱུར་བ་མེད་པར་གཅིག་ཏུ་མི་གནས་པར་རྒྱལ་པོ་རྗེས་མ་ཞིག་གིས་སྐབས་རེ་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་མིང་འགྱུར་བ་བཏང་བའང་ཡོང་གི་ཡོད། (དཔེར་ན། ཏའོ་ཅིན་ཞེས་པ་ཆིང་ལ་བསྒྱུར་བ་ལྟ་བུའོ།)

དུས་སྐབས་སམ། ཡང་ན་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་དོན་སྟོན་པའི་རྒྱ་སྐད་ཀྱི་ཚིག"ཁྲའོ"ཞེས་པར"རྒྱལ་ཁབ"(རྒྱ་སྐད་དུ"གོ")ཀྱི་གོ་བ་མེད། ཁྲུང་ཧྭའི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན། རྒྱལ་ཁབ་ནི་སྤྱི་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ(ཀྲུང་གོའམ། རྒྱ་ནག)ལས་གཞན་གང་ཡང་མེད་ཅིང་། ཀྲུང་གོ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ཆ་ཤས་ནམ་ཡང་ཡོང་ཐབས་མེད། དེས་ན། གལ་ཏེ་ཕྱི་རྒྱལ་བས་རྒྱ་ནག་བཙན་བཟུང་བྱས(ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་བསྡུས་ནས་ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཁོངས་སུ་ཚུད་ནས་ཀྲུང་གོ་བཀོད་སྒྲིག་བཏང་བ)པ་ཡིན་ནའང་། རྒྱ་ནག་གི་འདོད་ཚུལ་ནང་དོན་དངོས་འདི་ཀྲུང་གོའམ། རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་པོས་ཕྱི་རྒྱལ་ལུང་པ་ཞིག་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་ཅེས་འགྲེལ་བཤད་ལྡོག་སྟེ་རྒྱག་གི་ཡོད། རྒྱ་ནག་དུམ་བུར་སོང་བའི་དུས་སྐབས་སམ། ཡང་ན་ཁྲིམ་མཆེས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་གཅིག་གིས་ཀྲུང་གོའམ། རྒྱ་ནག་ལ་དབང་བསྒྱུར་བ་དང་། རྒྱལ་རྒྱུད་གཞན་པས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དག་ལ་དབང་བསྒྱུར་ཡོད་ན་ཁྲུང་ཧྭའི་སྲིད་འཛིན་ལྟ་ཚུལ་ལྟར་ན། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་པ་དེ་ཚོ་ཀྲུང་གོའམ། རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད

ཚོག་གི་ཡོད། ཡུ་རོབ་པས་འདི་ནི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་འོག་ཏུ་བསྡུས་པ་མ་ཡིན་པར་ཤེས་རིག་དཔལ་ཡོན་གཅིག་གྱུར་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་རེད། རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོའི་ལྟ་ཚུལ་འདི་ཡུ་རོབ་པའི་ལྟ་ཚུལ་དང་མི་འདྲ་བར་དཔལ་ཡོན་གྱི་ལྟ་ཚུལ་དང་འབྲེས་ཡོད།

རྒྱལ་ཁབ་བམ། མངའ་ཁུལ་འདི་ཚོ་ཚང་མར་རང་རང་གི་གོང་མའི་ཁྲི་ལོའི་མིང་ངམ། ཡང་རྒྱལ་པོའི་དབང་སྒྱུར་གྱི་དུས་ཡུན་གཞིར་བཞག་སྟེ་རྒྱལ་རབས་ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད། དཔེར་ན། མན་ཇུའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་གཞུང་འབྲེལ་གྱི་མིང་ཆིང་ཆེན་པོ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ (Daqing Diguo, Da Qingguo) ཡིན་པ་ལས་ཀྲུང་གོའམ། དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་མ་རེད། སྤྱིར་མིང་ཕྱི་མ་དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཡིག་ཆའི་ནང་བེད་སྤྱོད་བཏང་ཡོད་ཀྱང་། མིང་དེར་རྒྱ་མི་ཚང་མ་དང་། དམིགས་བསལ་རྒྱ་རིགས་རིག་གནས་པ་མང་པོས་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་མེད།[30] དེའི་ཆ་ནས་གནས་སྟངས་དེ་ཨོ་ཏ་མན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དང་ཆ་འདྲ་ཡིན་པ་དང་། ད་དུང་ཁྱད་འཕགས་ཨོ་སི་མན་རྒྱལ་ཁབ་དང་དེ་བས་འདྲ་ཆེ་བ་ཡོད། རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ནང་མི་རིགས་མང་པོ་ཡོད་པས་དེས་རང་གི་ལུང་པ་ཨོ་སི་མན་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་གི་ཁ་ཆེའི་རྒྱལ་པོའི་གཤམ་འོག་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ལ“ཀྲར་ཀི”(སྤྱི་ཡོངས་ཆ་ནས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ལས་མི་རིགས་ཤུགས་སུ་སྟོན་པར་དགག་བྱ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད)རྩ་བ་ནས་བོས་མེད།

དེས་ན། “རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་ཚོ”དབང་སྒྱུར་བྱེད་པོའི་ཁྱིམ་རྒྱུད་ཀྱི་མིང་ནས་གདན་འབེབས་བྱས་པའི་ཡུ་རོབ་ཀྱི་རྒྱལ་རྒྱུད་དང་ཐ་དད་རེད། “རྒྱ་མིས(རྒྱ་མི་རིགས་སམ། ཧན)རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་རང་གི་‘རྒྱལ་རྒྱུད་’ཀྱི་སྲིད་དབང་འཛིན་ཡུན་གྱི་ཁོངས་སུ་བཅུག་པ་དང་། ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ལྡན་པའི་

30 Gang Zhao, 2006 – in: Esherick, 2006, p.232, 254.

རྒྱལ་ཁབ་གཞན་རང་གི་རྒྱལ་རབས་ལོ་རྒྱུས་དང་སྦྲེལ་གྱི་ཡོད། དེས་རྒྱ་མིའི་‘རྒྱལ་རྒྱུད་’འགྲེལ་ལུགས་ལ་ཁས་ལེན་མ་བྱས་གོང་བསམ་བློ་མི་གཏོང་མཁན་གྱི་དབུས་རྒྱལ་ཁབ(རྒྱ་ནག)ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་ལ་ཞིབ་འཇུག་བྱེད་མཁན་ཚོར་སློབ་གསོ་སྤྲོད་ཀྱི་ཡོད།”[31] ཡུ་རོབ་ནང་རྒྱལ་རྒྱུད་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོས་འཛིན་དང་མིང་ཐ་དད་ཡིན་ཡང་། རྒྱ་ནག་ནང་དེ་གཉིས་འབྲེལ་ཡོད། འོན་ཀྱང་། རྒྱལ་པོའམ། གོང་མ་བྱེ་བྲག་པ་ཞིག་གི་སྐོར་ཤོད་སྐབས་དེ་གཉིས་ཐ་དད་ཡིན་ཚོག །

སྐབས་རེ་རྒྱ་རིགས་མ་ཡིན་པའི་མི་རིགས་ཀྱིས་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྒྱལ་པོར་རྒྱ་མིའི་མིང་དང་། ཐ་སྙད། དུས་སྐབས་དབྱེ་མཚམས་འབྱེད་པའི་ལམ་ལུགས་བེད་སྤྱོད་པ་དང་། རྒྱ་མིའི་འཛིན་སྐྱོང་ལམ་དང་ཁྲུང་ཙིའི་ལྟ་གྲུབ་ལག་བསྟར་བྱེད་པ་སོགས་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་ཅེས་ཁུངས་སྐྱེལ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེ་ནོར་བ་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་དང་དེ་འདྲའི་ཁྱད་ཆོས་འབྲེལ་བ་མེད། དཔེར་ན། གོང་མ་པི་ཊར་དང་པོས (Emperor Peter 1st) ཨུ་རུ་སུར་བཙོས་སྒྱུར་བྱས་རྗེས་ཨུ་རུ་སུ་ནུབ་ཕྱོགས་པའི་རྣམ་པ་དང་མཐུན་པ་བཟོས་པ་རེད། ཁོང་གིས་གཞུང་འབྲེལ་ཐོག་ནས(འཛིག་རྟེན་གསར་བཟོ་བྱས་པའི་ལོ་ནས་འགོ་བཙུགས་པའི་ལོའི་རིམ་པའི་ཚབ་ཏུ་སྟོན་པ་ཡེ་ཤུ་མ་ཤི་ཀའི་འཁྲུངས་ལོའི་སྤྱི་རྗེས་གཞིར་བཞག་པའི)ཡུ་རོབ་ནུབ་ཕྱོགས་ཀྱི་ལོ་ཐོ་དང་། འཛིན་སྐྱོང་ལམ་ལུགས། མཚན་གནས། ཆས་གོས། གོམས་སྲོལ་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་པ་དང་། ཨུ་རུ་སུའི་ནང་ཧྲར་མ་ནི་དང་ཕ་རན་སིའི་སྐད་རྒྱ་ཁྱབ་ཏུ་བེད་སྤྱོད་གཏོང་འགོ་བཙུགས་པ། ད་དུང་ཨུ་རུ་སུའི་འཛིན་སྐྱོང་མ་ལག་ནང་འཇམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་འདྲ་མིན་གྱི་ཕྱི་རྒྱལ་བ་ཡོད་པ་བཅས་བྱུང་བར་བརྟེན་ཐྲལ་ཊེག་ཧྲར་མན་གྱི་ས་ཆ་ཨུ་རུ་སུའི་ཆ་ཤས་ཆགས་པ་རེད། དེ་ལྟར་ཡང་།

31 Levkin, G.G. Typical mistakes...

དེས་ཤུ་རུ་སུ་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་ཀྱི་ཡུ་རོབ་ཀྱི་ལུང་པ་ཞིག་ཏུ་བསྒྱུར་མེད་པ་དང་། ཤུ་རུ་སུ་ཧར་མི་ནིའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཆགས་མེད་ཐོག །ད་དུང་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་ཀྱི་ཡུ་རོབ་ལུང་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་དེ་བས་ཆགས་མེད། པི་ཏར་དང་པོ་རོ་མ་ནའོ་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་མི་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། "རོ་མ་ནའོ"ཞེས་པའི་ཚིག་འདིའི་ཡོང་ཁུངས་ལད་ཊིན་ཡིན་པ་ལས་ཤུ་རུ་སུའི་སྐད་མ་རེད། (ལད་ཊིན་སྐད་དུ་རོ་མ་ན་སི་ནས་རོ་མན་བྱུང་བ་རེད།) འོན་ཀྱང་། རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་ཤུ་རུ་སུའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་ཡིན་པ་ལས་ཨི་ཏ་ལི་ཡའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་མིན་པ་དང་། ཤུ་རུ་སུ་ཨི་ཏ་ལི་ཡའི་ཆ་ཤས་ཤིག་མ་རེད།

རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཚང་མར་དཔྱད་པ་བྱེད་དགོས་དོན་མ་མཆིས་པས་ང་ཚོས་བོད་ཀྱི་གནད་དོན་དང་འབྲེལ་ཏེ་གལ་ཆེ་བའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཁོ་ནའི་ཐོག་དོ་སྣང་ཞིག་བྱ། (རུས་མིང་ལིའི་ལྡན་པའི་གོང་མ་རིམ་པས་དབང་བསྒྱུར་བའི)ཐང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ལ་ཕྱི་ལོ་ ༧༡༨ ནས་ཕྱི་ལོ་ ༩༠༧ བར་དབང་སྒྱུར་བྱས་ཡོད། ལོ་རྒྱུས་སྨྲ་བ་ཏན་ཡི་ཧུང་ (Dan Yihung) གིས་གསལ་སྟོན་བྱས་པ་བཞིན་རྒྱ་མིའི་མཐོང་སྣང་ལ་ཐང་གོང་མ་ནི"ཡོངས་གྲགས་ཐོག་ཁས་ལེན་ཡོད་པའི་རྒྱ་ནག་གཅིག་པུ་མ་ཡིན་པར་འཛམ་གླིང་ཧྲིལ་པོའི་རྒྱལ་པོ་དེ་རེད།"[32] དེ་དུས་བོད་དོན་དམ་ཐོག་རང་བཙན་ཡིན་ཞིང་། ད་དུང་ཐྲི་ལཊ་ཊེའི་རྒྱལ་པོ་བོད་ཀྱི་མངའ་ཞབས་རེད། ད་ལྟ་ཐྲི་ལཊ་ཊེ་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁོངས་སུ་ཚུད་མེད། ཐང་དང་ཡོན་རྒྱལ་རབས་དབར་བོད་དང་རྒྱ་ནག་དབར་འབྲེལ་བ་ཉམས་ཞན་པོ་ཞིག་ལས་བྱུང་མེད། (ལེའུ་གཉིས་པར་གཟིགས།)

"རྒྱ་ནག་ཡོན་རྒྱལ་རྒྱུད"ཀྱི་ཐོག་ལ་ཅུང་ཙམ་གླེང་བར་བྱ། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཕྱི་སྲིད་ལས་ཁུངས་ཀྱི་དྲ་ཚིགས་ཐོག"ཕྱི་ལོ་ ༡༣༧༡

32 Laird, 2006, p.45.

ལོར་སོག་པོའི་དབང་སྒྱུར་བས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་འཛུགས་བྱས་པ་དང་། དེའི་མིང་ལ་ཡོན་ཞེས་བཏགས་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༢༧༩ ལོར་རྒྱ་ནག་ཧྲིལ་པོ་དབུས་ཀྱི་སྲིད་དབང་གཅིག་འོག་སྟུད་ཐབས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བེད་སྤྱད་པ་རེད། <…> བོད་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་རིམ་པའི་དབུས་སྲིད་གཞུང་གི་སྲིད་འཛིན་འོག་ཡོད། དུས་རབས་བཅུ་གསུམ་པའི་དུས་དཀྱིལ་དུ་བོད་དངོས་སུ་ཡོན་རྒྱལ་རབས་ལ་དབང་པའི་ས་ཁོངས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་པ་རེད"ཅེས་བཀོད་འདུག[33] །དོན་དངོས་ཐོག་ཚང་མ་དེ་འདྲ་མ་རེད། སོག་པོས་རྒྱ་ནག་དབང་སྒྱུར་བྱས་པ་ལས་རྒྱ་ནག་གིས་སོག་པོར་དབང་སྒྱུར་བྱས་པ་མ་རེད། དེ་དུས་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་ལ་ཕྱི་རྒྱལ་བའི(རྒྱ་མི་རིགས་མ་ཡིན་པའི)རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་གིས་དབང་སྒྱུར་བྱས་པ་རེད། ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ནི་ཞི་བདེ་རྒྱ་མཚོ་ནས་ཡུ་རོབ་དབུས་ཁུལ་བར་ཁྱབ་པའི་སོག་པོ་ཆེན་པོའི་རྒྱལ་ཁབ(སོག་སྐད་དུ་ཨིག་མོང་གོལ་ཨུལ་སི)ཡིན་པ་དང་། དེའི་ཁོངས་སུ་ཧིང་གིར་སི་ཁྲན་གྱི་རྒྱུད་པས་དབང་བསྒྱུར་བའི་རྒྱལ་ཕྲན་མང་པོ་ཡོད། ཧིང་གིར་སི་ཞེས་པ་མིང་མ་ཡིན་པར་མཚན་གནས་ཤིག་རེད། མཚན་གནས་དེ་ཚིག"མཚོ"(སོག་སྐད་དུ། ཏན་གི་སི)ཞེས་པ་ལས་བྱུང་བ་རེད། དུས་ཕྱིས་ཀྱི་ཡིག་ཆའི་ནང་ཁྲན་ཆེན་པོ་དེའི་མིང་ལ་ཏཱ་ལའི་ཁྲན(སོག་སྐད་དུ"ཏཱ་ལའི"ཞེས་པ"རྒྱ་མཚོ"དང་། "མཚོ།" "ཆེན་པོའི"དོན་རེད)ཞེས་བྲིས་ཡོད། "ཏཱ་ལའི"ཞེས་པའི་ཚིག་དེ་ཏཱ་ལའི་བླ་མའི་མཚན་གནས་ཀྱི་ཁོངས་སུའང་ཡོད། ཧིང་གིར་སི་ཁྲན་གྱི་མིང་ངོ་མ་ཏ་མུ་ཆེན་ཡིན་པ་དང་། ཁོང་སོག་པོ་ཚོས་གསེར་གྱི་རྒྱུད་པ་ཞེས་པའི་བོར་ཇི་གིན་རྒྱུད་པ་ཞིག་རེད། ཁོ་ཚོའི་དུས་ཕྱིས་ཀྱི(ནང་པའི)ལོ་རྒྱུས་ཞིབ་འཇུག་ནང་སོག་པོས་གསེར་གྱི་རྒྱུད་པ་དེ་ཐོག་མར་རྒྱ་གར་གྱི་མ་ཧ་ས་མ་ཛྷི་ ཁ་གན་ (Mahasamadhi Khagan)ཞེས་

33 Briefly on Tibet: a historical sketch…

པའི་རྒྱུད་པ་བོད(བོད་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་ཐོག་མ་བདུན་ནས་མཆེད། སོག་སྐད་དུ་སན་ནྟ་ལི་ཏུ་ ཁ་གན)བརྒྱུད་སོག་པོར་སླེབས་ཡོད་པ་ལས་རྒྱ་ནག་གི་མི་རྒྱུད་ཡིན་པ་གསལ་མེད།[34]

རྒྱལ་ཕྲན་ཚང་མའི་སོག་པོའི་ཁླན་ཚོ་གཉེན་ཚན་ཡིན་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་ཁླན་ཆེན་པོ(ཧླབས་ཆེན་གྱི་ཁླན) (Khagan) ཁོ་རང་ཚོའི“མིང་ཙམ་གྱི་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན”དུ་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་མ་ཟད། ཁོང་ཁོ་རང་ཚོའི་སྤྱན་མཆེད་ཅིག་རེད། (ཚ་ག་ཐད་ཁླན་རྒྱལ་ཁབ་དང་། གསེར་གྱི་ཤོག་ཁག་སོགས) སོག་པོ་ཁླན་གྱི་རྒྱལ་ཕྲན་དེ་ཚོ་ཨེ་ཤི་ཡ་དབུས་ཁུལ་དང་། ཨུ་རུ་སུ། ཨི་རན། ཨི་རག །ཀའོ་ཀ་སི་ཁུལ་ཧྲིལ་པོ། སི་བེ་རི་ཡ་ཕལ་ཆེ་བ་སོགས་ལུང་པ་མང་པོས་གྲུབ་ཡོད། རྒྱལ་ཕྲན་མང་ཆེ་བའི་ཐོག་ཁླན་ཆེན་པོའི་དབང་ཤུགས་མགྱོགས་མྱུར་མིང་ཙམ་དུ་གྱུར་བ་དང་། དེ་ཚོ་ཧ་ལམ་རང་བཙན་ལྟ་བུར་འཛིན་སྐྱོང་བྱས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། རྒྱལ་ཕྲན་དེ་ཚོའི་རྗེ་བོས་ཁླན་ཆེན་པོ་གལ་ཆེ་ཤོས་ཡིན་པར་ངོས་བཟུང་སྟེ་གོ་སྐབས་ནམ་བྱུང་ལ་ཁོ་ཚོར་འབུལ་རྟེན་བསྐུར་ཡོད། རྒྱལ་ཕྲན་གྱི་འབུལ་རྟེན་དེ་རིགས་འཐོབ་མཁན་གཅིག་ནི་རང་གི་རྒྱལ་ས་འཚོར་མཁན་ཏོ་གོན་ ཏི་མུར་ཁླན་(Togon Temur Khan) རེད།[35]

ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ནི་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཕྲན་དེ་ཚོའི་ཁྲིད་ནས་གཅིག་ཡིན་པ་དང་། རྒྱ་མིས་དེར་ཏ་ཡོན་ནམ། ཡོན་ཆེན་པོ་དང་། སོག་པོས་དེར་ཨིག་ཡོན་ཨུལ་སི(ཧླབས་ཆེན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ངོ་མ)ཞེས་བོས་ཡོད།[36] དེ་ནི་ཀུབ་ལའི་ཁླན་ཆེན་པོ་

34 Lubsan Danzan, 1973, p.49-53.

35 Mongultai...

36 “ཡོན”ཞེས་པའི་ཚིག་འདིའི་འབྱུང་ཁུངས་རྒྱ་སྐད་ཡིན་ཡང་། དེས་སོག་ཡུལ་རྒྱ་ནག་ཏུ་གྱུར་བ་སྟོན་གྱི་མེད། དཔེར་ན། སོག་པོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་རྒྱལ་སའི་མིང་སན་ཊི་ པི་ཊར་སི་བྷརྒ“St. Petersburg”ཞེས་པ་ཨུ་རུ་སུའི་སྐད་མ་རེད། སོག་སྐད་ཨུལ་སི“uls”ཞེས་པ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དོན་རེད། རྒྱ་ནག་ཐེ་བའི་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁམས་སྤྱི་གཞིར་བཞག་སྟེ་ཚིག་དེ་རྗེས་ལ་རྒྱལ་རྒྱུད“dynasty”དུ་བསྒྱུར་བ་རེད།

དང་ཧོང་གི་རྒྱུད་པ་རིམ་བྱུང་གི་རྒྱལ་སྲིད་ཀྱི་མིང་ཡིན་པ་དང་། ཧོ་ཆེ་སུ་ཡང་རྒྱ་མི་མ་རེད། ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་སོག་པོ་དང་། དབང་སྒྱུར་བྱས་ཟིན་པའི་རྒྱ་ནག།།གོ་རེ་ཡ། ཏྲར་མ་དང་ཀཱམ་སྡོ་ཊེ་ཡའི་ས་ཁུལ་ཁག་གཅིག །ཐན་གྲུ་ཊེ་རྒྱལ་ཁབ། ད་དུང་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པའི་ས་ཁུལ་གཞན་ཁག་གཅིག་བཅས་མཉམ་དུ་བསྡེབས་པ་རེད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་སོག་པོའི་ཆ་ཤས་ཡིན་པ་ལས་སོག་པོ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་མ་རེད། ཐོག་མའི་དུས་སྐབས་སུ་ཁྲིན་ཆེན་པོ་ཆེ་སོག་པོ་རང་གི་ས་ཧོངས་ཁར་ཧོ་རུམ་གྲོང་ཁྱེར་ (city of Kharkhorum) (གྲར་གི་སྐད་ཀྱི་“ཀ་ར་གོ་རམ”“བྲག་ནག”)དུ་གནས་བཅས་ཡོད་ཀྱང་།[37] ཕྱི་ལོ་ ༡༢༦༩ ལོ་ནས་ཁྲིན་ཏྲལ་ཁི་གྲོང་ཁྱེར(ཏ་ཏུའུ། པེ་ཅིང)དུ་གནས་བཅས་ཡོད། ཀུབ་ལའི་ལ་བརྟེན་ནས་གྲོང་ཁྱེར་དེ་ཧོ་རང་གི་རྒྱལ་སྲིད་ཙམ་མ་ཟད། ད་དུང་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁམས་ཆེན་པོ་ཧྲིལ་པོའི་རྒྱལ་སར་གྱུར་པ་རེད། དེ་རྗེས་སོག་པོས་སུང་ལྷོ་མ་ཡོངས་རྫོགས་དབང་དུ་མ་འདུས་བར་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་དང་རང་བཙན་ཅན་གྱི་རྒྱ་ནག(སུང་ལྷོ་མ)གཉིས་དུས་གཅིག་ལ་མཉམ་དུ་གནས་ཡོད།

ཀུབ་ལའི་ཁྲིན་ལ་དབང་ཆ་སློ་བུར་དུ་བྱུང་བ་མ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༢༣༦ ལོར་ཧོང་ལ་ཤིན་ཀྲའུ(དེང་གི་ཧྲུའུ་བེ་ཞིང་ཆེན)ཧོ་རང་གི་རྒྱལ་སྲིད་དུ་ཐོབ་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༢༥༡ ལོར་མུན་ཁི་ཁྲིན་གྱིས་ཧོང་རྒྱ་ནག་བྱང་ཕྱོགས་སུ་བཏང་བ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༢༥༨ ལོར་མུན་ཁི་ཁྲིན་གྱིས་རྒྱ་ནག་ལྷོ་ཕྱོགས་དང་དམག་འཁྲུག་རྒྱག་སྐབས་ཧོང་དམག་རོགས་སུ་འབོད་འགུགས་བྱས་ཀྱང་། དེར་མ་སླེབས་གོང་ནས་ཀུབ་ལའི་ཁྲིན་གྱིས་མུན་ཁི་ཁྲིན་གྲོངས་ཟིན་པའི་གནས་ཚུལ་ (༡༢༥༩) ཤེས་རྟོགས་བྱུང་བ་རེད། དེ་ནས་ཁར་ཧོ་རུམ་དུ་ལྷན་ཚོགས་ཆེན་པོ་འཚོགས་པ་དང་། ཚོགས་འདུ་དེའི་ཐོག་སོག་པོའི་གོམས་སྲོལ་དང་མཐུན་པར་ཨ་རིག་ བོ་ཁེ་ཁྲིན་ཆེན་པོ་

37 ཐ་སྙད་ཀྱི་འབྱུང་ཁུངས་ཆེད་ Dmitriev, 2009. ལ་གཟིགས།

ཡིན་པའི་ཁྲབ་བསྒྲགས་བྱས་པས་ཨེ་རིག་ བོ་ཁིའི་གཙེན་པོ་ཀུབ་ལའི་ཁཱན་གྱིས་ཁད་པིང་གྲོང་ཁྱེར(རྡང་ཏུའུ། དེང་གི་ནང་སོག་ནང་ཡོད)དུ་ཆགས་པའི་ཕོ་བྲང་གི་སྐྱི་ཁྲབ་ལས་ཁུངས་སུ་ལྷན་ཚོགས་ཆེན་པོ་གཞན་ཞིག་བསྐོངས་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༢༦༠ ལོར་ཁོང་རང་ཉིད་ཁཱན་ཆེན་པོ་ཡིན་པའི་ཁྲབ་བསྒྲགས་བྱས་པ་རེད། རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་ལྟར་ན། སྐབས་དེར་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལོགས་སུ་ཡོད་ཀྱང་། ཀུབ་ལའི་ཁཱན་ལ་གོང་མའི་མཚན་གནས(རྒྱ་སྐད་དུ་ཧྲང་ཏིད)ཡོད། ཨ་རིག་ བོ་ཁི་ནི་སོག་པོའི་སྲོལ་རྒྱུན་རིན་ཐང་གལ་ཆེར་ངོས་འཛིན་བྱེད་མཁན་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། ཧིང་གིར་སི་ཁཱན་གྱིས་གདན་ལ་ཕབ་པའི་ཁྲིམས་སྲོལ་ལ་བརྩི་འཇོག་དོ་ནན་བྱེད་འདོད་ཡོད་མཁན་ཞིག་ཡིན་ཡང་། ཀུབ་ལའི་ཁཱན་ནི་བཅོས་སྒྱུར་ལ་བློ་ཁ་ཕྱོགས་པ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། ཁོང་གིས་རང་གི་རྒྱལ་ཁམས་ལ་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་འདྲ་མིན་དུ་དར་སོ་ཆེ་བའི་ལམ་སྲོལ་དང་མཐུན་པའི་ལམ་ལུགས་གདན་འཇེབས་བྱེད་ཐབས་བྱས་ཡོད།

སོག་པོའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་སྲིད་ཁྲི་རྒྱུད་འཛིན་ལམ་ལུགས་ཐོག་ནས་བཤད་ན། ཀུབ་ལའི་ཁཱན་གྱིས་སྐོང་འཚོག་བྱས་པའི་ལྷན་ཚོགས་དེ་ཁྲིམས་འགལ་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེ་དུས་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁམས་ལ་ལུགས་མཐུན་གྱི་རྒྱལ་པོ་ཨ་རིག་ བོ་ཁི་ཡོད་པ་དང་། ཁོང་རྒྱལ་སར་བཞུགས་ཡོད།[38] དེས་མ་ཚད་ཀུབ་ལེ་ཡིས་ལྷན་ཚོགས་དེའི་སྐབས་རྒྱལ་སྲས་མང་པོར་ཕྱོགས་ཟིན་ཤུགས་ཆེན་སྦྲད་ཡོད། ཨ་རིག་བོ་ཁིས་རང་གི་ཕུ་བོའི་དྲུང་དུ་ཕོ་ཉ་ཞིག་མངགས་ཏེ“རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་སྲོལ་ལྟར་ན། ཁཱན་ཆེན་པོ་ལྷན་ཚོགས་ཆེན་པོས་མ་གཏོགས་ཁྲབ་བསྒྲགས་བྱེད་མི་ཚོག་ཀྱང་། ཁྱོད་ཀྱིས་གོང་ན་མེད་པའི་ལྟ་གྲུབ་རྩིས་མེད་བཏང་བ་རེད། ཁྱོད་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ནང་བསྡད་པ་དང་། རྒྱ་མིའི་ཁྲིམས་ལུགས་བརྩི་སྲུང་བྱས་ཏེ་སྲིད་དབང་

38 Dalai, Ch. 1977, p.325.

སྐོར་གཙོད་བྱེད་ཀྱི་འདུག”ཅེས་བརྗོད་ཡོད།[39] ཀུབ་ལེ་ཁཱན་གྱིས་ཨ་རིག་ བོ་ཁེ་སྲིད་དབང་གཡོ་འཁྲོག་བྱེད་མཁན་ཡིན་པའི་ཁྲབ་བསྒྲགས་བྱས་པ་དང་། རྒྱ་མིའི་ལམ་སྲོལ་ལྟར་ཁོ་རང་གི་སྲིད་ཡུན་གྱི་མིང་ལ“ཀྲུང་ཐུང”ཞེས་བཏགས་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༢༦༡ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༢༦༩ ལོ་བར་ཁོང་གིས་རང་གི་ནུ་བོ་དང་དམག་འཐབ་བྱས་པ་དང་། མཐའ་མ་ཨ་རིག་ བོ་ཁིར་ཕམ་ཉེས་ཕོག་སྟེ་ཀུབ་ལའི་ཁཱན་ལ་མགོ་བཏགས་ཞུས། དེ་ནས་བཟུང་སོག་པོར་ཁཱན་ཆེན་པོ་གཅིག་ལས་མེད་པར་གྱུར་པ་དང་། རྒྱལ་ཁམས་དེའི་ས་ཁུལ་ཚང་མའི་རྗེ་བོ་ཚོས་ཁོང་གི་བཀའ་རྩི་དང་ལེན་བྱེད་དགོས་ཆགས་པ་རེད།

ཀུབ་ལེ་ཁཱན་གྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༢༦༩ ལོར་ཁོང་གི་སྲི་ཁྲབ་ལས་ཁྲུངས་དེ་སྔའི་ཧྲུར་ཆེན་གྱི་རྒྱལ་ས་ཀྲུང་ཏུའུ(“དབུས་རྒྱལ་ས”)ཉེ་འགྲམ་དུ་སྤོས་པ་དང་། དེའི་མིང་ལ་ཁཱན་བྷ་ལིག(“ཁཱན་གྱི་གྲོང་ཁྱེར”)གམ། ཏ་ཏུའུ(“རྒྱལ་ས་ལྟེ་བ”)ཞེས་བཏགས་པས་ཁཱན་བྷ་ལིག་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁམས་ཆེན་པོ་ཡོངས་རྫོགས་ཀྱི་རྒྱལ་སར་གྱུར། ཕྱི་ལོ་ ༡༢༧༡ ལོར་ཀུབ་ལེ་ཁཱན་གྱིས་ཁོ་རང་གི་སྲིད་ཡུན་གྱི་མིང་ཀྲུང་ཐུང་ནས་ཀྲི་ཡོན་དུ་བསྒྱུར་བ་དང་། ཁོང་གིས་དེ་ལྟར་བྱེད་དོན་གང་ཡིན་བཀའ་ཡིག་ནང་རྟགས་དང་མཚན་མ་ངན་པ(སྐར་མ་མཇུག་རིང་དང་། དུས་མིན་ཆར་པ་བབ་པ་སོགས)དེ་ཚོ་ཚང་མས་གཞུང་གི་སྲིད་བྱུས་རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་ཁྲིམས་སྲོལ་དང་འགལ་བ་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་འདུག་ཅེས་རྟགས་དང་མཚན་མ་ངན་པར་གཞིར་བཞག་པ་ཡིན་ལུགས་བཀོད་ཡོད། ཁོང་གིས་རྒྱ་མིའི་དེབ“སྤྱོར་ཐང” (易经) གཞིར་བཞག་ནས་རྒྱ་ཡིག“ཆན་ཡོན”བདམས་ཡོད་པའི་དཔང་རྟགས་གསལ་པོ་ཡོད་དེ། རྒྱ་ཡིག“ཆན”གྱི་གོ་དོན“ནམ་མཁའ”ཡིན་པ་དང་། “ཡོན”གྱིས“ངོ་

39 Ganbold et al., 2006.

མའི་"དོན་སྟོན་གྱི་ཡོད།[40] ཧོང་གིས་རང་གི་སྲིད་ཡུན་གྱི་མིང་"སྤྱོར་ཐང་"གི་གཤམ་གསལ་ཟླུར་འདོན་དུམ་ཚན་གཞིར་བཞག་སྟེ་འགྱུར་བ་བཏང་ཡོད་པ་ཁ་གསལ་པོ་རེད། དེ་ཡང་དེབ་དེའི་ནང་"ཟླུར་ཟླུག་ཅན་གྱི་ཚན་ཡིག་འབྲུ་འདི་ལོ་རྒྱུས་ཡུན་རིང་ལྡན་ཡོད"(རྒྱ་སྐད་དུ། da zai qian yuan) ཅེས་བཀོད་ཡོད། "ཚན"ནམ་མཁའི་མཚོན་རྟགས་ཡིན་པས་གོང་མ་མཚོན་གྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་མིང་དུ་"ཏ"འམ། "ཆེན་པོའི"མཚོན་རྟགས་ཆེས་ཐོག་མར་བྱུང་བ་རེད། དེའང་ཡོངས་གྲགས་ཡིན་པ་ལྟར་སོག་པོ་ཚོས་འགྱུར་མེད་ཀྱི་ལྷ་ཡུལ་ལ་ཕྱག་མཆོད་འབུལ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པས"ཡོན་ནི་འགྲོ་བ་བགྲང་ལས་འདས་པའི་འབྱུང་ཁུངས་དང་། ཞི་བདེ་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྟོབས་ཤུགས། མི་མང་པོའི་མངོན་འདོད་ཀྱི་རྩ་བ་ཡིན་པས་མ་ཚད། ད་དུང་དེ་ལས་རླབས་ཆེ་བ་དང་རྩ་ཆེ་བ་ཞིག་གང་ཡང་མེད།" བཀོད་ཁྱབ་དེའི་ནང་ཀུབ་ལའི་ཁྲན་གྱི་སྲིད་ཡུན་གྱི་མིང་འགྱུར་བ་བཏང་བ་དེ་ཧོ་རང་གི་རྒྱལ་ཕྲན་ཧོ་ནའི་ནང་རྩ་འཛིན་བྱེད་དགོས་པ་དངོས་སུ་བཀོད་མེད་པས་བཀོད་ཁྱབ་དེ་ཁྲན་ཆེན་པོའི་མངའ་ཧོངས་ཚང་མས་ངེས་པར་དུ་དང་ལེན་བྱེད་དགོས་པ་དང་། སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁམས་ཆེན་པོ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་རྩི་ཚིག་གི་ཡོད།

ཀུབ་ལེ་ཁྲན་གྱིས་བྱ་སྤྱོད་དེ་ཚོ་ཚང་མ་ཧོང་གི་རྒྱ་རིགས་སློབ་སྟོན་པའི་ཤུགས་རྐྱེན་འོག་བྱས་ཡོད། ཧོང་ལོ་ན་ཆུང་ཆུང་འི་སྐབས་ནས་འགྲམ་དུ་རྒྱ་རིགས་དགེ་རྒན་མང་པོ་ཡོད་པ་དང་། དེ་ཚོས་ཧོང་ལ་ཧོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་ཙམ་མ་ཟད། ད་དུང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་སྟངས་ཐོག་སློབ་སྟོན་བྱས་པས་དེ་ཚོ་ཧོང་གི་བློར་ནམ་ཡང་བརྗེད་མེད་དུ་གནས་ཡོད།[41] ཀུབ་ལའི་ཁྲན་གྱི་

40 Ganbold et al., 2006, p.20-21.

41 Dalai, Ch. 1977, p.324.

ཞབས་ཕྱིའི་ཕོངས་སུ་རྒྱ་རིགས་མཁས་པ་གྲགས་ཅན་དང་གནད་ཡོད་མི་སྣ་མང་པོ་ཡོད་ཅིང་། ཁོ་ཚོའི་ཁྲིད་ནས་ཧུའོ་ཅིང་ཞེས་པ་ཞིག་གིས་ཁོང་ལ་ཁྲན་ཆེན་པོའི་སྲིད་ཁྲི་དང་དབང་ཐང་བདག་བཟུང་བྱེད་པའི་ཐབས་ལམ་ཞིག་བསླབས་པ་རེད། ཀུབ་ལའི་ཁྲན་ན་གཞོན་སྐབས་སུ་ཁོང་གིས་རང་གི་ཉེ་འཁོར་མི་དེ་ཚོར་ཡིད་ཆེས་བློས་འགེལ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། ཁོང་གིས་ད་དུང་རྒྱ་སྐད་སྦྱངས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། ཁོང་གིས་རྒྱ་ཡིག་སྦྱོང་རྒྱུས་ཁས་ལེན་ཐུས་མེད། དེར་བརྟེན། ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་མཐོ་རིམ་མི་སྣ་ཚོས་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོའི་ལྟ་ཚུལ་དང་། དབང་སྒྱུར་ལམ་ལུགས། ལོ་རྒྱུས་བཅས་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་ཡོད་པར་ཧང་སང་དོན་གང་ཡང་མེད། ཀུབ་ལའི་ཁྲན་གྱི་སྲིད་ཡུན་རིང་རྒྱ་མི་ཚོས་ཧྲིང་གིར་སི་ཁྲན་གྱི་མིང་ཐྲད་ཛུའུ(མེས་པོ་ཆེན་པོ། རྒྱལ་རྒྱུད་དེའི་སྲོལ་འབྱེད་པོའི་ལྷ་ཁང་སྤྱི་ཡོངས་ཀྱི་མིང་)དང་། ཕ་ཐྲན་ཆི་ཡུན། ཧྲིང་ཝུའུ་ཧྭང་ཏིས(ལྷ་ཡུལ་དང་མཐུན་པ་དང་ལས་དབང་གི་སྒོ་མོ་འབྱེད་པ། འཕགས་པ་དྲག་པོའི་རྣམ་པར་རོལ་བའི་གོང་མ)སུ་བསྒྱུར་བ་རེད།[42] ཀུབ་ལེ་ཁྲན་རང་གི་སོག་མིང་ཏ་ཐུ་ཆེན་འབོད་མི་ཚོག་པའི་མིང་གལ་ཆེན་ཞིག་ཏུ་གྱུར་པ་དང་། ཁོ་རང་སྔོན་ལ་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁམས་ལ་དབང་སྒྱུར་མཁན་ཁྲན་ཆེན་པོ་ཚོ་ལའང་རྒྱ་མིའི་ལྷ་ཁང་གི་མིང་རེ་སྤྲད་པ་རེད། དེ་ལྟར་ཡང་། ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་རིམ་པ་ཚང་མར་སོག་པོའི་མིང་རེ་ཡོད་ཅིང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༢༧༨ ལོར་ཀུབ་ལའི་ཁྲན་གྱིས་རྒྱ་ནག་ཆ་ཚང་ལ་དབང་སྒྱུར་ཐུབ་པ་བྱུང་བ་རེད། དུས་དེ་ནས་བཟུང་རྒྱ་ནག་ཧྲིལ་པོ་སོག་པོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མ་མཆིས་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་པ་རེད། (མར་ཀོ་པོ་ལོ་སོགས)དཔང་མི་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་གྲུབ་ཆའི་ས་ཁུལ་འདྲ་མིན་ཐོག་དབུས་གཞུང་གི་དབང་ཚད་ཁྱབ་ཆེ་ཆུང་ལ་ཁྱད་པར་ཡོད་

42 Khrapachevsky, 2004.

ལུགས་གླིངས་ཡོད་པ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཁོ་ཚོས(ཀོ་རི་ཡ་དང་། ཀན་སུའུ་སོགས)ས་ཁུལ་ཁ་ཤས་ལ་ལུང་པ་དང་རྒྱལ་པོའི་ཁབ་ཅེས་བོས་ཡོད། ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་འཛིན་མ་ལག་ཧྲིལ་པོའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཁྱོན་ཡོངས་ལ་ལྟ་རྟོག་བྱེད་མཁན་གྱི་སྒྲིག་འཛུགས་ཤིག་མེད་པ་དང་།[43] རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་སོག་པོ་ཡིན་ཡང་སྲིད་གཞུང་གི་འཛིན་སྐྱོང་བྱེད་སྟངས་རྒྱ་སོག་འདྲེས་མ་རེད། སྤྱི་ཡོངས་ཆ་ནས་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཧིང་གིར་སི་ཁྲུན་གྱི་བཅའ་ཡིག"ཡ་ས་ཆེན་པོ"ཞེས་པ་སྲུང་བརྩི་བྱས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་མི་ཚོ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འཛིན་སྐྱོང་མ་ལག་ནང་དགོས་ངེས་ཅན་གྱི་ལས་གནས་ཐོག་མ་གཏོགས་བེད་སྤྱོད་བཏང་མེད།[44] སོག་པོ་ཚོས་སྔ་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་སྲིད་འཛིན་གྱི་ལས་དོན་དང་སྤྱི་ཚོགས་འཚོ་བ་གཉིས་ཀའི་ཐོག་རྒྱ་མིར་མཐའ་གཅིག་ཏུ་ཡིད་ཆེས་མ་བྱས་པར་བར་ཐག་ངེས་ཅན་བཞག་པ་དང་།[45] འགྱུར་བ་མེད་པར་རང་གི་སྐད་ཡིག་གཅེས་སྲུང་བྱས་ཡོད། ཁོ་ཚོའི་ཡི་གེའི་གཟུགས་ཀྱང་ཐོག་མར་ཡུ་གུར་བ་དང་། དེ་རྗེས་བོད་པས་གསར་བཟོ་བྱས་ཡོད་པ་ལས་རྒྱ་མིས་བཟོས་མེད། ལི་ཐན་གྲེན་ལངས་བྱུང་རྗེས་རྒྱ་མི་ཚོ་ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་དྲག་པོའི་དམག་གི་གོ་གནས་ཐོག་འཛོག་མི་ཆོག་པ་བཟོས་པ་དང་། གོ་གནས་དེ་ཚོ་ཏ་ལམ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ཁ་ཆེ་དང་། ཡེ་ཤུ། གྲར་ཀེ། ཁི་ཏན། ཐན་གུ་ཊེ་སོགས"ཚོན་མདོག་ཅན་གྱི་མིག་ཡོད་པའི་མི"ལ་སྤྲོད་ཡོད་པ་དང་། ཁྲལ་བསྡུ་དང་དངུལ་རྩིས་ཀྱི་ལས་ཀ་ཚང་མ་རྒྱུན་དུ་ཁ་ཆེ་བས་དོ་དམ་བྱས་ཡོད།[46]

ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་མཐའ་མཇུག་མཚམས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་སྲ་བརྟན་བཟོ་བའི་ལས་དོན་ཁྲིད་རྒྱ་མིའི་མཐོ་རིམ་མི་སྣ་བེད་སྤྱོད་མི་གཏོང་ཐབས་མེད་དུ་གྱུར་

43 Farquhar, 1981.

44 Langlois, 1981, p.137-185.

45 Vernadsky, 2000.

46 Spiritual Culture of China, 2009, p.684-685.

སྐབས་སོག་པ་བའི་ཁྲིད་དུ་རྒྱ་མིའི་རིག་གཞུང་སླེབས་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༣༩༣ ལོ་ནས་ ༡༣༩༥ ལོ་བར་རྒྱ་མིའི་མཐོ་རིམ་མི་སྣའི་མཛུབ་སྟོན་ལྟར་ལེའོ་དང་། ཅིན། སུང་བཅས་ཀྱི་རྒྱལ་རབས་ལོ་རྒྱུས་གཞི་རྒྱ་ཆེ་བ་རྩོམ་བྲིས་བྱས་པ་རེད།[47] རྒྱ་མིའི་ལོ་རྒྱུས་ནང་དེ་ཚོ་"རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་རྒྱུད"རེད་ཅེས་གཅིག་མཚུངས་སུ་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད་ཀྱང་། དོན་དངོས་ཐོག་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཡོངས་སུ་ཐ་དད་ཡིན་ཏེ། སུང་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་། ལེའོ་ཁི་ཏན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ། ཅིན་ཇུར་ཆེན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་རེད། རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་ལོ་རྒྱུས་ཀུབ་ལའི་ཁན་གྱི་དུས་སྐབས་སུ་ཕྱོགས་སྒྲིག་བྱེད་འགོ་བཙུགས་པ་རེད། སྤྱིར་ལས་གཞི་དེ་སོག་པོ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ནང་བརྩམས་ཡོད་ཀྱང་། ལོ་རྒྱུས་དེ་ཚོ་སྐབས་དེར་ཡོངས་གྲགས་ཡིན་པའི་ཁྲུང་ཙིའི་རྩ་འཛིན་གཞིར་བཞག་སྟེ་བྲིས་ཡོད། དེར་བརྟེན། ཐ་ན་ཆེས་ཐ་དད་པ་ལེའོ་དང་སུང་རྒྱལ་ཁབ་ལྟ་བུའང་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་རྒྱུད་རེད་ཅེས་གཅིག་མཚུངས་སུ་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད། ལོ་རྒྱུས་རྩོམ་འབྲི་བྱེད་པའི་རྒྱུད་རིམ་ཁྲིད་སོག་པོའི་ཁན་ཚོ་"རྒྱ་ནག་གི་གཞུང་འབྲེལ་རྒྱལ་རྒྱུད་ལོ་རྒྱུས"ནང་བཞག་ན་ལུགས་མཐུན་ཡིན་མིན་དང་འབྲེལ་བའི་འགལ་ཟླ་ཞིག་བྱུང་བ་དང་། འགལ་ཟླ་དེ་ཐོ་གོན་ ཏེ་མུར་ (Togon Temur) གྱི་རྒྱལ་སྲིད་དུས་ཡུན་སྐབས་ལས་གཞི་དེ་མཇུག་རྫོགས་ལ་ཉེ་བའི་མཚམས་སུ་ཐག་གཅོད་འབྱུང་གྲབས་བྱས་པ་རེད། འོན་ཀྱང་། དཀའ་གནད་ཐུག་ས་གཙོ་བོ་སོག་པོས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གསུམ་གྱི་ཁྲིད་ནས་གང་དབང་དུ་བསྡུས་ཏེ"རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རབས་རིམ་པའི"ལུགས་མཐུན་རྒྱུད་འཛིན་ཚགས་མིན་ལ་ཐུག་ཡོད་པ་དང་། མཐའ་མཇུག་རྒྱལ་ཁབ་གསུམ་ཀར་རང་རང་གི་རྒྱལ་རབས་ལོ་རྒྱུས་ཡོད་པ་དང་སོག་པོ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཚང་མའི་དབང་འཛིན་པར་གྱུར་བའི་ཐག་བཅད་པ་རེད། འོན་ཀྱང་། སོག་པོ་ཚོ་རྗེས་ལ་པེ་ཅིང་ནས་མཐའ་སྐྲོད་བཏང་

47 Chan, 1981, p.56-106.

བར་བརྟེན་གནད་དོན་དེ་རིག་གནས་ཞིབ་འཇུག་གི་བརྗོད་གཞི་ཁོ་ནར་གྱུར་པ་རེད། སོག་པོའི་རྒྱལ་པོའི་ཁམས་མགོ་རྙིང་མ་ལོག་བར་སོག་པོས་རྒྱ་ནག་སོག་པོའི་ཆ་ཤས་ཡིན་པ་དང་། སོག་པོའི་ཁཱན་ཆེན་པོ་ཚོའི་ཁོངས་ནས་གཅིག་རྒྱ་མི་ཡིན་ཡང་ཁོ་ཚོ་ཚང་མ་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་"ལྷིང་འཇགས་བཟོ་མཁན"ཡིན་པར་ངོས་བཟུང་ཡོད།[48] དེས་ན་ཀུབ་ལའི་ཁཱན་གྱིས་རྒྱ་མཚན་གང་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱ་མིའི་ལམ་ལུགས་སྲོལ་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་པ་དང་། ཡོན་རྒྱལ་རབས་བཙུགས་པའི་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་བ་ཡིན་ནམ།

དེ་ནི་ཁོང་གིས་རང་ཉིད་མི་རབས་རྗེས་མ་ཚོའི་དྲན་པའི་གློང་ན་གཏན་དུ་གནས་པ་བཟོ་བ་དང་། སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁམས་ཁོངས་ཀྱི་མི་འབོར་མང་ཤོས་ཡིན་པའི་རྒྱ་མི་ཚོའི་མིག་ནང་སོག་པོའི་རྒྱལ་རྒྱུད་"རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་རྒྱུད"རིམ་པའི་ཁྲིམས་མཐུན་རྒྱུད་པར་མཐོང་བའི་ཆེད་དུ་བྱས་པ་རེད། དེས་མ་ཚད་སོག་པོའི་ཁཱན་ཚོས་ཁོ་རང་ཚོ་འཛམ་གླིང་རྒྱལ་པོའི་མངའ་བདག་ཡིན་ལུགས་བརྗོད་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་བསྡུས་རྗེས་ཁོ་ཚོར་བྱུས་འགོད་ལེགས་པ་དང་བེད་སྤྱོད་གཏོང་ཐུབ་པའི་དེ་འདྲའི་དབང་ཤུགས་ཀྱི་ལྟ་ཚུལ་ཞིག་ཐོབ་པ་རེད། མ་གཞི་ནས་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་འཛམ་གླིང་ནང་གི་རྒྱལ་ཁབ་གཙོ་བོ་དེ་ཡིན་པ་དང་། དེའི་མིང་ལའང་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད་པས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱིས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་བཀའ་བཀོད་ལ་ཉན་དགོས་ཀྱི་ཡོད། འོན་ཀྱང་། རྒྱ་མི(ཧན་མི་རིགས) དང་མི་འདྲ་བར་སོག་པོས་ལྟ་ཚུལ་དེ་མི་རིགས་བྱེ་བྲག་པ་ཞིག་དང་འབྲེལ་ནས་བཤད་མེད་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་དེར་མི་རིགས་འབྲེལ་བ་འཛུགས་རྒྱུ་གལ་ཆེན་པོ་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་མ་བྱས་པར་བརྟེན་རྗེས་ལ་ཁོ་ཚོར་མཇུག་འབྲས་ཚབས་ཆེན་བྱུང་བ་རེད། རྗེས་ལ་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ལ་སྲིད་དབང་ཐོབ་དུས་རྒྱལ་རབས་

48 Lubsan Danzan, 1973, p.243-246.

དེ་ཁུང་ཅིའི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཆེན་པོ་དེའི་ཁྲིམས་མཐུན་སྲིད་དབང་དུ་གྱུར་པ་དང་། སོག་པོའི་ས་ཁུལ་དེ་ཚོ"མཐའ་འཁོབ་ཀླ་ཀློའི"ཡུལ་ཆགས་པ་རེད། སོག་པོས་ངོས་འཛིན་དེ་ལྟར་བྱས་མེད་ཀྱང་། རྒྱ་མིར་དེས་ཁྱད་པར་གང་ཡང་བཟོས་མེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༣༦༨ ལོར་རྒྱ་ནག་ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལས་ལོགས་སུ་ཕྱེས་པ་དང་། སོག་པོ་ཚོར་དེ་ནི་བྱུས་ཉེས་ཆེན་པོ་ཞིག་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེ་སྔ་ཁྲིན་ཆེན་པོའི་རྒྱལ་ཕྲན་དེའི"སོག་པོ་གཅིག་པུའི་མི་མང"ཐུ་མན་ (Tumen) ལྔ་བཅུ་ལྷག་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོའི་ཁྲོད་ནས་ཐུ་མན་བཞི་བཅུ(དམག་མི་ ༩༠༠༠༠ དང་དུང་ཕྱོ་ཚོའི་ནང་མི་བུ་ཕྲུག་སོགས་བརྩིས་མེད)ལྷགས་རི་རིང་པོའི་ལྷོ་ཕྱོགས་སུ་རྒྱ་ནག་ནང་ཡོད།[49] དེ་དུས་ཧོ་གོན་ ཧེ་སུར་དང་མཉམ་དུ་ཐུ་མན་དྲུག་མ་གཏོགས་སོག་ཡུལ་དུ་ཕྱིར་ལོག་བྱས་མེད་པ་དང་། གཞན་པ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁུལ་འདྲ་མིན་དུ་བཀག་ཉར་བྱས་པས་མ་ཚད། ཕོ་ཚོ་མང་ཆེ་བ་རྩ་མེད་བཟོས་པ་རེད། ཡིན་ན་ཡང་། ཡུན་རིང་སྣང་མེད་དུ་བསྐྱུར་བའི་སོག་ཡུལ་རང་ལ་ཕྱིར་ལོག་བྱེད་མཁན་མི་གྲངས་སྟོང་ཕྲག་མང་པོར་ཟས་གོས་གནས་མལ་གྱི་མཐུན་རྐྱེན་སྦྱོར་བའི་ནུས་པ་འདང་ངེས་མེད་པས་དཀའ་ངལ་ཆེན་པོ་ཕྲད། དུས་མཚུངས་སུ་རྒྱ་ནག་ནང་མིང་སྲིད་གཞུང་གིས་སོག་པོ་རྒྱ་མི་དང་ངོ་བོ་དབྱེར་མེད་བཟོ་བ་ཚུད་པའི་སོག་པོའི་ཤུགས་རྐྱེན་མེད་པ་བཟོ་བའི་ཐབས་ཤེས་ཡོད་ཀུ་རྩལ་སྣུག་བཏང་བ་དང་། མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁྲིམས་བཟོ་ལྡན་ཚོགས་ཀྱིས་བཀོད་ཁྲབ་ཡ་མཚན་ཞིག་བཏང་ཡོད་ཅིང་། དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་ནང་ལྷག་པའི་སོག་པོས་རྒྱ་མི་དང་མ་གཏོགས་གཉེན་སྒྲིག་བྱེད་མི་ཆོག་ཅེས་གསལ་ཡོད།[50] གལ་ཏེ་བཀོད་ཁྲབ་དེ་རྩིས་

49 Mongultai…

50 The Laws of the Great Ming Dynasty, 2002, Art. 122.

མེད་རྗོག་རོལ་དུ་བཏང་ན་མཐིལ་རྒྱུག་གཏོང་བ་དང་། ཚེ་གཡོག་རྒྱུག་དགོས་པའི་ཆད་པ་གཅོད་རྒྱུ་རེད།

གནའ་བོའི་སྲོལ་རྒྱུན་ལྟར་ན་རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་"ལུགས་མཐུན"དུ་ཁས་ལེན་ཡོང་མིན་གཞུང་འབྲེལ་ཁྲུང་ཐེའི་ལོ་རྒྱུས་རིག་པ་ལ་རག་ལས་ཡོད་པ་དང་། དེ་ལྟར་ན་རྒྱལ་རྒྱུད་དེའི་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་རྒྱུས་ཕྱོགས་བསྒྲིགས་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་གི་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་རྒྱུས་རྒྱུན་དུ་གོང་མའི་སྲིད་ཁྲི་རྒྱུད་འཛིན་བྱེད་མཁན་དེས་བསྐོ་གཞག་བྱས་པའི་དམིགས་བསལ་ཚོགས་ཆུང་ཞིག་གིས་སྒྲུབ་དགོས་པ་དང་། ལོ་རྒྱུས་ཕྱོགས་བསྒྲིགས་བྱས་གྲུབ་མཚམས་དེར་སྲིད་ཁྲི་རྒྱུད་འཛིན་བྱེད་མཁན་དེས་མོས་མཐུན་ཚོག་མཆན་འཐོབ་དགོས་ཀྱི་ཡོད།[51] དེ་གཞིར་བཟུང་གཞུང་འབྲེལ"ཡོན་ཧྲེའམ"ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་ཕྱི་ལོ་ ༡༣༦༨ ལོ་ནས་ ༡༣༧༠ ལོ་བར་ཕྱོགས་བསྒྲིགས་བྱས་པ་དང་། ལས་དོན་དེ་རྒྱ་མིའི་ལོ་རྒྱུས་འབྲི་མཁན་གྱིས་ཁྲུང་ཐེའི་བཞེད་པ་དང་མཐུན་པར་བསྒྲུབས་པ་རེད། འོན་ཀྱང་། ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་ཕྱོགས་བསྒྲིགས་བྱེད་མཁན་དེ་ཚོར་རྒྱལ་རབས་དེའི་མི་སྣ་དང་གནས་ཚུལ་གལ་ཆེན་མང་པོའི་སྐོར་ཤེས་རྟོགས་ཡག་པོ་མེད་སྟབས་ཁོ་ཚོས་ཕྱོགས་བསྒྲིགས་བྱས་པའི་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་དེར་རྒྱ་མིའི་ཤན་ཆེན་པོ་ཞུགས་ཡོད།

དེ་ལྟ་ནའང་། རྒྱ་མིའི་མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཚུགས་པའི་རྗེས་ལ་ཡོན་རྒྱལ་ཁམས་གནས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་མིས་དེར"ཡོན་བྱང་མ"ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༣༧༠ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༣༧༧ ལོ་བར་ཁྲི་ལོའི་མིང་ལ་ཞྭན་ཀྭང་ (Xuan-guang) དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༣༧༨ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༣༨༧ ལོ་བར་གྱི་ཁྲི་ལོའི་མིང་ལ་

51 Lankov, A. "Mandate of Heaven" ...

ཐེན་ཡོན་ (Tian-yuan) རེད།[52] དེ་ལྟར་ཡང་། གོང་མ་ཚོར་སྔོན་མ་དང་འདྲ་བར་རང་རང་གི་སོག་པོའི་མིང་རེ་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༣༨༨ ལོར་རྒྱ་མིས་ཁྲན་ཆེན་པོ་ཐུ་ག་སི་ ཏེ་མུར་ (Togus Temur) ཚར་བཅད་པ་དང་། ཕོང་ཕོ་རང་གི་སྤུན་མཆེད་ཀྱིས་བསད་པ་རེད། ཕོང་ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་མཐའ་མ་དེ་ཡིན་པ་དང་། ཕོང་གི་བུ་དང་རྒྱུད་འཛིན་པ་ཨེན་ཁེ་ ཟོ་རིག་ཐེ(༡༣༨༨-༡༣༩༢)མིང་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་གོང་མ་ཚོར་ཞེད་དེ་གོང་མའི་མཚན་གནས་བཞེས་མི་ནུས་པ་དང་ཕོང་གིས་རྒྱ་མིའི་ཁྲི་མིང་བཞེས་མེད།[53]

ཡིན་ན་ཡང་། སོག་པོའི་སྐུ་དྲག་ཁ་ཤས་ཀྱིས་མིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་གསུམ་པ་ཀྲུའུ་ཏེས(ཁྲི་ལོའི་མིང་། ཡུང་ལེ། ༡༤༠༣-༡༤༢༤)ཧོ་གོན་ ཏེ་མུར་ཁྲན་གྱི་བུ་ཡིན་པའི་གཏམ་རྒྱུད་ཅིག་ལ་ཡིད་ཆེས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།[54] ཕོ་ཚོས་ཀྲུའུ་ཏེས་ཧོ་གོན་ ཏེ་མུར་གྱི་བཙུན་མོར་སྐྱེས་ཡོད་པ་དང་། མིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་དང་པོ་ཀྲུའུ་ཡོན་ཀྲང་གིས་ཏ་ཏུའུ་གྲོང་ཁྱེར་དབང་དུ་བསྡུས་རྗེས་ཧོན་གོན་ ཏེ་མུར་གྱི་བཙུན་མོ་ཕོ་རང་གི་ཆུང་མར་ལེན་སྐབས་བུད་མེད་དེར་མངལ་ཆགས་ཟིན་པར་ཡིད་ཆེས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། གཏམ་རྒྱུད་དེ་ལྟར་ན། ཡོན་རྒྱལ་རབས་སོག་པོ་ཙམ་མ་ཟད། རྒྱ་ནག་ནང་དུའང་རྒྱུན་གནས་བྱུང་ཡོད། སོག་པོའི་ལོ་རྒྱུས་གལ་ཆེ་ཤོས་གཅིག་ཡིན་པའི་སྔོ་ལོར་ ཨེ་རི་ཁེ་ (Bolor Erikhe དྭངས་ཤེལ་ཕྲེང་བ)ནང་གསལ་བ་ལྟར་ན། ཧིང་གིར་སི་ཁྲན་ནས་ལེགས་ལྡན་ཁྲན་བར་སོག་པོ་རང་གི་རྒྱལ་རབས་ཤིག་གྲུབ་ཡོད་པ་དང་། ཧིང་གིར་སི་ཁྲན་ནས་ཧོ་གོན་ ཏེ་མུར་བར་གྱི་རྒྱལ་པོ་ཁྲན་ཚོས་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ལྷོ་མར(སོག་སྐད་དུ། ཞུར་ཊེ་ ཡོན་ཨུལ་སི། ཡོན་རྒྱལ་རབས་གོང་མའི་དོན)དབང་སྒྱུར་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཨ་ཡུ་ཤི་རི་དྷ་ར(ཐྲི་

52 Levkin, G.G. Typical mistakes...

53 Mogultai...

54 Puchkovsky, 1963.

ལིག་ཏུ་ཁྲིན)ནས་ལིགས་ལྷུན་ཁྲིན་བར་གྱི་གོང་མ་རིམ་པས་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་བྱང་མར(སོག་སྐད་དུ། ཕོ་ཨོ་ཨི་ཊེ་ ཡོན་ཨུལ་སི། ཡོན་རྒྱལ་རབས་རྗེས་མའི་དོན)དབང་སྒྱུར་བྱས་ཡོད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་སོག་པོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལས་ཁ་འབྲལ་ནའང་སོག་པོས་རྒྱུན་མཐུད་དེ་རྒྱ་ནག་གི་བདག་དབང་སོག་པོར་ཡོད་ཅེས་ཞོད་ཀྱི་ཡོད།

དེ་ལྟར་ཆེན་པོ་ཧོར་གྱི་རྒྱལ་ཁབ(སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཆེན་པོ)འཐོར་ཞིག་ཏུ་ཕྱིན་པ་དང་། སོག་པོའི་ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཐེ་བའི་རྒྱལ་ཕྲན་རྣམས་ཀྱང་ཐ་དད་དུ་གྱེས་པ་རེད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱལ་རྒྱུད་དེའི་ཤུལ་འཛིན་བདག་དབང་རྩོད་པའི་རྒྱུ་མཚན་ཅི་ཡང་མེད། གལ་ཏེ་རྒྱ་ནག་གི་རིགས་པ་རྒྱུ་མཚན་བདེན་པ་ཡིན་ན་ཨུ་རུ་སུ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱེད་དགོས་པ་དང་།[55] ད་དུང་ང་ཚོས་ཅིའི་ཕྱིར་ཧང་ས྄་རི་ནས་ཞི་བདེ་རྒྱ་མཚོ་ཆེན་མོ་བར་གྱི་ས་ཁྱོན(རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཚུད་པ་བརྗོད་དགོས་མེད་ཐོག)ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་དེང་གི་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཆ་ཤས་སུ་ངོས་འཛིན་མི་བྱེད་དོན་གང་ཡིན་ནམ།

རྒྱ་ནག་ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལས་ཐ་དད་དུ་གྱེས་རྗེས་སླར་ཡང་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གྱུར་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༡ ལོར་རྒྱ་ནག་གོང་མ་སོག་པོར་སྐྲག་པ་དང་རང་ཉིད་བྱང་ཕྱོགས་ཀྱི་འགོག་སྲུང་ཁྲུལ་དང་ཉེ་བར་གནས་འདོད་བྱུང་སྟེ་རྒྱལ་ས་ལྡི་ཕྱོགས་ནས་པེ་ཅིང་ལ་སྤོས་པ་རེད། དེ་ནས་རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱ་མིའི་ཀྲུའུ་རྒྱལ་རྒྱུད་བྱུང་བ་དང་། དེས་མིང་རྒྱལ་རྒྱུད་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱས། མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་མཚམས་སོག་པོས་རྒྱ་ནག་ལ་དབང་སྒྱུར་མ་བྱས་གོང་གི་རྒྱ་མིའི་སྲུང་གོང་མའི་

55 Terentyev, A. “Allow to retort” …

རྒྱལ་ཁམས་བྱུང་མའི་ས་མཚམས་དང་ཏ་ལམ་གཅིག་མཐུན་རེད།[56] སུང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་རྒྱ་མི་ལྟེ་བར་འཛིན་པའི་ལྷ་གྲུབ་ལག་བསྟར་ནན་པོ་མ་བྱས་སྟབས་སོག་པོས་རྒྱ་ནག་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱས་པ་དང་རྒྱ་མིར་སྡུག་སྦྱོང་མནར་གཅོད་བཏང་སྟེ་རྒྱ་མི་ངོ་ཚ་ཁ་སྐྱེངས་དགོས་པ་བཟོས་པར་འཁོན་ལན་སློག་རྒྱུ་གལ་ཆེན་པོ་ཡིན་པའི་འདོད་ཚུལ་འཛིན་མཁན་མིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་ལྷ་གྲུབ་འཛིན་མཁན་ཚོས་རྒྱ་མིའི་སྲོལ་རྒྱུན་རིག་གཞུང་སོགས་ཕྱོགས་ཡོངས་ནས་བསྐྱར་གསོ་བྱེད་པའི་འབད་བརྩོན་བྱས།[57]

རྒྱ་མིས་སོག་པོ་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་མི་ཡིན་པ་དང་། ཕོ་ཆོས་རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་དབང་ཁྲིམས་འགལ་གྱི་ཐོག་ནས་བཙན་འཕྲོག་བྱས་པར་ངོས་འཛིན་བྱས། མིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་དང་པོ་ཀྲུའུ་ཡོན་ཀྲང(ཁྲི་ལོའི་མིང་། ཧུང་ཝུའུ)ཁྲི་འདོན་བྱས་པའི་ལོ་རྗེས་མ་དེར་ཁོང་གིས་བོད་ལ་ཕོ་ཉ་ཞིག་རྩ་ཆིག་ཅིག་སྐྱེལ་བར་བཏང་བ་དང་། དེའི་ནང་གནད་དོན་གཞན་གླེངས་ཡོད་པ་ཕུད། ད་དུང"འདས་པའི་ལོ་ཤས་ནང་ཧུ(སོག་པོ)ལྷ་ཀློ་ཆོས་ཀློག་ཀྲུ་ཧྭ་ཤྭ(རྒྱ་ནག)བཙན་བཟུང་བྱས་པ་དང་། དེའི་ཐོག་ལོ་བརྒྱ་ལྷག་དབང་སྒྱུར་བྱས་པ་རེད། རིག་འཚོ་ཟིན་པ་ཞིག་ཡིན་ཕྱིན་སུས་ཞྭ་དཔེ་ལྷམ་འགེབས་བྱས་པའི་ཁོང་ཁྲོ་དེ་འདྲར་བཟོད་བསྲན་བྱེད་ཐུབ་བམ། <...> ངས་མཁའ་འོག་གི་ལྟེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུགས་བྱས་ཏེ་དེའི་མིང་ལ་ཏ་མིང(མིང་ཆེན་པོའམ། འོད་ཆེན)ཞེས་བཏགས་ཡོད"ཅེས་བཀོད་ཡོད།[58]

སོག་པོའི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན། མིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་བརྗོད་བབས་ལ་དོན་དངོས་དང་གཞུང་འབྲེལ་གྱི་ཆ་གཉིས་ཀ་ནས་དོན་སྙིང་མེད། སོག་པོའི་མིག་ནང་ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཚོའི(རྒྱ་ནག་ཐོག་གི)མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ནི་སོག་

---

56 Kolmas, 1967.

57 Goncharov, 2006, p.136-137.

58 Martynov, 1978, p.48.

པོའི་ནང་བཞུགས་པའི་སོག་པོའི་ཁྲི་ཆེན་པོའི་རྒྱུད་པ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་ཡོད་པ་ལས་མིང་གོང་མ་རིམ་པས་རྒྱ་ནག་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱས་པ་ལས་བྱུང་བ་ཞིག་མ་རེད།[59] མིང་གོང་མ་ཚོས་བོད་ནང་ལོ་རང་ཚོའི་དབང་སྒྱུར་འཛུགས་ཐབས་བྱས་ཀྱང་། དེར་ལམ་ལྷོང་བྱུང་མེད། (ས་བཅད་གཉིས་པར་གཟིགས།) བོད་པ་དང་སོག་པོ་གཉིས་ཀས་མིང་རྒྱལ་ཁབ་ནི་ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པ་དང་། དེར་སོག་པོའི"ཤུལ་བཞག"ཟེར་བའི་ཐོབ་ཐང་གང་ཡང་མེད་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེ་ཚོ་ཚང་མས་ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དང་མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དབར་རྒྱུད་འབྲེལ་གང་ཡང་མེད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད།

མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་གི་རྟེན་འབུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཁོངས་སུ་བོད་པའི་ཚོ་པ་དང་དགོན་སྡེ་འདྲ་མིན་ཐོག །ད་དུང་རྔོར་ནེའུ་ (Borneo) དང་། སི་ལོན། (Ceylon) ཕི་ལི་པིན་སི། (Philippines) ཨེ་ཊེན། (Aden) ཧེ་ར་ཊེ། (Herat) ས་མར་ཁན་ཊེ། (Samarkand) མད་ཊི་ན། (Medina) ཨི་སི་ཕ་ཧན་ (Isfahan) སོགས་ཐ་ན་རྒྱ་ནག་ས་འབྲེལ་མིན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ ༡༢༡ བཙུག་ཡོད།[60] རྒྱ་ནག་གིས་གྲོང་ཁྱེར་དང་རྒྱལ་ཁབ་གང་དང་གང་ནས་ཕོ་ཉ་དང་། ཚོང་པ་སོགས་རྒྱ་ནག་ཏུ་ཡོང་བ་དེ་ཚོ་ཚང་མ་རྒྱ་ནག་གི་རྟེན་འབུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་མངོན་གསལ་དོད་པོ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༨ ལོར་ཉི་ཧོང་བའི་མཚོ་དྲག་གིས་རྒྱ་ནག་གི་མཚོ་ཁར་དཔུང་རྒོལ་བྱས་པ་དང་འབྲེལ་ནས་མིང་གོང་མས་བཀོད་ཁྲབ་ཅིག་བཏང་བ་དང་། དེའི་ནང་ཁོང་གིས"ཉི་ཧོང་གི་རྒྱལ་པོས་གུས་བཀུར་ལྡན་པའི་སྒོ་ནས་ང་ཚོའི་བཀའ་ཁྲབ་རྣམས་འཕྲུལ་མ་ཉིད་དུ་ནུས་པ་ལྡན་པར་སྒྲུབ་ཅིག །དོན་གནད་འདི་ཁྱོད་ཀྱི་གོང་མས་འདི་ནས་ཁྱོད་ཀྱི་ལས་འགན་

59 Mogultai...

60 List of tributaries...

དུ་སྲིད་ཡོད་”ཅེས་བཀའ་བཏང་ཡོད།[61] དེ་ཚོ་ཚང་མ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་པ་རྒྱ་ནག་གི་“མིང་ཙམ་གྱི་ཟླུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ”ཡིན་པར་འདོད་པའི་རྒྱ་མིའི་རྒྱུན་སྲོལ་དང་མཐུན་པ་དང་། དུས་མཚུངས་སུ་མིང་གོང་མ་ཚོ་དངོས་ཡོད་རིང་ལུགས་པ་ཡིན་པས་ཁོ་ཚོས་འཛམ་གླིང་རྩིས་པོར་དངོས་སུ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་ཐབས་བྲལ་མེད། རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་རྒྱལ་ནང་གི་བེད་སྤྱོད་ཆེད་དང་། མི་མང་ཐོག་ཚོད་འཛིན་བྱེད་ཐབས་སུ་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཀུན་ལས་ལྷག་པ་ཡིན་པའི་བསམ་ཚུལ་འཛུད་སྒྲོག་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད།[62] རྒྱ་མིའི་ཕྱི་འབྲེལ་སྲིད་བྱུས་སྒྲིག་བཀོད་ཀྱི་གཞི་རྟེན་ནི་“གོང་མ་ལ་ཕྱིའི་ཡུལ་ཞེས་པ་གང་ཡང་མེད་”ཅེས་པའི་འདུ་ཤེས་དེ་རེད།

རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རབས་རྗེས་མ་ཆིང་“མན་ཇུའི་རྒྱལ་རྒྱུད”ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་རྒྱལ་རྒྱུད་གོང་མ་ཚོ་དང་གཅིག་མཚུངས་རེད། ཨ་མུར་ཁུལ་དུ་གནའ་སྔོ་ནས་གནས་བཅས་པའི(ཇུར་ཆེན་གྱི་རིགས་རྒྱུད་ཡིན་པའི)ཐུན་ལྷ་སིའི་མི་རིགས་མང་པོའི་ས་ཞིང་མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་བྱང་ཕྱོགས་སུ་ཆགས་ཡོད། ཁོ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཁོངས་སུ་བཙུག་མེད་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་འགོ་ཁྲིད་ཚོར་རྒྱ་མིའི་རོགས་སྐྱོར་དང་། མཚན་གནས། དཔལ་འབྱོར་དང་ཚབ་སྲིད་ཀྱི་ཁེ་ཕན་སོགས་ཐོབ་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོ་ཁུལ་དེར་ཡང་ཡང་འཐབ་འཁྲུག་བྱུང་དུས་ཕན་ཐོགས་ཧ་ཅང་ཆེན་པོ་བྱུང་ཡོད།[63] བོད་པ་དང་འདྲ་བར་ཁོ་ཚོས་ཀྱང་རྒྱ་ནག་དང་དངོས་སྐྱེས་འབྲུལ་རེས་བྱས་པ་དང་། རྒྱ་མིས་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར་ཕུལ་བའི་འབུལ་རྟེན་རེད་ཅེས་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད་པ་གསལ་པོ་རེད། རྒྱ་ནག་གིས་འགོ་ཁྲིད་དེ་ཚོ“ཀླུ་ཀློ་ཁ་ཤས་ལ་བརྟེན་ནས་ཀླུ་ཀློ་གཞན་ཁག་གཅིག་ཚོད་འཛིན་བྱེད་པར”བེད་སྤྱོད་ཡག་པོ་བཏང་ཡོད།

61 In: Sladkovsky, 1979, p.166.

62 Goncharov, 2006, p.136-137.

63 Tikhvinsky, 1979, p.206.

ཧུར་ཆེན་རིགས་ཀྱི་མི་རྒྱུད་གཅིག་ཡིན་པའི་ཁྱུང་མི་མང་ཚོ་རི་བོ་པེག་ཏུ་སན(མན་ཧྲུ་རི་ཡ་དང་ཀོ་རི་ཡའི་ས་མཚམས་ཁུལ)ནས་མན་ཧྲུ་རི་ཡའི་ལྷོ་ཕྱོགས་སུ་གནས་སྤོ་བྱས་པ་དང་། ཚོ་པ་དེས་ཁུལ་དེའི་ས་ཆ་བདག་བཟུང་བྱས་པ་གཞིར་བཞག་སྟེ་མན་ཧྲུས་ཁུལ་དེའི་བདག་དབང་རྩོད་ཀྱི་ཡོད། ཚོ་པ་དེའི་འགོ་གཙོ་ནུར་ཧ་ཆི(༡༥༥༩-༡༦༢༦)ཡིས་མཐའ་སྐོར་གྱི་ཚོ་པ་ཚང་མ་དབང་འོག་ཏུ་བསྡུས་པ་དང་། མི་མང་པོ་བཙོན་དུ་བཅུག་སྟེ་སྟོབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་བཙུགས་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༥༩༦ ལོར་ནུར་ཧ་ཆིས་ཁོ་རང་ཅན་ཀྲའུ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཞང་ངམ། རྒྱལ་པོ་ཡིན་པའི་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་བ་དང་།[64] ཁོང་གི་དམག་དཔུང་གིས་ཁེ་ཏན་ནས་མཆེད་པའི་ཞི་དྲག་གི་གཞི་རྟེན་མཉམ་དུ་བསྟེབས་པའི་"དར་ཆའི་"ལམ་ལུགས་ཤིག་བེད་སྤྱོད་བཏང་བ་དང་། ཁོང་གི་དམག་དཔུང་ལ་ཕྱུན་གྲུ་སི་ཚོ་པ་དང་། སོག་པོ། རྒྱ་མི་བཅས་ཀྱི་དར་ཆ་ཡོད། ཐོག་མའི་ཆར་ཁོང་གི་དམག་དཔུང་ནང་དཔུང་སྡེའམ། "དམག་དར"བཞི་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོ་ནི་མན་ཧྲུ་གཙང་མ་དང་མན་ཧྲུ་དང་འབྲེལ་བའི་མི་རིགས་ཀྱི་དར་ཆ་རེད། མི་རིགས་གཞན་གྱི(སོག་པོ་དང་རྒྱ་མིའི)"དར་ཆ"རྗེས་ལ་གསར་བཟོ་བྱས་པ་རེད།

རྒྱ་མིས་ཐོག་མར་མན་ཧྲུའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་དང་། ནུར་ཧ་སིར་མིང་གོང་མའི་ཚོ་ལོ་དང་མཚན་གནས་མང་པོ་ཐོབ་པ་རེད།[65] ནུར་ཧ་སིས་ཚོ་པ་འདྲ་མིན་གཅིག་ཏུ་བསྒྲིལ་རྗེས་རྒྱ་མིར་དམག་དྲངས་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༦༡༦ ལོར་ཁོང་གིས་རང་ཉིད་ལ་ཁྚན་ཆེན་པོའི(གོང་མའི)ཚོ་ལོ་སྦྱད་པ་དང་། རྗེས་ལ་ཁོང་གིས་རང་གི་དབང་སྒྱུར་དུས་ཡུན་ལ་ཐྣན་མིང(རྒྱ་སྐད་དུ་གནམ་བསྐོས་ཀྱི་དོན)ཞེས་བཏགས་ཏེ་རང་གི་

64 Nepomnin, 2005, p.32.

65 Martynov, 1978.

མཚན་གནས་སྲ་བརྟན་བཟོས། ནུར་ཧ་སིས་ད་དུང་ཁོ་རང་དེ་སྔའི་ཇུར་ཆེན་ཅིན་རྒྱལ་ཁབ(མན་ཇུའི་སྐད་དུ། ཨད་སིན་གུ་རུན། གསེར་གྱི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་དོན)ཀྱི་གོང་མའི་རྒྱུད་པ་ཡིན་ཞེས་བསྒྲགས་པ་དང་། དེ་དང་མཐུན་པར་ཁོ་རང་གི་རྒྱུད་པ་གསེར་གྱི་རྒྱུད་པ(མན་ཇུའི་སྐད་དུ། ཨད་སིན་ཇི་ཨོ་རོ)ཡིན་པའི་ཁྱབ་བསྒྲགས་བྱས་པ་རེད། དེ་ལྟར་བསྐྱར་གསོ་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མིང་ལ་རྒྱ་མིའི་ལོ་རྒྱུས་སྨྲ་བ་ཚོས་ཧའུ་ཅིན་ནམ། ཅིན་རྒྱལ་རབས་ཕྱི་མ་ཞེས་བཏགས་ཡོད། དུས་མཚུངས་སུ་མན་ཇུའི་གོང་མ་རིམ་པས་དེ་ལས་ཀྱང་འབད་བརྩོན་ཆེ་བའི་ཐོག་ནས་ཁོ་རང་ཚོ་ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་རྒྱུད་པ་ཡིན་པའི་ཐོག་ནན་བཤད་བྱས་པ་དང་། ཁོ་ཚོར་ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་རྒྱལ་སྲིད་ཐམ་ག་ཡོད་ཅེས་བཤད་པ་རེད། གནས་ཚུལ་དེ་ཚོ་དམིགས་བསལ་སོག་པོའི་ལེགས་ལྡན་ཁྭན་ཕམ་ཉེས་སུ་བཏང་རྗེས་བྱུང་ཡོད་ཀྱང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༦༩༩ ལོའི་མཚམས་སུ་ཁོ་ཚོས་རང་ཉིད་ཅིན་རྒྱལ་རབས་དང་རྒྱུད་འབྲེལ་ཡོད་པའི་སྐོར་ཧ་ལམ་ཤོད་མཚམས་བཞག་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༦༡༨ ལོར་ནུར་ཧ་སིས་ཀྲུང་གོ(རྒྱ་ནག)ལ་སྟོང་བའི་རྒྱུ་མཚན་བདུན་གྲོས་སུ་བཏབ་ཡོད་པ་དང་། ཞེ་འཁོན་དེ་ཚོ་ཚང་མའི་གཞི་རྩ་ཐུག་ས་ནི་མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས"དྲང་བདེན་རྫོག་རོལ་བཏང་བ"དང་། སྔར་ཡོད་ཀྱི་ས་མཚམས་རྗེས་མེད་བཏང་བ་རེད་ཅེས་པའི་སྐྱོན་འཛུགས་དེ་ཚོ་རེད།[66] ཕྱི་ལོ་ ༡༦༣༣ ལོའི་མཚམས་སུ་མན་ཇུ་ཚོས་རྒྱ་མི་གཡུལ་སར་ལན་མང་ཕམ་ཉེས་སུ་བཏང་བ་དང་། རྒྱ་མིའི་ས་ཁུལ་ལེའོ་ཏུང(Liaodong)བཙན་བཟུང་བྱས། ནུར་ཧ་སིས་ལྷ་ཡུལ(བོད་སྐད་དུ་ལས་དབང་དང་འདྲ)གྱིས་ཁོ་རང་གི་གྲོགས་ཕན་བྱས་པ་དང་། མིང་རྒྱལ་རྒྱུད་ལ་གྲོགས་ཕན་བྱས་མེད་ཅེས་བཤད་པ་རེད།

ནུར་ཧ་སིས་ཕལ་ཆེར་ཕྱི་ལོ་ ༡༦༣༧ ལོར་རྒྱ་ནག་གོང་མར་བྲིས་པའི་འཕྲིན་ཡིག་ཅིག་ནང་རྒྱ་ནག་དང་ཁྲིམ་མཆེས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ལོ་རྒྱུས་ནང་ནས་ལྷ་ཡུལ་

66 Levkin, G.G. Historical fabrications...

གྱིས་གྲོགས་ཕན་བྱས་པའམ། ཡང་ན་ཆད་པ་བཅད་པའི་དཔེ་མཚོན་བཅུ་དགུ་དྲངས་ཡོད་པ་དང་། ཁོང་གི་འཕྲིན་ཡིག་དེའི་མཐའ་མཇུག་ཏུ"རྒྱ་མི། ཁྱོད་ལ་ལྷ་ཡུལ་གྱིས་བཀའ་ཆད་བཅད་ཡོད་པ་དང་། རྟགས་དང་མཚན་མ་ཧ་སྐྱེད་ཅིག་བསྟན་ཡོད། ཁྱོད་ཀྱི་དམག་དཔུང་གཏོར་བརླག་བཏང་བ་དང་། ཁྱོད་ཀྱི་ལུང་པ་དབང་དུ་སྡུད་སྐབས་ཁྱོད་ཀྱིས་ད་དུང་སྒུ་མཐུད་དེ'ངས་རང་གི་ནོར་འཕྲུལ་ཞེས་ཀྱི་མེད། ངའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དམག་དཔུང་ཧ་ཅང་ཆེན་པོ་ཡོད'ཅེས་བཤད་པ་རེད། རྒྱ་མི་ཁྱོད་ཀྱིས་སྐད་ཆ་འདི་བཤད་དེ་ལྷ་ཡུལ་ལ་འགྲན་ཟླ་བྱས་པ་རེད"ཅེས་བྲིས་ཡོད།[67] དེའང་ང་ཚོས་རྟོགས་ཐུབ་པ་བཞིན་མན་ཇུའི་རྗོད་སྒྲུབ་བྱེད་སྟངས་མཐའ་གཅིག་ཏུ་ཁྲུང་ཅོའི་རིགས་པ་དང་མཐུན་གྱི་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༦༢༥ ལོར་མན་ཇུ་བས་ཁོ་པ་ཚོའི་རྒྱལ་ས་སུན་ག་རི(Sungari) གཙང་པོ་ནས་མུག་ཏེན(དེང་གི་ཞུ་ལན་བ་ཏུར)ལ་སྤོས་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༦༢༦ ལོར་ནུར་ཧ་སི་གྲོངས། རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ཡིག་ཆའི་ནང་ཁོང་གི་སྲས་ཨ་ཧྥ་ཧེའམ། ཧུང་ཐད་ཇི་སྟར་བཞིན་རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བཙོལ་མཁན་ཡིན་ལུགས་བཀོད་ཡོད་ཅིང་།[68] ཁོང་གིས་མིང་གོང་མར་ཕུལ་བའི་ཡི་གེའི་ནང་ཁོང་རང་ཉིད་ཀྱིས་ཆེས་ཐོག་མར་མན་ཇུ་ནི[རྒྱ་ནག་ལ]རྒྱབ་རྟེན་བཙོལ་མཁན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པར་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། ཁོང་གིས་དབང་སྒྱུར་གྱི་སྲིད་ཇུས་རྒྱུད་མཐུད་དེ་གཉེར་བ་རེད། འོན་ཀྱང་། ཁོང་གི་དམིགས་ཡུལ་ནི་ཁོ་རང་གི་རྒྱལ་ཁམས་རྒྱ་སྐྱིད་གཏོང་རྒྱུ་མ་ཡིན་པར། དེ་བས་ཉེ་འཁོར་གྱི་ཚོ་པ་འདྲ་མིན་དབང་དུ་བསྡུས་ཏེ་ཁོ་རང་གི་དམག་དཔུང་སྲ་བརྟན་བཟོ་ཆེད་རེད།[69] ཕྱི་ལོ་ ༡༦༣༦ ལོའི་ཟླ་ ༥ ཚེས་ ༥ ཉིན་མན་ཇུའི་ཁྲན་གྱིས་རང་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ལ་

67 Pan, 2007, p.20.

68 Martynov, 1978.

69 Nepomnin, 2005, p.35.

ཆིང(དྭངས་གཙང་གི་དོན)ཞེས་བཏགས་པ་རེད། དེ་ནི་ཤོང་གིས་ཁྲིམ་མཆོས་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་མིང(གསལ་བའི་དོན)ལ་ངོ་རྒོལ་གྱི་ཚུལ་དུ་བྱས་པ་ཞིག་རེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༦༩༣ ལོར་རྒྱ་ནག་ནང་གྲེན་ལོག་ཅིག་བྱུང་བ་དང་། གྲེན་ལོག་པས་པེ་ཅིང་བཙན་བཟུང་བྱས་ཤིང་། མིང་གོང་མ་ཀྲུའུ་ཡའུ་ཅླན(ཁྲི་ལོའི་མིང་། ཁྲུང་གྲན)རང་ཉིད་གནམ་ཐག་ལ་དཔྱངས་ནས་རང་ཤི་བཀྲུབ། གྲེན་ལོག་པའི་འགོ་གཙོ་ལིའི་ཙི་ཁྲིང་གིས་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་གསར་པ་ཧྲུན་གསར་འཛུགས་བྱས་པའི་ཁྲབ་བསྐྲགས་བྱས་པ་དང་། ཆིང་གོང་མ་ཤ་ཟླ་ཧེ་ལོ་དེ་རང་ལ་གྲོངས། དེ་རྗེས་ཕུ་ལིན་གོང་མའི་ཁྲིར(ཁྲི་ལོའི་མིང་། ཧྲུན་ཀྲི)འཁོད་པ་དང་། མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དམག་དཔོན་ཆོར་གྲེན་ལོག་ཚར་གཅོད་པའི་སྟོབས་ཤུགས་མེད་སྐབས་ཁོ་ཆོས་མན་ཇུར་དམག་རོགས་སུ་ཡོང་དགོས་པའི་རེ་བ་ཞུས་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༦༩༩ ལོར(མན་ཇུའི་གོང་མ་ཁྲེའུ་དེའི་ཞང་པོ་དང་རྒྱལ་ཚབ་ཧོར་གོན་གྱི་བཀོད་འདོམས་འོག)མན་ཇུའི་དཔུང་དམག་པེ་ཅིང་ནང་འཛུལ་བ་དང་། ཁོ་ཆོས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མའི་སྲིད་ཁྲི་མེད་པ་བཟོས་པ་རེད།[70] ཕུ་ལིན་གྱིས་རྒྱ་མིའི་སྲིད་ཁྲིར་བཞུགས་མེད་ཀྱང་། ཤོང་གིས་རྒྱ་ནག་དེ་བཞིན་ཤོང་རང་ཉིད་གོང་མ་ཡིན་པའི་ཆིང་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་བསྒྱུར།

དེའི་རྗེས་སུ་མན་ཇུའི་ཆིང་རྒྱལ་ཁམས(ཆླབས་ཆེན་གྱི་དྭངས་གཙང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཆེན་པོ)གནས་བཞིན་པ་དང་དུས་མཚུངས་སུ་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་ཤས་གནས་ཡོད། དེ་ཚོ་ནི་ཕྱི་ལོ་ ༡༦༦༢ ལོའི་སྤྱི་རིལ་དུ(མིང་རྒྱལ་རབས་མཇུག་མ་རྫོགས་གོང་གི)མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཤུལ་ལུས་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་ཤས་ཡོད་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༦༧༨-༡༦༨༣ བར་ཝུའུ་སན་ཀུད་ཀྱིས་རྒྱལ་ས་ཧྲང་ཀྲའུ་རུ་བྱས་ཏེ་གསར་འཛུགས་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་སོགས་རེད། ཐེ་ཝན་ནི་རང་བཙན་ལྷན་

70 Levkin, G.G. China or Manchuria...

པའི་རྒྱ་མིའི་ས་ཁུལ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། དེར་མན་ཇུའི་སྲིད་དབང་ཕྱི་ལོ་ ༡༦༨༣ ལོར་མ་གཏོགས་འཛུགས་ཐུབ་མེད།

རྒྱ་མིས་མན་ཇུ་བར་ཀུན་ལྷད་ཏ་རེན(“ས་མཚམས་སྲུང་ཁང་ཕྱི་རོལ་གྱི་མི”) ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད་ཅིང་། དེས་ཁོ་ཚོ་རྒྱ་ནག་ཕྱི་རོལ་གྱི་མིའམ། ཕྱི་རྒྱལ་བ་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད།[71] མན་ཇུ་བའི་ཕ་མེས་ཀྱི་ལུང་པ་དངོས་ཐོག་རྒྱ་ནག་གི་ཕྱི་རོལ་དུ་ཡོད་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༦༦༨ ལོར་ཁོ་ཚོས་རྒྱ་མི་དེར་གཞིས་ཆགས་མི་ཆོག་པ་བཟོས་པ་རེད། ཞིང་པའི་སྡེ་གཟར་ཞིག་བྱུང་རྗེས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རང་གི་རྒྱལ་ཁོངས་སུ་བཅུག་པར་བརྟེན་རྒྱ་ནག་གི་མི་འབོར་ཧ་ཅང་ཉུང་དུ་སོང་བ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༦༧༣ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༦༨༠ ལོ་བར་མི་གྲངས་ས་ཡ་ ༡༠ ལྷག་དམར་གསོད་བཏང་བ་མ་ཟད། ད་དུང་ས་ཡ་མང་པོ་རིམས་ནད་དང་། བཀྲེས་ལྟོགས། དབུལ་ཕོངས་བཅས་ལ་བརྟེན་ནས་ཤི་བ།[72] ད་དུང་མི་ཧ་ཅང་མང་པོ་གཡོག་པོར་གྱུར་བ་རེད། འོན་ཀྱང་། རྒྱ་མིས་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་སྒྱུར་འོག་ནས་རང་བཙན་ཡོང་ཐབས་ལ་འབད་བརྩོན་བྱེད་མཚམས་བཞག་མེད་ཅིང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་སྒྱུར་འོག་ཤོར་ཏེ་ལོ་ ༡༨ རིང་ལ་མན་ཇུར་ངོ་རྒོལ་གྱི་གྱེན་ལངས་བརྒྱ་ལྷག་བྱུང་ཡོད།[73]

ཕྱི་ལོ་ ༡༨༥༠ ལོར་རྒྱ་ནག་ཤར་ཕྱོགས་སུ་བྱུང་བའི་གྱེན་ལངས་ཤིག་ལ་ལམ་སྟོང་བྱུང་ནས་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་འཛུགས་བྱུང་བ་དང་། དེའི་རྒྱལ་ས་ཡོན་གན་ནམ། དུས་ཕྱིས་སུ་ནན་ཅིང་ཞེས་པར་ཆགས་པ་རེད། གྱེན་ལོག་པ་དེ་ཚོས་ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ལ་ཐྰད་ཕིང་ཐྰན་གོ(འདྲ་མཉམ་མམ། འབྱོར་ལྡན་ལྷ་ཡི་རྒྱལ་ཁབ)ཞེས་མིང་བཏགས། མིང་རྒྱལ་རབས་གསར་འཛུགས་བྱེད་

---

71 Levkin, G.G. China or Manchuria...

72 Nepomnin, 2005, p.77-78.

73 Patrusheva, 1981.

མཁན་ཆོས་ཀྱང་རྒྱ་ནག་དེ་བཞིན་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ལས་ལོགས་སུ་གྱེས་ཐབས་ཀྱི་འབད་བརྩོན་བྱེད་སྐབས་ནན་ཅིང་ཁོ་ཚོའི་རྟེན་གཞིར་བདམས་ཡོད་པས་ཐཱད་ཕིང་གི་དབང་སྒྱུར་བས་ཀྱང་ཁོ་ཚོའི་རྗེས་སུ་འབྲངས་ཏེ་ནན་ཅིང་རྒྱལ་སར་བདམས་པ་རེད། ཐཱད་ཕིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཡེ་ཤུའི་ཆོས་ལུགས་དར་སྤེལ་བཏང་བ་དང་། ནང་པ་དང་ཏའོ་ཙའོ་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་དཔེ་ཆ་གཏོར་འཇོམས་བཏང་བ། ཁུང་ཙིའི་དེབ་རིགས་ལ་ཞིབ་དཔྱོད་བྱས་པས་མ་ཚད། ད་དུང་དེ་ཚོ་བསྒྱུར་ཏུ་རྩོམ་སྒྲིག་བྱས་རྗེས་མ་གཏོགས་པར་སྐྲུན་བྱེད་མི་ཆོག་པ་བཟོས་པ་རེད།[74] ཁོ་ཚོས་སྲིད་སྐྱོང་དང་དམག་དཔུང་སོགས་ཀྱི་ལམ་ལུགས་ཤིག་གསར་བཟོ་བྱས་པ་དང་། ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་པོ་ལ་ཐཱན་ཝང་སྟེ། "གནམ་བསྐོས་རྒྱལ་སྲས"(ཡང་ན་རྒྱལ་པོ) ཞེས་པའི་མཚན་གནས་གསོལ། དུས་མཚུངས་སུ་ཁོ་ཚོས་ཐོན་སྐྱེད་འདོན་སྤེལ་ལས་རིགས་ནང་ཡོངས་ཁྱབ་འདྲ་མཉམ་རིང་ལུགས་ཁྱབ་སྤེལ་གཏོང་ཐབས་བྱས་པ་དང་། རིམ་པས་ཐཱད་ཕིང་དེ་བཞིན་དེ་སྔའི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁམས་ཤིག་ཏུ་འགྱུར་བཞིན་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༨༥༣ ལོར་[75]དེའི་ནང་ཐཱད་ཕིང་གི་འགོ་ཁྲིད་ཚོས"རྒྱ་ནག་ནི་མགོ་དང་། མན་ཇུ་རྐང་པ་རེད། རྒྱ་ནག་ནི་ལུང་པ་རྩ་ཆེན་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། མན་ཇུ་བ་ཚོ་གད་སྙིགས་ལྷ་བུའི་མི་ངན་ཤ་སྟག་རེད། འོན་ཏང་། གློ་ཕམ་པ་ཞིག་ལ་རྐང་པ་མགོའི་སྟེང་ལ་བཞག་འདུག"ཅེས་བྲིས་ཡོད། སྐབས་དེར་ཐཱད་ཕིང་ནི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་པུ་དེ་ཡིན་ཞིང་། དེ་དང་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ས་འབྲེལ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༨༦༤ ལོར་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱབ་སྐྱོར་ལ་བརྟེན་ནས་ཐཱད་ཕིང་བཙན་བཟུང་བྱས་པ་རེད།

མན་ཇུ་མི་རིགས་ཀྱིས་ཁོ་རང་ཚོ་རྒྱ་མི(ཧན་མི་རིགས)ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་མེད་ཅིང་། མན་ཇུའི་གོང་མ་རིམ་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་སྤུན་ཉེ། ད་དུང་སྐུ་དྲག་

74 Levkin, G.G. China or Manchuria...

75 In: Tikhvinsky, 1966, p.29.

རིམ་པ་དྲུག་ཚང་མ་མན་ཧྲུ་བའམ། ཡང་ན་སོག་པོ་ཤ་སྟག་རེད།[76] མན་ཧྲུའི་སྐྱུ་དྲག་ཚོས་ཡང་ཡང་སོག་པོའི་སྲས་མོ་དང་གཉེན་སྒྲིག་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཕོ་ཚོའི་སྐད་ཡིག་གཙོ་བོ་མན་ཧྲུའི་སྐད་རེད། (མན་ཧྲུའི་སྐད་ནི་ཨལ་ཏེག་སྐད་ཀྱི་ཕྱུན་གསི་མན་ཧྲུ་ནས་མཆེད་པའི་སྐད་རིགས་ཤིག་རེད། སྐད་ཡིག་དེ་རྒྱ་སྐད་དང་ཐད་དེ་ཐ་དད་རེད།) འོན་ཀྱང་། མན་ཧྲུའི་རྒྱལ་ཁམས་ནང་སྐད་ཡིག་གི་གལ་ཆེ་ཆུང་གི་དབང་དུ་བྱས་ན་མན་ཧྲུའི་སྐད་ཡིག་སོག་པོ་དང་རྒྱ་མིའི་སྐད་ཡིག་གི་རྗེས་ལ་རེད། མན་ཧྲུའི་ཡི་གེ་མན་ཧྲུས་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་མ་བསྡུས་གོང་ནུར་ཧ་སིའི་ཞབས་འོག་ཏུ་ལས་ཀ་བྱས་མྱོང་བའི་སོག་པོའི་ལོ་ཙཱ་བ་ཨེར་རྡེ་ནི་ ཧྥག་ཤི་དང་། ག་སྒང་ ཛར་གུ་ཆི་ གཉིས་ཀྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༥༩༩ ལོར་གསར་བཟོ་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཞུད་གུར་བའི་ཡི་གེར་དཔེ་བྱས་པའི་སོག་པོའི་གསལ་བྱེད་ཡི་གེ་ནི་མན་ཧྲུའི་ཡི་གེའི་གཞི་རྟེན་རེད། འོན་ཀྱང་། མན་ཧྲུའི་གོང་མ་ཚོས་རང་གི་སྲིད་དབང་སྲ་བརྟན་བཟོ་ཐབས་སུ་རྒྱ་མིའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་རྗེས་སུ་འབྲངས་པ་དང་། རང་ལ་དགོས་མེད་ཀྱི་བྱུང་རབས་ཡིག་ཆ་མང་པོ་བཀག་སྡོམ་དང་གཏོར་བཤིག་བཏང་བ་རེད། རྒྱུ་མཚན་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཆིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་བྱུང་རབས་ཡིག་ཆ་མང་པོ་དང་། ལྷག་པར་དུ་ཆིང་རྒྱལ་རབས་དང་མིང་རྒྱལ་རབས་དང་འབྲེལ་བའི་བྱུང་རབས་ཡིག་ཆ་ཁག་རྩ་བ་ནས་ཡིད་ཆེས་འཕེར་བ་མེད།[77]

"དར་ཆ་ཐོགས་པའི"མི་མང་ལ་རྒྱ་ནག་ནང་ས་ཁོངས་རྒྱ་ཆེན་པོ་སྤྲད་པ་དང་། ཕོ་ཚོས་མི་མང་གཞན་གྱི་མཁར་དབང་ཚང་མ་བཙན་འཕྲོག་བྱས་རྗེས་བདག་པོ་ངོ་མ་དེ་ཚོ་རྒྱང་འབུད་བཏང་བ་རེད། རྒྱུ་མཚན་དེ་དང་གོང་དུ་གླེངས་ཟིན་པའི་དྲག་པོའི་བཙན་འཛུལ་ལ་བརྟེན་ནས་མན་ཧྲུ་རི་ཡ་བྱང་མ་དང་དབུས་

76 Nepomnin, 2005.

77 Tikhvinsky, 1966, p.5-75.

ཁུལ་གྱི་མི་འབོར་ཏ་ཙང་ཞུང་དུ་སོང་བ་དང་། མན་ཇུ་བ་ཚོས་མི་འབོར་མང་བའི་རྒྱ་མིའི་ཁྲོད་དུ་འཚོ་གནས་བྱེད་ཐབས་སུ་ཁྱད་གསོད་ཀྱི་བྱེད་ཐབས་མང་པོ་ལག་བསྟར་བྱས་པ་རེད། འདིར་དཔེ་མཚོན་ཁ་ཤས་བཀོད་ན།[78] ཕྱི་ལོ་ ༡༦༦༣ ནས་ ༡༧༩༣ ལོ་བར་ཆིང་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་སྲིད་འཛིན་ལས་ཁུངས་ཀྱི་མན་ཇུ་བ་དང་། རྒྱ་མི། སོག་པོའི་མི་འབོར་གྱི་བསྡུར་ཚད་འགྱུར་བ་མེད་པར་ ༥:༣:༡ ལ་ཉར་ཡོད། ཐོག་མར་རྒྱལ་ཁབ་དང་དྲག་པོའི་དམག་གི་ལས་དོན་གལ་ཆེན་ཚང་མ་གོང་མ་དང་ཚང་མ་མན་ཇུ་བ་ཡིན་པའི་སྐུ་དྲག་རིམ་པ་མཐོ་ཤོས་ཀྱི་འགན་འཛིན་ལྷན་ཚོགས་ཀྱིས་ཐག་གཅོད་བྱས་ཡོད་ཅིང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༧༣༠ རྗེ་གྲངས་ནང་འགན་འཛིན་ལྷན་ཚོགས་ནང་རྒྱ་མི་ཁ་ཤས་བཙུད་ཡོད་ཀྱང་། ཐག་གཅོད་བྱེད་དབང་གཙོ་ཆེར་མན་ཇུ་བའི་ལག་ཏུ་གནས་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོའི་ཤིན་ཧེ་གསར་བརྗེ་མ་བྱུང་བར་རྒྱལ་ཁམས་དེའི་ནང་གི་གནད་འགག་ཆེ་བའི་གོ་གནས་ཚང་མ་མན་ཇུ་བས་བཟུང་ཡོད།[79] ཕོ་ཆོས་རྒྱ་མིའི་ལག་ཏུ་ཡོད་པའི་དབང་ཆ་ཞུང་ཤས་དེའང་སྲ་བརྟན་བཟོ་མི་ཐུབ་པའི་འགོག་རྐྱེན་བཟོས་པ་དང་། རྒྱ་མིའི་དཔོན་རིགས་ཚོ་རང་གི་སྐྱེ་ཡུལ་ཞིང་ཆེན་ནང་ལས་ཀ་བྱེད་ཆོག་གི་མེད། མན་ཇུ་བར་རྒྱ་མིའི་ཁྲིམས་ཁང་གིས་ཁྲིམས་ཆད་གཅོད་མི་ཆོག་ཀྱང་། རྒྱ་མི་ཚོ་མན་ཇུ་བའི་ཁྲིམས་ཁང་ནང་འདྲི་རྩད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། ད་དུང་མན་ཇུ་བ་དང་རྒྱ་མིས་ཉེས་པ་གཅིག་པ་བསགས་ཀྱང་རྒྱ་མི་དང་བསྡུར་ན་མན་ཇུ་བར་ཁྲིམས་ཆད་ཡང་བ་ཐོག་གི་ཡོད་པ་དང་། མན་ཇུ་བ་དང་རྒྱ་མིའི་དབར་གཉེན་སྒྲིག་བྱེད་ཆོག་གི་མེད། མན་ཇུ་བ་ཚོ་དཔེ་ཟླ་བྲལ་བའི་དཔའ་བོའི་རིགས་ཤིག་ཡིན་པར་བསམས་ཏེ་ཕོ་ཆོས་ཚོང་ལས་དང་བཟོ་ལས་ལ་ཞུགས་ཆོག་གི་མེད།

---

78 Tikhvinsky, 1966.

79 Nepomnin, 2005, p.58-59, 102-104.

དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་དུས་དཀྱིལ་དུ་གོང་མ་མིན་ཉིང(ཁྲི་ལོའི་མིང་། ཏའོ་ཀུང)མན་ཇུ་བས་རང་གི་སྐད་ཡིག་དང་། ཧ་རྩལ། མདའ་རྩལ་བཅས་ལས་ལྷག་པའི་སློབ་སྦྱོང་བྱེད་དགོས་དོན་མེད་ཅེས་བཤད་ཡོད་ཀྱང་། དོན་དངོས་ཐོག་དེ་ལྟར་བྱུང་མེད་པ་དང་། ལྷག་པར་དུ་དཔོན་རིགས་ཚོའི་ཁྲོད་དུ་དེ་ལྟར་བྱུང་མེད། ཆེས་ཐོག་མར་རྒྱ་མིའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་སློབ་གསོ་སྦྱོད་སྟངས་རྒྱ་མི་ཚོའི་ཁྲོད་དུ་མ་གཏོགས་སྐྱུལ་སྤེལ་བཏང་མེད་པ་དང་། མན་ཇུའི་གོང་མ་གོང་དུ་བཀུར་བའི་རྣམ་པ་མཚོན་བྱེད་དུ་རྒྱ་མིས་མགོ་སྐྲ་གཞར་བ་དང་སྐྲར་ལྷས་མ་རྒྱག་དགོས་ཀྱི་ཡོད། སྐྲ་རིང་པོ་མགོའི་རྩེར་སྐྲ་གཟེར་ཆེན་པོ་ཞིག་གིས་ལྷས་རྫོག་བརྒྱབ་ནས་འཛོག་པ་རྒྱ་མི"ཀླུ་ཀློ"ལས་ཁྱད་པར་འཕགས་པའི་མཚོན་རྟགས་ཡིན་པས་རྒྱ་མི་མང་པོས་ཐོག་མར་བཀག་འགོག་དེར་ངོ་རྒོལ་བྱས། མཐའ་མཇུག་མན་ཇུ་དང་སོག་པོའི་བུད་མེད་ཚོ་རྒྱ་མོ་དང་མི་འདྲ་བར་རྐང་པར་ཐུམ་སྒྲིལ་བརྒྱབ་སྟེ་རྐང་རིལ་བཟོ་མི་དགོས་པ་ཆགས་པ་དང་། མན་ཇུའི་སྲིད་གཞུང་མགོ་རྗེང་ལོག་ཉེར་ཐུག་དུས་ཕོ་ཚོས་སྲིད་དབང་རྒྱུན་འཁྱོངས་ཡོང་ཐབས་སུ་ཁྱད་གསོད་དང་དབྱེ་འབྱེད་ཀྱི་བྱེད་ཐབས་དེ་ཚོ་རྩིས་མེད་དུ་བཏང་བ་རེད།

རྒྱ་མིའི་ལྟ་ཚུལ་མང་པོའི་ཁྲོད་ནས་མན་ཇུ་བས་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་པའི་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་དང་གོང་མའི་སྲིད་དབང་གི་གཞི་རྟེན"གནམ་བཀོད་སྐུ་དབང"ཡིན་པའི་ལྟ་ཚུལ་གཉིས་དམིགས་བསལ་གལ་ཆེན་པོ་རེད། དེ་ནི་རྒྱ་ནག་ཚུད་པའི་ས་ཁོངས་ཀྱི་བདག་དབང་ཁོ་རང་ཚོར་ཡོད་པའི་ཁུངས་སྐྱེལ་བྱེད་ཐབས་ཤིག་རེད། ཕྱོགས་མང་པོ་ཞིག་ནས་བཤད་ན་ཁོ་ཚོས་ཡོན་རྒྱལ་རབས་སྐབས་གང་བྱས་པ་བསྐྱར་ཟློས་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོར་འཛམ་གླིང་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་པའི་དཔེ་ལྟས་གཞན་མེད།

གོང་མའི་དབང་ཐང་ཞེས་པའི་འདུ་ཤེས་ཐོག་མན་ཇུ་བ་ཚོས་རྟེན་འབྲུལ་གྱི་ལམ་ལུགས་ཤིག་ལག་བསྟར་བྱས། ཆིང་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་གི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྟེན་འབྲུལ་གྱི་འབྲེལ་ལམ་འཛུགས་པ་རང་གི་རྒྱལ་སྲུང་ཆེད་དུ་ཡིན་པ་དང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྟེན་འབྲུལ་འབྲེལ་བ་འཛུགས་འདོད་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེས་རང་ཉིད་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི"རྟེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ"ཡིན་པར་ཁས་ལེན་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། ལམ་ལུགས་དེ་ལ་ཁྲུངས་ལུང་མེད་པ"ཧྭ་ཆིང་ལི་ཁྲའོ་ཧྲི་ལུ"("ཆིང་རྒྱལ་རབས་ཆེན་པོའི་ཁྲུངས་ལྡན་ལོ་རྒྱུས་ཟིན་བྲིས")ནང་གསལ་བའི"རྟེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ"ཀྱི་ཐོ་གཞུང་ལ་བལྟས་ན་གསལ་པོ་རེད། ཐོ་གཞུང་དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་ཁྱིམ་མཚེས་རྒྱལ་ཁབ་བོད་དང་། ཐུར་ཕན། ཀོ་རི་ཡ། ཨན་ནམ། སྒྲི་ཡམ། འབར་མ། སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་བཅས་ཀྱི་ཐོག །ད་དུང་ལའོ་སི། པོར་ཅུ་ག་ལ། "པླ་པ་སི།" ཞུ་ཏུ་སུ། ཧྥ་ལན། དབྱིན་ཇི། ཧོ་ལེནྜ་ཡང་ཡོད།[80] དུས་རབས་བཅུ་བདུན་པའི་ནང་ཀོ་རི་ཡས་རང་ཉིད་པེ་ཅིང་གི་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པར་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། དུས་རབས་བཅོ་བརྒྱད་པའི་ནང་འབར་མ་དང་། ནེཔ་ནམ། བལ་ཡུལ་བཅས་ཀྱིས་ཀྱང་དེ་དེ་བཞིན་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད། དུས་ཕྱིས་སུ་པེ་ཅིང་གིས་འབྲུག་ཀྱང་ཕོ་རང་ཚོའི་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཡིན་པའི་ཁྲབ་བསྒྲགས་སྤེལ་བ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༦༦༢ ལོ་དང་ ༡༨༧༥ ལོ་བར་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི"རྟེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ"ཐོ་གཞུང་ནང་རྒྱལ་ཁབ་བཅོ་བརྒྱད་ཡོད།[81] དེའི་ནང་གོང་གསལ་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་ཕུད། ད་དུང་ཏེ་ཀྭ་དང་། སུ་ལུ། ཀིར་སྒྲིཛ། ཀོ་ཀནྡ་སོགས་ཡོད། རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཚང་མ་དངོས་གནས་རྒྱ་ནག་ལ་བདག་ཡོད་དམ།

80 Van Walt, 1987.

81 List of tributaries of Imperial China...

ཧོ་ལེ་ནཱ་ཐོ་གཞུང་དེའི་ནང་བཙུག་པ་དེར་དམིགས་བསལ་དོ་སྣང་བྱེད་འོས་པ་ཞིག་རེད། དེ་ཡང་ལོ་ཆོས་གང་བཤད་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། ཕྱི་ལོ་ ༡༧༥༩ ལོར་ཧོ་ལེ་ནཱ་ཡིས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གོང་མར་དངོས་སྐྱེས་འབུལ་ཚོག་པའི་དམིགས་བསལ་ཐོབ་དབང་གནང་རྒྱུའི་རེ་འདུན་ཞུས་པ་རེད་ཅེས་བཤད་ཡོད། གོང་མ་ཞྭན་གཡས(ཁྲི་ལོའི་མིང་། ཁྱོང་ལིའི)ཀྱི་བཀའ་ཁྱབ་[82]ནང"ད་ལྟ་དངོས་སྐྱེས་འབུལ་བར་སླེབས་པའི་ཧོ་ལེ་ནཱ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཕོ་ཉས་ཁོ་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཨུ་རྟུ་སུ་དང་ས་འབྲེལ་ཡིན་སྐོར་བརྗོད་བྱུང"ཞེས་བཤད་ཡོད་པ་དང་། ཁོང་གིས་ཧོ་ལེ་ནཱེ་ཁོ་རང་ལ"ལྷག་བསམ་ཅན་དག"ཡིན་པར་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བྱས་ཡོད། བཀའ་ཁྱབ་དེའི་ནང་དུ་དུང"ཧོ་ལེ་ནཱ"རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཐེ་ཕན་གྱི་མཚོ་ཁ་ནས་གོང་མའི་དམག་དཔུང་ལ་ངོ་ལོག་པ་དང་མཚོ་ཧྲག་མཐར་སྐྲོད་གཏོང་རོགས་བྱས་ཞེས་གསལ་ཡོད། དོན་དངོས་ཐོག་ཧོ་ལེ་ནཱའི་མི་དེ་ཚོས་མཚོ་ཧྲག་ལས་རང་གི་ཚོང་དོན་ས་ཚིགས་ལ་སྲུང་སྐྱོབ་བྱས་པ་ལས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དམག་དཔུང་ལ་རོགས་བྱས་མེད།

ཁོ་ཚོས་ཨུ་རྟུ་སུ་དང་དབྱིན་ཇིའི་ཐོག་ཏུའང་དེ་བཞིན་འགྲེལ་བཤད་རྫུན་མ་བརྒྱབ་ཡོད། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས(འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་ཀྱི་ཡུ་རོབ་རྒྱལ་ཁབ་མ་ཡིན་པར)ཨུ་རྟུ་སུ་དང་ཡིག་འབྲེལ་ལིའི་ཕན་ཡོན(ཕྱི་འབྲེལ་ལས་ཁུངས)ཀྱི་འགྲུལ་བཞུད་ཐེངས་བཞི་པ་བརྒྱུད་དེ་བྱས་ཡོད་ཅིང་། ལས་ཁུངས་དེ་ནི་བོད་པ་དང་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཕྲན་གྱི་རྒྱལ་སྲས་དང་དཔོན་རིགས་ཀྱི་ལས་དོན་ལ་སྟངས་འཛིན་བྱེད་མཁན་དེའང་རེད། ལས་ཁུངས་དེའི་ལས་བྱེད་ཕོངས་སུ་མན་ཇུ་དང་སོག་རིགས་མ་གཏོགས་མེད་ཅིང་། དེའི་ནང་རྒྱ་རིགས་གཅིག་ཀྱང་ལས་ཀ་བྱེད་འཛུག་གི་མེད།[83] ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་འབྲེལ་བ་ཕྱི་རྒྱལ་སྐུ་

---

82 Some Manchu Documents, 1912.

83 Esherick, 2006, p.232.

མགྲོན་ལས་དོན་ལས་ཁུངས་བརྒྱུད་གཉེར་གྱི་ཡོད་པ་དང་། ལས་ཁུངས་དེ་ནི་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མཛད་སྒོ་ལྷན་ཁང་གི་ཡན་ལག་ཅིག་རེད། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ལིའི་ཕན་ཡྺོན་ཨུ་རུ་སུ་དང་འབྲེལ་ལམ་འཛུགས་པའི་ལས་དོན་ལ་ལྟ་ཞིབ་བྱེད་མཁན་དུ་བསྐོས་པ་དེ་གཅིག་བྱས་ན་སྟེས་དབང་མིན་ཤས་ཆེ། དེའང་ཆིང་གོང་མ་རིམ་བྱུང་གིས་ཁོ་རང་ཚོར་ཡོན་གོང་མའི་ཐམ་ཀ་ཡོད་ལུགས་བཤད་ཡོད་པ་དང་། སྔོན་མ་ཨུ་རུ་སུ་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁམས་ཆེན་པོའི་ཁོངས་གཏོགས་རེད། ཆིང་གོང་མ་རིམ་བྱོན་གྱིས་ཁོ་རང་ཚོ་སོག་པོའི་"རྒྱུད་འཛིན་བྱེད་མཁན"ཡིན་ཞེས་བཤད་དེ་ཨུ་རུ་སུ་རང་ཉིད་ཀྱིས་ཤེས་ཚོར་མ་བྱུང་བར་ཁོ་ཚོས་ཨུ་རུ་སུ་"རྒྱ་ནག་གི་རྗེན་འབུལ་རྒྱལ་ཁབ"ཁོངས་སུ་བཙུག་པ་ཡིན་སྲིད།

ཨུ་རུ་སུའི་ལོ་ཉ་དང་མན་ཇུའི་དཔོན་རིགས་དབར་གྲོས་མོལ་བྱས་པའི་ཡིག་ཆ་ཉར་ཚགས་བྱས་ཡོད་པ་དང་། མན་ཇུའི་དཔོན་རིགས་ཚོས་ཨུ་རུ་སུའི་ལོ་ཉ་ནི"རྗེན་ཆས་འབུལ་བར་སླེབས་པའི་ཤླ་ཤློ"ལྟ་བུར་འགྲེལ་བཤད་རྒྱག་ཐབས་བྱས་ཡོད། གོང་མ་ཞྭན་གཡས་ཀྱིས[84]"རྒྱ་ནག་གི་ཕྱི་ནང་མཁའ་འོག་ཀུན་ལ་དབང་སྒྱུར་བ་པོ་ངོས་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མའི་ནང་གནས་པའི་མི་མང་ཚོ་རང་གི་ཕྲུ་གུ་ཆུང་ཤོས་དེ་ཡིན་པ་ལྟར་གཅེས་སྐྱོང་བྱེད་པ་དང་། ཚང་མ་རང་ཉིད་འཚོ་གནས་བྱེད་ཡུལ་དུ་ཞི་བདེ་བག་ཕེབས་ངང་ཡར་རྒྱས་གོང་འཕེལ་ཡོང་བའི་རེ་བ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད"ཅེས་བྲིས་ཡོད། ཞྭན་གཡས་ཀྱིས་ད་དུང་ཧྥ་ལའི་བླ་མ་དང་སོག་པོའི་རྒྱལ་སྲས་ཚོར་སྤྲིངས་པའི་བཀའ་ཤོག་ནང་"ཁོ་རང་གིས་འཛམ་གླིང་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད"བཤད་ཡོད།[85] ཨུ་རུ་སུའི་ཛར་ཨེ་ལེག་སི། མི་ཁེ་ལོ་ལྦེ་ཆེས(Tsar Alexei Mikhailovich)ཆིང་གོང་མར་སྤྲིངས་པའི་ཡིག་འཕྲིན་གྱི་འགྱུར་

84 Some Manchu Documents, 1912.

85 See, for example, Martynov, 1978, p. 146.

དེ་མངོན་གསལ་དོད་པོ་ཡིན་པ་བཞིན་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དཔོན་རིགས་ཀྱིས་བཟོས་ཡོད་པ་དང་། དེའི་ནང་ཞུ་རྦུ་སུའི་ཛོར་གྱི་མཚན་གནས་བཀོད་ཡོད་པ་དང་ཡི་གེ་འབུལ་ཡུལ་གང་ཟག་དེར“རྒྱལ་ཁབ་ཀུན་གྱི་རྗེ་བོ། དབུས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་ལྷབས་ཆེ་ཤོས”[86]ཞེས་བོས་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༧༩༣ ལོར་དབྱིན་ཡུལ་གྱི་ཕོ་ཉའི་གྲུ་གཟིངས་ཆིང་གོང་མའི་གྲུ་ཁར་འགྲོར་སྐབས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཕོང་གི་གྲུ་གཟིངས་ཐོག་བཙན་ཤེད་ཀྱིས“དབྱིན་ཕྱོགས་ཀྱི་རྟེན་ཆས་སྐྱེལ་མཁན”ཞེས་ཡི་གེ་བཀོད་པའི་དར་ཆ་སྒྲེང་བཙུགས་པ་དང་། དབྱིན་ཇིའི་ཕོ་ཉ་ཕྱིར་ལོག་མ་ཐུབ་གོང་གོང་མ་ཏྲུང་ལྷིས(ཁྲི་ལོའི་མིང་། ཆན་ལུང)ཀྱིས་ཕོང་གི་ལག་ཏུ་རྒྱལ་པོ་ཇོར་ཇི་གསུམ་པར་འབུལ་རྒྱུའི་བཀའ་ཤོག་ཅིག་སྤྲད་པ་རེད།[87]

“ཀྱེ། རྒྱལ་པོ་ཁྱོད་རྒྱ་མཚོ་མང་པོའི་ཕ་མཐར་གནས་ཡོད་མོད། ཁྱོད་ཀྱིས་ང་ཚོའི་དཔལ་ཡོན་གྱི་ཁེ་ཕན་ལ་ལོངས་སུ་སྤྱོད་འདོད་ཀྱི་བསམ་པས་ཀུན་ནས་བསླངས་ཏེ་གུས་པ་ཆེན་པོས་ཕོ་ཉ་ཞིག་ལ་དྲན་རྟེན་དངོས་པོ་བསྐུར་ཏེ་བཏང་འདུག <…> ངས་ཁྱོད་ཀྱི་འབུལ་རྟེན་ཡི་གེ་བཀླགས་པ་ཡིན། ཁྱོད་ཀྱིས་ཡི་གེ་དེ་སྙིང་ཐག་པ་ནས་བྲིས་ཡོད་པ་ལས་ཁྱོད་ཉིད་གུས་ཞབས་ཆེན་པོ་དང་མི་སྙེམས་ཚུང་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་འདུག་པས་ཧ་ཅང་བསྔགས་བརྗོད་འོས་པ་རེད། ཁྱོད་ཀྱི་ཕོ་ཉ་དང་ལས་རོགས་ཀྱིས་ཁྱོད་ཀྱི་དྲན་རྟེན་དང་རྟེན་ཆས་ཁྱེར་ཏེ་ས་ཐག་རིང་པོ་ནས་ཡོང་བར་བརྟེན་ངས་ཁོ་གཉིས་ལ་ངོ་སོ་ཆེན་པོ་སྤྲད་དེ་ངའི་མདུན་དུ་ཡོང་ཚོག་པའི་གནང་བ་སྤྲད་པ་ཡིན། <…> ཁྱོད་ཀྱིས་ཁྱོད་ཀྱི་མངའ་འབངས་མི་

86 Ivanovsky, 1888.

87 In: History of China, 1974, p.188-189; English text taken from Blackhouse and Bland, 1914 – in: http://www.wellesley.edu/Polisci/wj/China/208/READINGS/qianlong.html.

སེར་ཞིག་གནམ་བསྐོས་གོང་མ་ཆེན་པོའི་ཕོ་བྲང་དུ་ཡོང་ཆོག་པ་དང་། དེས་ཁྱོད་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྒྱ་ནག་དབར་གྱི་ཚོང་འབྲེལ་གྱི་འགན་འཁྱེར་ཆོག་པའི་གསོལ་འདེབས་ཞུས་འདུག་པ་ངའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་བྱེད་སྒོ་དང་འགལ་བ་ཡིན་པས་ཁས་ལེན་བྱ་ཐབས་བྲལ། <…> ཀྱི། རྒྱལ་པོ། ངས་གལ་ཏེ་ཁྱོད་ཀྱིས་བསྐུར་བའི་རྟེན་ཆས་རྣམས་རྩིས་ལེན་བྱས་པ་ཡིན་ན་དེ་ནི་ཁྱོད་ཀྱིས་དེ་ཚོ་ས་ཐག་རིང་པོ་ནས་བསྐུར་བའི་ཀུན་སློང་ལ་ངས་བསམ་གཞིག་བྱས་པ་ཁོ་ན་ཡིན། ང་ཚོའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་གཟི་བྱིན་ལྡན་པའི་ཡོན་ཏན་དེ་ཚོ་གནམ་འོག་གི་ལུང་པ་ཚང་མའི་ནང་ཁྱབ་ཡོད་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མའི་རྒྱལ་པོས་ང་ཚོར་ས་དང་མཚོ་ཐོག་གཉིས་ཀ་ནས་རིན་གནས་ཆེ་བའི་རྟེན་ཆས་འབུལ་གྱི་ཡོད། དེའང་ཁྱོད་ཀྱི་ཕོ་ཉས་དངོས་སུ་མཐོང་ཐུབ་པ་བཞིན་ང་ཚོར་གང་དགོས་ཚང་མ་ཡོད། ངས་ཅ་དངོས་ཁྱད་མཚར་དང་ངོ་མཚར་ཅན་རྩ་ཆེར་རྩི་གི་མེད་ལ་ཁྱོད་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཐོན་རྫས་ང་ཚོར་དགོས་པ་མེད། <…> ཀྱི། རྒྱལ་པོ་ཁྱོད་ཀྱིས་ངའི་བསམ་ཚུལ་ལ་བརྩི་འཛོག་དང་། མ་འོངས་པར་ང་ལ་ སྟེར་ལས་ལྷག་པའི་དད་གུས་དང་ལྷག་བསམ་རྣམ་དག་བྱས་ན་ཡག་པོ་ཡོད། ཁྱོད་ཀྱིས་ང་ཚོའི་གོང་མའི་ཁྲི་ལ་ཇི་སྲིད་ནམ་གནས་བར་བརྩི་བཀུར་ཞུས་ན་ད་ནས་བཟུང་ཁྱོད་ཀྱི་ལུང་པར་ཞི་བདེ་དང་འབྱོར་ཕྱུག་ལྡན་པ་ཡོང་གི་རེད།” ཡི་གེ་དེ་རང་ནང་ད་དུང“འདར་ཞུམ་ཞུམ་གྱིས་བཀའ་ལ་བརྩི་དགོས་པ་ལས་ལྡོག་གཡེང་གཏོང་མི་ཆོག”ཅེས་བཀའ་བཏང་ཡོད།

འདིར“གནམ་འོག”ཅེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མའི་དོན་དུ་བེད་སྤྱད་ཡོད་པ་དང་། གནམ་འོག་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མར་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན་མན་ཏྲུའི་གོང་མ་ཡིན་པ་སྟོན་ཆེད་དུ་བཤད་ཡོད།

ཆིང་གོང་མའི་དཔོན་རིགས་ཀྱིས་ཡུ་རོབ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཕོ་ཉར་སྣེ་ལེན་བྱེད་སྐབས་ཁོ་ཚོས་ཁྱེར་ཡོང་བའི་ཡིག་འཕྲིན་ནང་བེའོ(biao, རྒྱ་ཡིག 表 མིན་

ནམ་སྙམ)ཞེས་པའི་ཚིག་འབྲུ་ཡོད་མེད་ཞིབ་བཤེར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། ཚིག་འབྲུ་དེས་ཡིག་འཕྲིན་དེ་ནི་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་འཚམས་འདྲིའི་སྙན་སེང་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་པ་དང་། གལ་ཏེ་ཚིག་འབྲུ་དེའི་ཚབ་ཏུ་རྒྱ་ཡིག་ཡིག་འབྲུ་ཧྲུའུ(རྒྱ་ཡིག 书)ཞེས་པ་དེ་གསལ་ཡོད་ན་དེས་ཡིག་འཕྲིན་དེའི་བསྐུར་ཡུལ་དང་སྐུར་མཁན་གནས་བབས་འདྲ་མཉམ་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད།[88] ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་ཕོ་ཉ་ཚུད་པའི་སྐུ་ཚབ་ཚོགས་པའི་ཚོགས་མི་ཚང་མར་དྲན་སྐུལ་གཏོང་སྐབས་ཁོ་ཚོས་གོང་མའི་མདུན་དུ་པུས་མོ་འཛུགས་དགོས་པ་དང་། དེ་རྗེས་ཕྱག་གསུམ་འཚལ་དགོས་ཀྱི་ཡོད། ཆིང་གོང་མ་དང་མཇལ་འཕྲད་བྱས་ཚར་བའི་རྗེས་ལ་སྐུ་ཚབ་ཚོགས་པའི་ཚོགས་མི་ཚོས་སླར་ཡང་གོང་མའི་མདུན་དུ་པུས་མོ་འཛུགས་པ་དང་ཕྱག་འཚལ་དགོས། ཕོ་ཉ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ཁྲིད་གསོད་ཀྱི་བྱེད་སྒོ་དེ་རིགས་ནང་ཞུགས་འདོད་མ་བྱས་སྐབས་ཁོ་ཚོ་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་ཡོང་བའི་ལས་དོན་གྲུབ་མེད། འོན་ཀྱང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོས་ནས་བཤད་ན“ཀླ་ཀློ”ཁ་ཤས་ད་དུང“རྫོངས་པ་སད་མེད་པས”འཛམ་གླིང་གི་ཆ་ལྷག་མ་རྣམས(“ཀླ་ཀློ་ཚོ”)སྔ་རྗེས་མ་གཏོགས་རྫོངས་པ་སད་རྒྱུ་ཡིན་པའི་བསམ་ཚུལ་དང་འགལ་བ་མ་རེད། དཔེར་ན། གོང་མ་ཧུང་ལྷིས་ཀྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༧༩༥ ལོར་བོད་ནི་ཕད་ཕན་[89]ཞེས་དབུས་རྒྱལ་ཁབ་བམ། རྒྱ་ནག་ཕྱི་རོལ་གྱི་མཐའ་གྲུའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་དང་དུས་མཚུངས་སུ་བོད”དང་ཨུ་ཙ་སུ་སྟུར་རྒྱུ་མེད། ཨུ་ཙ་སུ་ད་དུང་ལུང་པ་དམུ་རྒོད་ཡིན་པས་འདུལ་དགོས་པ་རེད། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ང་ཚོས་དེར་ཀླ་ཀློ་ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད”ཅེས་བཤད་ཡོད།[90]

---

88 Lu, 1828.

89 Blondeau and Buffetrille, 2008, p.29.

90 In: Besprozvannykh, 2001, p.277.

ཇེས་ལ་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཐོག་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་གནོན་ཤུགས་དང་བཙན་འཛུལ་ཇེ་ཆེར་འགྲོ་བའི་སྐབས་སུའང་ཁོ་ཚོས་དེ་ནི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་རྟེན་འབུལ་འབྲེལ་བ་ཡིན་པ་སྟོན་ཐབས་བྱས་ཡོད། ཉལ་ཐ་དམག་འཁྲུག་གི་སྐབས་སུ་གོང་མ་མིན་ཉིང(༡༨༢༡-༡༨༥༠)གི་དབང་སྒྱུར་འོག་ཁོང་གི་ཞབས་ཕྱིས"དབྱིན་ཇི་ཀླ་ཀློ་ཚོ་ང་ཚོའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ལ་རྟེན་ཆས་འབུལ་བར་ཐེངས་མང་སླེབས་ཡོད། ཁོ་ཚོའི་དཔོན་གནས་རིམ་པ་ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ལས་དཔེ་བླངས་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་དཔོན་རིགས་ཚོས་རྒྱ་སྐད་ཤོད་ཀྱི་ཡོད"ཅེས་སྙན་སེང་ཞུས་ཡོད།[91]

ཆིང་གོང་མའི་སྲིད་གཞུང་གིས་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོས་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་གཉིས་ཆ་ཕྱི་མའི་ནང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཐོག་བཙན་འགེལ་བྱས་པའི་འདྲ་མཉམ་མིན་པའི་ཆིངས་ཡིག་ལའང་འགྲེལ་བཤད་དེ་ལྟར་རྒྱག་ཐབས་བྱས་ཡོད།[92] ཁོ་ཚོས་སྟོབས་འབྱོར་ཆེ་ཤོས་ཀྱི་སྲིད་གཞུང་ལའང་ཆིང་གོང་མས"ཀླ་ཀློ་ཚང་མར་ལྟ་སྐྱོང་གཅིག་པ་བྱས་པ"དང་། "ཁོ་ཚོ་ཚང་མར་སྤྱི་སྙོམས་སུ་བྱམས་སྙིང་རྗེ་བསྙོམས་པའམ།" ཡང་ན"ཀླ་ཀློ་ལྷིང་འཇགས་བཟོས་པ"སོགས་འགྲེལ་བཤད་སྣ་ཚོགས་བརྒྱབ་ཡོད། ད་དུང་ཁོ་ཚོས་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་དང་འདྲ་མཉམ་མིན་པའི་ཆིངས་ཡིག་བཞག་པ་ནི་དེ་ནས"དགོངས་པ་ཞུས་པ"འམ། ཡང་ན"རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྟངས་འཛིན་འོག་ཉར་རྒྱུའི"གོ་སྐབས་ཤིག །ཡང་ན་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས"ཀླ་ཀློ་ཚོའི་ཐུགས་རྗེ་ལེགས་གསོལ་གྱི་མཆོད་བྱེད་ཙམ་བླངས་པ"ཡིན་ལུགས་སོགས་ལ་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད། པེ་ཅིང་གཞུང་གིས་དེ་འདྲའི་འབྲེལ་བས་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་སྒྱུར་རྒྱ་སྐྱིད་མི་འགྲོ་བ་བཟོ་ཐུབ་རྒྱུའི་ཡིད་ཆེས་བྱས་པ་རེད། དབྱིན་ཇི་དང་ཕ་

91 In: Malyavin, 2000, p.604.

92 Spiritual Culture of China, 2009, p.166-167.

རན་སེས་རྒྱ་ནག་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་པ"ཀླ་ཀློས་གྱིན་ལོག་བྱས་པ"ཞིག་ཡིན་པ་དང་། ཆིང་སྲིད་གཞུང་གིས་ཀླ་ཀློ་ཚོ"འདུལ"དགོས་པར་བརྩིས་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༨༦༠ ལོའི་རྗེས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་གཞུང་ཚབ་ཆེན་མོ་ཚོ་འདྲ་མཉམ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྐུ་ཚབ་ཡིན་པ་ལྟར་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གཙོ་འཛིན་གྱི་སྐུ་མདུན་དུ་ངོས་འཛིན་མ་བྱས་པར། དེ་ལས་ལྡོག་སྟེ"རྟེན་འབུལ་རྒྱལ་ཁབ"ཀྱི་སྐུ་ཚབ་ཙམ་དུ་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད།

དེ་ཚོ་ཚང་མ་ཡུ་རོབ་གླིང་ཆེན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པའི"ཁྲུངས་སྐྱེལ"ཆེད"དཔང་རྟགས་ཡིག་ཆའི"ཚུལ་དུ་སྟོན་ཚོག་གི་ཡོད།

དེ་ལྟར་ཆིང་རྒྱལ་རབས་ནི་རྒྱ་མིའི་གོང་མའི་ལྟ་གྲུབ་ལ་དཔེ་བལྟས་ཏེ་བཙུགས་པའི་མན་ཇུའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རེད། མན་ཇུ་དང་རྒྱ་མི་ནི་མི་རིགས་ཀྱི་མཆེད་ཁྲུངས་དང་བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུས་ཁག་ཁག་ཡིན་པའི་མི་རིགས་ཐ་དད་ཡིན་པ་དང་། ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་རྒྱ་ནག་མ་ཡིན་པར་མན་ཇུས་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་མ་བསྡུས་གོང་ནས་རྒྱ་ནག་གི་ཕྱི་རོལ་དུ་གསར་འཛུགས་བྱས་ཟིན་པ་ཞིག་རེད། མན་ཇུ་བ་ཚོས་རྒྱ་ནག་བཙན་བཟུང་བྱས་རྗེས་རྒྱ་མིའི་སྲིད་འཛིན་ལམ་ལུགས་དཔེར་བླངས་པ་དང་། ཕོ་ཚོས་སོག་ཡུལ་བཙན་བཟུང་བྱས་རྗེས་ཕོ་རང་ཚོའི་སྲིད་གཞུང་དེ་སོག་པོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་རྒྱུན་མཐུད་པ་ཞིག་ཡིན་པའི་ཐོག་ནན་བཤད་བྱས་ཡོད། མན་ཇུའི་སྐུ་དྲག་ཚོས་རྒྱ་མི་ལྟེ་བར་བྱས་པའི་ཕྱི་སྲིད་ལམ་ལུགས་དམ་དོན་ཆེན་པོས་རྒྱུན་སྐྱོང་བྱས་ན་རྒྱ་ནག་ནང་མན་ཇུའི་སྲིད་གཞུང་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་པའི་སྣང་ཚུལ་ཤུགས་ཆེ་རུ་གཏོང་གི་ཡོད་པའི་ཡིད་ཆེས་བྱས་ཡོད།[93] དེའི་ཐོག་རྒྱ་མི་རང་གི་ལུང་པའི་ནང་རྒྱ་མིའི་སྲིད་འཛིན་ལམ་ལུགས་བེད་སྤྱོད་བཏང་བ་དེས་རྒྱ་མིའི་བཀས་བཀོད་རྒྱུད་འཛིན་གྱི་མངའ་བདག་ལ་དེ་

93 Namsaraeva, 2003.

སྲིའི་ཐོབ་ཐང་དང་ཁེ་དབང་མང་དག་ཅིག་སྲུད་ཡོད་པས་ཀྱང་ཕན་ཐོགས་བྱུང་ཡོད། སྤྱིར་མན་ཧྲུའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱིས་དབང་དུ་བསྡུས་པའི་མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ལྷ་གྲུབ་གཙོ་ཆེར་རྒྱལ་ནང་གི་བེད་སྤྱོད་ཆེད་འཆར་བཀོད་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། སྤྱི་ཡོངས་ཆ་ནས་བཤད་ན་ཁོ་ཚོས་ལྷ་གྲུབ་དེ་ཚོ་ཆ་རྫོགས་པར་དར་ཞིང་རྒྱས་པ་བྱས་ཡོད།[94]

དེས་ན། ཡུ་རོབ་ཀྱི་ཚིག"རྒྱལ་རྒྱུད"ཅེས་པ་དང་། དེའི་རྒྱ་སྐད་ཀྱི་འགྱུར་གྱི་གོ་དོན་ལ་ཁྱད་པར་ཡོད། ཡུ་རོབ་ནང་ཐ་སྙད་དེ་ནི་ཡུལ་ཞིག་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན་མི་ཚང་ཞིག་གི་མི་རྒྱུད་རིམ་པའི་ཁྱིམ་ཚང་གི་མིང་ཡིན་ཡང་། "རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་རྒྱུད"ནི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་པོའི་སྲིད་དབང་གི་འདུ་ཤེས་དང་མཐུན་པར་མི་ཚང་གཅིག་གིས་སྲིད་དབང་འཛིན་པའི་དུས་ཡུན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མིང་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཁོངས་སུ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་གམ། ཡང་ན་རྒྱ་ནག་ཧྲིལ་པོ་ཚུད་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རྒྱ་ནག་ཁོ་ན་ལས་གྲུབ་པའམ། ཡང་ན་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཡིན་པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རྒྱ་ནག་དང་ས་འབྲེལ་ཡིན་པ་དང་དེའི་རྒྱལ་པོས་རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་ཁྲི་བཟུང་སྟེ་རང་ཉིད་གོང་མ་ཡིན་ཞེས་ཁྲབ་བསྒྲགས་བྱས་པ་ཞིག་ཡིན་སྲིད། ཡུ་རོབ་ནང་རྒྱལ་རྒྱུད(མི་ཚང་གཅིག་ལས་མཆེད་པའི་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན་རིམ་པ)ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྟངས་དང་དེའི་ངོ་བོ་གཏན་འབེབས་བྱེད་སྐབས་དེ་དང་རྒྱལ་ཁབ་དེར་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྟངས་དང་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ངོ་བོ་ཐ་དད་ཡིན་ཡང་། རྒྱ་ནག་ནང་དེ་གཉིས་ཕན་ཚུན་འདྲེས་ཡོད། ཡུ་རོབ་ནང་རྒྱལ་རྒྱུད་འདྲ་མིན་ཡོད་སྲིད་ལ། རྒྱལ་ཁབ་གསར་པ་ཁ་ཤས་གསར་དུ་འཐོན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཁ་ཤས་མེད་པར་འགྱུར་བ། ད་དུང་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་ཤས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ཁོངས་སུ་འདྲུག་པ་སོགས་ཡོང་གི་ཡོད། རྒྱ་

94 Goncharov, 2006, p.137.

མིས་དེ་ལས་ལྡོག་སྟེ་རྒྱ་ནག(དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ)རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཀུན་ལས་ལྷག་པ་ཡིན་པ་དང་། འཛམ་གླིང་ཧྲིལ་པོར་དབང་སྒྱུར་རྒྱུ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མའི་ལས་འགན་ཡིན་པས་རྒྱ་ནག་དུས་རྟག་ཏུ་གནས་ཀྱི་ཡོད་པར་ངེས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། ཁོ་ཚོས་དུས་སྐབས་ཁ་ཤས་སུ་རྒྱ་ནག་ཁ་འཐོར་དུ་འགྲོ་སྲིད་ཀྱང་། མཐའ་མཇུག་བསྐྱར་དུ་གོང་བུ་གཅིག་ཏུ་སྒྲིལ་རྒྱུ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱིས་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་བསྡུས་པ་ཡིན་ནའང་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མ་རྒྱ་ནག་ལ་མགོ་སྒྱུར་རྒྱུ་ཡིན་པས་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཆ་ཤས་སུ་འགྱུར་མི་སྲིད་པར་རྩི་གི་ཡོད། དེར་བརྟེན། དེ་འདྲའི་འགྱུར་ལྡོག་ནི་རྒྱ་ནག་ནང་ཁུལ་གྱི་འགྱུར་ལྡོག་ཙམ་ཡིན་པའམ། ཡང་ན་དེ་བས་ཁ་གསལ་བར་བཤད་ན་འགྱུར་ལྡོག་དེ་ཚོ་ནི་སྲིད་དབང་ཞིག་གི་དུས་ཡུན་རིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ལ་འགྱུར་བ་སོང་བ་ཙམ་རེད།

སུ་དང་གང་གིས་རྒྱ་ནག་ལ་དབང་བསྒྱུར་བ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གང་གིས་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁུལ་ཁ་ཤས་སམ། ཡང་ན་རྒྱ་ནག་ཧྲིལ་པོ་བཙན་བཟུང་བྱས་ཀྱང་། རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཚང་མ“རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད”མི་འདྲ་བ་ཤ་སྟག་ཆགས་ཡོད་ཅིང་། སྔ་མོའི་ལམ་ལུགས་དེ་དུས་ད་ལྟའང་རྒྱ་ནག་ནང་གཉིང་བརྗེད་དུ་སོང་མེད། དེ་བས་ལམ་ལུགས་དེ་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི“རྒྱལ་ཁབ་འཛུགས་སྐྲུན”གྱི་གཞི་རྩ་ཆགས་ཡོད།

རྒྱ་ནག་ནང“མི་རིགས་ཀྱི་དཀའ་རྙོག”སེལ་བའི་ཐབས་ལམ།

རྒྱ་ནག་ནི“གྲངས་ཉུང་མི་རིགས”ཀྱི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱིས་དབང་བསྒྱུར་བའི་ལུང་པ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་ཚོ་ཚང་མ་མཐའ་མཇུག་མགོ་རྗེང་ལོག་ནས་རྒྱ་མིའི་སྲིད་དབང་བསྐྱར་གསོ་བྱུང་བ་དང་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་རྒྱ་སྐྱེད་བྱུང་ཡོད་ཅེས་ཤོད་སྲོལ་ཡོད། བསམ་ཚུལ་དེ་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་ལ་བློ་ཁ་ཕྱོགས་པ་དང་། རྒྱ་ནག་མང་གཙོར་འགྱུར་དགོས་པ་དང་རྒྱ་ནག་གིས་གོ་ལ་རྒྱལ་པོར་འཁྲིལ་བ་འཛུགས་དགོས་པའི་ལྟ་བ་དར་སྤེལ་གཏོང་མཁན་ལེང་ཆི་ཁྲའོ་ཡིས་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོད་ནང་ཁ་གསལ་པོར་བཤད་ཡོད།[95]

"ང་ཚོའི་ཕ་མེས་ཚོས་སྟབས་ཆེན་གྱི་བྱ་གཞག་གཅིག་གི་ཆེད་དུ་མི་ལོ་ལྔ་སྟོང་དཀའ་སྤྱད་འབད་བརྩོན་བྱས་ཡོད། བྱས་ན་སྟབས་ཆེན་གྱི་བྱ་གཞག་དེ་གང་ཡིན་ནམ། ངས་དེར'རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་སྐྱེད་གཏོང་བ'ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད། ཆེས་ཐོག་མར་ང་ཚོའི་རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་ཧྭན་ཧོ་དང་ཡང་ནན་ཁུལ་དུ་འཚོ་སྡོད་བྱེད་མཁན་ཚོ་པ་ཁ་ཤས་ལས་མེད་ཀྱང་། ལོ་ངོ་སྟོང་ཕྲག་མང་པོའི་རིང་ཁོ་ཚོར་འཕེལ་རྒྱས་བྱུང་སྟེ་བརྗིད་ཉམས་ཆེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཧྲ་ཅང་ཆེན་པོ་ཞིག་ཏུ་གྱུར་བ་རེད། ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་དར་འཕེལ་འགྲོ་སྟངས་རྣམ་པ་གཉིས་ཡིན་སྟེ། གཅིག་ནས་ང་ཚོས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་མཚམས་ཕྱི་ནང་གི་མི་རིགས་གྲངས་ལས་འདས་པ་རྒྱའི་ངོ་བོར་གྱུར་བ་དང་། གཉིས་ནས་ང་ཚོས་ལོ་ནས་ལོ་མཐུད་དེ་ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་མང་མཐའ་མཚམས་ཁུལ་དུ་གནས་སྤོ་བྱས་ཏེ་ས་ཁོངས་རྒྱ་སྐྱེད་བྱས་ཡོད། <...> མི་ལོ་སྟོང་ཕྲག་ལྔའི་རིང་ང་ཚོ་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་ལམ་བུ་དེའི་ཐོག་ཕྱིན་ཡོད།"

95 Zui jin zhi wushi nian (The Last Fifty Years), Shanghai, 1923, 1-2. – in: The Ideological and Political Essence of Maoism, 1977.

ལིང་ཆི་ཁྲའོ་ཡིས་རྒྱ་མི་ཚོར་གནའ་སྔ་མོ་ནས་ཁོ་རང་ཚོ་ནི་ཞིག་ཐབས་མེད་པའི་འབྲེལ་ཐག་གིས་བཟུང་བའི་སྤྱུན་ཟླ་ཡིན་པའི་འདུ་ཤེས་ཡོད་པ་དང་།[96] རྒྱ་མིས་རྒྱུན་དུ་མི་རིགས་འདྲེས་མའི་ས་ཁུལ་གྱི་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པའི་མི་རིགས་ཀྱི་ཡུལ་སྲོལ་གོམས་གཤིས་ལ་བརྩི་བཀུར་བྱས་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད།[97] དེས་རྒྱ་མིར་འགོག་རྐོལ་གྱི་ལས་འགུལ་སྤེལ་མི་ཐུབ་པ་དང་། མི་རིགས་དེ་ཚོ་བདེ་སླག་ངང་རྒྱ་མི་དང་ངོ་བོ་དབྱེར་མེད་བཟོ་ཐུབ་པའི་མཐུན་རྐྱེན་བྱས་ཡོད། ཁོང་གི་བསམ་ཚུལ་ལ་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཞེན་གྱི་བསམ་བློ་སྟོབས་ཞན་པ་དང་། ཁོ་ཚོར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ངེས་གསལ་མེད་པ། རང་བཙན་གྱི་གནད་དོན་ཐོག་ཚོད་སེམས་བརྟན་པོ་མེད་པ་སོགས་ཀྱི་གཤིས་ཀ་ཡོད་པ་དེ་ཚོ་རྒྱ་མིའི་ཞན་ཆ་གཙོ་བོ་ཁ་ཤས་རེད།

གཅིག་བྱས་ན་འདས་པའི་མི་ལོ་ ༩༠༠ རིང་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་བསྡུ་མཁན་མི་རིགས་ཚང་མས་མཐའ་མཇུག་རང་གིས་རང་ཕུང་ལ་སྒྱུར་བའི་རྒྱུ་རྐྱེན་དེ་ཡིན་སྲིད། མི་རིགས་དེ་ཚོས་ཁོ་རང་ཚོ་ལས་མི་འབོར་ལྷུབ་བརྒྱ་ཕྲག་དུ་མས་མང་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་བཙུག་ན་སྔ་རྗེས་མ་གཏོགས་ཁོ་རང་ཚོ་རྒྱ་མི་དང་ངོ་བོ་དབྱེར་མེད་དུ་འགྱུར་རྒྱུ་ཡིན་པ་ཤེས་རྟོགས་བྱུང་མེད།

དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོད་དུ་རྒྱ་མི་ཚོས་རང་གི"ཞན་ཆ"ལས་རྣམ་པར་རྒྱལ་ཐུབ་པ་བྱུང་བ་རེད། དེའང་གོང་དུ་གླེངས་ཟིན་པ་བཞིན(ས་བཅད་བཞི་པར་གཟིགས)ཤིན་ཏུ་གསར་བརྗེ་རྒྱའི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་འབོད་ཚིག་འོག་ལངས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱའི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་པ"མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡབ་ཆེན"སུན་ཡཱད་སྲིན་རེད། ཁོང་རྒྱའི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་ལྟ་བ་འཛིན་མཁན་ཞིག་ཡིན་ཡང་། དེས་ཁོང་གིས་ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་གསར་བརྗེའི་བྱ་གཞག་རྩོམ་

96 Spiritual Culture of China, 2009, p.19.

97 Moskalev, 2005.

པར་འགོག་རྐྱེན་གང་ཡང་བྱས་མེད། སུན་ཡུང་ཧྲན་གྱིས་མན་ཧྲུ་བ་ཚོར“གཞིས་ཀ་རྩུབ་པོ་ཡོད་པ་དང་། ཕོ་ཚོས་མི་མང་ཕན་ཚུན་དབར་འབྲེལ་བ་ཇི་ལྟར་སྐྱོང་དགོས་པའི་སྐོར་ལ་གང་ཡང་ཤེས་ཀྱི་མེད། <…> ཟླ་གློས་དཔལ་ཡོན་དར་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱས་ན་མི་འགྲིག་པ་དང་། ཟླ་གློའི་ཚོ་པས་རྒྱ་ནག་ཐོག་དབང་སྒྱུར་བྱས་ན་འགྲིག་ཐབས་མེད། <…> ང་ཚོ་ཧྭང་ཧེས(གོང་མ)ཀྱི་རྒྱུད་པ་ཡིན་པའི་རྒྱ་མི་ཚོས་མན་ཧྲུ་ཧྲག་པ་ཚོ་དང་གནམ་གཅིག་གི་འོག་ཏུ་བསྡད་ན་མི་འགྲིག་པས་ང་ཚོས་ཕོ་ཚོ་རྩ་མེད་གཏོང་དགོས་པའམ། དེ་མིན་ན་ཕོ་ཚོས་ང་ཚོ་རྩ་མེད་གཏོང་རྒྱུ”[98]ཡིན་པའི་བསམ་ཚུལ་བཟུང་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༥ ལོར་སུན་ཡུང་ཧྲན་གྱིས་ཏོག་ཡོག་ཏུ་རྒྱ་མིའི་གསར་བརྗེའི་མནའ་མཐུན་ཚོགས་པ་ཐུང་སྣན་ཧུད་ཀྱི་འགོ་ཁྲིད་པ་དང་། མནའ་འབྲེལ་ཚོགས་པ་དེས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༥ ལོའི་ཟླ་བ་བརྒྱད་པའི་ནང་སྤེལ་བའི་བསྒྲགས་གཏམ་ནང་གསར་བརྗེའི་དམིགས་ཡུལ་དང་མ་འོངས་པར་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབང་སྒྱུར་ཇི་ལྟར་བྱེད་རྒྱུ་ཡིན་པའི་སྐོར་འདི་ལྟར་གསལ་ཡོད་དེ། “རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་དབུ་བརྙེས་པ་ནས་བཟུང་དེར་སྟོ་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་རྒྱ་མི་རང་གིས་དབང་སྒྱུར་བྱས་ཡོད་ཅིང་། ལོ་རྒྱུས་ནང་སྤྱིར་ཕྱི་རྒྱལ་བས་རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་དབང་བཙན་བཟུང་བྱས་པའི་གནས་ཚུལ་བྱུང་ཡོད་ཀྱང་། ང་ཚོའི་ཕ་མེས་ཚོས་ཕྱི་རྒྱལ་བ་དེ་ཚོ་མཐར་སྐྲོད་བཏང་བ་དང་། མེས་རྒྱལ་གྱི་གཞི་བཟུང་སྣར་གསོ་བྱས་ཏེ་བུ་རབས་ཚ་རྒྱུད་ཀྱི་ཆེད་དུ་རྒྱལ་ཁབ་ལ་གཅེས་སྐྱོང་བྱས་ཡོད། ད་ལྟ་རྒྱ་མི་རིགས་ཀྱི་དྲང་བདེན་ཆེད་དང་། བྱང་ཕྱོགས་ཀྱི་ཟླ་གློ་ཚོ་མཐར་སྐྲོད་གཏོང་བའི་འཐབ་རྩོད་ཀྱི་བསྒྲགས་གཏམ་འདིའང་ང་ཚོའི་མེས་པོའི་ཚོའི་གཞི་བཟུང་ལྡན་པའི་རླབས་ཆེན་བྱ་གཞག་གི་རྒྱུན་མཐུད་པ་ཞིག་རེད། <…> ད་ལྟ་ང་ཚོས་མན་ཧྲུ་ཞེས་འབོད་པའི་མི་དེ་ཚོ་ང་ཚོའི་

98 In: Xinhai Revolution, 1968, p.38, 53.

མཐའ་མཚམས་བཙན་རྫོང་གི་ཕ་རོལ་དུ་གནས་སྡོད་བྱེད་པའི་ཤར་ཕྱོགས་ཀླ་ཀློའི་ཚོ་པའི་རྒྱུད་པ་ཡིན་པ་དང་། མིང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་སུ་ཡོ་ཆོས་ང་ཚོའི་མཐའ་མཚམས་ཁུལ་དུ་ཡང་ཡང་སུན་གཙེར་བཟོས་ཡོད། དུས་ཕྱིས་སུ་ཡོ་ཆོས་རྒྱ་ནག་ནང་དུས་ཐེང་བྱུང་བ་གོ་སྐབས་སུ་བཟུང་སྟེ་ང་ཚོར་བཙན་འཛུལ་བྱས་པ་དང་། ང་ཚོའི་རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་གཏོར་བཤིག་བཏང་བས་མ་ཚད། ད་དུང་ང་ཚོའི་སྲིད་དབང་ཕྲོགས་པ་དང་། བཙན་ཤེད་ཀྱིས་ང་ཚོ་རྒྱ་མི་ཡོ་རང་ཚོའི་བྲན་གཡོག་བཟོས་པ་རེད། ཡོ་ཆོས་ད་དུང་ཡོ་རང་ཚོའི་བྱེད་སྟངས་ལ་འདོད་བློ་མ་ཁེངས་པའི་མི་མང་ས་ཡ་མང་པོ་དམར་གསོད་བཏང་བ་རེད། <...> རྒྱ་ནག་ནི་རྒྱ་མི་རང་གིས་དབང་སྒྱུར་བའི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཆགས་དགོས་ཤིང་། མན་ཇུ་བ་ཚོ་མཐར་སྐྲོད་བཏང་ཟིན་རྗེས་ང་ཚོའི་མི་རིགས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དེ་སྔའི་གཟི་བརྗིད་སླར་གསོ་ཡོང་གི་རེད།"[99] སུན་ཀྲུང་ཧྲན་གྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༦ ལོར་ཏོག་ཡོག་ཏུ་སྤེལ་བའི་"མི་མང་གི་རྩ་འཛིན་གསུམ"ཞེས་པའི་གཏམ་བཤད་ཅིག་ནང་རྒྱ་མིར་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཕྱིར་འཐོབ་རྒྱུ་རེད། འོན་ཀྱང་། དེ་ལྟར་ཡོང་བར་རྒྱ་མིས་རང་གི་ལུང་པའི་སྲིད་དབང་རང་གི་ལག་ཏུ་ལེན་དགོས། དེ་མིན་རྒྱ་ནག་སྔར་བཞིན"ང་ཚོའི་མ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་མ་ཡིན་པ་ཞིག་ཏུ་ལུས་རྒྱུ་རེད། <...> ང་ཚོ་ནི་འཛམ་གླིང་ཐོག་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཆེ་ཤོས་དང་། ཆེས་རྙིང་ཤོས། རིག་གཞུང་ཕྱུག་ཤོས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རེད"ཅེས་བཤད་ཡོད།[100]

"རྒྱ་མི" (chinese) ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེ"ཧན་མི་རིགས"(Han) ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དང་དོན་གཅིག་མིང་གི་རྣམ་གྲངས་ཡིན་པ་དང་། དེའི་དམིགས་ཡུལ་གཙོ་བོ་ནི་ཕྱི་རྒྱལ་བའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་རྩ་མེད་བཟོས་ཏེ་རྒྱ་མི་རིགས་ཀྱི་

99 Sun Yat-Sen, 1961, p.113-117.

100 Sun Yat-Sen, 1985, p.110.

རྒྱལ་ཁབ་སྐྱར་གསོ་བྱེད་རྒྱུ་དེ་རེད། མདོར་བསྡུས་ཏེ་བཤད་ན། ཕྱི་རྒྱལ་ལ་དཔེར་བལྟས་པའི་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཅེས་པའི་བསམ་ཚུལ་དེ་གཅིག་པུ་གསར་པ་ཡིན་པ་ལས་དེ་མིན་ཚང་མ་རང་འཇགས་རེད། དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་བར་དུ་མན་ཇུ་བ་ཚོ་ནི་དྲག་པོའི་དམག་གི་སྒྲི་ཚོགས་གྲལ་རིམ་གསར་བཟོ་བྱས་ཏེ་དེ་ལས་མཆེད་པའི་དམིགས་བསལ་ཐོབ་ཐང་གི་ཁེ་ཕན་ལེན་མཁན་ཕྱི་རྒྱལ་བཙན་འཛུལ་བར་ངོས་བཟུང་ཡོད། སྤྱིར་མན་ཇུ་བ་ཚོ་ཧོག་ཙམ་རྒྱའི་ངོ་བོར་གྱུར་ཡོད་ཀྱང་། མཐའ་གཅིག་ཏུ་རྒྱ་མིར་གྱུར་མེད། མན་ཇུ་བ་དང་རྒྱ་མིའི་དབར་འགལ་ཟླ་ཧ་ཅང་ཆེན་པོ་ཡོད་པ་དེ་དོན་དངོས་ཐོག་རྒྱལ་པོའི་སྲིད་དབང་མགོ་རྙིང་མ་ལོག་བར་མུ་མཐུད་དེ་གནས་ཡོད།[101]

དེར་བརྟེན། རྒྱ་མིས་གསར་བརྗེ་བྱེད་སྐབས་མན་ཇུ་བར་སྐྱོན་འཛུགས་བྱས་པ་དེ་ཚོ་དྲིལ་བསྒྲགས་གཅིག་པུ་ཙམ་མ་ཡིན་པར་དུས་སྐབས་དེའི་དོན་དངོས། མན་ཇུའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་རྒྱ་ནག་མ་ཡིན་པ་ལ་གཞིར་བཞག་པ་ཡོད། དེས་མ་ཚད་དོན་དངོས་དེ་གསར་བརྗེའི་རྗེས་རྒྱ་ནག་ནང་མན་ཇུ་བ་ཚོར་མཐོང་ཆུང་ཁྱད་གསོད་བྱས་པའི་གཞི་རྩར་གྱུར་བ་དང་། མན་ཇུ་བ་ཚོ་ས་ཁོངས་རང་སྐྱོང་གི་ཐོབ་ཐང་མེད་པའི་“གྲངས་ཉུང་མི་རིགས”ཆེན་པོ་ཁོ་ན་དེར་གྱུར་བ་རེད། ངས་ཤེས་ཚོད་ལྟར་ན། མའོ་ཡི་དུས་སྐབས་སུ་མན་ཇུའི་སྐད་ཡིག་སྦྱོང་ཁྲིད་ཀྱི་འཛིན་གྲྭའམ། མི་ཚོགས་ཤིག་སྒྲིག་འཛུགས་བྱེད་རྒྱུར་འབད་རྩོལ་བྱས་ན་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་དེ་ནི་གསར་བརྗེར་ངོ་རྒོལ་དང་རྒྱལ་པོའི་སྲིད་དབང་ལམ་ལུགས་ཆེད་འཐབ་རྩོད་བྱས་པ་ཞིག་རེད་ཅེས་སྐྱོན་འཛུགས་བྱས་ཏེ་ལམ་སང་འབུར་འཛོམས་བྱས་ཡོད།

ཤིན་ཧད་གསར་བརྗེ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོར་ལངས་པ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་མགོ་རྙིང་ལོག་པ་དང་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་གསར་

101 Rhoads, 2001, p.68-119.

འཛུགས་ཀྱི་ཁྱབ་བསྒྲགས་བྱུང་བ་རེད། གསར་བརྗེ་བ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་སྤྱི་ཚོགས་ཀྱི་གནད་དོན་གཞན་ཚང་མ་སྣང་མེད་དུ་བཏང་སྟེ་དེར"མི་རིགས་ཀྱི་གསར་བརྗེ"ཞེས་བོས་ཡོད། ཞིང་ཆེན་སྲིད་གཞུང་ཚང་མས་རྒྱལ་པོའི་སྲིད་དབང་མགོ་རྙིང་སློག་རྒྱུ་ཁོ་རང་ཚོའི་དམིགས་ཡུལ་གཙོ་བོར་བཟུང་བ་དང་། རྒྱའི་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུགས་བྱས་པ་རེད།[102] ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོའི་ཟླ་ ༡༠ ཚེས་ ༢༨ ཉིན་སུན་ཀྲུང་ཧྲན་ཕ་རན་སིའི་ནང་ཡོད་པའི་སྐབས་སུ་ཁོང་གིས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དབུ་བརྙེས་པའི་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་བ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༢ ལོའི་ཟླ་ ༡ ཚེས་ ༡ ཉིན་རྒྱ་ནག་གི་གྲོང་ཁྱེར་ནན་ཅིང་དུ་ཁོང་གིས་དེ་དོན་དངོས་སུ་ཁྱབ་བསྒྲགས་བྱས་པ་རེད།

གོང་གི་ལུང་འདྲེན་དེ་ཚོས་སུན་ཀྲུང་ཧྲན་གྱི་ཐོག་མའི་བསམ་ཚུལ་མཚོན་པ་དང་། གསར་བརྗེ་དེའི་རྗེས་ལ་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་ཁོངས་སྐོར་ལ་དྲི་བ་ཞིག་སླེབས་པ་རེད། རྒྱ་མིས་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཆ་ནི་ལོ་རྒྱུས་ཐོག་གི་རྒྱ་ནག་ལྕགས་རི་རིང་པོའི་ནང་རོལ་ཙམ་མ་ཡིན་པར"ཟླ་གླིང"མན་ཇུ་བས་དབང་དུ་བསྡུས་པའི་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་ས་ཁོངས་ཀྱང་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་ཁོངས་ཡིན་ལུགས་བཤད་པ་རེད། དེར་བརྟེན་གནད་དོན་དེ་ས་ཆ་དེ་ཚོའི་བདག་པོ་ངོ་མ་ཚོ་དང་ཐག་གཅོད་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། སྐབས་དེའི་གསར་བརྗེའི་ལྷབས་ཆེན་གྱི་བསམ་བློ་ནི་མི་རིགས་ཚང་མ"ཁྲོ་ཤོག་ཆེན་པོའི"ནང་བླུགས་རྗེས་བསྐྱར་དུ་ལུགས་བརྒྱབ་སྟེ་རྒྱའི་ངོ་བོར་སྒྱུར་དགོས་ཀྱི་ཡོད། དེ་ནི་སུན་ཀྲུང་ཧྲན་ལ་ཨ་རིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འདུ་ཤེས་རྙིང་པ་ཞིག་གིས་ཤུགས་རྐྱེན་སྤྲད་པ་ཞིག་རེད།[103] གཅིག་བྱས་ན་ཁོང་གིས་བོད་པ་དང་། སོག་པོ། ཧུར་ཀེ་མི་མང་ལ་གསར་བརྗེ་དང་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་མི་

102 Nepomnin, 2005.

103 Moskalev, 2005.

དགོས་པར་རང་བཙན་དགོས་འདོད་ཡོད་པ་དང་། གཞན་དོན་དེ་ཐག་གཅོད་བྱེད་པའི་ཐབས་ལམ་ཡག་ཤོས་ནི་ཁྲིམ་མཆེས་རྒྱལ་ཁབ་དང་མི་མང་ཚོ་རྒྱའི་ངོ་བོར་སྒྱུར་དགོས་པའི་རྒྱ་མིའི་སྤྱི་མོའི་ལྟ་གྲུབ་དེ་ཡིན་པའི་ངེས་ཤེས་རྙེད་དེ་བསལ་རྩུལ་དེ་ལྟར་བཟུང་བ་ཡིན་སྲིད།

སུན་ཀྲུང་ཧྲན་གྱིས་ཕྱི་རྒྱལ་ཡུལ་གྲུ་མང་པོར་འགྲུལ་བཞུད་བྱས་ཏེ་ཁོང་ལ་ཐོབ་པའི་ཤེས་བྱ་ཨ་རིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འདུ་ཤེས་གཅིག་པུ་མ་ཡིན་པར་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོད་དུ་བི་རི་ཏོན་དང་། ལན་གྱུ་ཊོག །པར་རི་ཤན་བཅས་བསྡུས་པ་ལས་ཕན་རན་སིའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་། ཨོ་ཏོ་མན་དང་། ཨ་མད་ནྣ། གི་རིག་མི་རིགས་བསྡུས་པ་ལས་ཀྲར་ཀི་གྲུབ་པ་ལྟར་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་མང་པོ་བསྡུས་ཏེ་ཚོགས་པའམ། སྒྲིག་འཛུགས་གཅིག་གིས་དབང་ཆ་ཁེར་འཛིན་བྱེད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུགས་བྱེད་དགོས་པའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་ལྟ་བའང་ཁོང་ལ་རྒྱུས་མངའ་བྱུང་ཡོད། དེ་འདྲའི་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུགས་ཀྱི་རྒྱུད་རིམ་ནང་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཀྱི་ཁེ་ཕན་སྣང་མེད་དུ་གཏོང་དགོས་ཀྱི་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༢ ལོའི་ཟླ་ ༡ ཚེས་ ༡ ཉིན་སུན་ཀྲུང་ཧྲན་གྱིས་ཁོང་རང་ཉིད་རྒྱ་ནག་གི་སྐབས་འཕྲལ་སྲིད་འཛིན་ཡིན་པའི་བསྒྲགས་གཏམ་གསལ་བསྒྲགས་བྱེད་སྐབས་ཁོང་གིས"མི་རིགས་མཐུན་སྒྲིལ"དགོས་གལ་ཆེ་བ་དང་། མི་རིགས་ཚང་མའི་ས་ཁུལ་ཚང་མ་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་དང་མི་མང་ཚང་མ"ཁྲིམ་ཚང"གཅིག་ཏུ་སྒྲིལ་གལ་ཆེ་བའི་སྐོར་བཤད་ཡོད།[104] ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༢ ལོར་གཏན་ལ་ཕབ་པའི་ཐུང་མྱན་ཏུད་བཅའ་ཁྲིམས་ཀྱི་དོན་ཚན་ ༧ པའི་དུམ་ཚན་ ༢ པའི་ནང"མི་རིགས་ཀྱི་ངོ་བོ་གཅིག་གྱུར་བཟོ་བའི་ལས་དོན་སྒྲུབ"དགོས་ཞེས་གསལ་ཡོད་པ་དང་།[105] ཕྱི་

104 Sun Yat-Sen, 1985, p.121-122.

105 Spiritual Culture of China, 2009, p.22.

ཟླ་ ༣ ཚེས་ ༡༠ ཉིན་རྒྱ་ནག་གི་ཞིང་ཆེན་བཅུ་བདུན་གྱི་འཐུས་མིས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྐབས་འཕྲལ་གྱི་རྩ་ཁྲིམས་ཤིག་གཏན་འབེབས་བྱས་ཤིང་། དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་ཁོངས་སུ་ཞིང་ཆེན་ཉི་ཤུ་རྩ་གཉིས་ཙམ་མ་ཟད། ད་དུང་སོག་པོ་ཕྱི་ནང་གཉིས་ཀ་དང་། བོད།[106] མཚོ་སྔོན་བཅས་ཀྱང་ཚུད་ཡོད་ཅེས་བཀོད་ཡོད།(དོན་ཚན་གསུམ་པ།) རྩ་ཁྲིམས་དེའི་དོན་ཚན་དང་པོའི་ནང"རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་རིགས་མི་མིང་གིས་གསར་འཛུགས་བྱས་པ་ཞིག་རེད"ཅེས་དང་། སོག་པོ་དང་བོད་པ་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་སུ་འདོད་པ་མེད་བཞིན་དུ་བཙུག་པ་རེད་ཅེས་བཀོད་ཡོད་ཀྱང་། སུན་ཡུང་ཧྲན་གྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ལོའི་ཟླ་ ༩ ཚེས་ ༡ ཉིན་པེ་ཅིང་དུ་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པའི་མི་རིགས་ཚོ་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁོངས་སུ་བསྡད་ན་ཁེ་ཕན་ཆེ་བ་ཡོད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། རྒྱལ་པོའི་དབང་སྒྱུར་སྐབས་དང་མི་འདྲ་བར་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཁོ་ཚོ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཆབ་འབངས་མི་སེར་ཡིན་པའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ལ་བརྩི་བཀུར་བྱེད་ཀྱི་རེད་ཅེས་བཤད་ཡོད།[107]

འོན་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཕམ་ཉེས་སུ་གཏོང་བའི་དམག་དཔུང་ཡོད་པའི་དམག་སྤྱི་ཆེན་མོ་ཡོན་ཧྲི་ཁད་ཀྱིས་དེ་འདྲ་བྱས་མེད། དེ་བས་ཁོང་གིས་གོང་མ་ཚང་གི་ཤོག་ཁག་ལ་གནོན་ཤུགས་སྦྱར་དེ་ལོ་ན་གཞོན་པའི་གོང་མས་སྲིད་ཁྲི་ལས་འབབ་དགོས་པའི་དགོས་འདུན་བཏོན་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ཟླ་ ༢ ཚེས་ ༡༢ ཉིན་གོང་མའི་ཡུམ་ཆེན་ལུང་གཡུས་ཀྱིས་གོང་མ་ཕུའུ་དབྱིས་ཀྱི་ཚབ་བྱས་ཏེ་ཡོན་ཧྲི་ཁད་ཀྱིས་སྐབས་འཕྲལ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་གཞུང་ཞིག་འཛུགས་དགོས་པའི་བཀའ་རྒྱའི་ཐོག་མཚན་རྟགས་བཀོད་པ་རེད། རྒྱ་མི་རྙིང་ཞེན་

106 སྒྱུར་མཆན། དགའ་ལྡན་ཕོ་བྲང་གི་འཛིན་སྐྱོང་འོག་ཡོད་པའི་བོད་ལ་གོ་དགོས་སྙམ།

107 Moskalev, 2005.

ཅན་མང་ཆེ་བས་དེ་ནི་ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་མན་ཇུ་བ་ལས་རྒྱལ་ཁ་ཐོབ་པ་ལྷ་བུར་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་དུས་དེ་ནས་བཟུང་རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་ཁྲི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་གིས་འཛིན་རྒྱུ་རེད་སྙམ་པ་རེད། འོན་ཀྱང་། སྐབས་དེར་མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལ་དབང་སྒྱུར་མཁན་ཀྲུའུ་ཁྲིམ་ཚང་གི་མི་རྒྱུད་ཚང་མ་མན་ཇུ་བས་བསད་ཟིན་པར་བརྟེན་རྒྱལ་རབས་གསར་པ་ཞིག་འཛུགས་ཤེས་ཐབས་མེད་པའི་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་རེད།[108] དཀའ་གནད་དེ་ལས་སྒྲོལ་བའི་ཐབས་ལམ་ཡག་ཤོས་ནི་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་དབང་ལ་ཁས་ལེན་བྱེད་རྒྱུ་ལས་མ་འདས། རྒྱ་མི་སྙིང་ཞེན་ཅན་ཚོས་ཕྱུལ་བྱུང་གི་དམག་སྤྱི་ཆེན་མོ་ཡོན་ཧྲེ་ཁད་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་གསར་པ་ཆགས་རྒྱུའི་རེ་བ་བྱས་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་བསམ་བློའི་ནང་དེ་ནི་ལྷ་ཡུལ་གྱིས་ཨད་སིན་ ཇི་ཨོ་རོ(Aisin Gioro)མི་རྒྱུད་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ལ་དབང་སྒྱུར་བའི་"གནམ་བསྐོས་འགན་འཁྲི"ཕྱིར་བསྡུ་གནང་བ་ལྷ་བུ་འཆར་ཅན་རྒྱལ་རྒྱུད་བརྗེ་པོ་ཐེབས་པ་ཞིག་རེད། འོན་ཀྱང་། དེ་དུས་རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་ནང་ཆེས་ཐོག་མར་གནས་ཚུལ་ཚང་མ་སྔོན་མ་དང་མི་འདྲ་བ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་པོའི་ལམ་ལུགས་ཀྱི་ཚབ་ཏུ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ(གི་རིག་གི་སྐད་དུ། མང་གཙོ)ཅིག་བྱུང་བ་རེད།

སུན་ཀྲུང་ཧྲན་གྱིས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་འཛིན་གྱི་ལས་གནས་བཟུང་ནས་གཟའ་འཁོར་དྲུག་སོང་རྗེས་ལས་གནས་ཡོན་ཧྲེ་ཁད་ལ་སྤྲད་པ་དང་། ཁོང་གིས་རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་དབང་རྩིས་སྤྲོད་ཀྱི་མཛད་སྒོ་དེ་མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་གསར་འཛུགས་བྱེད་མཁན་ཀྲུའུ་ཡོན་ཀྲང་གི་དུར་ས་གཉེར་བ་རེད།[109] ཁོང་གི་གཏམ་བཤད་ནང་རྒྱ་ནག་ནང་རང་དབང་ལྡན་པའི་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་

108 Nepomnin, 2005.

109 Sidikhmenov, 1985, p.288-289.

ཅིག་གསར་འཛུགས་བྱས་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དགྲ་བོ་སྟོབས་ཆེན་མན་ཇུ་རྗེ་མེད་བཟོས་པའི་སྐོར་གསལ་བ་དང་། ད་དུང་"མིང་གོང་མ་ཐད་ཙུའུ་ཡིས་སོག་པོ་རྒྱ་ནག་ནས་མཐར་སྐྲོད་བཏང་བ་དང་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་བསྐྱར་གསོ་བྱས"ཞེས་ཀྱང་འཁོད་ཡོད།[110]

བསྒྲགས་གཏམ་དེ་ཚོ་ཚང་མ་གཞུང་འབྲེལ་ཐོག་ནས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ནི་ཡོན་དང་ཆེང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་རྒྱུན་མཐུད་པའི་སྲིད་གཞུང་ཞིག་མིན་པ་དང་། གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དེ་གཉིས་ཀ་རྒྱ་ནག་གི་གཞུང་མིན་པར་ཁས་ལེན་བྱས་པར་རྩི་ཚོག་གི་ཡོད། མིང་རྒྱལ་རབས་ལ་རྒྱ་མིའི་སྲིད་དབང་གི་རྒྱུན་ཡོད་ཀྱང་། རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁམས་དེའི་ཁོངས་སུ་བོད་དང་། སོག་པོ། ཤིན་ཅང་ཚུད་མེད། དེར་བརྟེན་འགལ་འདུ་ཞིག་ཡོང་གི་ཡོད་དེ། སྐབས་དེའི་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་དེ་སྔ་ཕྱི་རྒྱལ"ཀླུ་ཀློ"སོག་པོ་དང་མན་ཇུ་བས་དབང་དུ་བསྡུས་པའི་ས་ཁུལ་དེ་ཚོ་རང་གི་ས་ཁོངས་ཡིན་ཞེས་བཤད་ན་འགྲིག་གི་མེད།

རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་བཙུགས་རྗེས་ཀྱི་ཐོག་མའི་ཟླ་ཤས་རིང་རྒྱ་མིའི་སྲིད་དབང་འཛིན་མཁན་ཚོའི་ཁྲོད་དུ"མི་རིགས་ལྔ"ཡི་སྐོར་དང་། རྒྱ་ནག་ཆེན་པོ(ཏཱ་ཀྲུང་གོ་གྲུ་དབྱིས)དང་རང་ཁོངས་རྒྱ་ནག(བན་པུའུ་ཀྲུང་གོ)གི་རྩ་འཛིན་གྱི་ཁྱད་པར་ཐོག་བགྲོ་གླེང་དུ་མ་བྱུང་།[111] ཕྱི་ལོ་ *༡༩༡༢* ལོའི་མགོ་སྟོད་དུ་དེ་ཚོའི་སྙིང་བསྡུས་རྩོམ་ཡིག་ཅིག་ཐོན་པའི་ནང་རྩ་འཛིན་དང་པོ་དེར་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་མཁན་ཚོས་རྒྱ་མི་གཅིག་པུས་རྒྱལ་ཁམས་འཛུགས་སྐྲུན་བྱེད་ཐུབ་པ་ལས་མི་རིགས་གཞན་གང་ལའང་ནུས་པ་དེ་མེད་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། རྩ་འཛིན་གཉིས་པ་དེར་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་མཁན་ཚོས"མཐའ་མཚམས"ཁུལ་གྱི་མི་

110 Sun Yat-Sen, 1985, p.112.

111 Esherick, 2006, p.244.

མང་ལ་རང་བཙན་སྒྲོད་དགོས་པའི་འདོད་པ་བྱས་ཤིང་། དེ་འདྲ་བྱས་ན་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་མཚམས་ལ་ཉེན་ཁ་ཡོང་རྒྱུ་མིན་པའི་བསམ་ཚུལ་བྱུང་བ་རེད། འོན་ཀྱང་། བསམ་ཚུལ་གཉིས་པ་འཛིན་མཁན་ཚོ་མི་གྲངས་ཉུང་ཤས་སུ་ལུས་པ་དང་རྒྱ་ནག་ཆེན་པོའི་རྩ་འཛིན་ལ་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་མཁན་ཚོའི་བསམ་ཚུལ་ལ་རྒྱལ་ཁ་ཐོབ་སྟེ་རྒྱ་ནག་ནང་སའི་སྲུང་སྐྱོབ་ཆེད་དང་། ད་དུང་མི་རིགས་དེ་ཚོས་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་མི་འཛུགས་པ་དང་དེ་ཚོ་ཕྱི་རྒྱལ་སྟོབས་ཤུགས་ཀྱིས་བེད་སྤྱོད་འོག་མི་ཤོར་བའི་ཆེད་དུ་སོག་པོ་དང་། བོད་པ། ཤར་ཀི་ཡི་མི་མང་ཚོ་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁོངས་སུ་བཙུག་པ་རེད།

དེ་ལྟར"རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག"གི་བསམ་ཚུལ་དེ་བྱུང་བ་རེད། བསམ་ཚུལ་དེའང་རྒྱ་མིར་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་ཁུལ་གྱི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་ཤུགས་རྐྱེན་ཐེབ་པ་དང་། རྒྱ་མི་ཚོས་རང་གི་མེས་པོ་དང་ཕོ་ཚོའི་དབང་ཆའི་ཁྲབ་ཚད་ལ་ཤེས་རྟོགས་བྱུང་བ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་བ་ཞིག་རེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༠ རྩ་གྲངས་ནང་སུན་ཡཱུང་ཧྲན་གྱི་བསམ་ཚུལ"རྒྱལ་ཁབ་གཅིག"ནས་རྒྱ་རིགས"རྒྱལ་ཁབ"ཏུ་འགྱུར་བ་སོང་བ་དང་། ཁོང་གིས"ཕྱི་མི་ཚོ"གྲངས་ཉུང་ཡིན་པ་རྒྱུ་མཚན་དུ་བྱས་ཏེ་སྣང་མེད་དུ་བཏང་བ་རེད། ཁོང་གིས་བོད་པ་ཚོ་དབྱིན་ཇིའི་ཤུགས་རྐྱེན་འོག་ཤོར་ཡོད་པ་དང་། སོག་པོ་བ་ཚོ་ཨུ་རུ་སུ་དང་། མན་ཇུ། ཉི་ཧོང་གི་ཤུགས་རྐྱེན་འོག་ཤོར་ཡོད་པས"ཕོ་ཚོར་རང་སྲུང་གི་ནུས་པ་མེད"ཅིང་། དྲག་ཤུགས་སམ། དཔུང་འཇུལ་ལ་འགོག་རྒོལ་བྱེད་པའི་ནུས་པ་རྒྱ་མིར་མ་གཏོགས་མེད་ཅེས་བཤད་ཡོད།[112]

དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱ་མིས"ཀླུ་གློའི"ལུང་པ་བཙན་བཟུང་དང་དབང་སྒྱུར་བྱས་པར་ཁོང་གིས་དྲག་རྒོལ་ལམ། དཔུང་འཇུལ་ཞེས་བོས་མེད། དེར་བརྟེན། ཁོང་

112 In: Moskalev, 2005, p.81.

གིས་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་ཁུལ་ནས་གསར་བརྗེ་དང་མང་གཙོའི་བསམ་ཚུལ་བླངས་ཡོད་ཀྱང་། རྒྱལ་ཁམས་ཁ་འཐོར་གཏོང་བའི་བསམ་ཚུལ་དེ་བླངས་མེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༠ ལོའི་ལོ་མགོའི་མཚམས་སུ་ལེང་ཆིའི་ཁྲའོ་ཡིས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་འཛུགས་ཀྱི་འགོ་མ་ལྟ་བུར་བཞག་སྟེ་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ(རྒྱ་སྐད་དུ།ཀྲུང་ཧྭ་གོ་མིན)ཅིག་འཛུགས་རྒྱུའི་སེམས་ཐག་ཆོད་པ་རེད།[113] ཁོང་གི་བསམ་ཚུལ་ལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་འཛུགས་པར་མི་རབས་མང་པོས་སྟོང་ལོ་བཞི་ལྔའི་རིང་དཀའ་སྤྱད་འབད་བརྩོན་ཆེན་པོ་བྱས་ཡོད་ཅིང་། ད་ལྟ་རྒྱལ་ཁབ་དེས་མ་འོངས་པའི་"ཆབས་ཆེན་གྱི་མཐུན་སྒྲིལ"གྱི་གཞི་རྟེན་དུ་གྱུར་བའི་"མེད་དུ་མི་རུང་བའི་འགྲོ་བ་མིའི་རིགས་ཀྱི་སྲོག་ཤིང"བྱེད་དགོས་པར་ཡིད་ཆེས་བྱས་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༩ ལོར་སུན་ཀྲུང་ཧྲན་གྱིས་ཧ་ལམ་བོད་དང་སོག་པོར་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་རང་གིས་བསྐྱངས་པའི་ཉམས་མྱོང་མེད་པ་ལྟར་ ' '' རང་བཙན་ཡིན་པའི་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་ཟིན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཡིན་ཤག་བྱས་ཏེ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་རང་ཐག་རང་གཅོད་དང་རང་སྐྱོང་ནུས་པ་གོང་འཕེལ་གཏོང་རོགས་བྱེད་རྒྱུའི་བསམ་འཆར་བཏོན།[114] སུན་ཀྲུང་ཧྲན་གྲོངས་རྗེས་ཁོང་གིས་གསར་འཛུགས་བྱས་པའི་གོ་མིན་ཏང་གིས"རྒྱལ་ཁབ"ཅེས་པའི་ཐ་སྙད་དེ་མི་རིགས་མང་པོ་འདུས་པ་ཞིག་ལ་གོ་དགོས་པའི་འགྲེལ་བཤད་རྒྱག་འགོ་བརྩུགས།

རྒྱ་ནག་གོ་མིན་ཏང་གིས་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་ལ་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པར་ངོས་ལེན་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་དེར་མཐའ་གཅིག་ཏུ་ངོས་ལེན་མ་བྱས་པ་དང་། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོགས་ཚོགས་པའི་འཐུས་མའི་ཚོགས་

113 Spiritual Culture of China, 2009, p.21.

114 Sun Yat-Sen, 1985, p.637.

ཆེན་ཐེངས་གཉིས་པའི(༡༩༢༢)བསྒྲགས་གཏམ་ནང"སོག་པོ་དང་། བོད། ཧུད་ཅང(ཤིན་ཅང)དུ་རང་སྐྱོང་རྒྱལ་ཁབ་གསུམ"འཛུགས་རྒྱུའི་བསམ་ཚུལ་ལ་མོས་མཐུན་བྱུས།[115] དེ་ལྟར་ཐག་གཅོད་བྱུང་བ་དང་མཉམ་དུ་རྒྱལ་ཕྲན་མཉམ་འབྲེལ་གྱི་རྒྱ་ནག་ནང་མ་འོངས་པར་རང་དབང་ཡོད་པ་དང་། ས་ཁོངས་དེ་ཚོར་རྒྱ་ནག་ལས་ལོགས་སུ་འདོན་ཆོག་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པ་ལྟ་བུ་བྱུས་ཡོད། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་འཐུས་མིའི་ཚོགས་ཆེན་ཐེངས་གསུམ་པའི(༡༩༢༣)ཐོག་གཏན་ལ་ཕབ་པའི་ལས་འཆར་ནང་བོད་དང་། སོག་པོ། ཤིན་ཅང་གི་རང་ཐག་རང་གཅོད་སྐོར་གླེངས་ཡོད་པ་དང་། སྐབས་དེར་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་ད་དུང་རྒྱལ་སྤྱིའི་དམར་ཤོག་ཚོགས་པ་དང་དམར་ཤོག་ཚོགས་པ་ཆང་མའི་མནའ་མཐུན་ཚོགས་པའི་ (Bolsheviks) བསམ་འཆར་ལ་ཉན་འཛོག་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༡ ལོར་ཅང་ཤིའི་སོ་ལྦི་ཏེ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྩ་ཁྲིམས་ནང་ཅང་ཤིའི་ལ་རྒྱ་ནག་ལས་ལོགས་སུ་འདོན་པ་དང་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་འཛུགས་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅེས་བཀོད་ཡོད་པ་དང་།[116] ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༤ ལོའི་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་ཀྲུང་ཀྲུང་ཀྲུང་དབྱང་ཚང་འཛོམས་གྲོས་ཚོགས་ཐེངས་དྲུག་པའི་ཐོག་མའོ་ཙེ་ཏུང་གིས་འདྲ་མཉམ་དང་། རང་སྐྱོང་སྲིད་གཞུང་།(རང་སྐྱོང་།) གཅིག་གྱུར་བཅས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་བྱུས་རྩ་འཛིན་གསུམ་བཤད་ཡོད་པ་ལས་རང་ཐག་རང་གཅོད་སྐོར་ལ་གང་ཡང་གླེངས་མེད། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་ལངས་ཕྱོགས་གསར་པ་དེ་ཁོ་ཚོས་སྐབས་དེར་གོ་མིན་ཏང་དང་སྐབས་འཕྲལ་མཉམ་ལས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་སྟབས་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༠ ཞེ་གྲངས་ནང་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་རྩ་འཛིན་བེད་སྤྱད་དེ་གོ་མིན་ཏང་གི་སྟོབས་ཤུགས་

115 Moskalev, 2005, p.94.

116 Shakya, 1999, p.123.

ཆུང་དུ་གཏོང་བ་དང་། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པར་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པའི་རྒྱལ་ཁབ(མི་རིགས)ཀྱི་རྒྱབ་སྐྱོར་འཐོབ་ཐབས་བྱས་པ་རེད།[117] ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༤ ལོར་མའོ་ཙེ་ཏུང་གིས“རྒྱ་ནག་གི་གསར་བརྗེ་དང་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པ”[118]ཞེས་པའི་རྩོམ་ཡིག་ཅིག་བྲིས་པ་དང་། དེའི་ནང་ཁོང་གིས་རྒྱ་ནག་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་མི་རིགས་འདྲ་མིན་གྱིས་གྲུབ་པ་ཞིག་ཡིན་པ་བསྟན་ཡོད། གོ་མིན་ཏང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༠ ལོ་ནས་བཟུང་ཁོ་རང་ཚོའི་ཆབ་སྲིད་ཚོགས་པའི་འཐུས་མིའི་ཚོགས་ཆེན་དང་པོའི་བསྒྲགས་གཏམ་དེའི་མི་རིགས་ཁག་ལ་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅེས་པའི་དུམ་ཚན་དེར་དོན་དམ་དུ་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་རྒྱུའི་ཁས་ལེན་མ་བྱས།

དེ་ལྟར་ན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༠ ལོར་མི་རིགས་ཀྱི་གནད་དོན་ཐོག་རྒྱ་ནག་གི་ཆབ་སྲིད་ཚོགས་པ་གཉིས་ཀའི་ལངས་ཕྱོགས་ཧ་ལམ་ཆ་འདྲར་གྱུར་བ་རེད། དེའི་སྔོན་ཙམ་ལ“གྲངས་ཉུང་མི་རིགས”(རྒྱ་སྐད་དུ། ཧྲའོ་ཧྲུའུ་མིན་ཙུའུ)ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེ་རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་ནང་ཆེས་ཐོག་མར་ཐོན་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༩ ལོར་ཐ་སྙད་དེ་གོ་མིན་ཏང་གི་ལྷན་ཚོགས་ཤིག་ཐོག་བེད་སྤྱོད་བཏང་བ་དང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༨ ལོར་ཐ་སྙད་དེ་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་ཚོགས་འདུ་ཞིག་ཏུ་བེད་སྤྱོད་བཏང་བ་རེད།[119] དེ་ལྟར་བོད་དང་། ནང་སོག །ཤིན་ཅང་གི་མི་མང་ཚོ“མི་རིགས་སྣ་མང་འདུས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག”ཡིན་ཞེས་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་བའི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ནང་“གྲངས་ཉུང་མི་རིགས”སུ་གྱུར་བ་དང་། དུས་དེ་ནས་བཟུང་རྒྱ་ནག་གི་མི་རིགས་སྲིད་བྱུས་རྩ་འཛིན་དེ་གཞིར་བཞག་སྟེ་འཆར་འགོད་གཏན་འབེབས་བྱས་ཡོད། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་རྒྱ་ཆེན་པོའི་རིང་ལུགས་དང་། ས་གནས་མི་

117 Moskalev, 2005, p.97.

118 སྐྱུར་མཚན། ཀྲུང་གོའི་གསར་བརྗེ་དང་ཀྲུང་གོ་གུང་ཁྲན་ཏང་།

119 Jin, 1987.

རིགས་རིང་ལུགས་གཉིས་ཀར་ཁས་ལེན་བྱེད་ཐབས་མེད་ཅེས་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་བ་དང་།(འོན་ཀྱང་ཕོ་ཚོས་གཙོ་ཆེར"ས་གནས"ཀྱི་རིང་ལུགས་དེར་སྣུག་སྦྱོང་གཏོང་གི་ཡོད།) ཕོ་ཚོས་ད་དུང"གྲུང་ཧྭ་མི་རིགས"(རྒྱ་སྐད་དུ། གྲུང་ཧྭ་མིན་ཙུ)གཅིག་ཡོད་ཅིང་། དེ་རྒྱ་མི་དང་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པ་ལས་གྲུབ་ཡོད་ཅེས་བཤད་དེ་རྒྱ་མི་དང་། སོག་པོ། བོད་པ། དེ་བཞིན་མི་རིགས་གཞན་དག་ཚང་མ་རྒྱ་ནག་གི་མི(རྒྱ་སྐད་དུ། གྲུང་གོ་རེན)རེད་ཅེས་བཤད་ཡོད།

དེ་ལྟར་བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུས་ཁྲོད་རྒྱ་མི་རིགས་དང་གཞུགས་དང་གྲིབ་མ་ལྟ་བུའི་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་བམ། རྒྱ་ནག་གི་མཚན་གཞིའི་ནང་རྒྱ་རིགས་མ་ཡིན་པའི་མི་མང་དང་ས་ཁོངས་ཀྱང་བཙུག་པ་རེད། སྤྱིར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་གཞུང་འབྲེལ་ཐོག་གསལ་བསྒྲགས་བྱས་མེད་ཀྱང་། (རྒྱ་རིགས་མ་ཡིན་པའི་མི་རིགས་ལ)བསྒྲུས་ཀྱང་འདག་ཐབས་མེད་པའི"གྲུང་གོ་བ"ཞེས་པའི་མིང་བཏགས་པ་དེས་མི་རིགས་དེ་ཚོ་རྒྱའི་ངོ་བོར་སྒྱུར་གྱི་ཡོད། མའོ་ཙེ་ཏུང་གིས་མི་རིགས་མཐུན་སྒྲིལ་གྱི་བསྒྲགས་གཏམ་དེ་མི་འབོར་མང་བའི་རྒྱ་མི་རིགས་ལ་དམིགས་བསལ་ཁེ་ཕན་ཆེན་པོ་ཡོད་པ་ཤེས་རྟོགས་བྱུང་ཡོད་དེ།[120] ཁོང་གིས"ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཀྱི་མི་འབོར་ས་ཡ་སུམ་ཅུ་བརྒྱལ་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་ཁོ་ཚོས་ང་ཚོའི་ཁྲོན་བསྡོམས་མི་འབོར་གྱི་ ༦% ལས་ཟིན་མེད་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་ས་ཁྲོན་ཆེན་པོ་ཡིན་པ་དང་དེ་ཚོས་རྒྱ་ནག་གི་ཁྲོན་བསྡོམས་ས་ཁྲོན་གྱི་ ༥༠%-༦༡% བར་ཟིན་ཡོད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་མི་དང་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་བཟང་དུ་གཏོང་རྒྱུ་གལ་ཆེན་པོ་རེད། གནད་དོན་དེའི་འགག་རྩ་ནི་རྒྱ་ཆེན་པོའི་བསམ་བློ་ལས་རྣམ་པར་རྒྱལ་རྒྱུ་དང་། དུས་མཚུངས་སུ་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཚོའི་ཁྲོད་དུ་ས་གནས་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་བསམ་བློ་ཡོད་ན་དེ་ལས་ཀྱང་རྣམ་པར་རྒྱལ་རྒྱུའང་གལ་ཆེན་པོ་རེད"ཅེས་བཤད་ཡོད།

120 Mao Zedong, on question of the right solution…

དེས་ན། མི་རིགས་མཐུན་སྒྲིལ་ཞེས་པ"གྲངས་ཉུང་མི་རིགས"ཀྱི་ཆེད་དུ་མ་ཡིན་པར་ཁོ་ཚོའི་ས་ཆ་དང་ཐོན་ཁུངས་ཀྱི་འཕོབ་ཆེད་ཡིན་པ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་རྒྱལ་ཁྲབ་མཉམ་འབྲེལ་ལམ་ལུགས་ལ་ཁས་ལེན་བྱས་མེད། རྒྱལ་སྲིད་སྤྱི་ཁྱབ་ཁང་གི་མི་རིགས་ལས་དོན་ཨུ་ཡོན་ལྷན་ཁང་གི་འགན་འཛིན་གཞོན་པ་ལྷང་ཕང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༨ ལོར[121]"རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་འབོར་༩༤% ཟིན་པའི་རྒྱ་མི་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་འབོར་གྱི་ ༦% ལས་མ་ཟིན་པའི་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་བཅུ་ཕྲག་ཁ་ཤས་ཀྱི་མི་མང་མཉམ་འབྲེལ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་ཁག་ཇི་ལྟར་འཛུགས་དགོས་སམ། "" ང་ཚོས་མཉམ་འབྲེལ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་དབར་ས་མཚམས་ཇི་ལྟར་འགོད་དགོས་སམ། <...> དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་འགོ་ཁྲིད་མེད་པར་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་མང་པོ་དེ་ཚོས་སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་རྩ་བ་ནས་འཛུགས་ཐུབ་ཀྱི་མ་རེད། <...> དུས་ཡུན་ཐུང་ངུ་ལོ་བརྒྱད་ནང་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཚང་མས་ཡོངས་གྲགས་ཐོག་ཆབ་སྲིད་དང་། དཔལ་འབྱོར། རིག་གཞུང་ཐོག་མངོན་གསལ་དོད་པོས་གོང་འཕེལ་སོང་བའི་ཚད་གཞི་ཇི་ལྟར་ཟིན་ཐུབ་བམ། <...> འདྲ་མཉམ་གཞིར་བཞག་སྟེ་མི་རིགས་ཚང་མ་རིམ་པས་མཉམ་སྲེ་བྱེད་པ་སྤྱི་ཚོགས་གོང་འཕེལ་གཏོང་བའི་རང་བཞིན་ཚོས་ཉིད་རེད"ཅེས་བརྗོད་དེ་གནད་དོན་དེ་ཁ་གསལ་པོ་བཟོས་ཡོད། ལོ་དེ་རང་ནང་ཀྲའུ་ཨེན་ལད་ཀྱིས་གལ་ཏེ་མི་རིགས་གཅིག་གིས་མི་རིགས་གཞན་ཞིག་གི་ངོ་བོར་གཏོར་བཤིག་བཏང་ནས་མི་རིགས་ཁག་ངོ་བོ་དབྱེར་མེད་བཟོས་ན་དེ་ནི་ལོག་སྐྱོད་རེད། འོན་ཀྱང་། གལ་ཏེ་མི་རིགས་ཁག་རང་བཞིན་གྱིས་ངོ་བོ་དབྱེར་མེད་དུ་གྱུར་ཏེ་སྤྱི་ཡོངས་ཀྱི་ཕན་བདེའི་རྒྱུར་གྱུར་ན་དེ་ནི་ཡར་ཐོན་གྱི་རྣམ་པ་ཞིག་ལ་རྩི་ཚོག་ཅེས་བཤད་ཡོད།

121 In: Smith, 1996, p.433-434.

མཇུབ་སྟོན་དེ་ཚོ་གཞིར་བཞག་སྟེ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༠ ལོར་རྒྱ་རིགས་ཚན་རིག་པ་ཚན་པོ་ཇན་གྱིས་མི་རིགས་ཀྱི་ངོ་བོ་དབྱེར་མེད་དུ་འགྱུར་བའི་རིག་གཞུང་རྣམ་གཞག་ཅིག་བཟོས་པ་རེད།[122] རྣམ་གཞག་དེ་ལྟར་ན། "གོང་འཕེལ་ཚད་མཐོར་སོན་པའི་མི་རིགས"ཞིག་གིས"དེ་ཙམ་གོང་འཕེལ་མ་སོང་བའི"མི་རིགས་ཞིག་དབང་དུ་བསྡུས་ན་དེས་མི་རིགས་ཕྱི་མ་དེ་གོང་འཕེལ་འགྲོ་བར་ཕན་ཐོགས་པས་མ་ཚད། ད་དུང་རིམ་པས་མི་རིགས་ངོ་བོ་དབྱེར་མེད་དུ་འགྱུར་བར་ཡང་ཕན་ཐོགས་ཡོད། གལ་ཏེ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན་མི་རིགས་དེ་ཆོས་ཕྱོགས་དང་དཔལ་ཡོན་གྱི་ཆ་ནས་དབང་སྒྱུར་བྱ་ཡུལ་གྱི་མི་རིགས་ལས་ཞན་པ་ཡོད་ན་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན་མི་རིགས་དེ་ཚོ་དབང་སྒྱུར་ཡུལ་གྱི་མི་རིགས་ཁྲོད་ཐིམ་འགྲོ་ངེས་རེད། རྣམ་གཞག་དེ་ལེའང་ཆེའི་ཁྲའོ་ཡི་འདོད་ཚུལ་དང་མཐུན་གྱི་ཡོད་པ་དང་། དེའི་རྩ་བ་གནའ་སྔ་མོའི་རྒྱ་མིའི་བསམ་བློར་ཐུག་ཡོད། གནའ་སྔ་མོའི་རྒྱ་མིའི་སྲོལ་རྒྱུན་ནང་རིག་གཞུང་ཡིན་ན་རྒྱ་མིའི་རིག་གཞུང་ཡིན་དགོས་པ་ལས་དེ་མིན་རིག་གཞུང་ཟེར་བ་མེད་ཅེས་རྒྱ་མིའི་རིག་གཞུང་ངམ། རིག་གཞུང་གཞན་གྱི་ལྟ་ཚུལ་སྐོར་མེད།[123] དཔེར་ན། ཁོ་ཆོས་འབྲོག་པའི་ལམ་ལུགས"ཀླ་ཀློའི་འཚོ་བ་སྐྱེལ་སྟངས"ཞིག་ཡིན་པ་དང་། ཀླ་ཀློ་བ་ཚོའི་རིག་གནས་ཆུ་ཚད་མཐོ་རུ་གཏོང་ཐབས་སུ་ཁོ་ཚོ་འཁྱུལ་སྐྱོད་མང་པོ་རྒྱག་མི་དགོས་པའི་འཚོ་བ་སྐྱེལ་སྟངས་གོམས་གཤིས་སུ་འདྲགས་པ་དང་ཁོ་ཚོ་སྔར་ལས་ལྷག་པར་རྒྱ་མིར་ཉེན་དགོས་པ་བཟོ་དགོས་པའི་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད། བསམ་ཚུལ་དེ་རྒྱ་མི་དམར་པོས་སྐབས་དེར་དངོས་སུ་ལག་བསྟར་བྱེད་བཞིན་ཡོད།

---

122 Buldakova, V.G. National policy of the PRC...

123 Smith, 1996, p.22-23, 438, 439.

མིག་སྔར་ཁོ་ཚོས་མི་རིགས་ཀྱི་དབྱེར་མེད་བཟོ་དགོས་པའི་སྐོར་མི་ཤོད་པར་དུས་རྟག་ཏུ་མཐུན་སྒྲིལ་སྐོར་འདི་ལྟར་ཤོད་ཀྱི་ཡོད་དེ།[124] “ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་རིགས་ཚང་མ་ཁྲིམ་ཚང་གཅིག་ལྟར་མཐུན་སྒྲིལ་ཡོང་བ་དང་། འབྲེལ་བ་བཟང་པོ་དེ་མི་རབས་གཅིག་ནས་རྗེས་མར་ཁྱབ་སྤེལ་གཏོང་བར་མི་རིགས་ཚོའི་དབར་འབྲེལ་བ་གཙོ་བོ་གསུམ་ཡོད། དང་པོ་ནི། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡུན་གནས་ཆིག་སྒྲིལ་ནུས་པ་དང་། གཉིས་པ་ནི། མི་རིགས་ཕན་ཚུན་རོགས་སྐྱོར་དང་མཉམ་གནས་བྱས་པར་བརྟེན་ནས་བྱུང་བའི་དཔལ་འབྱོར་དང་རིག་གཞུང་གི་འབྲེལ་བ། གསུམ་པ་ནི། མི་རིགས་ཚང་མས་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་བཙན་འཛུལ་མཐར་སྐྲོད་ཀྱི་བྱ་གཞག་དང་། ཡུན་རིང་མཉམ་རུབ་ཀྱིས་གསར་བརྗེའི་འཐབ་རྩོད་ནང་ཞུགས་པ་ལས་བྱུང་བའི་ཐུན་མོང་ཁེ་ཕན་གྱི་འབྲེལ་བ་རེད།” “འབྲེལ་བ”དེ་ཚོའི་སྐོར་གོང་དུ་ཞིབ་པར་གླེངས་ཟིན།

རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་རྒྱལ་ཁྲན་མཉམ་འབྲེལ་ལམ་ལུགས་ལ་དགག་བྱ་བྱས་པ་དང་དུས་མཚུངས་སུ“གྲངས་ཉུང་མི་རིགས”ཀྱི་རང་ཚུགས་དང་རང་སྐྱོང་ནུས་པའི་ཐོབ་སེམས་ཁུར་ཆེན་པོ་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད་ཀྱང་། དོན་དངོས་ཐོག་གནས་ཚུལ་གང་བྱུང་ཡོད་དམ། རྒྱ་ནག་ནི་དབང་ཆ་གཅིག་བསྡུས་རིང་ལུགས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རེད། “དེས་རྒྱ་ནག་ལ་གང་མཚོན་གྱི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། མི་མང་གི་འཚོ་བའི་ཆ་དང་བྱེད་སྒོ་ཚང་མ་ལས་གཙོ་ཆེར་རྒྱ་མིའི་རིག་གཞུང་གི་རིན་ཐང་མཐོང་ཐུབ་པ་དགོས་པ་ལས་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཀྱི་རིག་གཞུང་གི་རིན་ཐང་མཐོང་ཐུབ་པ་དགོས་ཀྱི་མེད།”[125] གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཁུལ་ལ་རང་སྐྱོང་གི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅེས་པ་རྫུན་གཏམ་ཡིན་པ་དང་། གནད་དོན་གལ་ཆེའི་རིགས་ཚང་མ་སྤྱི་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་པེ་ཅིང་ནས་ཐག་གཅོད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། མའོ་ཅེ་

124 Jiang Zemin, 2004, p.205.

125 Klinov, 2000, p.31.

ཧུང་རང་གིས་ལྷ་སྐྱུལ་བྱས་ཏེ་ཆེད་དུ་མངགས་ཏེ་མི་རིགས་ཁག་གི་རིག་གཞུང་ལ་གཏོར་བཤིག་བཏང་བ་དང་། གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ས་ཁུལ་དུ་རྒྱ་མི་གནས་སྤོ་དང་མི་རིགས་དེ་ཚོ་རྒྱའི་ངོ་བོར་བསྒྱུར་བ། ད་དུང་མི་རིགས་དེ་ཚོའི་ས་ཁོངས་བཅད་མཚམས་བསྐྱར་སྒྲིག་བཅས་བྱས་པ་རེད། དེ་ལྟར"གྲངས་ཉུང་མི་རིགས"ལ་རང་གི་ས་ཁོངས་སུའང་རྒྱ་མི་ལས་ལྷག་པའི་ཁེ་ཕན་མེད་ཅིང་། གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་གོང་འཕེལ་སྐོར་ཤོད་སྐབས་ཀྱང་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཀྱི་སྐད་ཡིག་དང་ཡུལ་སྲོལ་གོམས་གཤིས་མི་ཉམས་རྒྱུད་འཛིན་བྱེད་དགོས་ཞེས་ཁ་མཁས་གཏམ་སྙན་ཙམ་དུ་ཤོད་པ་ལས"གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ལ་གཅེས་སྐྱོང"ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེ་དངོས་སུ་བེད་སྤྱོད་གཏོང་གི་མེད།[126] གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཚོ་སྤྱིར་ལས་ལྷག་པར་ཞིང་ཆེན་གཞན་ལ་རྟེན་དགོས་པ་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་མི་ཧ་ཅང་མང་པོ་འགོག་རྐྱེན་གང་ཡང་མེད་པར་ཁོ་ཚོའི་ས་ཁུལ་དུ་གནས་སྤོ་བྱས་པ་བཅས་ལ་བརྟེན་ནས་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཁག་ལ་རང་གི་ངོ་བོ་བརླགས་ཏེ་རྒྱ་མིར་འགྱུར་ཉེན་འཕྲད་བཞིན་ཡོད།

འདིར་ང་ཚོས་བསྐྱར་དུ་སྨྲ་མོའི་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་སྐབས་སུ་ཁོ་ཚོས་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་འགྱུར་མི་ཐུབ་པར་ཡིད་ཆེས་བྱས་པ་ཡིད་ལ་དྲན་པ་བྱས་ཏེ་ད་ལྟའི་དུས་སྐབས་སུ་ཁོ་ཚོས་བསམ་ཚུལ་དེ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༩ ལོའི་ཟླ་ ༡༠ ཚེས་ ༨ ཉིན་གྱི་ཟླ་ཚེས་གསལ་བའི་ཡིག་ཆ་ཞིག་ནང་བཟོ་བཅོས་ཇི་ལྟར་བྱས་ཡོད་པར་དཔྱད་པ་ཞིག་བྱ།[127] "མི་ལོ་ཉིས་སྟོང་ལྷག་གི་སྔོན་ནས་རྒྱ་ནག་དེ་བཞིན་མི་རིགས་མང་བའི་བཀས་བཀོད་རྒྱུད་འཛིན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་ཏུ་གྱུར་ཡོད་པ་དང་། བཀས་བཀོད་རྒྱུད་འཛིན་གྱི་རྒྱལ་རྒྱུད་

126 Buldakova, V.G. National policy of the PRC...

127 In: Myasnikov, 1979, p.238.

དེ་ཚོས་སྲིད་དབང་རྒྱལ་པོ་གཅིག་ནས་གཞན་ཞིག་ལ་རྒྱུད་སྤྲོད་ཇི་ལྟར་བྱས་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་མཁན་མི་རིགས་གང་ཡིན་ནའང་རྒྱ་ནག་ནི་སྔ་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་མི་རིགས་མང་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གནས་ཡོད།” གཤམ་དུ་ཆེས་ཉེ་དུས་ཀྱི་ཡིག་ཆ་ཞིག་ཡོད་དེ།[128] “བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུད་ཁྲིད་རྒྱ་ནག་གི་ས་མཚམས་ལ་འགྱུར་བ་མང་པོ་ཐེབས་ཡོད་ཀྱང་། ས་མཚམས་དེ་ཚོ་རྒྱ་རིགས་གནས་སྡོད་བྱེད་ཡུལ་ས་ཁོངས་ནང་རོལ་ཁོ་ནར་བྱུང་མེད་ཅིང་། དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་དུས་དཀྱིལ་དུ་ནུབ་ཕྱོགས་བཙན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པས་རྒྱ་ནག་ལ་བཙན་འཛུལ་མ་བྱས་གོང་དུ་རྒྱ་ནག་གི་ས་མཚམས་གཏན་འབེབས་ཁ་གསལ་བྱས་ཡོད།”

དེར་བརྟེན། མི་རིགས་གཞན་གྱི་རྒྱལ་པོ་ཚོས(ཇིང་གིར་སི་ཁྭནདང་། ཀུབ་ལའི་ཁྭན། ཨ་ནྦ་ཧད་སོགས)ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ“རྒྱ་ནག་གི་བྱང་ཕྱོགས་སུ”བཙུགས་ཡོད་པས་ཁོ་ཚོ་ནི“གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཚོའི་ཡུལ་བྱུང་སྐྱུ་ཚབ”རེད། དཔེར་ན། སོག་རིགས་མི་མང་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཤིག་ལ་རྩི་ཚོག་པ་དང་། ཇིང་གིར་སི་ཁྭན་རྒྱ་ནག་གི“གྲངས་ཉུང་མི་རིགས”ཀྱི་རྒྱལ་པོ་ཞིག་ལ་རྩི་ཚོག་གི་ཡོད།[129]

རྒྱུ་མཚན་དེར་བརྟེན་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་གནད་དོན་གླེང་ཙམ་ཡང་བྱས་མེད། སོག་པོ་བས་ད་ལྟའང་རང་ཉིད་སོག་པོ་བ་ཡིན་པ་དང་། བོད་པས་ད་ལྟའང་རང་ཉིད་བོད་པ་ཡིན་པར་འདོད་པ་ལས་ཁོ་ཚོ་ཚང་མས་རང་ཉིད་རྒྱ་མིའམ། གྲུང་གོ་བ་ཡིན་པར་མི་འདོད་ཀྱང་ཁྱད་པར་གང་ཡོད་དམ། ཁོ་ཚོ་རྒྱ་ནག་ནང་སྡོད་འདོད་ཡོད་མེད་ལའང་ཁྱད་པར་གང་ཡོད་དམ། གང་ལྟར་ཕྱི་རྒྱལ་བས་

---

128 The border policy of the PRC...

129 དཔེར་ན། Guangming Ribao, 10.09.1979 – in: Yurkov, 1981, p.13.

གཏན་འབེབས་བྱས་པའི་ངེས་ཚིག་ཅིག་ལྟར་ན་ཕོ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་རེད། ཁྱད་མཚར་བ་ཞིག་ལ་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དུས་སྐབས་སུ(དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོད་དུ)ལོ་རྒྱུས་སློབ་ཁ་ཧྲའོ་མིན་གྱིས་ཡིག་ཆ་གསར་པ་མང་པོར་ཁུངས་གཏུགས་ཏེ་དུས་རབས་བར་མའི་སྐབས་ཀྱི་ཡོན་གྱི་ལོ་རྒྱུས་དེབ་ཐེར"ཡོན་ཧྲི"ལ་ཁ་སྐོང་དང་དག་བཅོས་བྱས་ཏེ་ཡོན་གྱི་ལོ་རྒྱུས་དེབ་ཐེར་གསར་པ"ཞིན་ཡོན་ཧྲི"ཞེས་པ་ཞིག་རྩོམ་འབྲི་བྱས་པ་དང་། དེར་རྒྱ་ནག(མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི)གི་སྲིད་འཛིན་གྱིས་དམིགས་བསལ་བཀའ་རྒྱ་ཞིག་ཕབ་སྟེ་བཀའ་འཁྲོལ་གནང་ཡོད། དེ་ནི་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་ལོ་རིམ་བསྟར་བསྒྲིགས་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་རྒྱུས་མཐའ་མ་དེ་རེད།[130]

རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དབུ་བརྙེས་པའི་ཁྱབ་བསྒྲགས་བྱས་ནས་དུས་ཡུན་རིང་པོ་མ་སོང་བར་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༨ ལོ་དང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༢ ལོར་རྒྱ་ནག་ནང"གཞན་ལ་ཤོར་བའི་ས་ཁོངས་ཕྱིར་ལེན"དགོས་པའི་བསམ་ཚུལ་གཞི་རྩར་བཞག་པའི་དཔེ་དེབ་མང་པོ་འཐོན་འགོ་ཚུགས་པ་དང་། ཕྱིར་ལེན་དགོས་པའི་ས་ཁོངས་ནང་རྒྱ་ནག་གི་ཤར་མཐར་ཆགས་པའི་ཀམ་ཆ་ཏེ་ཀ་ཉེ་བའི་གླིང་ཕྲན་ནས་སིང་ག་པུར་བར་དང་། འབྲུག །པབ་སྣ་ནི་སི་ཏན་གྱི་ས་ཁྲོན་གང་ཙམ། ད་དུང་རྒྱ་གར་སོགས་ཚུད་ཡོད།[131] ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༩ ལོར་མའོ་ཙེ་ཏུང་གིས"དམག་འཁྲུག་ནང་རྒྱ་ནག་ལ་ཕམ་ཉེས་ཤོར་རྗེས་བཙན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པའི་སྟོབས་ཤུགས་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་གི་གཞུམ་འོག་ལུང་པ་མང་པོ་དང་རྒྱ་ནག་རང་གི་ས་ཁོངས་ཆ་ཤས་ཤིག་བཙན་འཕྲོག་བྱས་པ་རེད། ཉི་ཧོང་གིས་ཀོ་རི་ཡ་དང་། ཐའེ་ལྭན། ཨར་ཐུར་གྲུ་ཁ། ཏུ་ཀྱུ་གླིང་ཕྲན། ཕང་ཧུ་བཅས་བཙན་བཟུང་བྱས་པ་དང་། དབྱིན་ཇིས་བར་མ་

དང་། འབྲུག །བལ་ཡུལ། ཧོང་ཀོང་བཅས་བཙན་བཟུང་བྱས། ཕ་རན་སིས་ཨན་ནམ་བདག་བཟུང་བྱས། རྒྱལ་ཁབ་ཆུང་ཆུང་པོར་ཙུ་གལ་གྱིས་ཀྱང་མད་ཀའོ་ང་ཚོའི་ལག་ནས་ཕྲོགས་པ་རེད”[132]ཅེས་བཤད་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༦༥ ལོར་མའོ་ཙེ་ཏུང་གིས་གནད་དོན་དེ་ཚོའི་ཐོག་ཁུངས་སྐྱེལ་དེ་ལྟར་བྱས་ཡོད་དེ།[133] “ང་ཚོས་ངེས་པར་དུ་ཝེཏ་ནམ་ལྷོ་མ་དང་། ཐད་ལེན་ཊ། འབར་མ། མ྄་ལད་ཤེ་ཡ། སིང་ག྄་པུར་ཐེ་བའི་ལྷོ་ཤར་ཨེ་ཤེ་ཡ་ཅི་ནས་ཀྱང་གཟུང་དགོས། <...> ལྷོ་ཤར་ཨེ་ཤེ་ཡ་ལྟ་བུའི་ས་ཁུལ་དུ་གཏེར་ཁ་ཧ་ཅང་མང་པོ་ཡོད་པས་དེ་ཚོ་ཚུར་ལེན་པར་འགྲོ་སོང་ཧེ་ཙམ་སོང་ཡང་འགྲོད་པ་མེད། དེ་མ་འོངས་པར་རྒྱ་ནག་གི་བཟོ་ལས་གོང་འཕེལ་གཏོང་བར་བེད་སྤྱོད་ཆེན་པོ་ཡོང་གི་རེད། དེར་བརྟེན། ང་ཚོས་བཏང་བའི་འགྲོ་སོང་ཚང་མ་ཕྱིར་ལོག་ཡོང་གི་རེད། ནམ་ཞིག་ལྷོ་ཤར་ཨེ་ཤེ་ཡ་ང་ཚོའི་ལག་ཏུ་ཐོབ་པ་ཡིན་ན་ང་ཚོས་ས་ཁུལ་དེར་དྲག་པོའི་དམག་གི་སྟོབས་ཤུགས་ཆེ་རུ་གཏོང་ཐུབ་པ་དང་། ང་ཚོར་ཨུ་རུ་སུའི་ཡུ་རོབ་ཤར་ཕྱོགས་ཀྱི་ཤོག་ཁག་ལ་ཁ་གཏད་གཙོག་པའི་སྟོབས་ཤུགས་འདང་ངེས་ཡོང་གི་རེད།”

ལོ་དེ་ཚོའི་ནང་མའོ་ཙེ་ཏུང་གིས“ང་ཚོས་ངེས་པར་དུ་གོ་ལ་ཧྲིལ་པོ་དབང་དུ་བསྡུ་དགོས། ”” ངའི་བསམ་པར་ང་ཚོའི་སའི་གོ་ལ་དེ་གལ་ཆེ་ཤོས་རེད་སྙམ་གྱི་འདུག །དེའི་ཐོག་ང་ཚོས་སྟོབས་ཤུགས་ཆེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་འཛུགས་དགོས”[134]ཞེས་བཤད་དེ་རྒྱ་ནག་གིས་འཛམ་གླིང་ཡོངས་དབང་དུ་བསྡུ་རྒྱུའི་དམིགས་ཡུལ་ཞིག་བཟུང་ཡོད། འདིར་རྒྱལ་ཁབ“གཞན་གྱིས་རྒྱ་ནག་གི་ལག་ནས་བཙན་འཕྲོག་བྱས་པར་བཤད་པའི་ས་ཁོངས”ཀྱི་ཐོ་གཞུང་བཀོད་ན་གཤམ་གསལ་ལྟར་རོ། འབར་མ་དང་། ལའོ་སི། ཝེཏ་ནམ། བལ་ཡུལ། འབྲུག །རྒྱ་གར་བྱང་

132 Mao, 1948.

133 In: Sladkovsky, 1979, p.165-166.

134 Mao Zedong sisyang wansui, 1967 – in: Yurkov, 1981, p.3.

ཕྱོགས། ཐའི་ལེནྟ། སྣ་ལི་ཤི་ཡ། སིང་གྷ་ཕུར། གོ་རི་ཡ། ཏུ་ཀྲུའི་གླིང་ཕྲན། རྒྱ་ནག་ལྷོ་ཕྱོགས་ཀྱི་གླིང་ཕྲན་སུམ་བརྒྱ། རྒྱ་ནག་ཤར་ཕྱོགས་དང་མཚོ་སེར་པོ། ཀིར་གྷི་སི་ཏན། ཀ་ཛག་སི་ཏན་ལྷོ་ཕྱོགས། ཨཕ་གྷ་ནི་སི་ཏན་གྱི་བྷ་དག་ཤན་ཞིང་ཆེན། སོག་པོ། ཏ་རནསི་བྷེ་ཁ་ལི་ཡ། ཀྲུ་ཏུ་སུའི་ཤར་མཐའི་ལྷོ་ཕྱོགས་ནས་ཨོ་ཁོ་ཊི་སི་ཀི་གྲོང་ཁྱེར་བར།[135] "གཞན་གྱིས་རྒྱ་ནག་གི་ལག་ནས་བཙན་འཕྲོག་བྱས་པར་བཤད་པའི་ས་ཁོངས"ཀྱི་རྒྱ་ཁྱོན་ཀི་ལོ་མི་ཏར་གྲུ་བཞི་མ་ས་ཡ་བཅུ་ལྷག་ཡིན་པས་དེ་ནི་རྒྱ་ནག་གི་ད་ལྟའི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་གྱི་རྒྱ་ཁྱོན(ཀི་ལོ་མི་ཏར་གྲུ་བཞི་མ་ས་ཡ་༩.༦)ལས་ལྷག་པ་རེད། སྐད་ཆ་དེ་འདྲ་འཛམ་གླིང་ནང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གང་གིས་ཀྱང་ཤོད་སྲོང་མེད།[136] དེར་བརྟེན། མར་ཁེ་སི་ལེ་ཉིན་རིང་ལུགས་ཀྱི་འཛམ་གླིང་གསར་བརྗེའི་འདོད་ཚུལ་དང་རྒྱ་ནག་ལ་འཛམ་གླིང་ཧྲིལ་པོར་དབང་སྒྱུར་ཆོག་པའི"གནམ་གྱི་བཀའ་དབང"ཡོད་པའི་བསམ་ཚུལ་མཐུན་གྱི་ཡོད།

ད་ལྟའི་ཆར་རྒྱ་ནག་གིས་འཛམ་གླིང་ལ་གསར་བརྗེ་བྱེད་པའི་ཁྲབ་བསྒྲགས་སྤྱིལ་གྱི་མེད་ལ། གཞུང་འབྲེལ་ཐོག་ནས་ལུང་པ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཡིན་ཞེས་ཤོད་ཀྱི་མེད་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་གིས་ལོ་རྒྱུས་ཐོག་དེ་འདྲའི་ཐབས་ལམ་བེད་སྤྱོད་ཡོད། དཔེར་ན། བམ་པོ་མང་པོ་ཡོད་པའི་རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་ས་བཀྲའི་བམ་པོ་ལྔ་པའི་ནང་[137]ཐང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས(༦༡༨-༩༠༧)ཀྱི་ས་མཚམས་གཤམ་གསལ་ལྟར་ཡིན་པ་བཀོད་ཡོད་དེ། ནུབ་ཕྱོགས་སུ་ཨ་རལ་མཚོ་དང་བལ་ཁ་ཤི་མཚེའུ་ཡི་ནུབ་ངོགས་བར(ས་བཀྲ་ཨང་ ༣༣-༣༤)དང་། སད་བད་རི་ཡ་ཤར་ཕྱོགས་སུ་ཨན་ག་ར་གཙང་པོ་དང་དེང་གི་ཨོ་ཁོ་ཚེ་སི་ཀི(ས་བཀྲ་ཨང་ ༥༠-༥༡)བར་རེད་ཅེས་བཀོད་ཡོད། དེ་དང་ཆབས་ཅིག་ཤར་མཐའི་བྱང་ཕྱོགས་ཀྱི་ས་མཚམས་ཧྲིལ་པོ་

135 Rozhintsev, A. The four sides of the world...

136 Yurkov, 1981, p.10.

137 Zhongguo lishi ditu ji, 1996.

དེབ་ནང་སྟོང་ཆ་མེད་པའི་དབང་གིས་བཀོད་མི་འདུག །ཐང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་ཀྱི་ཨེ་ཤེ་ཡ་དབུས་ཁུལ་གྱི་ས་ཁོངས་ས་བཀྲའི་ནང(ས་ཁྲ་ཨང་ ༧༣-༧༩)ཤོག་ཐོག་ཙམ་ལས་དངོས་སུ་མེད་པའི་དྲག་པོའི་དམག་གི་སྲིད་འཛིན་སྡེ་ཚན་ཡང་གསལ་ཡོད། ས་ཁུལ་དེར"ཞི་བར་བྱས་པའི་བདེ་སྲུང་དམག་དཔོན་ལས་ཁུངས"(རྒྱ་སྐད་དུ། ཨན་ཤིའི་ཏུའུ་ཧུ་ཧྥུ)ཞེས་མིང་བཏགས་འདུག །ས་ཁྲ་རྒྱ་ཆེན་པོ་དེ་ཚོ་ཕལ་ཆེ་བར་རྒྱ་ནག་གིས་དབང་སྒྱུར་བྱས་མེད་པ་ཁ་གསལ་ཡིན་ཡང་། ས་བཀྲའི་དེབ་དེ་སྒྲིག་བཟོ་བྱེད་མཁན་དེ་ཚོས་ས་ཁུལ་དེ་ཚོའི་ཚོ་པ་ཁག་ལ་རང་རང་ས་གནས་ཐོག་དབང་ཆ་སྲ་བརྟན་མེད་པ་གཞི་རྩ་གཙོ་བོར་བཞག་སྟེ་དེ་ཚོ་ཐང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ས་ཁོངས་ནང་བཙུག་ཡོད། ཡིག་ཐོག་གི་རྒྱུ་ཆ་ཁག་གཅིག་ལྟར་ན། ཚོ་པ་དེ་ཚོས་དུས་སྐབས་འདྲ་མིན་དུ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར"འབུལ་རྟེན"འབུལ་བར་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་བཅར་སྔོང་ཡོད། ཐང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་རྒྱལ་ས་ཁྲང་ཨན་ལ་མིང་ཙམ་གྱི་རྒྱབ་རྟེན་ལས་མི་བཙོལ་བའི་ཟླུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རྒྱལ་ས་ཁྲང་ཨན་དབུས་སྲིད་གཞུང་གིས་རྒྱ་མི་རང་གི་ས་ཁུལ་དང་མཉམ་དུ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པའི་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་བཙུག་པ་དངོས་གནས་ཁྱད་མཚར་རེད། (ད་དུང"ས་བཀྲའི་དེབ"དེའི་ནང་ས་ཁུལ་དེ་ཚོ་དང་རྒྱ་ནག་དབུས་ཀྱི་ཞིང་ཆེན་དེ་ཚོའི་ཚོན་མདོག་ལའང་ཁྱད་པར་བཏོན་མེད།)

ཡིན་ན་ཡང་། "རྒྱལ་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ལྔ་དང་རྒྱལ་ཁབ་བཅུ"གསལ་བའི་ས་བཀྲ་ཨང་ ༤༢-༤༣ ནང་རྒྱལ་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་ཁོངས་སུ་སྐབས་དེར་རྒྱ་མིའི་ས་ཁོངས་མ་ཡིན་པའང་བཙུག་ཡོད། དཔེར་ན། (ས་མཚམས་དང་ས་བཀྲའི་ཚོན་མདོག་གཞིར་བཞག་ན)བོད་ཀྱི་ས་ཁྲོན་ཚད་ལས་འདས་པར་བྱང་ཕྱོགས་སུ་ཨ་མདུར་དང་ས་ཁ་ལི་ན་བརྒྱལ་ཏེ་བད་ཀལ་མཚོ་བར་ཁྱབ་ཡོད་ལུགས་གསལ་ཡོད། ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ས་ཁྲོན་གསལ་བའི་བམ་པོ་

བརྒྱད་པའི་ཕྱི་ལོ་ ༡༨༣༠ ལོའི་སྤྱིར་བཏང་གི་ས་བཀྲ་ཨང་ ༣-༩ ཐོག་ཨི་རི་སི་ཀ་ཡ་རང་སྐྱོང་ལྗོངས་དང་། ཨ་མྱུར་ས་ཁུལ། (ཨུ་རུ་སུའི་ནང་གི)ས་ཁ་ལིན་དང་ཏེ་ཕྱ། (ཀ་ཛག་སི་ཏན་གྱི)སི་མི་རི་ཆུ་དང་རྫལ་ཁ་ཤི། དེང་སྐབས་ཀྱི་གིར་ཛི་སི་ཏན། ད་ དུང་ཏ་ཛི་ཀི་སི་ཏན་དང་ཨུཛ་བྷེ་ཀི་སི་ཏན་གྱི་ས་ཁྱོན་གང་ཙམ་བཅས་ཐེ་བའི་དེང་གི་ཁ་ཟླ་རོ་ཕི་སི་ཀི་ཁུལ་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་སུ་བཙུག་ཡོད། ལ་དྭགས་བོད་ཀྱི་ཁོངས་སུ་བཙུག་ཡོད་པ་དང་། བོད་དེ་བཞིན་རྒྱ་ནག་རང་གི་ཞིང་ཆེན་གཞན་དང་ཁྱད་པར་མེད་པ་ལྟར་བཀོད་ཡོད། དེང་སྐབས་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་བདག་དབང་རྒྱ་ནག་ལ་ཡོད་ཅེས་རྩོད་པ་རྒྱག་བཞིན་ཡོད་པའི་རྒྱ་ནག་ལྷོ་ཕྱོགས་མཚོའི་ནང་གི་གླིང་ཕྲན་དེ་ཚོའང་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་སུ་བཙུག་ཡོད། (གླིང་ཕྲན་དེ་ཚོའི་མིང་དུ་ཀྲུང་ཧྲ་དང་། ཏུང་ཧྲ། ནན་ཧྲ་ཞེས་བཀོད་ཡོད།)

ཤེས་ཡོན་གྱི་དེབ་རིགས་ནང་བློ་ཕམ་དགོས་པའི་གནས་ཚུལ་དེ་འདྲ་ཐོན་པ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་འགོ་ཁྲིད་ཀྱིས་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་དགོས་དབང་ལྟར་བཙན་བཀའ་བཏང་བར་བརྟེན་བྱུང་བ་རེད་ཅེས་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ན་རྒྱུ་མཚན་དང་ལྡན་པ་རེད། ངས་ད་དུང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༨-༡༩༨༠ ལོ་བར་པར་སྐྲུན་བྱས་པའི་“ཇར་གྱིས་སྲིད་ཡུན་སྐབས་སུ་ཨུ་རུ་སུས་རྒྱ་ནག་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་པའི་ལོ་རྒྱུས”གླེགས་བམ་བཞི་ཅན་དེའི་སྐོར་ཡང་གླེང་ཆོག །དེ་ཚོའི་ནང་གལ་ཏེ་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱ་མི་དང་ཐང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་རྒྱལ་རྒྱུད་རིམ་པས་དམག་དཔུང་ཐག་རིང་ཕྱི་རྒྱལ་དུ་བཏང་ཡོད་པ་དང་། གལ་ཏེ་མི་རིགས་འདྲ་མིན་གྱིས་རང་རང་གི་ལེའུ་དང་། ཅིན། ཡོན། ཆིང་སོགས་རྒྱལ་རྒྱུད་གསར་འཛུགས་བྱས་ཡོད་ན། གལ་ཏེ་མན་ཇུ་བས་ཨུ་རུ་སུའི་ཨ་མྱུར་ས་ཁུལ་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་སོག་པོའི་ས་ཆ་བཙན་འཕྲོག་བྱས་ཡོད་ན་དེ་ཚོ་ཚང་མ་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ནང་གི་གནས་ཚུལ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བཙོལ་མཁན་མི་མང་གིས་རྒྱ་ནག་གཞུང་ལ་གྱེན་ལངས་བྱས

ཡོད་ན་དེ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱབ་གནོད་དང་མེས་རྒྱལ་ཁ་ཕྲལ་གནོང་རྩིས་བྱས་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཚོག་ཅེས་ཞུངས་སྐྱིལ་བྱས་ཡོད།[138]

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ལོ་གྲངས་ནས་བཟུང་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ནང་མར་ཁེ་སིའི་རིང་ལུགས་ཀྱི་སློབ་གསོའི་ཚབ་ཏུ"རྒྱལ་གཅེས"ཀྱི་སློབ་གསོ་དར་སྤེལ་བྱུང་བ་རེད། སློབ་གསོའི་ལམ་ལུགས་དེའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ལས་ཐ་དད་ཡིན་པའི"རྒྱ་ནག་གི་དམིགས་བསལ་གནས་སྟངས"གལ་ཆེར་བཟུང་ཡོད།[139] དེ་ལྟར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་སྔོན་མ་ལྟར་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པ་ལྷབས་ཆེན་ཡིན་པའི་སྐོར་ཤུགས་ཆེར་མི་ཤོད་པར་དེ་བས་མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པའི་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པའི་སྐོར་ཤོད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་མི་མང་ལ"རྒྱལ་གཅེས་རིང་ལུགས"དང་། "མི་རིགས་ཀྱི་དམིགས་བསལ་གནས་སྟངས"ཐོག་སློབ་གསོ་སྤྲད་དེ་ལོ་རང་ཚོ་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་པ་བཟོ་གི་ཡོད།

དཔལ་འབྱོར་གོང་འཕེལ་སོང་བར་བརྟེན་རྒྱ་ནག་འཛམ་གླིང་སྟོབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གྱུར་བ་དང་། དཔལ་འབྱོར་སྒོ་དབྱེ་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱ་ནག་གི་སྤྱི་ཚོགས་ལ་ཟློག་ཏུ་མེད་པར་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་ཀྱི་ཤུགས་རྐྱེན་ཐོག་པ་ལ་ཚོད་འཛིན་བྱེད་ཆེད་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་རྒྱ་མིའི་རིག་གཞུང་ལ་དོ་སྣང་བྱེད་ཤུགས་ཆེ་རུ་བཏང་བ་རེད། ལོ་ཚོས"འཛམ་སྟོབས"རྒྱ་མིའི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་དང་། ཁུང་ཙིའི་རིང་ལུགས་རྒྱ་མི་རང་གི་ལྟ་གྲུབ་ཡིན་པའི་ཐོག་ནན་བཤད་བྱེད་འགོ་བཙུགས་པ་དང་། ད་དུང་ཁུང་ཙིའི་བཀའ་གཙོ་ཆེར་ཀུན་སྤྱོད་འཁྲིར་ཚུལ་ཡིན་པ་ལས་ཆོས་དད་སྐོར་མ་རེད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཆོས་

138 Yurkov, 1981, p.12.

139 Zhao Suisheng, 2004, p.215-240.

ལུགས་གཞན་དང་བསྡུར་ན་ཁྲུང་ཅིའི་ལྟ་བ་དང་མར་ཁེ་སིའི་དངོས་གཙོ་སྨྲ་བའི་ལྟ་བ་ཕན་ཚུན་འགལ་བ་མང་པོ་མེད། ཁྲུང་ཅིའི་རིང་ལུགས་དང་རྒྱ་མིའི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ལ་རྒྱ་ནག་ཕྱི་ལོགས་ནས་ཀྱང་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་མཁན་ཡོད་དེ། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ གྱི་གྲངས་ཀྱི་དུས་མཇུག་ཏུ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་འཛམ་གླིང་ཁྱོན་ཡོངས་ལ་ཁྲུང་ཅིའི་སློབ་གཉེར་ཁང་བརྒྱ་ཐམ་པ་གསར་འཛུགས་བྱེད་རྒྱུའི་ཐག་བཅད་པ་དང་། བཞི་བཅུ་ཙམ་ད་ལྟ་དངོས་སུ་བཙུགས་ཟིན་ཡོད། དེ་ལྟར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་ནང་ཁྲུལ་གཅིག་གྱུར་བཟོ་བཞིན་ཡོད་པ་དང་། མཐའ་སྐོར་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ནང་དུའང་ཁྲུང་ཅིའི་རིག་གཞུང་དར་སྤེལ་གཏོང་བཞིན་ཡོད།[140] དེ་གོང་དུ་གོང་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས"ཀླ་ཀློར་འགྱུར་ལྡོག་གཏོང་རྒྱུ"ཡིན་ཞེས་པ་དེ་མ་རེད་དམ། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་ལྟ་གྲུབ་ཀྱི་གཞི་རྟེན་མར་ཁེ་སི་ལེ་ནིན་རིང་ལུགས་ཡིན་པར་བརྟེན་ཚོས"འགྱུར་ལྡོག"དེ་ད་ལྟ་དམར་ཤོག་གི་ལྟ་གྲུབ་དང་སྦྲུར་ཡོད།

དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་རིགས་ཚང་མ་འདྲ་མཉམ་རེད་ཅེས་བཤད་པར་བརྟེན་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་མཁན་ཚོས(འབྱོར་ལྡན་པ་དང་དམར་ཤོག་པ)མི་འབོར་མང་ཤོས་ཀྱི་མི་རིགས་ལ་དོན་དམ་གྱི་ཁེ་ཕན་ཡོད་པའི་སྲིད་བྱུས་བཟུང་བ(དང་འཛིན་བཞིན)ཡོད། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་རིགས་འདྲ་མིན་ལས་གྲུབ་པའི"ཀྲུང་ཧྭ་མི་རིགས་གཅིག"ཅེས་པ་དོན་དོ་མར"གྲངས་ཉུང་མི་རིགས"ཁག་རྒྱའི་ངོ་བོར་སྒྱུར་བཞིན་ཡོད་པའི་རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རེད། དེ་ལྟར་ང་ཚོ་ཚན་པ་འདིའི་མགོར་ལུང་འདྲེན་བྱས་པའི་ལེའུ་ཆེའི་ཁྲའོ་ཡི་མཐའ་སྡོམ་ཐོག་བསྐྱར་ལོག་བྱུང་བ་རེད།

140 Lukyanov, 2005.

ལོ་རྒྱུས་ལ་ཕྱིར་མིག་བལྟས་ཏེ་བོད་ཀྱི་གནས་བབས་གླེང་བ།

"བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་བྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད"ཅེས་པའི་སྐད་ཆ་དེ་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་ནང་བྱུང་བ་ཞིག་རེད། ཕྱོག་མར་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་མང་པོ་རྒྱ་ནག་གི་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་རེད་ཅེས་བཤད་པ་ལས་དེ་ལས་ལྷག་པ་གང་ཡང་བྱས་མེད།[141] རྒྱ་ཡིག་ཡིག་ཆ་མང་པོར་ཞིབ་འཇུག་གཏིང་ཟབ་བྱས་པ་ལས(རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཐའི་ཝན་གཉིས་ཀའི་ནང་གི)རྒྱ་མིའི་ལོ་རྒྱུས་རིག་པས་ཆེང་སྲིད་གཞུང་གི་སྲིད་བྱུས་ལ་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། ཐའི་ཝན་ནང་དེང་སྐབས་ཞིབ་འཇུག་བྱས་པའི་སློབ་དཔོན་གོ་མིན་ཏང་གི"ཀྲུང་ཧྭ་མི་རིགས་གཅིག"ཅེས་པའི་ཁྲིམས་སྲོལ་རྙེད་ཀྱི་ཡོད།[142] དེ་དང་དུས་མཚུངས་སུ་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ནང་གི་ཞིབ་འཇུག་དེ་ཚོར་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་མར་ཁེ་སི་ལི་ནིན་རིང་ལུགས་ཀྱི་ཤུགས་རྐྱེན་ཆེན་པོ་ཐོག་ཡོད་པ་དང་། ཐའི་ཝན་ནང་གོ་མིན་ཏང་གི་ལྟ་གྲུབ་ཀྱི་ཤུགས་རྐྱེན་ཐོག་ཡོད། (དཔེར་ན། ཐའི་ཝན་ནང་པར་སྐྲུན་བྱས་པའི་དེང་དུས་ཀྱི་ས་བཀྲ་ཞིག་ནང་སོག་པོ་དང་ཐུ་བ་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་ཁོངས་ནང་ཡོད་པ་གསལ་ཡོད།) དེ་ལྟར་ཡང་། ཉེ་བའི་ཆར་ཐའི་ཝན་དང་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་ཀའི་ནང་དེ་འདྲའི་བསམ་ཚུལ་འཛིན་མཁན་ཉུང་དུ་འགྲོ་བཞིན་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་ཡོད།

ཡིན་ན་ཡང་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་སུ་བཞག་པའི་ས་ཁྲ་རྙིང་པ་དེ་ཚོ་ད་ལྟའང་རྩོད་གཞི་གལ་ཆེན་ཞིག་ཏུ་གནས་ཡོད། འོན་ཀྱང་ས་ཁྲ་གཞན་མང་པོ་ཡོད་ཅིང་དེ་ཚོའི་སྐོར་མི་ཚང་མས་ཤེས་ཀྱི་མེད། དཔེར་ན། མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་

141 Sperling, 2004.

142 Namsaraeva, 2003.

ཁམས་ཀྱི་གནའ་བོའི་ས་ཁྲ་ཞིག་ཡོད་པ་དེའི་ནང་བོད་ཙ་བ་ཉིད་ནས་བཀོད་མེད། (གཤམ་དུ་གཟིགས།) ད་དུང་ཡུ་རོབ་པའི་ས་ཁྲ་མང་པོ་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོའི་ནང་བོད་རང་བཙན་གཙང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཡིན་པ་བསྟན་ཡོད། དཔེར་ན། ས་ཁྲ་དེ་ཚོ་ནི། པི། ཝན་ཌེར། ཨ། (P. van der Aa)(ཕྱི་ལོ་ ༡༧༥༠)དང་། ཇི་ ཌི་ ལི་ཨལ། (G. de L'lsle)(ཕྱི་ལོ་ ༡༧༠༠)། ཌབ་ལུ་ གུཐ་རིས། (W. Guthrie)(ཕྱི་ལོ་ ༡༧༥༥)། ཨེ་ ཕིན་ལི། (A. Finley)(ཕྱི་ལོ་ ༡༨༣༧)། ཨེས་ ཨེ་ མིད་ཆེལ་གཞོན་པའི་ (S.A. Mitchell, Jr)(ཕྱི་ལོ་ ༡༨༧༠)བཅས་ཀྱི་ས་ཁྲ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༨ ལོར་ལོན་ཊོན་དུ་ས་ཁྲའི་དཔེ་དེབ་ཅིག་པར་སྐྲུན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། དེའི་ནང་"རྒྱ་ནག་རང་གི་ཞིང་ཆེན་བཅོ་བརྒྱད་དང་། རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བཙོལ་མཁན་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་བཞི"བསྟན་ཡོད་ཅིང་། བོད་དེ་བཞིན་རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བཙོལ་མཁན་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཁོངས་སུ་བཞག་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༣ ལོར་ཨ་རིར་པར་སྐྲུན་བྱས་པའི་ས་ཁྲའི་ནང་རྒྱ་ནག་དང་། མན་ཇུ་ཀོ། སོག་པོ། བོད་བཅས་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་ཁག་ཡིན་པར་བསྟན་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༢༠༠༨ ལོར་ཤོག་བྱང་དེ་ཚོ་ལོ་ཐོའི་རྣམ་པར་པར་སྐྲུན་བྱས་ཡོད།[143]

"གནའ་སྔ་མོ་ནས་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད། ལོ་ཉིས་སྟོང་གོང་ནས་ཀྱང་བོད་ཀྱི་ཡུལ་མི་ཚོ་དང་རྒྱ་ནག་དབུས་ཁུལ་དུ་གནས་པའི་རྒྱ་མི་རིགས་དབར་འབྲེལ་བ་ཡོད། <...> སྤྱིར་དུས་ཡུན་རིང་པོའི་རིང་རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱལ་རྒྱུད་མང་པོས་དབང་སྒྱུར་བྱས་པ་དང་། དབུས་སྲིད་གཞུང་ལ་འགྱུར་བ་མང་པོ་བྱུང་སྟེ་ཉམས་རྒུད་ཕྱིན་ཡོད་ཀྱང་། བོད་སྔ་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་རྒྱ་ནག་གི་དབུས་སྲིད་གཞུང་གི་དབང་སྒྱུར་འོག་གནས་ཡོད།"[144]

---

143 Maps of Tibet, 2008.

144 Briefly on Tibet: a Historical sketch…

དོན་དངོས་ཐོག་བོད་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་བོད་མཐོ་སྒང་དུ་རྒྱ་མི་ལ་མ་བརྟེན་པར་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། བོད་དེ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པའི་ངོ་བོའང་རྒྱ་མིའམ། གཞན་སུའང་ལ་མ་བརྟེན་པར་ཆགས་ཡོད། རྒྱ་ནག་ཐང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁྲིམ་མཚོས་ཡིན་པའི་དུས་སྐབས་སུ་བོད་ཀྱི་མངའ་ཐང་སྟོབས་འབྱོར་ཡང་རྩེར་སོན་པའི་སྐབས་ཡིན་ཞིང་། དེ་དུས་བོད་པས་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་ས་ཁྲང་ཨན་དབང་དུ་བསྡུས་ཡོད། དེ་དུས་བོད་པས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར"འབུལ་རྟེན"ཕུལ་ཡོད་མེད་ཐད་དུས་རབས་བདུན་པ་ནས་དགུ་པ་བར་གྱི་བོད་རྒྱའི་འབྲེལ་བ་ལས་གསལ་པོར་ཤེས་ཐུབ་པ་ཡོད་ཅིང་། དོན་དངོས་ཐོག་དེ་དུས་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་པར་འབུལ་རྟེན་འབུལ་དགོས་བྱུང་ཡོད་པ་ལས་དེ་ལས་ལྡོག་པ་མ་རེད།[145] དེས་གང་གསལ་པོ་བཟོ་གི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། དེ་དུས་བོད"རྒྱ་ནག་དབུས་སྲིད་གཞུང་གི་དབང་སྒྱུར"འོག་མེད་པ་ངེས་བརྟན་བཟོ་གི་ཡོད། ད་དུང་དོ་སྣང་བྱེད་འོས་པ་ཞིག་ལ་ཐང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལས་བོད་ལོགས་སུ་ཐ་དད་པའི་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པར་གཟུར་གནས་རྒྱ་རིགས་ལོ་རྒྱུས་སྨྲ་བས་ཀྱང་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།[146]

རྗོམ་པ་པོ་རེ་ཟླུང་གིས་བོད་ཀྱི་བཙན་པོ་སྲོང་བཙན་སྒམ་པོ་དང་རྒྱ་ནག་གི་སྲས་མོ་ལྷེན་ཁྲིང་གཉེན་སྒྲིག་བྱས་པ(ཕྱི་ལོ་ ༧༩༨ ལོར)བོད་ཀྱི་བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུས་ནང་གནས་ཚུལ་གལ་ཆེ་ཤོས་དེ་ཡིན་པ་དང་། དེ་ནས་བཟུང་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་གཏོགས་ཆགས་ཡོད་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༣༧-༡༣༣ ལོའི་བོད་རྒྱའི་ཆིངས་ཡིག་ནང་ཐང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱ་མིའི་གོང་མར"ཞང་པོ"དང་བོད་ཀྱི་བཙན་པོར"དབོན་པོ"ཞེས་བོས་ཡོད་པས་ཕོ་ཚོས་ཆིངས་ཡིག་དེ་

145 Besprozvannykh, 2001, p.47.

146 Vembu, 2007. ལ་གཟིགས།

ལའང་འགྲེལ་བཤད་དེ་བཞིན་རྒྱག་གི་ཡོད། འགྲེལ་བཤད་དེ་ཚོ་ཡང་དག་མ་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། ལྷེན་ཁྲིང་བཙན་པོ་སྲོང་བཙན་སྒམ་པོའི་བཙུན་མོ་གཉིས་པ་དེ་ཡིན་པ་དང་། ཧོང་གི་བཙུན་མོ་དང་པོ་དེ་བལ་པོའི་སྲས་མོ་ཁྲི་རི་ཀུ་ཏི་རེད། དེར་བརྟེན། རིགས་པ་རྒྱུ་མཚན་དེ་གཞིར་བཞག་ན་ང་ཚོས་བོད་བལ་ཡུལ་གྱི་ཧོངས་སུ་བླ་སྤྲིལ་བཏང་བའི་སྐོར་གླེང་དགོས་ངེས་རེད།[147] མ་ཟད་བཙན་པོ་སྲོང་བཙན་སྒམ་པོར་ཁྲིན་བསྡོམས་བཙུན་མོ་ལྔ་ཡོད། དེར་བརྟེན། བོད་དང་ཐང་རྒྱལ་ཁབ་དབར་ཕྱི་ལོ་ ༨༢༡ ལོར་མིང་རྟགས་བཀོད་ཡོད་པའི་ཆིངས་ཡིག་དེ(ས་བཅད་གཉིས་པར་གཟིགས)རྒྱལ་ཁབ་འདྲ་མཉམ་གཉིས་དབར་བཞག་པའི་ཆིངས་ཡིག་ཅིག་རེད། དེར་ཞིབ་འཇུག་པ་མང་ཆེ་བས་མོས་མཐུན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།

དེས་མ་ཚད་ཆིངས་ཡིག་དེ་རིགས་ཨེ་ཤི་ཡ་ཙམ་མ་ཚད་ཡུ་རོབ་ནང་དུའང་གནའ་སྔ་མོ་ནས་དར་སོ་ཆེན་པོ་ཡོད།[148] གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་བདག་དབང་མིང་ཙམ་དུ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་འོག་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་དབར་ཕན་ཚུན་གྱི་གནས་བབས་མི་འདྲ་བ་ཡིན་ན་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་ལ“ཞང་པོའམ།” “གཅེན་པོ”སོགས་འབོད་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་པ་དེར“དབོན་པོའམ།” “གཅུང་པོ”སོགས་འབོད་སྲོལ་ཡོད། འོན་ཀྱང་། དེས་རྒྱལ་པོ་གཅིག་རྒྱལ་པོ་གཞན་ཞིག་གི་དབང་འོག་ཏུ་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དེའི་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་འོག་ཡོད་པའི་དོན་མིན།[149] ཨེ་ཤི་ཡ་དང་ཡུ་རོབ་གཉིས་ཀའི་ནང་རང་བཙན་གཙང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོའི་རྒྱལ་པོ་ཚོར་རྒྱལ་སྲས་དང་། རྒྱལ་པོ། གོང་མ་སོགས་རང་རང་གི་མཚན་གནས་མཚོན་

147 Ngabo, 1988.

148 རྒྱ་མིས་སྔོན་པ་ཡེ་ཤུ་མ་འབྱུངས་སྔོན་གྱི་དུས་རབས་གཉིས་པ་ནས་ཆིངས་ཡིག་འཇོག་པའི་ལམ་སྲོལ་རྒྱ་ཁྱབ་ཏུ་བེད་སྤྱོད་བཏང་ཡོད།

149 དཔེར་ན། Yuzefovich, 2007.

པའི་མིང་སྣ་ཚོགས་ཡོད་ཅིང་། ད་དུང་མཚན་གནས་གཅིག་པ་ཡིན་པའི་གང་ཟག་ཕན་ཚུན་འབྲེལ་བ་བྱེད་སྐབས་རྒྱལ་ཁབ་སོ་སོའི་སྟོབས་ཤུགས་ཆེ་ཆུང་ལ་གཞིགས་ཏེ་རྒྱན་གཞོན་གྱི་འདུ་ཤེས་བཟུང་ནས་འབྲེལ་བ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་ཁོ་རང་གི་དབང་ཆ་འཛམ་གླིང་ཧྲིལ་པོར་ཁྱབ་ཀྱི་ཡོད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད་ཅིང་། ཁོ་ཚོས་རྒྱན་གཞོན་དང་མཐོ་དམན་གྱི་ཁྱད་པར་དེ་ཚོས་གཅིག་འོག་གཅིག་བསྡུས་ཡིན་པ་མཚོན་གྱི་ཡོད་ཅེས་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད། ད་ལྟ་འབྲེལ་ཆགས་བོད་དང་ཐང་རྒྱལ་ཁབ་དབར་གྱི་འབྲེལ་བའི་ཐོག་བོད་ཐང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་འོག་ཏུ་ཡོད་པའི་རྟགས་མཚན་གང་ཡང་མེད། (ས་བཅད་གཉིས་པར་གཟིགས།)

དེས་མ་ཚད་དེ་དུས་བོད་སྟོབས་ཤུགས་ཆེ་བ་ཡོད་པ་ལས་རྒྱ་ནག་ཆེ་བ་མེད། དེ་དུས་ཀྱི་བོད་དང་རྒྱ་ནག་དབར་གྱི་གནས་སྟངས་དེ་གནའ་སྔ་མོའི་ཞུ་རུ་སུའི་རྒྱལ་སྲས་ལྦེ་ལ་ཌི་མིར་ (Prince Vladimir) ལ་བྱུང་བའི་གནས་ཚུལ་གལ་ཆེན་ཞིག་དང་ཅུང་འདྲ་པོ་ཡོད། རྒྱལ་སྲས་ལྦེ་ལ་ཌི་མིར་གྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༩༨༨ ལོར་ཁེ་རད་མིའི་ཡ་ (Crimea) ཉེ་བའི་གླིང་ཕྲན་གྱི་ཕར་སོན་ནི་ཚོ་པའི་བྷད་ཛན་ཊན་གྲོང་ཁྱེར་ (Byzantine City) བཙན་བཟུང་བྱས་རྗེས་གོང་མ་བྷ་ཟིལ་དང་ཀོན་སི་ཊན་ཊིན་ (Basil and Constantine) ལ་ཁོ་རང་དང་ཁོ་གཉིས་ཀྱི་གཅུང་མོ་ཨ་ན་ (Anna) གཉེན་སྒྲིག་བྱེད་དགོས་པའི་རེ་བ་བཏོན་པ་རེད།[150] གཉེན་སྒྲིག་ཟིན་རྗེས་ལྦེ་ལ་ཌི་མིར་ལ་བྷད་ཛན་ཊན་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་གི་མཚན་གནས་ཤིག་སྤྲད་པ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་བྷད་ཛན་ཊན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ནང་གྱིན་ལོག་ཅིག་ཐོག་དྲག་གནོན་བྱེད་པར་ཕན་ཐོགས་བྱུང་བ་རེད། ཀོན་སི་ཊན་ཊི་ནོ་པལ་ (Constantinople) གྲོང་ཁྱེར་གྱི་ཕྱོགས་ནས་བཤད་ན་དེས་ལྦེ་ལ་ཌི་

---

150 Karamzin, 1989.

མིར་ལྷོད་ཛོན་ཊེའམ་ (Byzantium) གྱི་ཟླུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གྱུར་བ་མཚོན་ཡང་། དོན་དངོས་ཐོག་ཁེད་ལྷན་ རུ་སི་ (Kievan Rus’) རང་བཙན་གཙང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གནས་པ་དང་། ཤུ་རུ་སུ་རྒྱལ་ཕྲན་མཉམ་འབྲེལ་ (Russian Federation) ལམ། ཡང་ན་ཡུ་ཁེ་རན་ (Ukraine) སྤྱི་རི་སིའི་“ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག”ཏུ་གྱུར་མེད།

དེ་སྟེ་བོད་དང་འབྲེལ་བ་ཆེ་ཤོས་རྒྱ་ནག་ཡིན་ཡང་། སྔང་དར་མའི་སྲིད་ཡུན་རྫོགས་རྗེས་བོད་སིལ་བུར་འཐོར་བའི་དུས་སྐབས་སུ་བོད་དང་འབྲེལ་བ་ཆེ་ཤོས་བལ་ཡུལ་དང་རྒྱ་གར་ཆགས་པ་རེད།[151] བོད་ཡུལ་དུམ་བུ་མང་པོར་འཐོར་ཏེ་མི་ལོ་སུམ་བརྒྱ་སོང་རྗེས་བོད་དེ་བཞིན“སོག་པོའི་དོ་མེད་དབང་ཤུགས་ཀྱི་ཤུགས་རྐྱེན་འོག”གནས་པའི་བོད་པའི་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་དབུ་ཁྲིད་འོག་ཆིག་སྒྲིལ་བྱུང་བ་དང་། དུས་རབས་བཅུ་གསུམ་པའི་ནང་བོད་པའི་ཆོས་ལུགས་དབུ་ཁྲིད་དང་སོག་པོའི་དབར་འབྲེལ་བའི་ས་བོན་ཆུགས་པ་དང་། རྗེས་ལ་མན་ཧྲུ་བས“ཆོས་ལུགས་ཀྱི་མཆོད་གནས་དང་། མི་སྐྱའི་ཡོན་བདག”གི་རྩ་འཛིན་གཞིར་བཞག་སྟེ་བོད་པ་དང་འབྲེལ་བ་བཙུགས་པ་རེད། མཆོད་ཡོན་གྱི་འབྲེལ་བ་དེ་ཡོངས་གྲགས་ཡིན་པའི“ཟླུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དང་མིང་ཙམ་གྱི་རྗེ་བོའམ།” ཡང་ན“མི་སེར་དང་རྒྱལ་ཁབ”སོགས་དང་ཅུང་མི་འདྲ་བ་རེད། དེ་དང་དུས་རབས་བར་མའི་སྐབས་ཀྱི་ཡུ་རོབ་ནང་ཡེ་ཤུའི་མཆོད་དཔོན་པོབ་ཀྱིས་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་རལ་གྲི་བཟུང་བ་དང་། སྲིད་ཇུས་ཀྱི་རལ་གྲི་གོང་མའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་པོ་ཞིག་ལ་སྤྲོད་སྲོལ་ཡོད་པའི“རལ་གྲི་གཉིས”ཞེས་པའི་རྣམ་གཞག་འདྲ་པོ་ཡོད།

གྲོས་མཐུན་དེ་བོད་སོག་དབར་བཞག་པ་ཞིག་མ་ཡིན་པར་རྒྱལ་སྲས་གོ་དན་དང་ས་སྐྱ་པཎྜི་ཏའི་དབར་བཞག་པ་ཞིག་རེད། ཀུབ་ལའི་ཁྲན་གྱི་དུས་སྐབས་སུ་

151 Van Walt, 1987.

སོག་པོའི་ཁྲིན་དང་ས་སྐྱའི་བླ་ཆེན་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ"མཆོད་ཡོན"གྱི་རྩ་འཛིན་གཞིར་བཞག་སྟེ་ལུགས་མཐུན་བཟོས་པ་དང་། དོན་དམ་ཐོག་སོག་པོའི་ཀུབ་ལའི་ཁྲིན་གྱིས་ཁོ་རང་གི་ལུང་པའི་ཕྱི་རོལ་གྱི་བོད་ཀྱི་སྲིད་དབང་ས་སྐྱ་པཎྜི་ཏར་ཕུལ་བ་རེད། འོན་ཀྱང་། ཀུབ་ལའི་ཁྲིན་གྱིས་ས་སྐྱ་པཎྜི་ཏའི་ཆོས་ཕྱོགས་ཀྱི་གནང་བ་གཞིར་བཞག་སྟེ་རང་ཉིད་ལ"གནམ་འོག་ཡོངས"ལ་དབང་སྒྱུར་བའི་ལུགས་མཐུན་དབང་ཆ་ཡོད་པ་བཟོས་པ་རེད། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་བོད་དང་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སོག་པོ་བའི་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་སྟོན་པའི་ཚད་གཞི་ཚད་ལྡན་ཞིག་མེད།[152]

རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་རིམ་པའི་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་རྒྱུས་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་མཚམས་ཁག་ཁ་གསལ་པོར་སྟོན་ཐབས་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། (ས་མཚམས་དེ་ཚོས་གནས་སྐངས་ངོ་མ་ཇི་ཙམ་མཚོན་གྱི་ཡོད་མེད་གནད་དོན་ཐ་དད་རེད།) ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཞིང་ཆེན་ཁག་གི་ཐོ་གཞུང་ནང་བོད་བཙུག་མེད།[153] སོག་པོས་བོད་ཐོག་ཁྲལ་བཀལ་མེད་ལ། བོད་པས་གོང་མའི་དམག་དཔུང་ནང་དམག་ཞབས་སུ་ཞུགས་དགོས་ཀྱི་མེད་པ་དང་། གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་རེ་ཞུར་དང་ལེན་གྱིས་འུ་ལག་ཀྱང་རྒྱུག་དགོས་ཀྱི་མེད། ད་དུང་བོད་པ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་མི་འབོར་གྲལ་རིམ་རིགས་བཞི་གང་གི་ཁོངས་སུའང་བཙུག་མེད། གོང་མའི་གཞུང་འབྲེལ་ཡིག་ཆ་ཚང་མ་བོད་དང་སོག་པོའི་འབྲེལ་བའི་སྐོར་ལ་ཡིན་པ་ལས་རྒྱ་མི་དང་འབྲེལ་བའི་སྐོར་ལ་མ་རེད།[154] མ་ཟད་འགྲོ་མགོན་ཆོས་རྒྱལ་འཕགས་པས་ཀུབ་ལའི་ཁྲིན་དང་མཉམ་དུ"མཆོད་ཡོན"གྱི་འབྲེལ་བ་བཙུགས་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༢༥༩ ལོར་ཀུབ་ལའི་ཁྲིན་གྱིས་ཁོང་ལ་བོད་ཀྱི་སྲིད་དབང་ཕུལ་བ་རེད། དེ་ནི(ཕྱི་ལོ་

152 Van Walt, 1987.

153 Kychanov and Melnichenko, 2005; The Mongols and Tibet, 2009.

154 A 60-point Commentary, 2008.

༡༣༧༩ ལོར)རྒྱ་ནག་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་མ་བཙུག་སྔོན་ལ་རེད།

བོད་སོག་མི་རིགས་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་སོག་པོ་དང་རྒྱ་མིའམ། ཡང་ན་སོག་པོ་དང་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་རིགས་གཞན་གྱི་འབྲེལ་བ་ལས་ཉེ་བ་ཡོད་ཅིང་། བོད་སོག་གི་འབྲེལ་བ་དེ་ཚེ་སོག་པོས་རྒྱ་ནག་ཐོག་དབང་སྒྱུར་བྱས་པ་དང་འབྲེལ་བ་གང་ཡང་མེད། དེར་བརྟེན། སོག་པོ་དང་བོད་པའི་འབྲེལ་བ་དང་། སོག་པོ་དང་རྒྱ་མིའི་འབྲེལ་བ་ཡོངས་སུ་ཐ་དད་རེད། བོད་དང་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དེ་སྔའི་འབྲེལ་བ་རྒྱ་ནག་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་སྒྱུར་འོག་ནས་ལོགས་སུ་མ་འཐོན་གོང་ནས་མཚམས་ཆད་ཟིན་ཡོད། དེའང་ཨེམ་ སི་ ཝན་ ཝལཊ་ (M. C. van Walt) ཡིས་གསལ་སྟོན་བྱས་ཡོད་པ་བཞིན་དེ་དུས་བོད་ཀྱི་སྲིད་དབང་གི་གཞི་མ་བོད་ནང་དུ་ཡོད་པ་ལས་བོད་ཀྱི་ཕྱི་རོལ་དུ་མེད། དེར་བརྟེན། སོག་པོས་དབང་དུ་བསྡུས་པར་བརྟེན་བོད་དང་རྒྱ་ནག་འབྲེལ་བ་ཆགས་པ་མ་རེད།

ཐང་རྒྱལ་རབས་རྗེས་མིང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་ཆེས་ཐོག་མར་བོད་དང་རྒྱ་ནག་དབར་འབྲེལ་བ་བསྐྱར་དུ་བྱུང་བ་རེད། འབྲེལ་བ་དེ་ཚེ་ནི་བོད་པའི་བླ་ཆེན་ཁག་དང་རྒྱ་མིའི་འགོ་ཁྲིད་དབར་སྙེར་གྱི་“མཆོད་ཡོན”འབྲེལ་བ་ཡིན་པ་དང་། བོད་པའི་བླ་ཆེན་ཚོས་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་བོད་པས་སོག་པོ་དང་འབྲེལ་བ་བསྐྱངས་པ་དང་གཅིག་མཚུངས་སུ་བསྐྱངས་ཡོད་པས་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོས་བོད་ཀྱི་སྲིད་དབང་སྐྱོང་སྟོལ་ལ་ཤུགས་རྐྱེན་གང་ཡང་ཐེབས་མེད། སྐབས་དེར་བོད་རང་བཙན་གཙང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པ་དང་།(ལེའུ་གཉིས་པར་གཟིགས།) དུས་ཡུན་གང་འཚམ་རྗེས་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་མཇུག་རྫོགས་པ་རེད། དེས་ན། “མིང་རྒྱལ་རབས་དབུས་སྲིད་གཞུང་གིས་བོད་ལ་འཛིན་སྐྱོང་བྱེད་ཕྱོགས་ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་ལམ་སྲོལ་རྒྱུད་འཛིན་བྱས་པ་རེད”ཅེས་པའི་སྐད་ཆ་དེ་མཐོང་རྒྱུ་ཡོད་པ་ཁྱད་མཚར་རེད།[155]

155 Briefly on Tibet: a historical sketch...

(བོད་དང་རྒྱ་ནག་དབར)ཕན་ཚུན་དངོས་སྐྱེས་དང་། ཚོ་ལོ། དམ་ཕྱུག་འབུལ་རེས། ད་དུང་བོད་པའི་སྐུ་དྲག་དང་བླ་ཆེན་ཁག་ལ་ལག་རྟགས་འབུལ་བ་སོགས་མུ་མཐུད་བྱུང་ཡོད་ཀྱང་། དེ་ཚོས་བོད་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་མེད།[156] དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱ་ནག་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་གིས་ངོས་འཛིན་དེ་ལྟར་བྱས་མེད། ལོ་ཚོས་གང་ཟག་སུ་འང་རུང་བ་ཞིག་གིས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར"རྟེན་ཆས"ཕུལ་བ་དང་། རྒྱ་ནག་གོང་མའི་དམ་ཕྱུག་བླངས་པ་ཡིན་ན་གང་ཟག་དེ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་དཔོན་རིགས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་བ་རེད་སྙམ་ཡོད་པ་ལས་ལོ་ཚོས་ཕྱོགས་ཁག་གཞན་པ་དེའི་བསམ་ཚུལ་དང་དོན་དངོས་ལ་བསམ་གཞིག་བྱས་མེད། བསྟན་འཛུགས་དེ་ཚོ་དེང་དུས་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་པ་དེ་ཚོ་ནི་མིང་སྲིད་གཞུང་གིས་དབང་བསྒྱུར་བའི་དཔོན་རིགས་རེད་ཅེས་དྲིལ་བསྒྲགས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པའི་ལྟེ་བར་གནས་ཡོད། མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དང་བོད་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་ནི་རང་བཙན་གཙང་མའི་རྒྱལ་ཁག་གཞན་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་དང་གཅིག་མཚུངས་རེད། དེར་ཕྱི་ལོ་ ༡༥༨༩ ལོར་མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁྲིམས་དཔོན་ལྷང་ཕང་གིས་བྲིས་པའི་ས་བཀྲ་རྒྱས་པ་ཞིག་གིས་བདེན་དཔང་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།[157] ས་བཀྲ་དེའི་ཟུར་བཀོད་གསལ་བཤད་ནང་ས་བཀྲ་དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་ཚང་མ་ཚུད་ཡོད་ཅེས་བྲིས་ཡོད་ཀྱང་། དེའི་ནང་བོད་པའི་ས་ཁུལ་སྤྱི་དང་། ཐ་ན་ཨ་མདོའི་ཤར་ཕྱོགས་ཁུལ་ཡང་བཀོད་མེད།

ཏཱ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་ལྔ་པ་མཆོག་གིས་བོད་ཐོག་ཏཱ་ལའི་བླ་མའི་དབང་སྒྱུར་གསར་འཛུགས་གནང་བ་དང་། དུས་དེ་ནས་བཟུང་ཏཱ་ལའི་བླ་མའམ། ཡང་ན་ཁོང་གི་ལས་ཁུངས་རྟག་ཏུ་བོད་ཀྱི་དབང་ཆ་འཛིན་མཁན་རེད། ཁ་གསལ་པོར་བཤད་

156 A 60-point Commentary, 2008.

157 The Mongols and Tibet, 2009, p.34 and map.

ན་དབང་ཆ་འཛིན་མཁན་དེ་བོད་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ནང་དུ་ཡོད་པ་ལས་དེའི་ཕྱིར་མེད།[158] སྐབས་དེར་ཨད་སིན་ ཇེ་ཡོ་རོ་ (Aisin Gioro) འམ། མན་ཇུའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱིས་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལ་དབང་སྒྱུར་བཞིན་ཡོད་ཅིང་། རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཁམས་དེའི་ཆ་ཤས་གྲུབ་ཆ་ཞིག་རེད། གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དེའི་ནང་རྒྱ་མིའི་མཐོང་སྣང་དུ་མན་ཇུ་བ་ཚོ་སོག་པོ་དང་བོད་པ་དང་འདྲ་བར་གཅིག་མཚུངས་སུ་ཕྱི་རྒྱལ་བ་ཡིན་པ་དང་། དེ་རྗེས་རྒྱ་ནག་སླར་ཡང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་དབང་འོག་ཏུ་ཤོར་ཏེ་བོད་དང་རྒྱ་ནག་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་ལ་བར་ཆད་བྱུང་བ་རེད།

སོག་པོ་དང་། ཕལ་ཆེར་བོད་པ་ཚོས་ཀྱང་མན་ཇུའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དེ་བཞིན་སོག་པོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཆིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་ཚོས་ཀྱང་འདོད་ཚུལ་དེར་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་རྒྱུའི་འབད་རྩོལ་བྱས་པ་རེད། སོག་པོའི་ལེགས་ལྡན་ཁྲན་གྲོངས་རྗེས་ཇིང་གིར་སི་ཁྲན་གྱི་གསེར་གྱི་རྒྱུད་པའི་མི་རྒྱུད་ཆེ་གྲས་མན་ཇུའི་ཁྲན་ཨ་བྷ་ཧད(ཧུང་ཐད་ཇིའི)ཀྱིས་ཁོ་པ་རང་ཉིད་ལ་སོག་པོའི་ཁྲན་ཆེན་པོའི་དམ་ཕྱུག་ཐོབ་བྱུང་ཞེས་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་བ་རེད། དེ་ལྟར་ཁོང་གིས་སོག་པོའི་རྒྱལ་པོ་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་པའི་ཐོབ་ནན་བཤད་བྱས་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༦༣༦ ལོར་ཤར་ཕྱོགས་དང་ལྷོ་ཕྱོགས་ཀྱི་སོག་པོའི་རྒྱལ་སྲས་ལྷན་ཚོགས་ཀྱིས་ཕོ་ཉ་ཞིག་ཨ་བྷ་ཧད་ཀྱི་དྲུང་དུ་མངགས་ཏེ་ཁོང་ལ་སྦོག་ཊིས་ཁྲན་ཞེས་པའི་མཚན་གནས་ཕུལ་བ་རེད། མཚན་གནས་དེ་དང“གོང་མ”གཉིས་ཏ་ལམ་ཆ་འདྲ་རེད། དེར་བརྟེན། སོག་ཡུལ་ཁ་ཤས(དུས་ཕྱིས་ཀྱི་ནང་སོག)ཀྱིས་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དང་ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཟམ་མི་ཆད་པ་ཡིན་པར་ངོས་ལེན་བྱས་པ་རེད། དེ་ལྟ་ནའང་། བོད་པ་དང་སོག་པོའི་དབར་འབྲེལ་བ་དམ་ཟབ་ཡོད་པ་དེ་འདྲ་བོད་པ་

158 Van Walt, 1987.

དང་མན་ཇུའི་དབར་བྱུང་མེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། སོག་པོ་དང་བོད་པའི་དབར་མི་རིགས་དང་རིག་གཞུང་གི་ཆ་ནས་མཚུངས་ཆོས་མང་པོ་ཡོད་ཀྱང་། མན་ཇུ་བ་དང་བོད་པའི་དབར་དེ་འདྲ་མེད། དེ་ལྟར་ཡང་། བོད་པ་དང་མན་ཇུའི་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་བོད་པ་དང་རྒྱ་མིའི་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་ལས་ཧ་ཅང་གིས་སྟོབས་ཆེ་བ་ཡོད།

ཏཱ་ལའི་བླ་མ་ཞེས་པའི་མཚན་གནས་དེ་ཁོང་ལ་ཆིང་གོང་མས་གནང་བ་ཞིག་མ་ཡིན་པར་སོག་པོའི་རྒྱལ་པོ་ཨལ་ཏན་ཁྭན་གྱིས་ཕུལ་བ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། ཏཱ་ལའི་བླ་མ་དང་ཆིང་གོང་མས་ཕན་ཚུན་ཆེ་མཐོང་དང་གུས་ཞབས་ཞུ་གི་ཡོད་སྐབས་རྗེས་ལ་ཆིང་གོང་མས་གཞི་ནས་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་དང་ཕན་ཚུན་མཚན་གནས་འབུལ་རེས་གནང་ཡོད། རྒྱ་མིའི་ཡིག་ཆ་ཁ་ཤས་ནང་གུ་ཤྲཱི་ཁྭན་རྒྱ་མིའི་མངའ་འོག་གི་མི་སེར་ཡིན་པ་དང་། ཁོང་གིས་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་ལྔ་པ་སྲིད་དབང་གི་ཁྲིར་མངའ་གསོལ་ཡོད་པས་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་ལྔ་པའང་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་རེད་ཅེས་རྒྱུ་མཚན་བྲངས་ཡོད།[159] འོན་ཀྱང་། དེ་བདེན་པ་མ་རེད། སྐབས་དེར་གུ་ཤྲཱི་ཁྭན་ནི་རང་རྐྱ་འཕེར་བའི་སོག་པོའི་རྒྱལ་པོ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། ད་དུང་ཁོང་རྒྱ་མི་མ་རེད། ཁོང་དང་ཏཱ་ལའི་བླ་མའི་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ"མཆོད་ཡོན"གྱི་རྩ་འཛིན་གཞི་རྩར་བཞག་ཡོད་ཅིང་། བོད་དུ་བཞུགས་རིང་གུ་ཤྲཱི་ཁྭན་གྱིས་འབྲེལ་བ་དེ་ལྟར་བསྐྱངས་ཡོད་པ་དང་། ཁོང་གིས་བོད་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་གནང་མེད།

བོད་དང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་དབར་གྱི་འབྲེལ་བའི་ངོ་བོར་བོད་པའི་དབང་འཛིན་མི་སྣས"མཆོད་ཡོན"དང་། ཆིང་གོང་མས"ཟུར་གནོན་རྒྱལ་ཁབ་དང་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ"ལ་ངོས་འཛིན་ཐ་དད་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ད་དུང་ཐོག་མར་ཁོང་ཚོས་ངོས་འཛིན་གཅིག་མཐུན་མེད་པ་དེ"སྣང་མེད"གནོང

159 In: Shakapa, 1988.

ཐབས་བྱུས་པ་དང་ཕྱིས་སུ་འབྲེལ་བ་དེའི་ངོ་བོ་བོད་ཆེང་གོང་མའི་ཟུར་གཉོགས་རྒྱལ་ཁབ་འཁྲུལ་མེད་ཅིག་ཏུ་བསྒྱུར་ཏེ་བོད་པའི་དབང་འཛིན་མི་སྣ་ཚོས"རང་ངོ་སྲུང་ཐབས"སུ་ཟམ་མི་ཆད་པར་རང་མགོ་རང་གིས་བསྐོར་ཏེ་བསྡད་པར་མོས་མཐུན་བྱེད་དཀའ་བ་རེད།[160] ལུང་དྲངས་པའི་ཡིག་ཆ་དེ་ཚོའི་ནང་བོད་ཀྱིས་ཆེང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱབ་རྟེན་ཇི་ལྟར་བཙོལ་ཡོད་པ་བང་བསྒྲིགས་ནས་བཀོད་ཡོད་པ་དེ་ཚོ་གཤམ་གསལ་རྒྱུ་མཚན་གཞིར་བཞག་སྟེ"མཆོད་ཡོན"གྱི་འབྲེལ་བ་དང་འགལ་བ་ཆགས་མི་འདུག །

རྒྱ་མིའི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཆའི་ནང་གོང་མ་ཆུ་ལིན་དང་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་ལྔ་པའི་དབར་ཕྱི་ལོ་ ༡༦༥༣ ལོ་དང་། རྗེས་ལ(ཞིབ་ཕྲ་ས་བཅད་གསུམ་པར་གཟིགས)ཕན་ཚུན་མཚན་གནས་དང་ཚོ་ལོ་འབུལ་རེས་གནང་བ་དེ་ཚོ་བོད་དེ་བཞིན་པེ་ཅིང་སྲིད་གཞུང་གི་མངའ་འོག་ལུང་པ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། ཏཱ་ལའི་བླ་མར་ཕུལ་བའི་ཚོ་ལོ་གཅིག"ནུབ་ཕྱོགས་ཀྱི་ཕུལ་བྱུང་ཞི་བ་སངས་རྒྱས་རྒྱ་ཆེན་ཕྲིན་ལ་སངས་རྒྱས་བསྟན་པའི་མངའ་བདག"[161]ཅེས་བསྒྱུར་ཡོད་པས་མ་ཚད། ད་དུང་ཁོང་ལ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་འཇའ་ས་དང་ཐམ་ག་ཕུལ་ཡོད་པ་དང་། རྗེས་ལ་ཏཱ་ལའི་བླ་མས་ཕོ་ཉ་མངགས་ཏེ་གོང་མར་ཕྱག་རྟགས་ཕུལ་བ་དེ་ཚོ་འབུལ་རྟེན་རེད་ཅེས་མངོན་སུམ་འཛོམས་མེད་དུ་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད། ཨུ་རུ་སུའི་ལོ་རྒྱུས་སྨྲ་བ་ཚོས་དེ་འདྲའི་འོལ་ཚོད་ནི་དོན་དངོས་གཞིར་མ་བཞག་པའི་འཁྱོག་བཤད་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་པ་དང་། དེ་རྒྱུ་མཚན་དང་ལྡན་པ་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག(བོད)གི་གནས་བབས་གང་ཟག་དེའི་གནས་བབས་ཀྱིས་གཏན་འབེབས་བྱེད་

160 Besprozvannykh, 2001, p.116, 299 etc.

161 སྒྱུར་མཆན། སྤྱིར་མ་ཡིག་ནང་ "Manager of the affairs of Buddhism under Heaven" ཞེས་གསལ་ཡང་། འདིར་ཡ་རྟན་གྱང་། ཏཱ་ལའི་བླ་མའི་རྣམ་ཐར། ཤོག་གྲངས་ ༡༩ གཞིར་བཞག་སྟེ་གོང་གསལ་ལྟར་བཀོད།

པ་དང་། གང་ཟག་དེ་སྐབས་དེར་དངོས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་དབུ་ཁྲིད་མ་རེད།[162] ལྷག་པར་དུ་གཞིས་ཀའི་ལམ་ལུགས་ཀྱི་སྤྱི་ཚོགས་ཤིག་གི་ཡ་རབས་སྐད་ཆ་གཞིར་བཞག་སྟེ་ལུང་པ་དེ་ལུང་པ་གཞན་ཞིག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པར་བརྩིས་ན་རྩུལ་མིན་རེད། དཔེར་ན། ཏ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་བཅུ་གསུམ་པ་མཆོག་གིས(ཞུ་ཏུ་སུའི་)ནི་ཀོ་ལླ་སི་གཉིས་པར་སྤྲིངས་པའི་ཕྱག་བྲིས་ཤིག་གི་མཇུག་ཏུ"གོང་མ་ཆེན་པོ། སྐུ་ཉིད་ཀྱིས་སྔོན་ཆད་བདག་ཅག་ལ་བྱམས་སྙིང་རྗེ་དང་སྲུང་སྐྱོབ་མཛད་ཡོད་པས་སླད་ཕྱིན་ཡང་བཀའ་རྩི་དང་ལེན་བྱེད་མཁན་བོད་ཁྲིད་ཀྱི་དགོངས་པའི་ཡུལ་ནས་མི་འདོར་བ་མཁྱེན"ཞེས་བྲིས་ཡོད།[163] གལ་ཏེ་རྒྱ་མིའི་རིགས་པ་རྒྱུ་མཚན་གཞིར་བཞག་ན་བརྗོད་པ་དེ་བོད་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་ཞུ་ཏུ་སུའི་མངའ་འོག་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད།

ཏ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་བཅུ་བཞི་པ་མཆོག་གིས་བོད་པ་དང་མན་ཇུའི་དབར་འབྲེལ་བ་བྱུང་བ་གཞིར་བཞག་སྟེ་བོད་དང་རྒྱ་ནག་འབྲེལ་བ་ཡོད་ཅེས་བཤད་ན་དོན་དངོས་མ་རེད་ཅེས་གསུངས་ཡོད།[164] མན་ཇུས་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་མ་བསྡུས་གོང་ནས་མན་ཇུའི་གོང་མས་ཏ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་ལྔ་པ་མགྲོན་འབོད་གནང་ཡོད་པ་དང་། མན་ཇུས་རྒྱ་ནག་གི་གྲོང་ཁྱེར་པེ་ཅིང་བཙན་བཟུང་བྱས་ཟིན་པའི་རྗེས་ལ་ཕེབས་ལ་གྲོང་ཁྱེར་དེའི་ནང་ཕེབས་བསུ་ཞུས་ཡོད། མ་ཟད་མན་ཇུས་ཏ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་ལྔ་པ་མན་ཇུའི་མངའ་འབངས་ཀྱི་ངོ་བོར་མགྲོན་འབོད་བྱས་མེད་པར། དེ་བས་ཕེབས་ལ་སོག་པོ་བའི་ཁྲིད་དུ་སྐུ་དབང་ཆེན་པོ་ཡོད་སྐབས་གདན་ཞུ་བྱས་པ་རེད། ད་དུང་མན་ཇུའི་གོང་མས་ཏ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་ལྔ་པ་ཕྱི་རྒྱལ་ཞིག་གི་དབུ་ཁྲིད་ལ་ངོས་བཟུང་སྟེ་ཕེབས་བསུ་སྣེ་ལེན་ཞུས་ཡོད། ཏ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་ལྔ་པའི་

162 Kychanov and Melnichenko, 2005.

163 In: Belov, 2005, p.82.

164 Laird, 2006, p.82. ལ་གཟིགས།

རང་རྣམ་ནང་མན་ཧྲུའི་གོང་མས་ཕོང་ལ་ཕེབས་བསུ་སྣེ་ལེན་ཞུ་སྐབས་ཕོང་ཉིད་གོང་མའི་བཞུགས་ཁྲི་ལས་ཅུང་དམའ་ཙམ་གྱི་བཞུགས་ཁྲི་ཞིག་ཐོག་བཞུགས་ལུགས་བཀོད་ཡོད་ཀྱང་། དེ་ཙམ་གྱིས་ཕོང་མན་ཧྲུའི་མངའ་འབངས་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་མེད། དེ་བས་དེ་ནི་མན་ཧྲུའི་གོང་མས་བོད་ལས་སྟོབས་ཤུགས་ཆེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་འགོ་འཁྲིད་ཀྱི་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་ཙམ་རེད།

གོང་མ་ཞྭོན་གཡས་ (Xuanye) ཀྱིས་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་བདུན་པ་དང་པཎ་ཆེན་སྐུ་ཕྲེང་གཉིས་པ་རྩ་བ་ནས་མཇལ་མེད་པ་དང་། ཕོང་གཉིས་ཀྱི་དབུང་ནས་བཀའ་ཆོས་ཀྱང་ཞུས་མེད་པར་བརྟེན་སྐྱེ་བོ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ཕོང་ཡོན་བདག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱེད་མི་རུང་བ་མ་ཟད། ཐ་ན་མིང་ཙམ་དུའང་ཡོན་བདག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱེད་མི་རུང་ཞེས་ཐག་བཅད་དེ་ཤོད་ཀྱི་ཡོད།[165] དུས་མཚུངས་སུ་“མཆོད་ཡོན”གྱི་འབྲེལ་བ་ཡོད་པར་ངེས་པར་དུ་བོད་པའི་བླ་ཆེན་ཚང་མ་དང་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་ཚང་མ་ཕན་ཚུན་ཐུག་འཕྲད་བྱེད་དགོས་པའི་ངེས་པ་མེད། གཞན་ཡང་ཕོ་བྲང་པོ་ཏཱ་ལའི་མདུན་གྱི་རྡོ་རིང་ངོས་ཀྱི་ཡི་གེའི་ནང་གོང་མས“ཏཱ་ལའི་བླ་མ་དང་སྐྱེ་བོ་གཞན་གྱིས་ངེད་ཚང་གི་རྒྱལ་པོ་གསུམ་ལ་དད་དམ་གཡོ་བ་མེད་པ་ཡོད་པ་དང་། ཨམ་བན་གྱིས་ཡུན་རིང་འགྱུར་བ་མེད་པར་ཞྭ་སེར་བསྟན་པར་ཡིད་ཆེས་བློས་འགེལ་བྱས་པ་མི་རབས་རྗེས་མ་ཆོས་ཡིད་ལ་དྲན་ཆུག”ཅེས་བཀོད་དེ་ཧྲུན་གར་བ་བོད་ནས་མཐར་སྐྲོད་བཏང་བར་རང་གིས་རང་དང་། ཕོ་རང་གི་དམག་དཔུང་ལ་བསྟུགས་བརྗོད་བྱས་ཡོད།[166] བསྒྲགས་ཡིག་དེར་གོང་མའི་དབང་ཚད་བླ་ན་མེད་པ་རེད་ཅེས་བསྒྲགས་པའི་ཁྲུང་ཅིའི་ཡིག་ཆ་ཞིག་གི་རྣམ་པ་ལྡན་ཡོད་ཀྱང་། “དད་དམ”ཞེས་པའི་ཚིག་འབྲུ་དེས་མངའ་འབངས་ཤིག་གིས་མགོ་འབུལ་བྱས་པ་སྟོན་གྱི་མེད་པ་དང་། ཨམ་བན་གྱིས་ཞྭ་སེར་བསྟན་པར་ཡིད་ཆེས་བློས་

165 Besprozvannykh, 2001, p.171.

166 In: Besprozvannykh, 2001, p.171.

འགེལ་བྱས་པ་ཡིས་ཁོང་གིས་ཏཱ་ལའི་བླ་མའི་དགེ་ལུགས་པའི་གྲུབ་མཐར་ཡིད་ཆེས་བློས་འགེལ་བྱས་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་པས(རྫོ་རིང་ཐོག་གི་ཡི་གེ་གཞིར་བཞག་ན)དེའི་ནང་"མཆོད་ཡོན"དང་འགལ་བ་གང་ཡང་མེད།

མན་ཇུའི་གོང་མ་རིམ་པས་ཡུལ་ལ་དཔགས་ཏེ་སྐད་ཆ་འདྲ་མིན་བཤད་ཡོད་ཅིང་། ཁོ་ཚོའི་མིག་ནང་ཁུང་ཙི་དང་ནང་པའི་ལྷ་ཚུལ་ཕན་ཚུན་འགལ་བ་མེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༧༡༨ ལོའི་ལོ་མཇུག་དང་ཕྱི་ལོ་ ༡༧༡༩ ལོའི་ལོ་མགོར་བོད་ལ་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིད་དམག་དཔུང་སླེབས་པ་དང་། གོང་མ་ཞྭིན་གཡས་ཀྱིས་ཁོ་རང་གི་བློན་ཆེན་ཚོར"གནས་སྟངས་དེ་འདྲ་ཞིག་མཐོང་དུས(གང་བྱེད་དགོས་མིན)གནས་ཚུལ་ཐག་གཅོད་རྒྱུ་ལས་སླ་པོ་རེད། ཡང་སྲིད་གསར་པ་དེར་ཆ་བཞག་ན་ང་ཚོས་ཁོང་ལ་ཏཱ་ལའི་བླ་མའི་མཚན་གནས་འབུལ་རྒྱུ་དང་། འཇའ་ས་དང་ཐམ་ག་ཞིག་སྤྲོད་དགོས། སང་ལོ་རྩྭ་ལྡང་གུ་ཆགས་དུས་ཁྱོད་ཚོ་ཁོང་དང་མཉམ་དུ་བོད་ལ་སྐྱོད་དགོས་པ་དང་། ཁོང་གིས་ཏཱ་ལའི་བླ་མའི་གསེར་ཁྲི་འཛིན་དགོས་པའི་བཀའ་གནང་དགོས"ཞེས་བཀའ་རྩ་བྲིས་ཡོད།[167] དེ་ལྟར་ཡང་། ཏཱ་ལའི་བླ་མར་སྐུ་འབུམ་དགོན་པར་བསྐུར་བའི་གོང་མའི་བཀའ་ཡིག་ཅིག་ནང་ཁོང་གིས"སང་ལོ་ཟླ་བ་བཞི་པའི་ནང་དཔོན་རིགས་ཀྲན་པ་བཞི་དང་། དམག་དཔུང་ཆེན་པོའི་བགོད་འདོམས་དཔོན་གྱིས་གུས་པ་ཆེན་པོ་དང་བཅས་ཁྱད་དུ་འཕགས་པའི་བླ་མ་དེ་བོད་དབུས་གཙང་དུ་ཕེབས་སྐྱེལ་ཞུ་གི་རེད། ཁོ་ཚོས་ཁོང་གི་ཞབས་ཀྱི་པད་མོ་མཚུངས་མེད་བརྗིད་ཉམས་ལྡན་པའི་འཕགས་པ་ལོ་ཀི་ཤྭ་རའི་ཕོ་བྲང་པོ་ཏ་ལའི་མི་མཛེད་གདོང་ལྡུས་བཏེགས་པའི་གསེར་གྱི་ཁྲི་འཕང་མཐོན་པོར་འགོད་ཀྱི་རེད"ཅེས་བྲིས་ཡོད། ཡིག་ཆ་དེ་གཉིས་ནང་ཚིག་བརྗོད་མི་འདྲ་བ་བཀོལ་སྤྱོད་བྱས་ཡོད་ཅིང་། གཅིག་ནི་རྒྱ་མི་དང་མན་ཇུ་བ་ཚོའི་ཆེད་དུ་ཡིན་པ་དང་

167 In: Besprozvannykh, 2001, p.167.

དེའི་ནང་“ཀླ་ཀློ”དང་འབྲེལ་བ་བྱེད་དུས་སྤྱོད་པའི་བརྗོད་ཚིག་བེད་སྤྱད་ཡོད་པ་དང་། གཞན་པ་དེ་བོད་པའི་ཆེད་དུ་ཡིན་པ་དང་དེའི་ནང་ནང་པའི་མཚན་གནས་བེད་སྤྱད་ཡོད། དེའང་བཀའ་ཡིག་དེ་ཚོའི་ནང་རྒྱ་མི་དང་མན་ཇུ་བ་ཚོར་གོང་མ་གནམ་གྱི་སྲས་དང་དབུས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྗེ་བོ་ཡིན་པའི་མིང་ཐོག་ནས་བྲིས་ཡོད་པ་དང་། བོད་པར་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་ནང་བསྟན་གྱི་ཡོན་བདག་ཡིན་པའི་མིང་ཐོག་ཏུ་བྲིས་ཡོད།

དེ་ཧ་ལས་དགོས་པ་མ་རེད། རྒྱ་མིའི་གོང་མའི་ལམ་ལུགས་ནང་རྒྱ་ནག་དང་རྒྱལ་ཁབ་གང་ཡང་རུང་བ་འདྲ་མཉམ་གྱི་འབྲེལ་བ་འཛུགས་སྲོལ་མེད། དེར་བརྟེན། ཁོ་ཚོ་དང་བོད་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ“མངའ་འབངས་དང་རྗེ་བོ”ལྟ་བུ་ཡིན་དགོས་པ་ལས་ཐབས་མེད།[168] ང་ཚོས་དྲན་གསལ་ལྟར་ན་རྒྱ་མིས་ཨུ་རུ་སུ་དང་། དབྱིན་ཇི། ཧོ་ལེནཌ་སོགས་དང་ཡང་དེ་འདྲ་བྱས་ཡོད་ཅིང་། རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་རྒྱ་ནག་གི་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཆགས་མེད་པས་དེ་དང་མཚུངས་པར་བོད་པའི་བླ་ཆེན་ཚོ་དངོས་སུ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་མངའ་འབངས་ཆགས་མེད་ལ། ཁོ་ཚོར་མངའ་འབངས་ཀྱི་“ལྷན་སྐྱེས་འགན་འཁྲི”འང་མེད། བོད་པའི་བླ་ཆེན་ཚོས་མངའ་འབངས་འགན་འཁྲི་བསྒྲུབས་མེད་པར། དེ་བས“མཆོད་ཡོན”གྱི་འབྲེལ་བ་རྒྱུན་མི་ཆད་པར་བཟུང་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་ཀྱང་དེར་ངོས་ལེན་བྱས་ཡོད། བོད་ལ་ཕྱི་ནང་ནས་ཉེན་ཁ་ཐྲད་དུས་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་པའི་འབད་བརྩོན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དམག་དཔུང་བོད་ནང་སླེབས་དུས་ཁོ་ཚོས་བོད་ནང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཤུགས་རྐྱེན་ཆེ་རུ་བཏང་བ་རེད།

གོང་མས་ཡོན་བདག་གི་འགན་འཁྲིའི་ཆ་ཤས་སུ་བོད་ནང་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་མི་སྣ་བསྐོ་གཞག་གི་ལས་དོན་ནང་ཞུགས་ཡོད་པ་དང་། ཁྲིམས་བཟོའི་བཅས་ཁྲིམས་

168 Besprozvannykh, 2005, p.114-116.

སོགས་སྤྱིལ་ཡོད། འོན་ཀྱང་། བོད་པས་དེ་ཚོར་ཁས་ལེན་མ་ལེན་རང་གིས་ཐག་བཅད་ཡོད། བོད་ནང་ཞིང་ཆེན་སྲིད་གཞུང་ཟེར་བ་མེད་ཅིང་། རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁུལ་ལྟར་བོད་ནང་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས“སྣང་ནས་འོག་ཏུ་དབང་སྒྱུར”བྱེད་པའི་ལམ་སྲོལ་ཡང་མེད། ཏཱ་ལའི་བླ་མར་ཆོས་ཕྱོགས་སྐུ་དབང་ཙམ་མ་ཟད། རྒྱལ་ཁབ་སྐྱོང་བའི་སྲིད་དབང་ངོ་མའང་ཡོད།[169] ཏཱ་ལའི་བླ་མའི་སྐུ་དབང་ལ་བོད་ནང་ཙམ་མ་ཟད་རྒྱ་མིའི་ཞིང་ཆེན་འདྲ་མིན་གྱི་ཁོངས་སུ་ཟླ་སྒྲིལ་བཏང་བའི་བོད་པའི་ས་ཆ་དེ་ཚོས་ཀྱང་རྩི་བཀུར་ཞུ་གི་ཡོད། གོང་མ་ཡིན་གྲིན་གྱིས་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་བདུན་པར་ཕུལ་བའི་ཡི་གེ་ཞིག་ནང“ད་ལྟའི་དུས་སུ་ནུབ་ཕྱོགས་དང་ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཟེ་ཁྲིན་དང་ཡུན་ནན་དུ་ཐུན་མོང་གི་ས་མཚམས་ཡོད། དེར་བརྟེན། ཕྱོགས་གཉིས་དབར་མཚམས་མི་ཆད་པར་ཕོ་ཉ་ཕར་འགྲོ་ཚུར་འོང་བྱེད་མཁན་ཡོད”ཅེས་བྲིས་ཡོད། རྒྱ་མིས་ཡིག་ཆ་དེ་བོད་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པའི་དཔང་རྟགས་སུ་བསྟན་ཡོད་ཀྱང་། དེ་ནོར་བ་རེད། དོན་དངོས་ཐོག་དེ་ལས་ལྡོག་སྟེ་དེས་དུས་རབས་བཅོ་བརྒྱད་པའི་དཀྱིལ་དུའང་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་རྒྱ་ནག་དང་བོད(ནུབ་ཕྱོགས)གཉིས་དབར་ས་མཚམས་ཀྱིས་བཅད་དེ་ཐ་དད་ཡིན་པར་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད།[170]

ལྷ་སར་ཨམ་བན་བསྐོ་མངགས་བྱུང་བ་དེས་གོང་མའི་ཤུགས་རྐྱེན་ཆེ་རུ་བཏང་ཡོད་ཀྱང་། དེས་བོད་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཆ་ཤས་སུ་གྱུར་བ་སྟོན་གྱི་མེད། བོད་རང་བཙན་གཙང་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། བོད་དང་རྒྱ་ནག་གི་འབྲེལ་བའི་ངོ་བོ་ནི་བོད་རྒྱ་ནག་གི་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་ཡུལ་ལྟ་བུ་རེད། རྒྱ་མིའི་ཨམ་བན་གྱིས་རྒྱུན་གཏན་བོད་པ་དང་རྒྱ་མིའི་གོང་མའི་དབར་ལྟ་ཞིབ་པ་

169 Kychanov and Melnichenko, 2005.

170 A 60-point Commentary, 2008.

དང་འདུམ་སྒྲིག་བྱེད་མཁན་ལྷ་བུའི་ལས་ཀ་བྱེད་པ་ལས་བོད་ཀྱི་ལས་དོན་ནང་ཐེ་བྱུས་བྱེད་ཀྱི་མེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༧༨༣ ལོའི་རྗེས་སུ་ཧོ་ཚོའི་ཤུགས་རྐྱེན་ཆེ་རུ་ཕྱིན་ཡོད་ཀྱང་། བོད་དུ་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་དབང་སྒྱུར་འཛུགས་ཐུབ་མེད། དུས་དེ་ནས་བཟུང་བོད་ཀྱིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་བོད་པ་རང་གིས་བསྐྱངས་པའམ། ཡང་ན་རྒྱ་མིའི་ཨམ་བན་གྱིས་བོད་པའི་མིང་ཐོག་ཏུ་བསྐྱངས་ཡོད། རྒྱ་མིའི་ཨམ་བན་གྱི་ཤུགས་རྐྱེན་ཆེ་ཆུང་སྐབས་དེའི་གནས་སྟངས་བྱེ་བྲག་དང་ཨམ་བན་རང་ཉིད་ཀྱི་མི་གཤིས་ལ་དཔགས་ཏེ་གང་ཙམ་ཆེན་པོ་ནས་ཏ་ལམ་གང་ཡང་མེད་པ་སྣ་ཚོགས་བྱུང་ཡོད། བོད་གཞུང་གི་བློན་ཆེན(བཀའ་བློན)བསྒོ་གཞག་བྱེད་སྐབས་རྒྱ་མིའི་ཨམ་བན་ལྷན་གོ་བསྡུར་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད་ཀྱང་། བོད་པས་གཞུང་གི་དབང་འཛིན་དཔོན་རིགས་དང་མི་མང་གི་བསམ་ཚུལ་གཞིར་བཞག་སྟེ་བཀའ་བློན་ཐད་ཀར་བསྒོ་གཞག་བྱས་ཡོད།

ཨེ་ ཨེས་ ཁི་ལི་ནོ་ཕྷི་ (A. S. Klinov) ཡིས་ལྷ་སའི་བོད་གཞུང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༧༨༣ ལོར་བོད་གཞུང་དང་པེ་ཅིང་སྲིད་གཞུང་གི་དབང་ཚད་དབྱེ་མཚམས་གསལ་པོ་ཕྱེ་ཡོད་པའི་"བོད་ཀྱི་ལུགས་སྲོལ་གསར་འཛུགས་སྐོར་གྱི་རྩ་ཚིག་དོན་ཚན་ཉེར་དགུ"[171](ཕྱི་ལོ་ ༡༧༨༢ ལོའི་"གོང་མས་ཐག་བཅད་པའི་སྒྲིགས་ཡིག"[172])ལ་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད་པས་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་བ་རེད་ཅེས་བྲིས་ཡོད།[173] ཁོང་གི་བསམ་ཚུལ་ལ་མཚོན་དཔོན་དེ་ལྟུང་པ་དེའི་ཡུལ་མི་ཞིག་ཡིན་པའི་ཆ་ནས་རྒྱལ་པོའམ། གོང་མ་ལས་གནས་བབས་དམའ་བ་བཟུང་ཡོད་པས་བྱུང་བ་དེས"མཆོད་ཡོན"གྱི་རྩ་འཛིན་སྟར་ལས་དོན་དང་མཐུན་པ་བཟོས་ཡོད་པའི་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད། དེར་བརྟེན། བོད་

171 སྒྱུར་མཆན། ཡ་ཏན་ཀྲང་། པཎ་ཆེན་སྐུ་ཕྲེང་རིམ་བྱོན་གྱི་མདོད་རྣམ། ༣༣༧

172 སྒྱུར་མཆན། ཡ་ཏན་ཀྲང་། ཏཱ་ལའི་བླ་མའི་རྣམ་ཐར། ༡༦༡

173 Klinov, 2008, p.41-46.

རྒྱ་ནག་གི་ཟླུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཆགས་པ་རེད། གོང་མས་ཏཱ་ལའི་བླ་མར་ཡིག་ཆ་དེ་ཁས་ལེན་མ་ལེན་ཁོང་གི་འདོད་པ་ལྟར་གནོངས་ཞེས་བཤད་པར་ཏཱ་ལའི་བླ་མས་ཁས་ལེན་གནང་བ་རེད། དེས་གང་སྟོན་གྱི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། ཏཱ་ལའི་བླ་མས་བོད་ཐོག་རྒྱ་ནག་གི་མིང་ཙམ་བདག་དབང་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་གནང་བ་སྟོན་གྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། བཅའ་ཡིག་དེས་བོད་ཀྱི་གནས་བབས་རྒྱ་ནག་ནང་ཁུལ་གྱི་མངའ་ཁོངས་སུ་གཏན་འབེབས་བྱས་པ་རེད། བཅའ་ཡིག་དེ་དམིགས་སུ་བཀར་བའི་ཚད་འཛིན་བཅས་ཁྲིམས་ཡིན་པས"མཆོད་ཡོན"གྱི་རྩ་འཛིན་ལས་ལྷག་པ་ཡིན་པ་དང་། ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་རྩོད་རྙོག་ཐག་གཅོད་སྐབས་དམིགས་སུ་བཀར་བའི་ཁྲིམས་ལུགས་གཞིར་འཛིན་དགོས་པ་ལས་སྤྱིར་བཏང་གི་ལམ་ལུགས་གཞིར་བཟུང་ན་འགྲིག་གི་མེད། བོད་གཞུང་གིས་བཅའ་ཡིག་དེར(རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་འཛུལ་རྒྱུར)མོས་མཐུན་བྱས་པ་ནི་བོད་མི་མང་ཐོག་རྒྱ་མིའི(ཡང་ན་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི)ཁྲིམས་ལུགས་ལས་ལྷག་པ་མེད་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་ཞིག་རེད། རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ཁྲིམས་ལུགས་ཤར་ཕྱོགས་དང་ཨེ་ཤི་ཡ་དབུས་ཁུལ་གྱི་ས་ཁྱོན་ཆེན་པོ་ལའང་ཁྱབ་ཀྱི་ཡོད་པས"མཆོད་ཡོན"རྩ་འཛིན་གྱི་ཤུགས་རྐྱེན་ཐོག་ཡུལ་ས་ཁྱོན་གྱི་ཆ་ནས་རྒྱ་ནག་གི་ཁྲིམས་ལུགས་ལས་གཞི་རྒྱ་ཆུང་བ་རེད།

རྩོད་པ་དེ་ཁས་ལེན་བྱེད་དཀའ་བ་ཞིག་རེད། གཅིག་ནས་རྒྱ་ནག་དང་ཆེང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ངོ་བོ་གཅིག་མིན་པ་དང་། གཉིས་ནས་བཅའ་ཡིག་དེ"མཆོད་ཡོན"རྩ་འཛིན་ལས་ནུས་པ་ཆེ་བའམ། གལ་ཆེ་བ་མ་རེད། (བཅའ་ཡིག་དེའི)གཏན་འབེབས་དེ་ཚོ་དང་དེང་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་དཔེ་མཚོན་ཐ་ན་མཚུངས་བསྡུར་ཙམ་ཡང་བྱེད་ཐབས་མེད་པ་དང་། མ་ཟད་བོད་པས་བཅའ་ཡིག་དེའི་དོན་ཚན་ཁ་ཤས་མ་གཏོགས་ཁས་ལེན་བྱས་མེད། དེ་ལྟར་བོད་པས་བོད་ཀྱི་འཛིན་སྐྱོང་ལས་དོན་ནང་རྒྱ་མིའི་རོགས་སྐྱོར་ལ་དང་ལེན་བྱས་ཡོད་

ཀྱང་། བོད་དེ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་པ་ཞིག(རྒྱ་ནག)གི་ཆ་ཤས་སུ་གྱུར་མེད། དེས་མ་ཟད་བོད་པས་བཅའ་ཡིག་དེ་དང་འགལ་བ་ཡིན་པའི་"མཆོད་ཡོན"རྩ་འཛིན་དེ་དོར་མེད།

བོད་རྒྱ་ནག་གིས་མངའ་འོག་ཏུ་བཙུག་པའི་ཁྲུངས་སྐྱེལ་གཙོ་བོ་གཅིག་ནི་བོད་པའི་བླ་མ་ཚེ་ཁག་གསེར་བུམ་དཀྱུག་འདོན་གྱི་ལམ་ནས་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྲོལ་བཏོད་པ་དེ་རེད། འོན་ཀྱང་། བོད་པའི་བླ་ཆེན་ཁག་གི་ཡང་སྲིད་ངོས་འཛིན་ཞུ་སྐབས་རྟག་ཏུ་བེད་སྤྱོད་བྱས་མེད་ལ། བྱེད་སྒོ་དེ་ཚོར་ཨམ་བན་གྱིས"མཛུབ་སྟོན"དེ་བས་བྱས་མེད། དེ་བས་ཁོང་མཛད་སྒོ་དེ་ཚོའི་ནང་མཉམ་ཞུགས་ཙམ་བྱས་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་ཁོང་དེ་ཚོར་རྟོག་ཞིབ་བྱེད་མཁན་ཙམ་རེད། ཡིག་ཆ་མང་པོར་དཔྱེ་ཞིབ་བྱས་ཏེ[174]"གོང་མའི་སྐུ་ཚབ་ཀྱིས་ཡང་སྲིད་འོས་འདེམས་ཀྱི་རྒྱུད་རིམ་ནང་བྱང་བུ་འཕེན་ཏེ་ཁྲུན་གཅོད་མཁན་གྱི་ལས་འགན་སྒྲུད་ཡོད"ཅེས་མཐའ་སྡོམ་བརྒྱབ་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་བྱེད་ཚོག །རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་ཧྭ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་རིམ་པར་ཕུལ་བའི་ཐམ་གར་བོད་པའི་ཐོག་བཙན་སྡོམ་གྱི་ནུས་པ་གང་ཡང་མེད།[175]

རྒྱ་མིའི་ཡིག་ཆའི་ནང་བྱུང་བ་ཁག་གཅིག་བཀོད་དེ་དེ་ཚོ་ནི་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་བོད་ཀྱི་ལས་དོན་ལ་དངོས་སུ་སྟངས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པའི་དཔེ་མཚོན་རེད་ཅེས་བཀོད་ཡོད་ཀྱང་། དོན་དངོས་ཐོག་དེ་ཚོ་བོད་གཞུང་གི་ལས་དོན་བསྒྲུབས་པ་ཞིག་མ་ཡིན་པར་ལས་དོན་དེ་ཚོ་སྒྲུབ་པའི་རྒྱུད་རིམ་ནང་ལོ་ཚོས་བོད་གཞུང་ལ་རོགས་སྐྱོར་བྱས་པ་ཙམ་སྟོན་གྱི་ཡོད།[176] དེ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་ཤས་ནང་གྲགས་ཅན་གཞུང་ཚབ་ཆེན་མོའི་བྱེད་སྒོ་དང་འདྲ་པོ་ཡོད། དཔེར་ན། སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་

174 Namsaraeva, 2003, p.125.

175 A 60-point Commentary…

176 ཚིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་བོད་ཐོག་གི་ཡིག་ཆར་དཔྱེ་ཞིབ་ཞིབ་ཕྲ་བྱས་པར་གཟིགས་འདོད་ན་ A 60-point Commentary, 2008. ལ་གཟིགས།

ཤོག་ཁག་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོ་ཨུ་རུ་སུ་སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་མི་སེར་མནའ་སྦྲེལ་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བཅོལ་མཁན་ཤ་སྟག་ཡིན་པ་དང་། ཨུ་རུ་སུར་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་སྲིད་བྱུས་དང་། སྲིད་གཞུང་གི་འོས་བསྡུ། ཁྲིམས་བཟོ་གཏན་འབེབས། རྒྱལ་ནང་དང་ཕྱི་འབྲེལ་སྲིད་བྱུས་སོགས་ཐོག་ཤུགས་རྐྱེན་ཆེན་པོ་ཡོད། ཨུ་རུ་སུའི་གཞུང་ཚབ་ལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་ཐོག་ཆེང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཨམ་བན་ལ་བོད་ཐོག་ཡོད་པའི་ཤུགས་རྐྱེན་ལས་ཆེ་བ་ཡོད། འོན་ཀྱང་། དེ་ཙམ་ལ་བརྟེན་ནས་སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་ཤོག་ཁག་གི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཨུ་རུ་སུ་སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་མི་སེར་མནའ་སྦྲེལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཆ་ཤས་ཆགས་ཀྱི་མེད། དཔེར་ན། སོག་པོ་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་བྱུས་ལ(ཨུ་རུ་སུའི)མོ་སི་ཀོ་སྲིད་གཞུང་གིས་བཀོད་བྱུས་བཏང་ཡོད་པ་དང་། སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་ཨུ་རུ་སུའི་དམག་མི་ཆེང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དམག་མི་བོད་ནང་ཡོད་པ་ལས་ཧ་ཅང་གིས་མང་བ་ཡོད། ངས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༨༠ གྱི་གྲངས་ཀྱི་མགོ་སྟོད་དུ་ཨུ་རུ་སུ་ནས་དམག་མི་དང་དམག་གི་གོ་མཚོན་གྱིས་ཁེངས་པའི་མེ་འཁོར་ཧ་ལམ་ཉིན་ལྟར་སོག་པོར་འགྲོ་བ་དྲན་གསོ་གི་འདུག །འོན་ཀྱང་། སོག་པོ་ཨུ་རུ་སུའི་ཆ་ཤས་ཡིན་པར་སུས་ཀྱང་ཡིད་ཆེས་བྱེད་ཀྱི་མེད།

གོང་དུ་བསྟན་པ་བཞིན་ཚང་མས་རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་དེ་ཙམ་གལ་ཆེན་པོར་ངོས་འཛིན་བྱེད་རྒྱུ་མེད། རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཆའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གི་ཕོ་ཉ་ཚང་མ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར"རྟེན་འབུལ"ཞུ་བར་སླེབས་པའི་ཕོ་ཉ་རེད་ཅེས་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད། གལ་ཏེ་བོད་སོག་གཉིས(རྒྱ་ནག་གམ་མན་ཇུ་རི་ཡ་ལྟར)ཆེང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཡིན་ན་བོད་སོག་གཉིས་ཀྱི་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཆེང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་ཡོད་པའི"རྟེན་འབུལ"གྱི་འབྲེལ་བ་ཡོད་མི་སྲིད། བོད་ཀྱི་ལས་དོན་ལ་པེ་ཅིང་གི་ལས་ཁུངས་ཚན་པ་ལིའི་ཕན་ཡན་ཞེས་པ་ཞིག་གིས་ལྟ་ཞིབ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། ལས་ཁུངས་དེའི་

དོ་སྣང་བྱེད་ཡུལ་མན་ཇུ་བ་དང་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པར། སོག་པོ་དང་། བོད་པ། ཞུ་རུ་སུ། གྲར་ཀི་སོགས་"ཕྱི་རྒྱལ"མི་མང་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༤ ལོར་ལིའི་ཕན་ཡན་ཞེས་པའི་ལས་ཁུངས་དེ་ཇུང་ལིའི་ཡ་མན(ཕྱི་སྲིད་ལས་ཁུངས)གྱི་སྡེ་ཚན་ལས་ཁུངས་ལིའི་ཕན་པུའུ་ཞེས་པར་བསྒྱུར་བ་དང་། སྲི་ཡོངས་ཆ་ནས་བཤད་ན་ལིའི་ཕན་ཡན་གྱིས་དེའི་འཛིན་སྐྱོང་ས་ཁུལ་ཁག་ཐོག་སྒྲུབ་དགོས་པའི་ལས་དོན་གཙོ་བོ་ནི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་དབུས་སྲིད་གཞུང་གི་བྱེད་སྒོ་དང་མཐུན་པར་འཛིན་སྐྱོང་དང་། ཁྲིམས་བཟོ། སྣངས་འཛིན་བྱེད་རྒྱུ་རེད།[177]

དེར་བརྟེན། མན་ཇུའི་གོང་མ་དང་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་རིམ་བྱོན་གྱི་འབྲེལ་བ"མཆོད་ཡོན"གྱི་རིགས་སུ་གཏོགས་པའི་འབྲེལ་བ་ཡིན་པ་དང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་དམག་དོན་གྱི་རོགས་རམ་སྤྲད་པའི་དུས་སྐབས་སུ་བོད་དེ་བཞིན་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲུང་སྐྱོབ་ཁུལ་ཞིག་ཡིན་པའི་རྣམ་པ་ཙུང་ཙམ་ཐོན་ཡོད།[178]

དབྱིན་གཞུང་གིས་བོད་དང་མན་ཇུའི་འབྲེལ་བའི་ནང་ཐེ་ཇུས་བྱས་རྗེས་བོད་དང་མན་ཇུའི་འབྲེལ་བ་ལ་དོ་ཕོག་བྱུང་བ་རེད། སྤྱིར་དབྱིན་ཇི་དང་མན་ཇུ་གཉིས་ཀས་བོད་དེ་བཞིན་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལས་ཐ་དད་པའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་སྡེ་ཁག་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་ཀྱང་།[179] རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཡིག་ཆའི་ནང་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལ་བོད་ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་ལུགས་དབྱིན་ཇིས་བཀོད་པ་རེད། དབྱིན་གཞུང་གིས་དེ་བྱེད་སྐབས་གཞན་ཀུན་ལས་ལྷག་པར་ཁོ་རང་ཚོའི་མི་སེར་སྤེལ་ཡུལ་རྒྱ་གར་སོར་ཞར་བྱེད་པའམ། ཡང་ན་དེའི་བདག་དབང་མི་འཚོར་བ་གཙོར་འདོན་བྱས་ཡོད།

དབྱིན་གཞུང་གིས་རྒྱ་གར་གྱི་བྱང་ཕྱོགས་སུ་སྡེར་བཞིན་ཆིང་དང་ཞུ་རུ་སུའི་

177 Namsaraeva, 2003.

178 Van Walt, 1987.

179 Van Walt, 1987.

གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཞུགས་རྐྱེན་མེད་པའི་བར་གནས་ས་ཁུལ་ཞིག་ཉར་རྒྱུའི་འབད་བརྩོན་བྱས་པ་རེད།[180] འོན་ཀྱང་། དབྱིན་ཇིས་རང་གི་དམིགས་ཡུལ་དེ་སྒྲུབ་ཐབས་བྱེད་སྐབས་བོད་ལ་རང་བཙན་འཐོབ་རྒྱུར་རོགས་རམ་བྱས་མེད་ལ། འབྲས་ལྗོངས་སམ། འབྲུག་ཡུལ་ལྟར་བོད་རྒྱ་གར་གྱི་ཁོངས་སུ་བཙུག་སྟེ་དབྱིན་ཇིའི་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ་ཞིག་བཟོ་བའི་འབད་བརྩོན་ཡང་བྱས་མེད། དེའི་ཚབ་ཏུ་དབྱིན་ཇིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་དཀའ་གནད་ལས་གཡོལ་ཆེད་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་བོད་ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པ་དང་། བོད་ལ་རང་སྐྱོང་གི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པའི་བསམ་ཚུལ་ལ་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱས་པ་རེད། དེ་ནི་ཕྱི་ཚུལ་ལ་བོད་པེ་ཅིང་སྲིད་གཞུང་གི་མངའ་འོག་ཡིན་ཡང་། དོན་དམ་དུ་བོད་རང་བཙན་རེད་ཅེས་པའི་དོན་རེད།

དབྱིན་གཞུང་གིས་རང་གིས་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་ཁེ་ཕན་ཙམ་མ་ཟད། ད་དུང་ཡུ་རོབ་ལྟེ་བར་བཟུང་བའི་བསམ་ཚུལ་གཞིར་བཞག་སྟེ་དེ་ལྟར་བྱས་ཡོད་པ་དང་། དབྱིན་ཇིའི་བསམ་ཚུལ་ནང"མཆོད་ཡོན"གྱི་འབྲེལ་བ་རྩ་བ་ནས་འཐད་པ་བྱུང་མེད། དབྱིན་ཇིའི་གཞུང་གི་ཕྱི་སྲིད་མི་སྣ་ཆར་ལད་སི་ བྷལ་གྱིས་བཤད་པ་ལྟར་ན། ཏཱ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་བཅུ་གསུམ་པས་བོད་དང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འབྲེལ་བ་ནི་ཁོང(མཆོད་གནས་ཡིན་པ་དང)དང་གོང་མའི(ཡོན་བདག་ཡིན་པ)དབར་སྣེར་གྱི་འབྲེལ་བ་ཙམ་ཡོད་པ་ལས་དེ་ལས་ལྷག་པ་གང་ཡང་མིན་པར་ངོས་འཛིན་གནང་ཡོད།[181] བོད་དང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འབྲེལ་བའི་ངོ་བོ་ཡུ་རོབ་ཀྱི་ཐ་སྙད་ནང་འགྲེལ་བཤད་རྒྱག་ཐབས་མེད་པ་ཤེས་མཁན་ཡུ་རོབ་གླིང་ཆེན་གྱི་མི་ཉུང་ཤས་ལས་མེད་པའི་ཁྲོད་ནས་གཅིག་ནི་ཆར་ལད་སི་ བྷལ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༣ ལོར་དབྱིན་ཇིའི་རྒྱལ་བློན་སྐུ་ཚབ་མི་རྗེ་ཀར་ཛན་ (Lord G.N. Curzon)

---

180 Goldstein, 2003, p.536.

181 Bell, 1992, p.215.

གྱིས་ཧྥ་ལའི་བླ་མ་དངོས་ཡོད་དང་ཁྲིམས་ལུགས་གཉིས་ཀའི་ཆ་ནས་བོད་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་རེད་ཅེས་ནན་བཤད་བྱས་ཡོད། ཕོང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༣ ཟླ་ ༡ ཚེས་ ༨ ཉིན་ལོན་ཊོན་ལ་བསྐུར་བའི་ཡི་གེ་ཞིག་ནང་"རྒྱ་ནག་ལ་བོད་ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་ཟེར་བ་ནི(དབྱིན་རྒྱ)ཕྱོགས་ཁག་གཉིས་ཀའི་ཁེ་ཕན་ཆེད་དུ་རྒྱུན་སྐྱོང་བྱས་པའི་ཁྲིམས་སྲིད་ཀྱི་རྫོག་སྒྲུང་ཞིག་དང་། ཆབ་སྲིད་ཀྱི་གཡོ་འཕྲུལ་ཞིག་རེད"[182]ཅེས་བྲིས་ཡོད། ཀར་ཛོན་གྱིས་རྒྱ་མིའི་ཨམ་བན་ལ་བོད་ནང་"རྒྱལ་པོའི་སྐུ་ཚབ"ཀྱི་མཚན་གནས་མེད་པར་གཞུང་ཚབ་དཀྱུས་མ་ཞིག་རེད་ཅེས་བྲིས་ཡོད་པ་དང་། "བོད་རང་བཙན་ཟེར་བའི་སྐད་ཆ་དེ་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་གཉིས་ཆ་ཕྱི་མའི་ནང་མི་སེར་སྤྱིལ་མཁན་དང་བཙན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པས་རྒྱ་ནག་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱེད་སྐབས་གསར་དུ་བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན་པར"ངོས་འཛིན་བྱས་ན་ནོར་བ་རེད།[183] དོན་དངོས་དེ་ལས་ཡོངས་སུ་ལྡོག་ཕྱོགས་ཡིན་ཏེ་ཡུ་རོབ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་རྗེས་དབྱིན་ཇིས"རྒྱ་ནག་ལ་བོད་ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང"ཡོད་པའི་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་དང་། དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཐོག་བོད་རང་བཙན་ལ་ཁས་ལེན་ཡོང་རྒྱུར་འགོག་རྐྱེན་ཆགས་པ་རེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༩ ལོའི་ལྷ་སའི་གྲོས་མཐུན་ཆིང་སྲིད་གཞུང་གིས་བོད་ཀྱི་མིང་ཐོག་ཏུ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་ཆིངས་ཡིག་གྲོས་མཐུན་སོགས་འཛོག་མི་ཆོག་པ་བཟོས་ཡོད་པ་དང་། དེས་མ་ཚད་བོད་ཀྱིས་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁྲུལ"ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ"ལ་གཡར་མི་ཆོག་ཅེས་པའི་དོན་ཚན་དེ་དབྱིན་ཇི་ཕུད། རྒྱ་ནག་ཐེ་བའི་ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་གང་ལའང་བོད་ཀྱིས་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁྲུལ་གཡར་མི་ཆོག་ཅེས་པའི་དོན་རེད།[184] ལྷ་སའི་གྲོས་མཐུན་སྐབས་དབྱིན་ཇིའི་གཞུང་གིས་བོད་གཞུང་

---

182 In: Van Walt, 1987, p.32.

183 "Representative of the interests of the Tibetan people"…

184 Van Walt, 1987.

ལ་ཆིང་གོང་མར་མ་བསྟུན་པར་རང་ཚུགས་སུ་གྲོས་མཐུན་འཛོག་པའི་གནས་བབས་དང་ནུས་པ་ཆ་ཚང་ལྡན་ཡོད་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པས་གྲོས་མཐུན་དེ་གལ་ཆེན་པོ་ཆགས་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༧ ལོར་སྐྱོན་བརྗོད་བྱེད་མཁན་གྱི་གཞོན་ཤུགས་འོག་དབྱིན་གཞུང་གིས་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ལྷན་དུ་གྲོས་མཐུན་འཕར་མ་ཞིག་བཞག་པ་དང་། གྲོས་མཐུན་དེས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ“ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ”ཀྱི་ཁོངས་ནས་ཕྱིར་འཐེན་ཏེ་མན་ཧྲུ་བ་ཚོས་བོད་ཀྱི་ཚབ་བྱས་ཏེ་བོད་ཀྱི་ཕྱི་སྲིད་ལས་དོན་གཉེར་སྐྱོང་བྱེད་ཚོག་པའི་ཐོབ་ཐང་སྤྲད་པ་རེད། དགཙོད་བོད་ཀྱི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཁྲིལ་པོར་གནས་མི་གནས་ཀྱི་འགན(དབྱིན་ཇི་ལས་ལྷག་པར)ཆིང་སྲིད་གཞུང་ཡོད་པར་གྱུར་བ་རེད། རྗེས་ལ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་གྲོས་མཐུན་དེས་བོད་ཀྱི་རང་སྐྱོང་ཐོབ་ཐང་མེད་པ་བཟོས་པ་རེད་ཅེས་འགྲེལ་བཤད་ལོག་པ་བརྒྱབ་ཡོད།

དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པ་ནས་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོད་བར་བོད་དེ་བཞིན་གྲོས་མཐུན་གང་ཡང་རུང་བ་ཞིག་གི་འོག་ཏུ་རྒྱལ་ཁབ་གང་ཡང་རུང་བ་ཞིག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱས་མེད། ཕྱི་མ་དེས(བོད་ཀྱིས)ཆིང་གོང་མར་བོད་ཀྱི་མིང་ཐོག་ཏུ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ལས་དོན་གྱི་གྲོས་མཐུན་འཛོག་ཚོག་པའི་དབང་ཆ་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་ཙམ་ལས་བྱས་མེད་པས་དེ་ཙམ་གྱིས་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་སུ་འགྱུར་གྱི་མེད། ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱིས་མིང་རྟགས་བཀོད་པའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཆིངས་ཡིག་དང་གྲོས་མཐུན་ཁག་གལ་ཏེ་དམིགས་སུ་བཀར་ཏེ་བོད་ཀྱི་ཆེད་དུ་བཞག་མེད་ན་དེ་ཚོ་ཁྲིམས་མཐུན་མ་རེད།[185] དེས་གང་སྟོན་གྱི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། ཆིངས་ཡིག་གམ་གྲོས་མཐུན་དེ་ཚོའི་ནང་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཁྲིལ་པོར་ཁྱབ་པའི་ཁས་ལེན་དམ་བཅའ་

185 Van Walt, 1987.

དེ་ཚེ་བོད་ནང་དངོས་སུ་ལག་བསྟར་བྱེད་མི་ཚོག་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། རྣན(C. Ran) གྱིས་[186]ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༧ ལོར་ཨུ་རུ་སུ་དང་དབྱིན་ཇིའི་དབར་བཞག་པའི་པར་ཤི་ཡ་དང་། ཨཕ་གྷ་ནི་སི་ཏན། བོད་བཅས་སྐོར་གྱི་གྲོས་མཐུན་དེ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གཉིས་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ལ་གོ་བསྐུར་མ་བྱས་པར་བཞག་པ་ཞིག་ཡིན་སྐབས་གྲོས་མཐུན་དེ་ཁྲིམས་མཐུན་མ་རེད་ཅེས་བྲིས་ཡོད། དངོས་འབྲེལ་བྱས་ན་གྲོས་མཐུན་དེ་འཛོག་སྐབས་ཨུ་རུ་སུ་དང་དབྱིན་ཇིས་བོད་པར་གོ་བསྐུར་མ་བྱས་པར་བརྟེན་ཁྲིམས་མཐུན་མིན་པ་ཆགས་ཡོད། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་གྲོས་མཐུན་དེ་ནི་“བོད་ཀྱི་‘ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་’རྒྱ་ནག་ལ་ཡོད་ཅེས་པའི་ཚབ་ཏུ་བོད་ཀྱི་‘མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་’རྒྱ་ནག་ལ་ཡོད་ཅེས་བཀོད་པའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་གཞུང་འབྲེལ་ཡིག་ཆ་ཐོག་མ་དེ”ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད།[187] གང་ཟག་ཅིག་གམ། མི་རིགས་ཤིག་གི་བསམ་བློའི་འདུ་ཤེས་ལ་འགྱུར་བ་འགྲོ་བའི་རྒྱུ་རྐྱེན་ངོ་མ་ཏག་ཏག་བསམ་བློ་གཏོང་སྟངས་དེ་འདྲ་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེ་མ་གཞི་ནས་ཡུ་རོབ་བའི་འདུ་ཤེས་ཤིག་རེད། ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ནང་དབང་སྐོབས་ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེའི་གོ་བ་མི་འདྲ་བ་རེད། མ་ཟད་རྒྱལ་ཁམས་དེ་གང་ལྟར་ཡང་རྒྱ་ནག་མ་རེད།

བོད་པས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་བོད་ཀྱི་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པ་དང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ཀྱི་མིང་ཐོག་ཏུ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་གྲོས་མཐུན་འཛོག་ཆོག་པར་རྩ་བ་ནས་ཁས་ལེན་བྱས་མེད་ཅིང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱིས་བོད་ཀྱི་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་བྱས་པ་དེའང་ཕྱི་ཚུལ་གྱི་རྣམ་པ་ཙམ་རེད། མ་ཟད་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་རྒྱ་ནག་ལ་བོད་ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་བྱས་པ་ཙམ་གྱིས་བོད་ཀྱི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ངོ་བོར་ཚད་

186 Ran, 1991.

187 Who has sovereignty over Tibet…

བཀག་བཟློས་མེད་ལ། བོད་དེ་བཞིན་དབྱིན་ཇིའི་ཤུགས་རྐྱེན་ཁྱབ་ཁོངས་ནང་ཚུད་པར་འགོག་རྐྱེན་བཟློས་མེད།[188] དེ་བས་བོད་ལ་དབྱིན་ཇིའི་ཤུགས་རྐྱེན་ཐོག་པར་བརྟེན་མན་ཇུས་བོད་དེ་བཞིན་ཁོ་རང་ཚོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་འཇུག་པའི་འབད་བརྩོན་བྱེད་དགོས་བྱུང་བ་རེད། དབྱིན་ཇིར་བོད་ནང་དམིགས་བསལ་ཁེ་དབང་ཁག་གཅིག་ཐོབ་ཡོད་པ་དེ་ཚོ“འདྲ་མཉམ་མ་ཡིན་པའི་ཆིངས་ཡིག”གི་ལྟ་གྲུབ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཀྱང་རྗེས་ལ་ལྟ་གྲུབ་དེ་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་ཡོད། གལ་ཏེ་བོད་ཀྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༨༥༨ ལོ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༦ ལོའི་གྲོས་མཐུན་དེ་ཚོ་རྩིས་མེད་བཏང་ཡོད་ན་དབྱིན་ཇིར་བོད་ནང་ཡོད་པའི་དམིགས་བསལ་ཁེ་དབང་དེ་ཚོ་ཁྲིམས་མཐུན་མིན་པ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད་ཀྱང་། བོད་ཀྱིས་དེ་ལྟར་མ་བྱས་པར་གྲོས་མཐུན་དེ་ཚོའི་ཚོད་དོན་བྱེ་བྲག་ཁ་ཤས་ལ་བསྐྱར་བཅོས་ཙམ་བྱས་པ་རེད།

ངུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོད་དུ་མན་ཇུའི་གཞུང་གིས་བོད་དུ་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་བཙན་འཛུལ་བཀག་འགོག་བྱས་མེད་པས་མ་ཚད། ད་དུང་མན་ཇུ་རང་གིས་བོད་ལ་དམག་བརྒྱབ་པར་བརྟེན་མན་ཇུ་བས“མཆོད་ཡོན”གྱི་འབྲེལ་བ་རྩིས་མེད་དུ་བཏང་བ་རེད། སྤྱིར་པེ་ཅིང་སྲིད་གཞུང་ལ་དབང་ཆ་མེད་ཀྱང་། ཁོ་ཚོས་ཏཱ་ལའི་བླ་མ“གནས་དབྱུང”བཏང་བ་རེད། དེར་བརྟེན། ཏཱ་ལའི་བླ་མས(ལུགས་དང་མཐུན་པའི་སྒོ་ནས)ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་དང་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་བཅད་པའི་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་བ་རེད། ངེས་པར་དུ་ནན་བཤད་བྱེད་དགོས་པ་ནི་མན་ཇུས་བྱ་སྤྱོད་དེ་ཚོ་བརྩམས་པ་དང“མཆོད་ཡོན”གྱི་འབྲེལ་བ་བཅད་པའི་གནས་ཚུལ་དེ་ཚོ་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གོང་མ་རང་ལ་དོན་དམ་གྱི་དབང་ཆ་གང་ཡང་མེད་པ་དང་། དབང་ཆ་ངོ་མ་གོང་མའི་ཡུམ་ཚད་ཞིའི་ (Dowager Cixi) དང་རྒྱལ་ཚབ་རྒྱལ་ཡུམ་ལུང་གཡུས་ (Dowager Longyu) གཉིས་ཀྱི་ལག་ཏུ་ཡོད་སྐབས་བྱུང་ཡོད།

188 Van Walt, 1987.

སྤྱི་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོར་འགོ་ཚུགས་པའི་ཤིན་ཧད་གསར་བརྗེས་རྒྱལ་པོའི་ལམ་ལུགས་རྩ་གཏོར་བཏང་བ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་མགོ་རྟིང་ལོག་པ་རེད། “སྤྱི་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོར་ཤིན་ཧེ་གསར་བརྗེ་ལངས་པ་དང་། དེའི་ཉེར་ལེན་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱ(ཧན)རིགས་དང་། མན་ཇུ་རིགས། སོག་རིགས། ཧུད་རིགས། བོད་རིགས་བཅས་རྫོག་རྩ་གཅིག་ཏུ་བསྡྲིལ་ཏེ་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དབུ་བརྙེས་པ་དང་། ཡོན་རྒྱལ་རབས་སྐབས་དང་འདྲ་བར་དབུས་སྲིད་གཞུང་གིས་བོད་ཐོག་རྒྱུན་མཐུད་དེ་དབང་སྒྱུར་བྱས།”[189] དེ་བདེན་པ་མ་རེད། བོད་སོག་གཉིས་ཀྱི་རྗེ་བོ་དང་ཨད་སིན་ ཇི་ཨོ་རོ(Aisin Gioro)ཡི་མན་ཇུའི་རྒྱལ་རྒྱུད་དབར་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་ལས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དང་འབྲེལ་བ་མེད། རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཚུགས་པ་ནས་འབྲེལ་བ་དེ་ཆོ་ཆད་པ་རེད།

གསར་བརྗེ་བྱུང་བ་དང་གོང་མས་སྲིད་ཁྲི་ལས་བབ་རྗེས་མི་ཐོག་རྒྱུད་འཛིན་གྱིས་སྲིད་དབང་འཛིན་པའི་རྒྱུན་ཆད་པ་དང་། གོང་མ་སྲིད་ཁྲི་ལས་བབ་པ་དང་སྲིད་དབང་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྩིས་སྤྲོད་བྱས་པའི་ཡིག་ཆའི་ཐོག་རྒྱལ་ཚབ་ལ་བཙན་ཤེད་བཏང་སྟེ་མིང་རྟགས་འགོད་བཙུག་ཡོད་པས་དེས་རྒྱལ་ཁབ་རྣམ་པ་གསར་པ་ཞིག་ཏུ་འགྱུར་བ་མཚོན་གྱི་ཡོད་པ་དང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བཙོལ་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་ཚོ་རྒྱ་ནག་ལ“རྩིས་སྤྲོད”བྱས་པ་ཁྲིམས་མཐུན་བཟོ་མི་ཐུབ། སྲིད་གཞུང་གསར་པ་དེར་མང་ཚོགས་མང་པོས་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱས་མེད་ཐོག ད་དུང་རྒྱ་མི་མང་པོས་ཀྱང་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱས་མེད། གནས་སྟངས་དེ་རྗེས་ལ་རྒྱ་ནག་དུམ་བུར་གྱེས་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་མངའ་ཁུལ་མང་པོའི་ནང་དབང་ཆའི་འཐབ་རྩོད་བྱུང་བ། ཕུ་དབྱིའི་ཁོ་རང་གི་འདོད་མོས་གཞིར་བཞག་མན་ཇུ་གོ(མན་ཇུའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི)ཡི་གོང་མར་བསྐྱར་དུ་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་སོགས་ལས་གསལ་

189 Briefly on Tibet...

པོ་རེད། དེར་བརྟེན། ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་མཁན་རྒྱ་ནག་མ་ཡིན་པར་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༩ ལོར་ཤར་ཕྱོགས་ཀྱི་ཞིང་ཆེན་གསུམ་གྱི་རང་སྐྱོང་གནས་སྟངས་ལ་འགྱུར་བ་བཏང་བ་ལས་བྱུང་བའི་མན་ཇུའི་རྒྱལ་ཁབ་རེད།[190] ཕྱིར་མན་ཇུའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ལ་ཉི་ཧོང་གིས་དམ་བསྒྲགས་བྱས་ཡོད་པ་དོན་དངོས་ཡིན་ཡང་། དེ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ངོས་ལེན་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རེད། མན་ཇུའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཨུ་རུ་སུའི་དབར་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༥ ལོར་ཨུ་རུ་སུའི་འགོ་ཁྲིད་ཀྱིས་མན་ཇུའི་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་སུ་བཅུག་པས་མ་ཚད། མན་ཇུའི་གོང་མ་བཙོན་ལ་བཅུག་པ་རེད། རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཁོ་རང་ཚོ་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་པ་ཡིན་ཞེས་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་མེད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཁོ་རང་ཚོ་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་པ་ཡིན་ཞེས་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་མེད་ལ། རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་པ་ཡིན་པའི་གསལ་བསྒྲགས་ཀྱང་སྤེལ་མེད། དེས་མ་ཚད་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་ཡིན་པ་དང་། དེ་ནི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དང་མི་འདྲ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རིགས་གཞན་ཞིག་རེད།

དུས་སྐབས་དེའི་མཚམས་སུ་དེ་སྔའི་ཨོ་ཊོ་མན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ནང་གི་ན་གཞོན་ཀྲར་ཀི་བའི(Young Turks)འདོད་ཚུལ་དང་འདྲ་བའི"མི་རིགས་མང་བའི་རྒྱ་ནག་གཅིག"གི་བསམ་ཚུལ་ཞིག་གསར་བཟོ་བྱེད་དགོས་ངེས་ཡིན་པའི་ཚོར་བ་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། དེ་གཞིར་བཞག་སྟེ་རྒྱ(ཧན)མི་རིགས་རིང་ལུགས་པ་ཚོས་ཕྱི་རྒྱལ་བའི་ས་ཆ"ཕྱིར་སློད"བྱེད་འགོ་བཙུགས། རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་འཛིན་ཡོན་ཧྲི་ཁད་ཀྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ཟླ་ ༩ ཚེས་ ༨ ཉིན་སོག་པོ་དང་། བོད། ཤར་

190 Levkin, G.G. The answers to the guest book visitors...

ཏུར་ཀི་སི་ཏན་བཅས་ཀྱི་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གནས་བབས་མེད་པ་བཟོས་པའི་བཀོད་ཁྲབ་ཅིག་བཏང་བ་དང་། ལུང་པ་དེ་ཚོ(རྒྱ་ནག་གི)ཞིང་ཆེན་དཀྱུས་མ་གཞན་དང་གཅིག་མཚུངས་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས། དེའི་རྗེས་ལ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་ཉམས་ཞན་པའི་ཁྲིམ་མཆོས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ཐོག་རང་གི་དྲག་པོའི་སྟོབས་ཤུགས་བེད་སྤྱོད་པ་དང་། ཡུ་རོབ་རྒྱལ་ཁབ་ཚོས་ཆེང་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་ནག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱེད་པའི་གོམས་གཤིས་འཇགས་པ། ཨེ་ཤེ་ཡའི་ནང་བཙན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པའི་སྟོབས་ཤུགས་ཀྱི"རྩེད་འགྲན་ཆེན་པོ"བྱུང་བ་སོགས་བརྒྱུད་དེ་བྱེད་སྒོ་དེ་ཚོ(སོག་པོ་དང་། བོད། ཤར་ཏུར་ཀི་སི་ཏན་རྒྱ་མིའི་ཞིང་ཆེན་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན)རྒྱུན་སྐྱོང་བྱས་པ་རེད།

གོང་དུ་གླེངས་ཟིན་པ་བཞིན་གསར་བརྗེ་ཞིག་བྱུང་ནས་གསར་འཛུགས་བྱུང་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཁྲིམས་མཐུན་གནས་བབས་རྒྱལ་ཁབ་དེར་དངོས་སུ་རང་བཙན་ཚད་གཞི་ཇི་ཙམ་ཡོད་མེད་ལས་ཐག་ཆོད་ཀྱི་ཡོད། གནས་སྟངས་དེ་འདྲའི་འོག་གི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཚང་མ་དུམ་བུར་གྱེས་ཡོད་པ་དང་། དེ་སྟའི་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོར་རང་བཙན་བྱེད་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པར་ཐེ་ཚོམ་མེད། དཔེར་ན། དོན་དངོས་དེ་ཤེས་པའི་ཐོག་ནས་ཞུ་རུ་སུའི་སྤྱི་ཚོགས་མང་གཙོ་ཚོགས་པས་དེ་སྟའི་ཞུ་རུ་སུ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་མངའ་ཁྱོན་དབང་དུ་བསྡུས་མེད་ཀྱང་། ཕོ་ཆོས་གསར་བརྗེའི་ལས་འགུལ་ས་ཁུལ་དེ་ཚོའི་ནང་ཁྲབ་སྤེལ་བཏང་བ་དང་། རྗེས་ལ་ལུང་པ་དེ་ཚོའི་སྲིད་གཞུང་གསར་པ་དེ་ཚོས་ཕོ་རང་ཚོའི་ལུང་པ་ཞུ་རུ་སུ་རྒྱལ་ཕྲན་མཉམ་འབྲེལ་གྱི་ཁོངས་སུ་ཟླ་སྒྲིལ་ཡོང་བའི་རེ་བ་བཏོན་པ་རེད། དེ་སྟའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཆ་ཙམ་བསྐྱར་གསོ་བྱས་པའི་ཞུ་རུ་སུ་རྒྱལ་ཕྲན་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་སྔ་དབུས་གཞུང་གིས་དབང་ཆ་གཅིག་བསྡུས་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་མ་རེད།

ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དང་གཞིབ་བསྡུར་བྱེད་རུང་བའི་དཔེ་མཚོན་ཞིག་ནི་ཨོ་ཊོ་མན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་རེད། ང་ཚོས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གཉིས་མཐའ་གཅིག་ཏུ་གཅིག་མཚུངས་ཡིན་པ་ལྟར་སྐད་ཆ་བཤད་ན་མི་འགྲིག་ཀྱང་། གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ལམ་ལུགས་མི་འདྲ་བའི་ནང་མཚུངས་ཚོས་གང་དང་གང་ཡོད་པ་ཕན་ཚུན་མཚུངས་བསྡུར་ཙམ་བྱེད་དགོས་པ་ཤོད་དགོས་མེད་རེད། ཆིང(མན་ཇུའི)གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱིས་མིང(རྒྱ་མིའི)རྒྱལ་ཁམས་བཙན་བཟུང་བྱས་པ་ལྟར་ཨོ་ཊོ་མན(ཏུར་ཀི་བའི)གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱིས་བྷད་ཛན་ཊན(ཀྲི་རེ་ཁ)དབང་དུ་བསྡུས་པ་རེད། མན་ཇུ་དང་ཨོ་ཊོ་མན་གཉིས་ཀས་རང་གི་ལུང་པའི་རྒྱལ་ས་འཇུ་བཟུང་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་ནང(པེ་ཅིང་དང་ཀོན་སི་ཊན་ཊི་ནོ་པལ)བཟློས་པ་རེད། མན་ཇུས་སོག་པོ་དང་། འཇུན་སྐར་བ། ཤར་ཏུར་ཀི་སི་ཏན་བཅས་སུ་སྲིད་དབང་རྒྱ་སྐྱེད་བྱས་པ་དང་། བོད་དང་ས་ཁུལ་གཞན་པོ་རང་ཚོའི་ཤུགས་རྐྱེན་འོག་བཅུག་པ་རེད། དེ་བཞིན་ཀྲར་ཀི་བ་ཚོས་ཨི་ཇིབ་ཊེ་དང་། ཨི་རག་སོགས་བྷལ་ཁལ་ཁུལ་གྱི་ཡུལ་ལུང་དབང་དུ་བསྡུས་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་དབང་ཤུགས་ཁྱབ་ཁོངས་ནང་ཨལ་ཇད་རི་ཡ་དང་། ཨ་ར་བྷི་ཡ། མོལ་ཌ་ཝི་ཡ་ཐེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་ཡོད། གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དེ་གཉིས་ཀར་ཟུར་གཏོགས་དང་རྒྱབ་རྟེན་བཙོལ་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་ཡོད་པ་དང་། དེ་གཉིས་ཀ་འཁོར་ཞིག་ཏུ་སོང་བ་དང་། གཉིས་ཀའི་ནང་གསར་བརྗེ་བྱུང་བ་རེད། གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དེ་གཉིས་ནང་རྒྱལ་ཡོངས་བཅིངས་འགྲོལ་ལས་འགུལ་ལངས་པ་དང་དམག་འཁྲུག་ནང་ཕམ་ཉེས་བྱུང་བར་བརྟེན་ཀྲི་རི་སི་དང་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དེ་གཉིས་ལས་ལོགས་སུ་གྱེས་པ་རེད། (རྒྱལ་ཁབ་དེ་གཉིས་ཀྱི་རྒྱལ་ས་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དེ་གཉིས་ཀྱི་རྒྱལ་སའང་རེད།) ཀྲི་རི་སིར་ཁོ་རང་ཚོའི་ཐོག་མའི་ས་ཆའི་ཆ་ཤས་ཞིག་ཕྱིར་ཐོབ་ཡོད་ཀྱང་། ཁོ་ཚོས་ཨོ་ཊོ་མན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ས་ཁོངས་གཞན་ལྟར་དེའི་རིག་གཞུང་

སོགས་ལ་མ་ཡིན་ཡིན་མདོག་གིས"རྒྱུད་འཛིན"བྱེད་ཀྱི་མེད། དཔེར་ན། ཡེ་རི་སིས་ཡེ་མེན་ (Yemen) དང་མོལ་དོ་ཝ་ (Moldova) ཁོ་རང་ཚོའི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་རེད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་མེད། འོན་ཀྱང་། གནས་སྟངས་གཅིག་མཚུངས་ནང་ཡོད་པའི་རྒྱ་ནག་གིས་སོག་པོ་དང་། བོད་སོགས་ཁོ་རང་ཚོའི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཡིན་ཞེས་ཟེར་གྱི་ཡོད།

ཨ་མི་རི་ཀ་དཔེ་མཚོན་གཞན་ཞིག་རེད། སྤྱིར་ཕྱི་ལོ་ ༡༧༧༦ ཟླ་ ༧ ཚེས་ ༤ ཉིན་གྱི"རང་བཙན་ཁྱབ་བསྒྲགས"དེ་བཞིན་དབྱིན་གཞུང་གི་ཚོག་མཆན་མེད་པར་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། ཡིག་ཆ་དེ་ཁྲིམས་མཐུན་མ་རེད་ཅེས་དགག་ཆ་བྱེད་མཁན་སུའང་མེད། དེའི་གསལ་བཤད་བོད་ཀྱི་གནད་དོན་ལས་སྟབས་བདེ་བ་ཡོད་དེ།[191] "མང་ཚོགས་ཀྱིས་ཁོ་ཚོ་སྐྱེ་བོ་གཞན་གྱི་ཆ་ཤས་སུ་སྒྲིལ་མཁན་ཆབ་སྲིད་མི་སྣའི་ཚོགས་ཕམ་པར་བྱེད་པ་དང་། འཛིག་རྟེན་གྱི་སྲིད་དབང་དང་། གཞན་ལས་ཐ་དད་པ་དང་འདྲ་མཉམ་གྱི་གནས་བབས་འཛིན་དགོས་ངེས་རེད།"

གཅིག་བྱས་ན་བོད་དང་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་ནང་འབྲེལ་བ་གསར་བརྗེ་དེའི་རྗེས་ལ་བྱུང་ཡོད་སྲིད་དམ། སྐབས་དེར་རྒྱ་ནག་དང་བོད་དབར་དང་། རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་འཛིན་དང་ཏཱ་ལའི་བླ་མའི་དབར་གཅིག་འོག་གཅིག་བསྟུས་ཀྱི་འབྲེལ་བ་མེད། བོད་ཀྱིས་སྔ་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་བོད་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཡིན་ཞེས་པའི་སྐད་ཆར་ངོས་ལེན་བྱས་མེད་ཅིང་། དོན་དངོས་དེ་ཐ་ན་སྐབས་དེའི་རྒྱ་མིའི་གཞུང་འབྲེལ་བསྒྲགས་གཏམ་ནང་བོད་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ལ"མོས་མཐུན"དང་། "ཁས་ལེན།" དེའི་ཁོངས་སུ"ཞུགས"སོགས་ཐ་སྙད་བེད་སྤྱད་ཡོད་པ་ལས་ཁ་གསལ་པོ་བཀོས་ཡོད།[192]

191 Declaration of independence...

192 Van Walt, 1987.

ཏཱ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་བཅུ་གསུམ་པ་རྒྱ་གར་ནས་ཕྱིར་ལོག་གནང་རྗེས་ཧོང་གིས་བོད་གཞུང་བསྐྱར་གསོ་གནང་བའི་གཞུང་འབྲེལ་ཁྱབ་བསྒྲགས་གནང་བ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ལོར་རང་བཙན་སྒྲོར་གྱི་ཡིག་ཆ་འགྲེམས་སྤེལ་བྱས་པ་དང་། དུས་དེ་ནས་བཟུང་མི་ལོ་བཞི་བཅུ་མ་ཟིན་ཙམ་བར་བོད་གཞུང་གིས་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་སྲིད་དབང་ཆ་རྫོགས་པ་བསྐྱངས་ཡོད། དེར་བརྟེན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ཟླ་ ༥ པའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་གྲོས་ཚོགས་ཚོགས་མིའི་ཐོ་གཞུང་ནང་"བོད་ཀྱི་འཐུས་ཚབ"བཅུག་པ་ཁྲིམས་མཐུན་མ་རེད། ཏཱ་ལའི་བླ་མ་སྐུ་ཕྲེང་བཅུ་གསུམ་པས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ལོར་མདོ་སྨད་སྤྱི་ཁྱབ་ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་ཐོག་ནས་བསྒྲོ་གཞག་གནང་བ་དེ་ཡང་ཁམས་ཁུལ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་མིན་སྟབས་རེད། བོད་ལ་ནུས་པ་ལྡན་པའི་དབུས་དང་ས་གནས་སྲིད་གཞུང་ཐོག་བོད་ལ་དམག་དཔུང་དང་། ཁྲིམས་འཛིན་ལམ་ལུགས། ཁྲལ་བསྡུ། ཏར་འཕྲིན། སྦྲགས་ཟམ། དངུལ་ལོར། རང་མགོ་རང་སྐྱབ་གྱི་ནུས་པ་སོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ཚང་དགོས་པའི་ཁྱད་ཆོས་ཚང་མ་ཡོད། བོད་ཀྱིས་ད་དུང་བོད་རང་གི་དངུལ་ཏམ་དང་། ཤོག་དངུལ། སྦྲགས་འཛིན་སོགས་པར་བརྒྱབ་ཡོད། ཞྭ་སྐབ་པ་དབང་ཕྱུག་བདེ་ལྡན་གྱིས་འགོ་ཁྲིད་པའི་བོད་གཞུང་གི་སྐུ་ཚབ་ཚོགས་པ་དང་པོ་དེ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༧ ལོར་འཛམ་གླིང་ནུབ་ཕྱོགས་སུ་ཕེབས་སྐབས་སྐུ་ཚབ་ཚོགས་མི་ཚོས་བོད་ཀྱི་ཕྱིར་སྐྱོད་ལག་ཁྱེར་ཁྱེར་ཡོད་པ་དང་། ཕོ་ཚོ་ཕེབས་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མས་བོད་ཀྱི་ཕྱིར་སྐྱོད་ལག་ཁྱེར་ལ་ངོས་ལེན་བྱས་ཡོད། བོད་ལ་ད་དུང་རང་གི་རྒྱལ་རྟགས་དང་རྒྱལ་དར་ཡོད་པ་དག་ད་ལྟའང་དབུས་བོད་མིའི་སྙིག་འཛུགས་དང་བོད་པའི་རང་དབང་འཐབ་རྩོད་པས་བེད་སྤྱོད་གཏོང་བཞིན་ཡོད།

བོད་ཀྱི་རྒྱལ་དར་སྐོར་ལ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་དྲིལ་བསྒྲགས་ཡིག་ཆའི་ནང་འདི་ལྟར་བཀོད་ཡོད་དེ།[193] "བོད་གཞུང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༧ ལོར་དབྱིན་ཇི་དང་། ཨ་རི། དེ་མིན་ནུབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་རོགས་སྐྱོར་ལ་བརྟེན་ནས་དིལླི་གསར་པར་ཚུགས་པའི་ཨེ་ཤེ་ཡ་ནང་ཁུལ་གྱི་ཚོགས་ཆེན་དུ་ཚོགས་ཞུགས་བྱེད་པར་སྐུ་ཚབ་ཚོགས་པ་ཞིག་བཏང་པ་རེད། ཚོགས་ཆེན་དེར་ཞུགས་ཆེད་གངས་སེང་བཀོད་པའི་བོད་དམག་གི་དམག་དར་ཞིག་མགྱོགས་མྱུར་བཟོས་པ་དང་། དེ་'བོད་ཀྱི་རྒྱལ་དར་'རེད་ཅེས་བཤད་པ་རེད།" བོད་ཀྱི་རྒྱལ་དར་བོད་པ་རང་གིས་བཟོས་ཡོད་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱལ་དར་དེ་རྒྱ་ནག་གམ་རྒྱ་མི་རང་གི་མཚོན་རྟགས་གཞིར་བཞག་པ་ཞིག་མ་ཡིན་པར་འཛམ་གླིང་གི་གསར་བརྗེ་དང་དམར་ཤོག་རིང་ལུགས་དང་ཕྱི་རྒྱལ་ལ་དཔེ་བལྟས་ཏེ་བཟོས་པ་ཞིག་རེད།

དཔལ་འབྱོར་གྱི་ཚད་གཞི་ལྟར་ན་འང་བོད་ལ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཁྱད་ཆོས་ཏ་ལམ་ཡོངས་སུ་ཚང་ཡོད། དཔལ་འབྱོར་ཡར་རྒྱས་སོང་བའི་དེང་དུས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་མཚམས་དང་དཔལ་འབྱོར་གྱི་སྒྲིག་གཞི་དང་མ་ལག་གཅིག་གྱུར་བཀོལ་སྤྱོད་བྱེད་པའི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་གྱི་ས་མཚམས་གཅིག་མཐུན་རེད།[194] བོད་ལ་རང་ཁ་རང་གསོ་ཐུབ་པའི་དཔལ་འབྱོར་སྤྱི་ཚོགས་ཤིག་ཡོད་པ་དང་། བོད་ཀྱིས་རང་གི་དགོས་མཁོ་རང་གིས་སྒྲུབ་ཐུབ་ཀྱི་ཡོད། (ས་བཅད་དྲུག་པར་གཟིགས།)

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༧ ལོར་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་དམངས་གྲོས་ཚོགས་ཀྱིས་རྩ་ཁྲིམས་ཤིག་གཏན་འབེབས་བྱས་པ་དང་། དེའི་ནང་བོད་ལ་རང་སྐྱོང་གི་གནས་བབས་ལྡན་ཡོད་ཅེས་འཀོད་ལེན་བྱས་ཡོད། རྒྱ་ནག་རྒྱལ་དམངས་གྲོས་ཚོགས་དེར་བོད་པ་ཁ་ཤས་ཀྱང་ཞུགས་ཡོད་པས་རྒྱ་མིས་དེ་ནི་བོད་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པའི་སྒྲུབ

193 The aid of the U.S. special services...

194 Klinov, 2000, p.31.

བྱེད་དུ་འགྲེལ་བཤད་རྒྱག་གི་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་། བོད་པ་དེ་ཚོ་ཟུར་ཉན་པ་ཙམ་ཡིན་པ་ལས་ཚོགས་ཞུགས་པ་དངོས་མ་རེད། (ས་བཅད་བཞི་པར་གཟིགས།) བོད་པ་དེ་ཚོར་རྒྱ་མིའི་རྩ་ཁྲིམས་ཐོག་མིང་རྟགས་འགོད་པའི་ཚོག་མཆན་བཀའ་ཡིག་མེད་སྟབས་ཁོ་ཚོས་དེར་ཁས་ལེན་བྱས་མེད་ལ། དེའི་ཐོག་མིང་རྟགས་ཀྱང་བཀོད་མེད། དེར་བརྟེན། དེའི་ནང་གསལ་བའི་བོད་སྐོར་གྱི་དོན་ཚན་དེ་ཞུ་ཧྭ་སུ་རྒྱལ་ཕྲལ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དེང་དུས་རྩ་ཁྲིམས་ནང(དེ་སྔ་ཞུ་ཧྭ་སུ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་གཏོགས་པའི)ཡིན་ལན་ཞིའམ། པོ་ལན་ཞི་ལ་རང་སྐྱོང་ཡོད་སྐོར་གྱི་དོན་ཚན་བཀོད་ཡོད་པ་དང་གཅིག་མཚུངས་སུ་ཁྲིམས་མཐུན་མ་རེད། དེ་དུས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་སླར་ཡང་དེ་སྔའི་རྒྱལ་པོའི་ལམ་ལུགས་སྐབས་ཀྱི་སླུ་ཐབས་བེད་སྤྱད་དེ་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་ཕོ་ཉ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་ལ་མགོ་འབུལ་ཞུ་བར་སླེབས་ཡོད་པ་དང་། གཞུང་འབྲེལ་སྡེ་ལེན་གྱི་མཛད་སྒོ་དེ་ཚོ་ཕྱི་རྒྱལ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཏུ་ཞུགས་པའི་མཛད་སྒོ་རེད་ཅེས་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད།

ཞིབ་འཇུག་པས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཐོག་བོད་རང་བཙན་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་མཁན་མེད་པའི་“ཞན་ཆར”ཡང་ཡང་མཇུབ་མོ་འཛུགས་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། དེའི་རིགས་པ་རྒྱུ་མཚན་སྤྱི་ཡོངས་ཆ་ནས་གཤམ་གསལ་ལྟར་རེད། ཡོངས་ཁྱབ་སྤྱི་ཁྲིམས་ཀྱི་སྤྱི་ཡོངས་རྩ་དོན་གྱི་གཏན་འབེབས་ལྟར་ན། རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཁྱད་ཆོས་གཙོ་བོ་གསུམ་ཚང་དགོས་ཏེ། དང་པོ་ནི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་གནད་དོན་ཐོག་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཆིངས་ཡིག་རང་ཚུགས་སུ་འཛོག་པའི་ཐོབ་ཐང་དང་། གཉིས་པ་ནི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཚོགས་པ་སྒྲིག་འཛུགས་ཁག་ནང་རང་ཚུགས་སུ་འཛུལ་ཞུགས་ཚོག་པའི་ཐོབ་ཐང་། གསུམ་པ་ནི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཁྱབ་ཁོངས་འོག་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་མཉམ་དུ་ཕྱི་འབྲེལ་གཞི་རྩར་བཞག་སྟེ་རྒྱལ་

སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་གཉེར་ཚོག་པའི་ཐོབ་ཐང་བཅས་ཡོད་དགོས།[195] བོད་ལ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོ་བར་གོང་གསལ་ཁྱད་ཆོས་གཅིག་ཀྱང་མེད། སྤྱིར་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ལོར་ཕྱི་སྲོག་གིས་བོད་རང་བཙན་ལ་དངོས་སུ་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཐོག་ནས་བཤད་ན་སྲོག་པོར་དེ་ལྟར་བྱེད་པའི་ཐོབ་ཐང་མེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེ་དུས་ཕྱི་སྲོག་གཞུང་འབྲེལ་ཐོག་ནས་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད། དེ་དུས་བོད་དང་འབྲེལ་བ་རྒྱུན་མཐུད་དེ་སྐྱོང་མཁན་འབྲུག་དང་བལ་ཡུལ་ལ་ཆ་བཞག་ན། རང་ཉིད་དབྱིན་ཇི་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བཅོལ་ཏེ་གནས་བཞིན་ཡོད།

རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་དོན་མཁས་པའི་ལྟན་ཚོགས་ཀྱི་སྒྲུབ་དོན་ནི་ངོས་ལེན་བྱེད་མིན་འདམ་ཀ་ཡིན་པའི་ཆེད་ལས་མཁས་པའི་བསམ་ཚུལ་ཙམ་ཡིན་ཞིང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ཁང་གི་བཅས་ཁྲིམས་དོན་ཚན་སོ་བརྒྱད་པའི་ནང་གསེས་ཚན་པ་དང་པོ་ལྟར་ན། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་དོན་མཁས་པའི་ལྟན་ཚོགས་ཀྱི་སྒྲུབ་དོན་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་གྲོས་མཐུན་དང་བསྟུར་ན་རམ་འདེགས་ཀྱི་ནུས་པ་ལས་མེད་ཅིང་། བོད་ཀྱི་གནད་དོན་ཐོག་འབྲེལ་ཆགས་རྒྱལ་སྤྱིའི་གྲོས་མཐུན་ནི་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༩ ལོའི་སིམ་ལའི་ཆིངས་ཡིག་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོའི་རྒྱ་དཀར་ནག་དབར་གྱི་གྲོས་མཐུན་དེ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད།[196] སིམ་ལའི་ཆིངས་ཡིག་ནི་བོད་རང་བཙན་ལ་ཁས་ལེན་བྱས་པ་ཞིག་མིན་པ་དང་། རྗེས་ལ་ཡིག་ཆ་གཞན་གྱིས་སིམ་ལའི་ཆིངས་ཡིག་གི་ཚབ་བྱས་པ་རེད། མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་གྲོས་ཚོད་རྣམས་བསམ་ཚུལ་ངོས་སྦྱོར་ཙམ་ཡིན་པ་ལས་ངེས་པར་དུ་ལག་བསྟར་བྱེད་དགོས་པ་ཞིག་མ་རེད། དེར་བརྟེན། བོད་ཀྱི་གནས་བབས་ཐོག་གི་དྲི་བར་ལེན་འདེབས་སྐབས་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་

195 Klinov, 2008, p.41-46.

196 Klinov, 2000, p.450.

གྱི་གྲོས་ཚོད་དང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་དོན་མཁས་པའི་སྐྱབས་དོན་ལས་ལྷག་པར་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོའི་ཟླ་ ༩ ཚེས་ ༢༨ ཉིན་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྒྱ་གར་གཞུང་དབར་བཞག་པའི་རྒྱ་ནག་གི་བོད་ཁུལ་དང་རྒྱ་གར་གྱི་ཉེ་ཚོང་དང་འབྲེལ་བའི་སྐོར་གྱི་གྲོས་མཐུན་དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་རང་བཞིན་གྱི་ཡིག་ཆར་ངོས་བཟུང་སྟེ་དེ་གཙོ་ཆེར་འཛིན་དགོས་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་དཀར་ནག་གི་གྲོས་མཐུན་དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་ལ་བོད་ཐོག་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པར་ཁས་བླངས་ཡོད་པས་དེ་གཞིར་བཞག་སྟེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཡིག་ཆ་གཙོ་ཆེར་འཛིན་དགོས་པའི་འགྲོ་ལུགས་ལྟར་ན་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད།

འོན་ཀྱང་། དེ་འདྲའི་རིགས་པ་རྒྱུ་མཚན་ལ་ཁས་ལེན་བྱེད་དཀའ་བ་རེད། བོད་ཀྱི་གནད་དོན་ཐོག་ཐག་གཅོད་རང་བཞིན་གྱི་ཆིངས་ཡིག་དེ་བོད་དང་སོག་པོའི་དབར་གྱི་ཆིངས་ཡིག་དེ་ཡིན་ཞིང་། དེའི་རྒྱུ་མཚན་གཤམ་གསལ་ལྟར་རོ། བོད་སོག་དབར་གྱི་ཆིངས་ཡིག་དེ་ཕྱི་ལོ ༡༩༡༣ ཟླ་ ༡ ཚེས་ ༡༣ ཉིན་སོག་པོའི་རྒྱལ་ས་ནི་ཨེ་སི་ལེ་ཁུ་རེ་ (Niislel Khuree) རུ་བཞག་ཡོད་པ་དང་། དེའི་ནང་"རང་རེ་བོད་སོག་གཉིས་མན་ཇུའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མངའ་འོག་ནས་ཐོན། རྒྱ་ནག་པོ་དང་བྲལ་ཏེ་བོད་སོག་སོ་སོ་རྒྱལ་ཁབ་རང་བཙན་པ་བགྱིས"[197]ཞེས་གསལ་ཡོད། ཆིངས་ཡིག་དེར་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཐོག་རྒྱ་ཁྱབ་ཏུ་དོ་སྣང་བྱེད་མཁན་བྱུང་མེད་ཀྱང་། དེ་ནི་གང་ལྟར་ཡང་གཤམ་གསལ་རྒྱུ་མཚན་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་འབྲེལ་བ་འཛུགས་པའི་ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་བྱ་སྤྱོད་ཅིག་རེད།[198] ཆིངས་ཡིག་དེ་མ་བཞག་སྔོན་ཏེ། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༢ ཟླ་ ༡༡ ཚེས་ ༣ ཉིན་ཨུ་སོག་ཆིངས་ཡིག(ཨུ་རུ་སུའི་པར་མ་དེའི་ཐོག"གྲོས་མཐུན"ཞེས་གསལ)ཐོག་མིང་རྟགས་བཀོད་ཡོད་པ་

197 སྐྱུར་མཆན། Lungta 17; The Centennial of the Tibeto-Mongol Treaty: 1913-2013; Spring 2013. ལས་ཐད་ཀར་བཀྲུས།

198 Batsaikhan and Kuzmin, 2008, p.68-86; Kuzmin, in press.

དང་། དེའི་ནང་སོག་པོར་རང་གི“གདོད་མ”འམ། “རང་སྐྱོང་ལམ་ལུགས”ཡོད་ཅེས་ཁྱབ་བསྒྲགས་ཡོད་པས་སོག་པོས“རྒྱ་ནག་གམ། ཕྱི་རྒྱལ་གཞན”དང་མཉམ་དུ་གྲོས་མཐུན་འཛོག་ཚོག་པ་ཆགས་ཡོད། (དོན་ཚན་གསུམ་པ།) ཡིག་ཆ་དེའི་ཐོག་གྲོས་མོལ་ཇི་ལྟར་བྱས་ཡོད་པ་དང(པེ་ཅིང་ལ་མ་བསྟུན་པར་རང་དབང་གི་ཐོག་ནས)གཏན་འབེབས་བྱས་པའི་ཆིངས་ཡིག་དེའི་ནང་སྐབས་དེར་རྒྱལ་སྤྱིའི་མཁས་པ་མང་པོས་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་ལྟར་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་འཛུགས་བྱས་པར་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད། ཆིངས་ཡིག་དེའི་ཨུ་རུ་སུའི་པར་མའི་ནང“ཕྱི་སོག”ཅེས་པའི་ཚིག་དེའི་ཚབ་ཏུ་དེ་ལས་ཁྱབ་ཆེ་བའི་ཚིག“སོག་ཡུལ”ཞེས་བེད་སྤྱད་ཡོད་པ་དང་། སོག་ཡིག་གི་པར་མའི་ནང“མོང་གོལ་ཨུལ་སི”(“སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ”)ཞེས་པའི་ཚིག་བེད་སྤྱོད་བཏང་ཡོད། ཨུ་རུ་སུའི་པར་མའི་ནང་སོག་པོའི་ལམ་ལུགས་ནི“རང་སྐྱོང”ངམ། དེའི“གདོད་མའི”ལམ་ལུགས་སུ་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། སོག་ཡིག་གི་པར་མའི་ནང་ཐ་སྙད་དེ་ཚོ“རང་རྐེན”དང་། “རང་བཙན”དུ་བསྒྱུར་ཡོད། པར་མ་གཉིས་ཀར་ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་ནུས་པ་གཅིག་མཚུངས་སུ་ཡོད། དེར་བརྟེན། ཨུ་རུ་སུས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ལམ་སྲོལ་གཞིར་བཞག་སྟེ་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྔོན་ལ་སོག་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་རེད། ཨུ་རུ་སུས་ཡིག་ཆ་དེའི་ཐོག་མིང་རྟགས་བཀོད་པ་ཡོངས་ཁྱབ་གསལ་བསྒྲགས་བྱས་པ་དེས་སོག་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ལ“མོང་གོལ་ཡུ་ལི(སོག་ཡུལ)”ཡིན་པར་ཁས་ལེན་བྱས་པ་ཞིག་རེད། ཉིན་དེ་ནས་བཟུང་སོག་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་ཁྲིམས་ཐོག་ནས་རང་རྐྱང་འཕེར་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གྱུར་ཡོད་པས་བོད་སོག་གི་ཆིངས་ཡིག་དེ་འཛོག་སྐབས་དེར་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ངོས་འཛིན་འཐོབ་དགོས་ཀྱི་མེད། དེར་བརྟེན། སོག་པོས་བོད(རང་བཙན་དུ)ལ་ངོས་ལེན་བྱས་པ་དེས་བོད་

ལའང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ངོ་བོ་ལྡན་པར་བྱས་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༥ ལོར་ཨུ་རུ་སུ་དང་། རྒྱ་ནག །སོག་པོ་གསུམ་དབར་ཀྱཱ་ཁི་ཏྭའི་གྲོས་མཐུན་ (Kyakhta Agreement) བཞག་རྗེས་གཞི་ནས་སོག་ཡུལ་རྒྱ་ནག་གི་རང་སྐྱོང་ཁུལ་ཞིག་ཏུ་གྱུར་བ་རེད། (འོན་ཀྱང་། རྗེས་ལ་སོག་ཡུལ་སླར་ཡང་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་གྱུར་བ་རེད།)

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༨ ལོར་བལ་ཡུལ་གྱིས་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་ཚོགས་ཁོངས་སུ་ཞུགས་རྒྱུའི་སྙན་ཞུ་འབུལ་སྐབས་བོད་ལ་ངོས་ལེན་བྱས་ཡོད།[199] ཁ་གསལ་བོར་བཤད་ན་བལ་ཡུལ་གཞུང་གིས་བལ་ཡུལ་དང་ཕྱི་སྲིད་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དྲུག་ཡོད་ཅེས་པའི་ཁོངས་སུ་བོད་ཀྱང་བཙུག་ཡོད། བོད་རང་བཙན་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་ཆ་ཤས་སམ་མི་སེར་སྤྱིལ་ཡུལ་མིན་སྐབས་བལ་ཡུལ་གྱི་བོད་དང་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་རྒྱུན་མི་ཆད་པར་བསྐྱངས་ཡོད། དེའང་རྒྱལ་ཁབ་གསར་པ་ཞིག་ཡོད་མེད་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ངོས་ལེན་འཐོབ་མིན་གྱིས་ཁྱད་པར་བཟོ་གི་མེད་པས(གོང་དུ་གཟིགས)གནས་ཚུལ་དེ་ཚོ་བོད་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པའི་ཁུངས་སྐྱེལ་ལ་དཔང་རྟགས་འཕར་མ་ཙམ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད།

དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་བཙན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོར་བཙན་འཛུལ་མ་བྱས་བར་བོད་དངོས་དོན་དང་ཁྲིམས་ལུགས་གཉིས་ཐོག་ནས་རང་བཙན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པ་དང་། དུས་ཡུན་དེའི་རིང་སྐབས་འགར་བོད་ནང་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་ཐེ་ཇུས་ཤུགས་ཆེན་བྱུང་ཡོད་རུང་བོད་ལ་དངོས་ཡོད་དང་ལུགས་མཐུན་གྱི་རང་བཙན་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ལྡན་ཡོད།[200] རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ལྟར་ན་བོད་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱུན་རྒྱ་བ་ནས་ཆད་མེད། དེ་ལྟར་མིན་ན། དཔེར་ན་ཀམ་བྷོ་ཌི་ཡ། ཆ་གོ་སི་ལོ་ཕ་ཁི་ཡ། འཛར་མན་མང་གཙོ་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ།

199 Van Walt, 1987.

200 Van Walt, 1987.

སོག་པོ་མི་མང་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་སོགས་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་ཆ་འཛོག་ཐབས་མེད། ད་དུང་འདས་པའི་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་སི་པཊ་དང་ཕ་རན་སིའི་འགོ་ཁྲིད་ཀྱིས་ནི་ཐར་ལེནྡ་ཊེ་ཁོ་རང་ཚོའི་དབང་འོག་ཏུ་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད་ཀྱང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོར་བོད་དང་རྒྱ་ནག་གི་འབྲེལ་བ་ནི་ཐར་ལེནྡ་ཊེ་དང་སི་པཊ་ནམ། ཡང་ན་ཕ་རན་སིའི་འབྲེལ་བ་ལས་ཤུགས་ཆུང་བ་ཡོད།

རྒྱ་ནག་གིས་མཉམ་ཞུགས་བྱས་པའི་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༨ ལོའི་ཕ་རན་སིའི་གྲོས་མཐུན་གྱིས་དམག་འཁྲུག་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱལ་སྤྱིའི་རྩོད་རྙོག་ཐག་གཅོད་བྱེད་མི་ཚོག་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་བྱུས་ལག་བསྟར་བྱེད་པར་དམག་འཁྲུག་ལག་ཆ་ལྟ་བུར་བེད་སྤྱོད་བྱེད་མི་ཚོག་པ་བཟོས་པ་རེད།[201] རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་དམག་འཁྲུག་དེ་འདྲ་དམག་འཁྲུག་སྐབས་ཀྱི་ཁྲིམས་འགལ་ཉེས་པ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་བཙན་འཛུལ་གྱི་དམག་འཁྲུག་དང་དྲག་ཤུགས་སྤྱོད་རྒྱུའི་འཇིགས་སྐུལ་ལ་སྟྲ་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་སྐྱོན་བྱས་ཡོད་ཅིང་། མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་རྩ་ཁྲིམས་ལེའུ་དང་པོའི་དོན་ཚན་གཉིས་པའི་དུམ་ཚན་བཞི་པའི་ནང་"ཁོངས་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མས་རྒྱལ་ཁབ་གང་ཡང་རུང་བ་དང་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་སྐྱོང་སྐབས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མངའ་ཁོངས་གོང་བུ་གཅིག་གྱུར་རམ། ཡང་ན་དེའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་རང་བཙན་གནས་བབས་རྩིས་མེད་དུ་གཏོང་ཐབས་སུ་དྲག་ཤུགས་ཀྱི་འཇིགས་སྐུལ་ལམ། ཡང་ན་དྲག་ཤུགས་སྤྱོད་རྒྱུ། ཡང་ན་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་དགོས་དམིགས་དང་མི་མཐུན་པའི་བྱེད་སྟངས་གཞན་གང་ཡང་ལག་བསྟར་བྱེད་རྒྱུར་འཛེམ་དགོས"[202]ཞེས་གསལ་ཡོད། བཅའ་ཁྲིམས་དེ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༥ ཟླ་ ༡༠ ཚེས་ ༢༩ ཉིན་ཏེ། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་བཙན་འཛུལ་མ་བྱས་གོང་ལ་དངོས་སུ་ནུས་ལྡན་དུ་གྱུར་ཡོད།

201 Van Walt, 1987.

202 United Nations Charter...

རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་པ་དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་དང་འགལ་ཡོད་པ་དང་། དེས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་དང་། རང་བཙན། མངའ་ཁོངས་གོང་བུ་གཅིག་གྱུར། ཐེ་ཇུས་མི་བྱེད་པ། དྲག་ཤུགས་ཀྱི་འཇིགས་སྐུལ་བྱེད་མི་ཆོག་པ་སོགས་ཀྱི་རྩ་འཛིན་རྩིས་མེད་དུ་བཏང་ཡོད། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་པ་རྒྱལ་སྤྱིའི་མཐུན་ཚོགས་[203]ཀྱི་ཝེར་སེལསི་གྲོས་མཐུན་དང་། པད་རི་སིའི་ཞི་བདེའི་གྲོས་མཐུན། མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་རྩ་ཁྲིམས། ད་དུང་སྐབས་དེར་རྒྱ་ནག་གིས་དངོས་སུ་རྩི་བཀུར་ཞུ་བཞིན་ཡོད་པའི་གྲོས་མཐུན་གཞན་བཅས་ཀྱི་དགོངས་དོན་དང་འབྲུ་དོན་དང་འགལ་ཡོད།[204] དེས་མ་ཚད་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་པ་དེ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༣ ལོའི་བཙན་རྐོལ་ངེས་ཚིག་གི་གྲོས་མཐུན་གྱི་དོན་ཚན་གཉིས་པའི་ནང་གསེས་གཉིས་པ་ལྟར་ན་བཙན་འཛུལ་གྱི་བྱ་སྤྱོད་ཅིག་དང་། ནུ་རེམ་སྦར་ག་ (Nuremberg) དང་གྲོག་ཡོ་རྒྱལ་སྤྱིའི་དམག་དོན་ཁྲིམས་ཁང་གི་རྩ་ཁྲིམས་ཀྱི་དོན་ཚན་དྲུག་པའི་ཀ་པ་དང་དོན་ཚན་ལྔ་པ་ལྟར་ན་ཞི་བདེ་གཏོར་བཤིག་བཏང་བའི་ཁྲིམས་འགལ་བྱ་སྤྱོད་ཅིག་རེད།[205] རྒྱ་ནག་ནི་གྲོག་ཡོ་དམིགས་བསལ་ཁྲིམས་ཁང་གསར་འཛུགས་བྱེད་མཁན་མཐུན་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་བཅུ་གཅིག་གི་ཁྲོད་ནས་གཅིག་རེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ཟླ་ ༥ ཚེས་ ༢༣ ཉིན"ཀྲུང་དབྱང་མི་དམངས་སྲིད་གཞུང་དང་། བོད་ཀྱི་ས་གནས་སྲིད་གཞུང་གཉིས་བོད་ཞི་བས་བཅིངས་བཀྲོལ་འབྱུང་ཐབས་སྐོར་གྱི་གྲོས་མཐུན།"(གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན)བཞག་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ཟླ་ ༩ པའི་ནང་རྒྱལ་ཡོངས་མི་དམངས་འཐུས་མིའི་ཚོགས་ཆེན་གྱི་

203 སྒྱུར་མཆན། Versailles Covenant of the League of Nations.

204 Van Walt, 1987, p.154.

205 Van Walt, 1987, p.153-155.

ཚོགས་འདུ་ཐེངས་དང་པོའི་ཐོག་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྩ་ཁྲིམས་གཏན་འབེབས་བྱས་ཤིང་། ཚོགས་འདུ་དེའི་ཐོག་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་དང་། པཎ་ཆེན་རིན་པོ་ཆེ། ད་དུང་བོད་པ་གཞན་ཡང་ཚོགས་ཞུགས་གནང་ཡོད་པ་དང་། ཚོགས་འདུ་དེའི་སྐབས་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་རྒྱལ་ཡོངས་མི་དམངས་འཐུས་མིའི་ཚོགས་ཆེན་རྒྱུན་ལས་ཨུ་ཡོན་ལྷན་ཁང་གི་ཚོགས་གཙོ་གཞོན་པ་དང་། པཎ་ཆེན་རིན་པོ་ཆེ་ཨུ་ཡོན་ལྷན་ཁང་དེའི་ཚོགས་མིར་འདེམས་ཐོན་བྱས་པ་རེད། གོང་གསལ་གྱི་བྱུང་བ་དེ་གཉིས་ཀའི་ནང་བོད་པར་ཕྱི་རོལ་གྱི་གནོན་ཤུགས་ཐོག་སྟེ་དེ་ལྟར་མི་བྱ་ཐབས་མེད་དུ་གྱུར་ཡོད་པར་ཐེ་ཚོམ་མེད། ད་དུང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོའི་བོད་གཞུང་གི་སྐུ་ཚབ་ཚོར(རྒྱ་ནག་གཞུང་དང)གྲོས་མཐུན་འཛོག་པའི་དབང་ཆ་མེད་པ་དང་། (གྲོས་མཐུན་ཡིག་ཆའི་ཐོག་ཕབ་པའི)སྐུ་ཚབ་ཚོའི་ཐམ་ག་དེ་ཚོ་པེ་ཅིང་དུ་རྫུན་བཟོ་བྱས་པ་ཤ་སྟག་རེད། (ས་བཅད་བདུན་པར་གཟིགས།)

གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་གཞན་ལས་སྟོབས་ཤུགས་ཆེ་བའི་དྲག་ཤུགས་ལ་བརྟེན་ནས“གནོད་འཚེ་ཕོག་ཡུལ་གྱི་རྒྱལ་ཁབ”ཅིག་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱས་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་ཕྱི་མ་དེར་རྒྱལ་ཁབ་གོང་མ་དེས་བཙན་འཛུལ་བྱེད་བཞིན་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་རྩིས་མེད་རྗོག་རོལ་གཏོང་ཉེན་ཡོད་པའི་གནས་སྟངས་འོག་གྲོས་མཐུན་ཞིག་བཙན་འགེལ་བྱས་ཡོད་ན་དོན་དངོས་གཞིར་བཞག་སྟེ་དེ་འདྲའི་གྲོས་མཐུན་ལ་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་དོན་སྙིང་གང་ཡང་མེད།[206] ཆིངས་ཡིག་གི་ཁྲིམས་སྲོལ་ཐོག་གི་ཝི་ནཱའི(Vienna)གྲོས་མཐུན་གྱི་དོན་ཚན་ ༥༣ ལྟར་ན། “དྲག་ཤུགས་སྤྱད་པའམ། ཡང་ན་སྤྱོད་རྒྱུའི་འཇིགས་སྐུལ་འོག་བཞག་པའི་ཆིངས་ཡིག་དང་དེ་འདྲའི་གྲོས་མཐུན་ཐོག་མ་ཉིད་ནས་

206 Van Walt, 1987.

རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་འོག་ནུས་མེད་རེད།"[207] རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་དོན་ལྡན་ཚོགས་ཀྱིས་དོན་ཚན་ལྔ་བཅུ་ང་གཉིས་ལ་བཏབ་པའི་འགྲེལ་བཤད་ལྟར་བྱས་ན། "ཁྲིམས་འགལ་གྱི་སྒོ་ནས་དྲག་ཤུགས་སྤྱད་པའམ། ཡང་ན་སྤྱོད་རྒྱུའི་འཇིགས་སྐུལ་འོག་བྱུང་བའི་ཆིངས་ཡིག་ཅིག་ནུས་མེད་ཡིན་པ་རྣམ་པ་དེ་རང་དུ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་དེང་སྐབས་རྩ་འཛིན་ཞིག་རེད།"[208]

གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་དེ་བཞིན་རྒྱ་མིས་བོད་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱེད་བཞིན་ཡོད་པ་དང་། བོད་རྫིལ་པོ་རྒྱ་མིའི་དབང་སྒྱུར་འོག་འཚོར་འགོ་ཚུགས་པ། ད་དུང་རྒྱ་མིས་བོད་པར་བཙན་ཤེད་བཏང་བ་བཅས་ཀྱི་གནས་སྟངས་འོག་བཞག་ཡོད། དོན་དངོས་འདི་གྲོས་མཐུན་དེའི་ནང་གསལ་བའི་གནད་དོན་སྤྱི་དང་། ལྷག་པར་དུ་བོད་ཀྱི"ནང་ཁྲུལ"གནས་བབས་དང་དྲག་པོའི་དབང་སྒྱུར། རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ས་ཡོངས་རྫོགས་ལ་དབང་སྒྱུར་ཆ་རྫོགས་པ་བྱེད་རྒྱུའི་བསྒྲགས་གཏམ། གལ་ཏེ་རྒྱ་མིའི་ཆ་རྐྱེན་ཁག་ལ་ཁས་ལེན་མ་བྱས་ན་འཕྲུལ་མ་ཉིད་དུ་ལྷ་སར་དྲག་གནོན་བྱེད་རྒྱུའི་སྡིགས་ར་བསྐུལ་བ་སོགས་ལས་གསལ་པོ་རེད། མ་ཟད་ཧྭ་ལའི་བླ་མ་དང་ཁོང་གི་སྲིད་གཞུང་གིས་གྲོས་མཐུན་དེར་གཞུང་འབྲེལ་ཚོག་མཆན་སྦྲད་མེད།

དེ་ལ་གནད་དོན་གལ་ཆེན་པོ་གསུམ་ཡོད་དེ། དང་པོ་ནི་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་གྲོས་མཐུན་དེ་རྒྱལ་སྤྱི་མ་ཡིན་པར་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ནང་གི་གྲོས་མཐུན་ཞིག་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༦༩ ལོའི་ཝི་ནཱའི(Vienna)གྲོས་མཐུན་ནང་དྲག་ཤུགས་སྤྱོད་པའམ། ཡང་ན་སྤྱོད་རྒྱུའི་སྡིགས་ར་གཏོང་མི་ཚོག་ཅེས་པ་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་དབར་ལ་མ་གཏོགས་འདུག

207 U.N. Doc. A/CONF. 39/27 (1969), 8.I.L.M. 679 (1969). Done at Viena on 23 May 1969, entered into force on 27 January 1980 – in: Van Walt, 2007, p.98.

208 In: Van Walt, 1987, p.153.

གི་མེད། འོན་ཀྱང་། གོང་དུ་གླེངས་ཟིན་པའི་དོན་དངོས་དེ་ཚོ་གཞིར་བཞག་ན་བོད་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་ཆ་ཤས་སུ་ངོས་འཛིན་བྱས་ན་འགྲིག་ཐབས་མེད། ཆིང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་དང་མི་འདྲ་བར་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོར་བོད་ཀྱིས་ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དྲག་པོའི་དཔུང་རོགས་ལ་རེ་ཞུ་བྱས་མེད། དེར་བརྟེན། མན་ཧྲུའི་གོང་མས་བོད་ནང་དམག་དཔུང་བཏང་བ་དང་རྒྱ་མི་དམར་པོས་བོད་ནང་དམག་དཔུང་བཏང་བ་གཉིས་ངོ་བོ་གཅིག་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ན་མི་འགྲིག །གཉིས་པ་དེ་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་དང་ཡོང་གི་དཔོན་རིགས་ཚོས་གནས་སྟངས་གསར་པར་མོས་མཐུན་གནང་ཡོད་མེད་དང་། རྒྱ་མིས་གསར་འཛུགས་བྱས་པའི་སྲིད་གཞུང་གསར་པའི་ནང་ཡོང་ཚོས་མཉམ་ཞུགས་གནང་ཡོད་མེད་ཀྱི་གནད་དོན་དེ་རེད། གསུམ་པ་ནི་རྒྱ་མི་བོད་ནང་ཡོད་པ་དང་གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ལ་བོད་པས་རྒྱ་ཁྲིམ་ཏུ་ངོ་རྒོལ་བྱས་པའི་གནད་དོན་དེ་རེད། གནད་དོན་ཕྱི་མ་གཉིས་ཀྱིས་བོད་པ་ནང་ཁུལ་གྱི་འགལ་ཟླའི་འདོད་ཚུལ་མི་མཚོན་པར་དེ་ལས་ལྡོག་སྟེ་དེ་གཉིས་ནི་བཙན་ཤེད་འོག་བྱུང་བའི་གཅིག་ལ་གཅིག་འབྲེལ་གྱི་རྣམ་འགྱུར་རེད།[209] དེ་འདྲའི་གནས་སྟངས་འོག་གལ་ཏེ་བོད་པས་རྒྱ་མིར་འགོག་རྒོལ་བྱས་ན་བོད་ལ་རང་སྐྱོང་ཙམ་ཡང་འཐོབ་ཐབས་མེད་སྟབས་ཏཱ་ལའི་བླ་མས་ཞུང་མཐར་ཡང་བོད་ཀྱི་རང་སྐྱོང་གནས་བབས་སྲུང་ཐབས་སུ་དགོས་མེད་ཀྱི་དྲག་སྤྱོད་འགོག་ཐབས་གནང་བ་རེད།

གལ་ཏེ་ཆིངས་ཡིག་ཅིག་དྲག་ཤུགས་ཀྱི་འཇིགས་སྐུལ་འོག་ཏུ་བཞག་ཡོད་ན"གནོད་འཚེ་ཕོག་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ"ལ་དུས་ནམ་ཡང་ཆིངས་ཡིག་དེ་ནུས་མེད་ཡིན་པའི་གསལ་བསྒྲགས་སྤེལ་བའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པས་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་དང་བོད་པའི་དཔོན་རིགས་གཞན་ཚོ་བཙན་བྱོལ་དུ་འབྱོར་རྗེས་རང་གི་ལངས་ཕྱོགས

209 Van Walt, 1987.

ཁ་གསང་པོར་ཤོད་ཐུབ་པའི་གནས་སྐབས་སུ་དེ་ལྟར་གནང་བ་རེད། ཧྭ་ལའི་བླ་མས་གྲོས་མཐུན་དེ་ནུས་མེད་ཡིན་པའི་གསལ་བསྒྲགས་གནང་བ་དང་།[210] ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༣ ལོའི་ལོ་མགོར་སྟག་མཚེར་རིན་པོ་ཆེས་ཨ་རིར་བསྣམས་ཕེབས་པའི་ཧྭ་ལའི་བླ་མའི་ལྷུགས་ལན་ཞིག་ནང་རྒྱ་མིས་བོད་པར་བཙན་ཤེད་བཏང་སྟེ་ཁོ་རང་ཚོའི་ཆ་རྐྱེན་ལ་ཁས་ལེན་བྱེད་བཅུག་པའི་དོན་དངོས་གསལ་ཡོད།[211]

དེར་བརྟེན། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཕྱོགས་ནས་བཤད་ན་གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ཐོག་མར་མིང་རྟགས་འགོད་སྐབས་ནས་ཁྲིམས་མཐུན་མིན་པ་དང་། རྗེས་ལའང་ཁྲིམས་མཐུན་ཆགས་མེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོར་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱེད་འགོ་བཙུགས་ཟིན་པ་དང་། བོད་གཞུང་གི་སྐུ་ཚབ་ཚོས་པེ་ཅིང་དུ(གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ཐོག)གྲོས་མོལ་བྱེད་སྐབས་ཁོ་ཚོར་ཐག་གཅོད་རང་དབང་བྱེད་དབང་བྱུང་མེད་པས་ཁོ་ཚོའི་བྱ་སྤྱོད་ལ་དོགས་གཞི་མང་པོ་ཡོད་པ་མ་ཟད། ཁྲིམས་རྩོད་པ་མང་པོས་དེ་ཚོ་ལུགས་མཐུན་བྱུང་ཡོད་མེད་ལ་དངོས་སུ་དོགས་པ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།[212] ཁོ་ཚོའི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན། དམག་འཁྲུག་སྐབས་བཞག་པའི་བོད་དང་བལ་ཡུལ་གྱི་གྲོས་མཐུན(༡༨༥༦)དང་། བོད་དང་དབྱིན་ཇིའི་གྲོས་མཐུན(༡༩༠༤)ཡང་ཁྲིམས་མཐུན་མིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། འོན་ཀྱང་། དོགས་པ་དེ་ཚོར་གཞི་རྟེན་བརྟན་པོ་ཡོད་པར་མི་སྣང་སྟེ། (དྲག་ཤུགས་ཀྱི་འཇིགས་སྐུལ་འོག་བཞག་པའི་ཆིངས་ཡིག་ཁྲིམས་མཐུན་མིན་པའི)རྩ་དོན་དེ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༥ ལོ་ཚུན་ཆད་ནས(གོང་དུ་གཟིགས)ནུས་ལྡན་དུ་གྱུར་ཡོད་པ་ལས་དེ་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པ་དང་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོད་ཀྱི་གྲོས་མཐུན་ལ་འཇུག་གི་མེད། མ་ཟད་རྒྱ་ནག་གཞུང་

210 His Holiness’s Middle Way Approach…

211 Smith, 1996, p.320.

212 Song, 2007, p.39-40.

གིས་གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ལ་རྩིས་མེད་རྫོག་རོལ་ཡང་ནས་ཡང་དུ་བཏང་ཡོད།

མཚུངས་བསྡུར་སྐད་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་གཉིས་ཆ་སྨ་མའི་ནང་བཙན་ཤེད་ལོག་སྲིད་གཞུང་ཁག་གཅིག་གིས་རང་གི་ལུང་པ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་བཙན་བཟུང་ལོག་གཏོང་དགོས་བྱུང་བའི་སྔོན་བྱུང་དཔེ་མཚོན་གཞན་ཁག་གཅིག་ལ་དཔྱད་པ་བྱ། དེའི་དཔེ་མཚོན་གཅིག་ནི་ཇར་མན་ན་ཇི་ཡིས་ཨོ་སི་ཀྲི་རི་ཡ་བཙན་བཟུང་བྱས་པ་དེ་རེད། དེ་ཡང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༨ ལོའི་ཟླ་ ༢ ཚེས་ ༡༢ ཉིན་ཇར་མ་ནིའི་འགོ་ཁྲིད་ཧི་ཊེ་ལེར་ (Hitler) གྱིས་ཨོ་སི་ཀྲི་རི་ཡའི་སྲིད་འཛིན་པོ་པའི་སྡོད་གནས་སུ་འབོད་འགུགས་བྱས་པ་དང་། ཨོ་སི་ཀྲི་རི་ཡ་དེ་བཞིན་ཇར་མ་ནིའི་དབང་སྒྱུར་འོག་འཇུག་དགོས་པའི་ཐ་ཚིག་ཡིག་ཆ་ཞིག་ཐོག་མིང་རྟགས་འགོད་བཅུག་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༨ ཟླ་ ༢ ཚེས་ ༢༢ ཉིན་དབྱིན་ཇིའི་སྲིད་བློན་ཆམ་བྷར་ལན་ (Chamberlain) གྱིས་ཨོ་སི་ཀྲི་རི་ཡས་རྒྱལ་སྤྱིའི་མཐུན་ཚོགས་ཀྱིས་པོ་ཚོར་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་རྒྱུའི་རེ་བ་འཆང་མི་རུང་ཞེས་བཤད་པ་དང་། ཕྱི་ཟླ་ ༣ ཚེས་ ༡༡ ཉིན་ཨོ་སི་ཀྲི་རི་ཡའི་སྲིད་འཛིན་ལས་གནས་ནས་རྩ་དགོངས་ཞུས་རྗེས་ཇར་མ་ནིའི་དམག་དཔུང་ཨོ་སི་ཀྲི་རི་ཡའི་ནང་འཛུལ་བ་དང་ཨོ་སི་ཀྲི་རི་ཡའི་དཔུང་དམག་གིས་མགོ་བཏགས་ཞུས། ཕྱི་ཟླ་ ༣ ཚེས་ ༡༣ ཉིན"ཨོ་སི་ཀྲི་རི་ཡ་ཇར་མན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་སྐར་ཡང་གཅིག་གྱུར"གྱི་ཁྲིམས་ཡིག་གསལ་བསྒྲགས་བྱས་པ་དང་། དེ་རྗེས་ལུང་པ་དེ་གཉིས་ནང་ཨོ་སི་ཀྲི་རི་ཡ་དེ་བཞིན་ཇར་མ་ནིའི་ཁོངས་སུ་སྡོད་མིན་ཐོག་མང་མོས་ཐག་གཅོད་ཀྱི་འོས་བསྡུ་ཞིག་བྱས(བོད་ནང་དེ་འདྲ་རྩ་བ་ནས་བྱུང་མེད)འབྲས་ཨོ་སི་ཀྲི་རི་ཡའི་མི་འབོར་ཆེས་མང་ཆེ་བས"མོས་མཐུན"སུ་འོས་འཕངས་པ་རེད།

དཔེ་མཚོན་གཞན་ཞིག་ནི་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༠ ལོར་ཊན་མཀ་བཙན་བཟུང་བྱས་པའི་གནས་ཚུལ་དེ་རེད། ཊན་མཀ་བཙན་བཟུང་གི་ལས་འགུལ་གྱི་གྲ་སྒྲིག་བགོད་ཁྲབ་ནང་[213]ཧི་ཊེ་ལེར་ (Hitler) གྱིས"ང་ཚོས་རྩ་བའི་ཆ་ནས་ལས་འགུལ་འདི་ནོར་ཊིག་ལུང་པ་ཁག་ (Nordic countries) བར་གནས་སུ་སྤོད་པར་དྲག་པོའི་དམག་གི་སྲུང་སྐྱོབ་སྲིད་རྒྱུ་དམིགས་ཡུལ་དུ་བཟུང་སྟེ་ཊན་མཀ་ཞི་བའི་སྒོ་ནས་བཙན་བཟུང་བྱེད་ཐབས་བྱེད་དགོས། དུས་མཚུངས་སུ་ལས་འགུལ་འདི་འགོ་བཙུགས་རྗེས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་སྲིད་གཞུང་ལ་ཁོ་ཚོས་གང་བྱེད་དགོས་པའི་འོས་འཚམ་གྱི་ཆ་རྐྱེན་གསལ་བཤད་བྱེད་རྒྱུ་ཡིན་པ་དང་། གལ་ཏེ་དགོས་གལ་བྱུང་ན་དམག་གྲུ་མང་པོ་དང་མཁའ་དམག་གནམ་གྲུའི་དཔུང་ཤུགས་རྫམ་སྟོན་བྱས་པ་སོགས་ཀྱི་ལམ་ནས་ཁོ་ཚོར་དགོས་ངེས་ཀྱི་གནོན་ཤུགས་སྤྲོད་དགོས། དེ་ལྟར་བྱས་ཀྱང་ད་དུང་ཁོ་ཚོས་ང་ཚོར་མ་མཐུན་འགོག་རྒོལ་བྱས་ན་ང་ཚོས་དྲག་པོའི་དམག་གི་བྱེད་ཐབས་གང་སྤྱོད་དགོས་བྱུང་ཡང་སྤྱད་དེ་རྩ་གཏོར་གཏོང་དགོས"ཞེས་བྲིས་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༠ ལོའི་ཟླ་ ༤ ཚེས་ ༡ ཉིན་ཀོ་པེན་ཧེ་གྷན་ (Copenhagen) དུ་ཡོད་པའི་ཇར་མན་གྱི་གཞུང་ཚབ་ཆེན་མོས་ཊན་མཆ་སྲིད་གཞུང་གིས་འཕྲུལ་མ་ཉིད་དུ"འཇར་མན་སྲིད་གཞུང་གི་སྲུང་སྐྱོབ"ལ་དང་ལེན་བྱེད་དགོས་པའི་ཐ་ཚིག་བསྒྲགས་པ་དང་། ཊན་མཆ་སྲིད་གཞུང་གིས་དབྱིན་ཇིའི་རོགས་སྐྱོར་ཡོང་རྒྱུར་དང་སྒུག་བྱས་ནའང་དོན་སྙིང་མེད་སྟབས་ཊན་མཆ་གི་རྒྱལ་པོས་ཁོང་དང་ཁོང་གི་སྲིད་གཞུང་གིས་རྒྱལ་ཁབ་ནང་ཞི་བདེ་དང་སྒྲིག་ལམ་ཡུན་གནས་ཡོང་ཐབས་ལ་འབད་བརྩོན་དང་། ཊན་མཆ་གི་དམག་དཔུང་དང་ཇར་མ་ནིའི་དམག་དཔུང་དབར་གདོང་ཐུག་མི་ཡོང་བ་གང་ཐུབ་བྱེད་རྒྱུ་ཡིན་ཞེས་གསུངས། དོན་དངོས་ཁོང་གིས་ཁོ་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་གནོད་འཚེ་མི་ཡོང་བའི་རེ་བ་གནང་བ་རེད།

---

213 In: Shirer, 1959.

ཊན་མཀ་དང་ཨོ་སི་གྲི་རི་ཡའི་མི་མང་གིས་གྱེན་ལོག་བྱས་མེད། མི་རིགས་དང་རིག་གཞུང་གི་ཆ་ནས་བོད་པ་དང་རྒྱ་མི་ཕན་ཚུན་མཐུན་པའི་ཆ་ཏ་ལམ་མེད་ཀྱང་། ཊན་མཀ་དང་ཨོ་སི་གྲི་རི་ཡ་གཉིས་དང་ཇར་མ་ནིའི་དབར་མཐུན་པའི་ཆ་མང་པོ་ཡོད། དོན་དངོས་ཐོག་ཨོ་སི་གྲི་རི་ཡ་དང་ཇར་མ་ནི་གཉིས་སྔོན་མ་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་སྟེ། ལྷ་ན་མེད་པའི་རོ་མན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁོངས་གཏོགས་རེད། དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱིས་ཨོ་སི་གྲི་རི་ཡ་དང་ཊན་མཀ་གཉིས་ཀ་ཇར་མ་ནིས་དྲག་པོས་བཙན་བཟུང་བྱས་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། བོད་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཐོག་ངོས་ལེན་འཐོབ་པར་འགོག་རྐྱེན་བཟོ་མཁན་དབྱིན་ཇི་དང་ཨ་རིས་དེ་སྔ་ཨོ་རི་གྲི་རི་ཡའི་སྲིད་འཛིན་ལ་ངོས་ལེན་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། ད་ལྟའི་ཆར་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གཉིས་ཀྱིས་ཨོ་སི་གྲི་རི་ཡ་རང་བཙན་ཡིན་པར་ངོས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།

རྗེས་ལ་ཁ་འཐོར་དུ་སོང་བའི(མི་སེར་སྤེལ་མཁན་བཙན་རྒྱལ་ཚུད་པའི) རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་གོང་བུ་གཅིག་གྱུར་ལའང་དུས་སྐབས་འདྲ་མིན་དུ་ངོས་ལེན་བྱས་ཡོད་ཅིང་། ཉེ་བའི་ལོ་ཤས་ནང་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་གཏོགས་ཡིན་པ་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྒྱལ་ཁབ་འདྲ་མིན་དབར་བཞག་པའི་བསྒྲགས་གཏམ་ནང་ངེས་བརྟན་བཟོས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུས་ཀྱིས་དེ་འདྲའི་བསྒྲགས་གཏམ་གྱིས་བཙན་བཟུང་བྱས་པའི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་དུས་ནམ་ཡང་རང་གི་བདག་དབང་འཁོག་གནས་པའི་འགན་ལེན་བྱེད་མི་ཐུབ་པ་སྟོན་ཀྱི་ཡོད།

དེ་ལྟར་ཡང་། གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་པར་ཡིད་ཆེས་བྱེད་མཁན་ཚོའི་འདོད་ཚུལ་ལ་དང་ལེན་བྱེད་ཐབས་ཞིག་བྱས་ན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོར་བོད་མི་མང་གིས་སྒེར་ལངས་བྱས་པར་བརྟེན་གྲོས་མཐུན་

དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ལ་སྲུང་བརྩི་བྱུང་མེད། དོན་དངོས་ཐོག་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་རྒྱལ་སྲིད་སྲི་ཁྲབ་ཁང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོའི་ཟླ་ ༣ ཚེས་ ༢༨ ཉིན་ཕབ་པའི་བཀའ་རྒྱ་དང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྗེས་ལ་སྤེལ་བའི་བྱ་སྒྲོད་རིམ་པས(ཞིབ་ཕྲ་ས་བཅད་བརྒྱད་པར་གཟིགས)གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་རྩིས་མེད་དུ་བཏང་ཡོད། དེར་བརྟེན། བོད་མི་མང་གི་སྙིར་ལངས་བྱུང་བ་དང་། གྲོས་མཐུན་དེར་རྩི་འཛོག་མ་བྱུང་བའི་འགན་བོད་གཞུང་ལ་མེད་པར་དེའི་འགན་རྒྱ་ནག་གཞུང་ལ་ཡོད། སྤྱིར་གནས་སྟངས་དེ་ལྟར་བྱུང་ཡོད་མོད་རྒྱ་ནག་གཞུང་ཕྱོགས་ནས་བོད་པའི་གྱེན་ལངས་དེ་བྱུང་རྗེས་སུ་མཐུད་གྲོས་མཐུན་ལ་རྩི་སྲུང་བྱས་ན་འགྲིག་ཀྱང་། ཁོ་ཚོས་དེ་ལྟར་བྱེད་འདོད་བྱས་མེད། དེ་ལྟར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་དུས་ད་ལྟ་བར་ཁྱུངས་གཏུག་ཡུལ་དུ་གྱུར་བའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་སྒྲོམ་གཞི་དེ་ཉུས་མེད་བཟོས་པ་དང་། གལ་ཏེ་ང་ཚོས་གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་གྱིས་བོད་ནང་རྒྱ་ནག་གི་དབང་སྒྱུར་ཁྲིམས་མཐུན་བཟོས་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ན་ཁྲིམས་མཐུན་བཟོ་མཁན་གྱི་ཡིག་ཆ་དེ་རྒྱ་ནག་གཞུང་རང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོ་ནས་བསྣུ་གསོག་བརྒྱབ་ཚར་བ་ཤེས་དགོས།

དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་ནང་བོད་རང་བཙན་ཡིན་པ་དང་དེ་རྗེས་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་སུ་བཙུག་པའི་བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུས་དང་སོག་ཡུལ་གྱི་འགྱུར་ལྡོག་དཔུང་པ་མཉམ་གཤིབ་ཏུ་བྱུང་ཡོད། ཕྱི་སོག་གིས་བོད་ལས་ལྷག་པར་མན་ཧྲུའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བཙོལ་ཡོད་པ་དང་། མན་ཧྲུའི་གོང་མས་སོག་པོའི་ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་བཟུང་བས་མ་ཚད། ད་དུང་སོག་པོའི་རྒྱལ་སྲས་ཚོར་ས་ཆ་དང་། དཔོན་གནས་སོགས་སྤྲད་ཡོད་པ་དང་། སོག་པོའི་རྒྱལ་སྲས་ཚོའི་མི་རབས་རྒྱུད་འཛིན་གྱི་གནད་དོན་ཐོག་ཐེ་རྟུས་བྱས་ཡོད་པ་དང་ཁོ་ཚོའི་རྒྱལ་ཕྲན་དུམ་བུར་བཏང་བ་སོགས་བྱས་ཡོད། ཆིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་སྲིད་ཡུན་མཇུག་ཛོགས་ཉེར་

ཐུག་དུས་བོད་དང་སོག་པོས་དེ་ལས་ཁ་འབྲལ་རྒྱུའི་ཐག་བཅད་པ་དང་། རྗེས་ལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གཉིས་དབར་ཆིངས་ཡིག་ཅིག་བཞག་པ་རེད། ཨུ་རུ་སུ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་འབད་བརྗོན་ལ་བརྟེན་ནས་ཕྱི་སོག་གི་རང་སྐྱོང་གནས་བབས་ལ་རྒྱ་ནག་གིས་ཁས་ལེན་བྱས་པ་དང་། དབྱིན་གཞུང་གིས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་བོད་ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་ཀྱང་། དོན་དངོས་ཐོག་བོད་རང་བཙན་ཡིན་པའི་ཁས་ལེན་བྱས་པ་རེད། བོད་སོག་གཉིས་ཀའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་རང་དབང(བཅིངས་འགྲོལ)གི་ལས་འགུལ་འབྱུང་བཞིན་ཡོད་པ་དང་། དེ་དུས་སོག་པོ་ཨུ་རུ་སུར་རྒྱབ་རྟེན་བཅོལ་མཁན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཆགས་ཟིན་པར་བརྟེན་རྒྱ་མིའི་བཙན་འཛུལ་གྱི་ཉེན་ཁ་ལས་ཐར་བ་རེད་ཀྱང་། རྒྱ་མིའི་བཙན་འཛུལ་གྱི་ཉེན་ཁ་བཟློག་པའི་དོད་དུ་སོག་པོར་གྱོང་ཁ་ཆེན་པོ་ཕོག་ཡོད་དེ། ཨུ་རུ་སུའི་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་སོག་པོའི་ཆོས་དང་རིག་གཞུང་ལ་གཏོར་བཤིག་ཚབས་ཆེན་བཏང་བ་རེད། དུས་སྐབས་དེར་བོད་རང་བཙན་དུ་གནས་ཡོད།

འཛམ་གླིང་དམག་ཆེན་གཉིས་པའི་རྗེས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བའི་སྲིག་ལམ་སི་ཏྭ་ལིན་དང་། རུའུ་སི་ཕྲེལ་ཏ། ཅར་ཅིལ་གསུམ་དབར་བཞག་པའི་ཡྰལ་ཏྭའི་གྲོས་མཐུན་ (Yalta agreement) གྱིས་གཏན་འབེབས་བྱས་པ་དང་། དབྱིན་ཇིས་བོད་ཀྱི་རང་བཙན་གནས་བབས་ཡུན་གནས་ཡོང་ཐབས་སུ་གང་ཡང་བྱས་མེད་ཀྱང་། ཨུ་རུ་སུས་སོག་པོ་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབྱིན་ཇི་ལྟར་བྱས་མེད། དེ་ཡང་སི་ཏྭ་ལིན་གྱིས་ཡྰལ་ཏྭའི་གྲོས་མཐུན་ནང་སོག་པོ་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ད་ཡོད་གནས་བབས་རང་སོར་གནས་དགོས་ལུགས་བཀོད་ཡོད་པ་དང་། དེ་རྗེས་ཧྲོང་གིས་སོག་པོ་རང་བཙན་བྱེད་མིན་ཐོག་མང་མོས་འོས་བསྡུ་བྱེད་དགོས་པའི་ཚོག་མཆན་སྦྲད་པ་རེད། དེར་བརྟེན། མཐའ་མཇུག་རྒྱ་ནག་གིས་སོག་པོ་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ལ་ངོས་འཛིན་མི་བྱ་

མཐུ་མེད་བྱུང་བ་དང་། བོད་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་སྒྱུར་འོག་ཚུད་པ་རེད།

མི་མང་ལ་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་བཅའ་ཁྲིམས་དང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཡིག་ཆ་གཞན་མང་པོའི་ནང་གསལ་ཡོད་པ་དང་། ཐོབ་ཐང་དེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་ཀྱི་མེད་པའི་གནས་སྟངས་འོག་མཐའ་གཅིག་ཏུ་འཚམ་པོ་མེད།[214] དེ་ལྟར་ཡང་། བོད་མི་མང་ལ་ཐོབ་ཐང་དེ་ཡོད་པ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༦༡ ལོའི་ཟླ་ ༡༢ ཚེས་ ༢༠ ཉིན་གྱི་ཚོགས་འདུ་ཆེན་པོའི་གྲོས་ཆོད་ཨང་ ༡༧༢༣ (XVI) གྱིས་ངེས་བརྟན་བཟོས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། བོད་ཐོག་བཞག་པའི་གྲོས་ཆོད་དེ་དང་གྲོས་ཆོད་གཞན་དག་དེ་ཚོའི་ངོ་བོ་སློབ་སྟོན་ཙམ་ཡིན་པ་དང་། དེ་ཚོར་མཐའ་གཅིག་ཏུ་རྩི་འཛོག་བྱས་ན་སྟོབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་ཚོར་ཁེ་ཕན་མེད་སྟབས་དེ་ཚོར་མཇུག་སྟོན་མཐའ་འཁྱོངས་བྱེད་མཁན་བྱུང་མེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ གོ་གྲངས་ནང་བོད་མི་མང་གི་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཐོབ་ཐང་གི་གནད་དོན་ཐོག་གྲོས་བསྡུར་བྱེད་ཆེད་འགྲོ་བ་མིའི་ཐོབ་ཐང་དང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་མཁས་པ་མང་པོ་ཐེངས་གཉིས་ལྷན་འཛོམས་བྱས།[215] ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༣ ཟླ་ ༡༡ པའི་ནང་སི་ཊྲ་སི་བྷོརག་ (Strasbourg) ཏུ་སྐོང་འཚོག་བྱས་པའི་མི་མང་གི་གཏན་འཇགས་ཁྲིམས་ཁང་ཞིག་གིས་བོད་མི་མང་ལ་སྤྱི་ཡོངས་ཆ་ནས་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ལོངས་སུ་སྤྱོད་ཚོག་པའི་མི་མང་གི་ཆ་རྐྱེན་ཚང་ཡོད་པ་དང་། དེར་བརྟེན། བོད་མི་མང་གིས་ཐོབ་ཐང་དེ་ལོངས་སུ་སྤྱོད་དགོས་པའི་ཐག་གཅོད་བྱས་ཡོད། ཁྲིམས་ཁང་དེས་ད་དུང་"བོད་ཀྱི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཐོག་

214 Van Walt, 1987.

215 Tibet: the Truth, 1993.

རྒྱ་མིའི་སྲིད་འཛིན་ལས་ཁུངས་ཡོད་པ་དེ་ངེས་པར་དུ་བོད་མི་མང་ཐོག་ཕྱི་རྒྱལ་ཀྱིས་དབང་སྒྱུར་བྱས་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་དགོས་པ"དང་། "ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོ་ནས་བཟུང་བོད་མི་མང་གི་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཐོབ་ཐང་རྒྱུན་མཐུད་དེ་བཙན་འཕྲོག་བྱས་འདུག"ཅེས་ཐག་གཅོད་བྱས་ཡོད།[216]

གཟའ་འཁོར་ཁ་ཤས་རྗེས་ལ་ལོན་ནོན་ལ་སློང་འཚོག་བྱས་པའི་ཚོགས་འདུ་གཞན་ཞིག་ཐོག་ཡུ་རོབ་དང་། ཨ་ཕེ་རི་ཀ །ཨེ་ཤི་ཡ། ཨ་མི་རི་ཀ་ལྷོ་བྱང་གཉིས་ནས་ཡོང་བའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་རྩོད་པ་གྲགས་ཅན་སུམ་ཅུ་འཛོམས་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་ཁྲོད་དུ་མི་མང་གི་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཐོབ་ཐང་ཐོག་ཆེས་ཐུལ་དུ་བྱུང་བའི་མཁས་དབང་ཡང་ཡོད། ཁོ་ཚོས(རྒྱ་ཡིག་གི་ཡིག་ཆ་ཐེ་བའི)ཡིག་ཆ་ཚང་མར་བསྐྱར་ཞིབ་དཔྱིས་ཕྱིན་པ་བྱས་རྗེས་བསྒྲགས་གཏམ་འདི་ལྟར་བྲིས་ཡོད་དེ།[217]
"༡ ༽ རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ལྟར་ན་བོད་མི་མང་ལ་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅིང་། ཐོབ་ཐང་དེ་བོད་མི་མང་ལ་དབང་བ་ལས་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་གཞུང་མ་ལག་གམ། ཡང་ན་མི་རིགས་སམ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གང་ཡང་རུང་བས་དགག་བྱ་བྱེད་ཆོག་པ་ཞིག་མིན། ༢ ༽ རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༩ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོ་བར་དྲག་པོའི་བཙན་འཛུལ་བྱས་ཚུན་བོད་དེ་བཞིན་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཕྱི་རྒྱལ་བའི་བཙན་འཛུལ་དང་དབང་སྒྱུར་འོག་གནས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ཐོག་བཙན་གནོན་ཆེ་བའི་བཙན་འཛུལ་གྱི་དབང་སྒྱུར་བྱས་ཡོད། ༣ ༽ དམིགས་བསལ་བོད་ཀྱི་གནད་དོན་ཐོག་བོད་ལ་ལོགས་སུ་གནས་པའི་

216 Session on Tibet: Verdict. – Permanent Tribunal of Peoples. Strasbourg. 1992. 1992. 20 Nov., p.15, 23 – in Tibet: the Truth, 1993.

217 International Lawyers'Statement on Tibet. London, 1993, 10 Jan., p.6-8 – in: Tibet: the Truth, 1993.

ལོ་རྒྱུས་ཡུན་རིང་ལྡན་ཡོད་པར་བརྟེན་བོད་མི་མང་གིས་རང་བཙན་ཐེ་བའི་རང་ཐག་རང་གཅོད་རྩོད་པ་དེ་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གྱུར་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གོང་བུ་གཅིག་གྱུར་གྱི་རྩ་འཛིན་དང་འགལ་བ་མེད།”

དེས་ན། “རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་དྲག་པོའི་དམག་གི་བཙན་འཛུལ་བྱས་པའམ། ཡང་ན་དེ་རྗེས་བོད་ཐོག་དབང་སྒྱུར་གྱི་བྱེད་ཐབས་གང་ལག་བསྟར་བྱས་པ་གཞིར་བཞག་ཀྱང་རྒྱ་ནག་ལ་བོད་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པའི་ཁྲིམས་མཐུན་བདག་དབང་འཐོབ་ཐབས་མེད། བོད་པའི་མི་འབོར་ཆེས་མང་བས་ཏཱ་ལའི་བླ་མར་མུ་མཐུད་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང༌། བོད་ནང་གི་བོད་པས་ད་ལྟའང་རྒྱ་མིའི་དབང་སྒྱུར་ལ་དངོས་སུ་འགོག་རྒོལ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ། བཙན་བྱོལ་དུ་བོད་པའི་ཆབ་སྲིད་སྒྲོམ་གཞི་གསར་འཛུགས་ཡག་པོ་བྱུང་ཡོད་པ། བོད་པའི་སྲིད་གཞུང་བཙན་བྱོལ་དུ་ཚུགས་ཚུད་པོར་གཉེར་བཞིན་ཡོད་པ་བཅས་ཚང་མ་བོད་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱུན་མི་ཆད་པར་གནས་པའི་རྒྱུ་རྐྱེན་རེད། ཕྱོགས་གཞན་དེར་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་པ་ཁྲིམས་འགལ་ཡིན་པ་དང༌། གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ནུས་མེད་ཡིན་པར་བརྟེན་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ནང་དྲག་པོའི་དམག་གི་སྟོབས་ཤུགས་ཆེན་པོ་འགྲེམས་འཛོག་བྱས་ཏེ་ཚད་གཞི་ཇི་ཙམ་དུ་བོད་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་མེད་དང༌། རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་ཏེ་དུས་ཡུན་རིང་པོ་ཇི་ཙམ་སོང་མིན་གང་གིས་ཀྱང་བོད་ཀྱི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཡོངས་རྫོགས་རྒྱ་ནག་ལ་ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་སྒོ་ནས་དབང་བའི་ཐག་གཅོད་བྱེད་པར་སྒྲུབ་བྱེད་འདང་ངེས་ཆགས་ཀྱི་མེད། ཡོངས་ཁྱབ་ཏུ་ཁས་ལེན་ཡོད་པའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཚད་གཞི་ལྟར་ན་དུས་ད་ལྟ་བར་བོད་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་ཡོངས་སུ་རྩ་མེད་དུ་སོང་ཟིན་པ་དང༌། ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་སྒོ་ནས་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ

ཁབ་ཀྱི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་ཟིན་པར་ཐག་གཅོད་པའི་གནས་ཚུལ་གང་ཡང་བྱུང་མེད། <...> བོད་རྒྱལ་ཁབ་ད་ལྟའང་ ” རང་ཚུགས་སུ་ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་སྲི་ཁག་ཅིག་ཏུ་གནས་ཡོད་ཅིང་། ཧྥམ་ཤྲཱ་ལྦར་བཙན་བྱོལ་དུ་དེའི་ངོ་བོ་མཚོན་པའི་ལུགས་མཐུན་གྱི་སྲིད་གཞུང་ཞིག་ཀྱང་ཡོད། དེར་བརྟེན། སྲིད་གཞུང་དེ་དང་བོད་མི་མང་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ཐེ་ཇུས་མེད་པར་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཐོག་བསྐྱར་དུ་ཡོངས་རྫོགས་བདག་འཛིན་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད།”[218]

གསར་བརྗེ་མ་བྱུང་སྔོན་གྱི་བོད་གཞུང་ལ་མི་མང་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་གྲོས་མཐུན་བཞག་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་རོགས་སྐྱོར་བླངས་ཏེ་ཕྱི་རྒྱལ་དང་འབྲེལ་བ་བྱས་པ་ནི་བོད་རྒྱལ་ཁབ་དང་མི་མང་ལ“རྒྱབ་གཏོད”རེད་ཅེས་སྐྱོན་འཛུགས་བྱས་པ་དང་། རྗེས་ལ་བཙན་བྱོལ་བོད་གཞུང་ལའང་དེ་དེ་བཞིན་སྐྱོན་འཛུགས་བྱས་ཡོད། དེའང་གོང་གི་ལུང་འདྲེན་དེས་གསལ་པོ་བཟློས་པ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ལུགས་མཐུན་སྲིད་གཞུང་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་འབྲེལ་བ་འཛུགས་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པར་བརྟེན་སྐྱོན་འཛུགས་དེ་ཚོར་གཞི་རྟེན་གང་ཡང་མེད། ཐ་ན་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུགས་དང་གོང་འཕེལ་བྱུང་བའང་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་རོགས་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་ཡོད། (ས་བཅད་བཞི་པ་དང་། བདུན་པ། བཅུ་པ་བཅས་ལ་གཟིགས།)

218 Van Walt, 1987, p.188.

མཐའ་བསྡོམས།

གནའ་སྔ་མོ་དང་དུས་རབས་བར་མའི་སྐབས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་དང་དེང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་ཐ་དད་ཡིན་པས་དེང་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་སྔ་མོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ཐོག་འགེལ་ཐབས་མེད་ཅིང་། དེ་བཞིན་དུ་གནའ་སྔ་མོའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ད་ལྟའི་དུས་ཚོད་ལ་བེད་སྤྱོད་བཏང་བ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་གནས་སྟངས་དཔེ་མཚོན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཐོག་བཀལ་ན་འགྲིག་ཐབས་མེད། དེར་བརྟེན། སྲིད་པའི་དཔལ་ཡོན་གཅིག་གི་འཛིག་རྟེན་ལྟ་ཚུལ་སྲིད་པའི་དཔལ་ཡོན་གཞན་ཞིག་ཐོག་འགེལ་རྒྱུ་མེད། དུས་ཡུན་གང་ཙམ་གྱི་ཡར་སྔོན་དུ་ཨ་སི་རི་ཡ་དང་། ཧྥེ་ཧྥི་ཡོ་ནི་ཡ། ཧྥད་ཛོན་ཏན། རྒྱ་ནག།སོག་པོ། མན་ཇུ་བཅས་ཀྱི་རྒྱལ་པོས་འཛམ་གླིང་ལ་དབང་སྒྱུར་བྱས་ཅེས་བཤད་ཡོད་ཀྱང་། ང་ཚོའི་དུས་སྐབས་སུ་རྒྱ་ནག་གཅིག་པུས་ཆབ་སྲིད་ནང་གནའ་སྔ་མོ་དང་དེང་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོའི་འདོད་ཚུལ་མཉམ་བསྲེས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་མིའི་ཤོད་ཚུལ་ལྟར་ན། ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་རིགས་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་བསྡུས་པ་དེ་ཚོས་ཁོ་ཚོ་རང་ཉིད་ཀྱི་རྒྱལ་ཁམས་གསར་བཟོ་བྱས་པ་མ་ཡིན་པར་ཕྱི་རྒྱལ་བའི་“རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད”གསར་འཛུགས་བྱས་པ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། དེ་ལྟ་བུའི་རིགས་པ་རྒྱུ་མཚན་འཛམ་གླིང་ས་ཕྱོགས་གང་དུའང་མཐོང་རྒྱུ་མེད། རྒྱ་མིའི་རིགས་པ་རྒྱུ་མཚན་གཞིར་བཞག་ན་རྒྱལ་ཁབ་ཀ་པས་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་པ་བཙན་བཟུང་བྱས་པ་ཡིན་ན་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་པ་རྒྱལ་ཁབ་ཀ་པའི་ཆ་ཤས་སུ་གྱུར་མེད་པར། དེ་ལས་ལྡོག་སྟེ་རྒྱལ་ཁབ་ཀ་པ་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་པའི་ཆ་ཤས་སུ་གྱུར་ཡོད། གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རང་ཉིད་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཡིན་པའི་ངོས་འཛིན་བྱས་ན་དེར་འབྲེལ་ཆགས་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་ཀས་མོས་མཐུན་བྱེད་དགོས། དེ་མིན་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་རང་གི་ཆ་ཤས་ཡིན་པ་བརྩིས་

ཀྱང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་པ་དེས་རང་ཉིད་རང་བཙན་ཡིན་པར་ངོས་བཟུང་བ་དང་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་དེ་ལྟར་གནས་ན་ཡོང་ཐབས་མེད།

ཐང་དང་། སུང་། ཡོན། མིང་། ཆིང་བཅས་ནི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་མ་ཡིན་པར་རྒྱལ་རྒྱུད་མི་འདྲ་བས་བསྐྱངས་པའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་མི་འདྲ་བ་ཡིན་པ་དང་། བོད་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་དེ་ཚོ་གང་གིའང་ཁོངས་སུ་བཙུག་པའི་ཡིག་ཚགས་གང་ཡང་མེད། འོན་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་དེ་ལྟར་མ་ཡིན་པའི་ཁྲུངས་སྐྱེལ་ཆེད་བོད་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པའི་བདེན་དཔང་གི་ཚུལ་དུ་ཡིག་ཆ་རྙིང་པ་མང་པོ་འགྲེམས་སྤེལ་བྱས་ཡོད་ཀྱང་།[219] བོད་ཀྱིས་སོག་པོའི་ཡོན་རྒྱལ་ཁམས་དང་མན་ཇུའི་ཆིང་རྒྱལ་ཁམས་གཉིས་གཅིག་པུར་རྒྱབ་རྟེན་བཙོལ་ཡོད་པ་ལས་སྔ་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་རང་ཉིད་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པའི་གནས་བབས་གཏན་ནས་བརླག་མྱོང་མེད།

ཁྲུང་ཅོའི་རྒྱལ་པོའི་ལམ་ལུགས་སྐབས་སུ་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་རྒྱུས་འབྲི་འགོད་རིག་པ་ནི་གོ་རིམ་ལྡན་པའི་མ་ལག་གཅིག་ཡིན་དགོས་པའི་བསམ་ཚུལ་བཟུང་ཡོད། ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཆ་དེར་གཞུང་འབྲེལ་གྱི་གནས་བབས་ལྡན་ཡོད་པར་བརྟེན་དེ་སྲིད་གཞུང་གི་སྟངས་འཛིན་འོག་ཡོད་པས་མ་ཚད། ད་དུང་ལོ་རྒྱུས་འབྲི་བའི་རྒྱུད་རིམ་ནང་སྲིད་གཞུང་གིས་དངོས་སུ་ཐེ་ཇུས་ཀྱང་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།[220] དེ་ལྟར་བྲིས་པའི་ལོ་རྒྱུས་དེས་སྲིད་གཞུང་གི་མ་ལག་ལ་ཞབས་འདེགས་སྒྲུབ་ཀྱི་ཡོད་པས་རྒྱུ་མཚན་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ང་ཚོས་ལོ་རྒྱུས་དེ་རིགས་རྒྱ་ནག་ཏུ་ངོས་བཟུང་བའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་ཤས་བཙུག་པའི་ཁྲུངས་སྐྱེལ་སྒྲུབ་བྱེད་དུ་ཁས་ལེན་བྱས་ན་འགྲིག་ཐབས་མེད། གོང་མར"རྟེན་ཆས"ཕུལ་བ་དང་། གོང་

219 A 60-point Commentary, 2008.

220 Spiritual Culture of China, 2009, p.36.

མས་མཚན་གནས་བགོ་འགྲེམས་དང་བཀའ་ཡིག་གནང་བ། ད་དུང་ཕྱོགས་གཅིག་རྐྱང་པས་"སྲིད་འཛིན་ལས་ཁུངས"གསར་འཛུགས་བྱས་པ་སོགས་ནི་གནའ་སྔ་མོ་རྒྱ་ནག་འཛམ་གླིང་གི་དབུས་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་ངོས་བཟུང་བའི་རྟགས་མཚན་ཡིན་པ་ལས་དོན་དངོས་ཐོག་དེ་ཚོས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་མེད།

བོད་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་རིམ་པས་རང་ཉིད་གང་ཟག་གཞན་ཞིག་གི་མངའ་འབངས་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་མེད་པ་དང་། ཕོང་ཚོས་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཐོག་དབང་སྒྱུར་བྱས་ཡོད་ཅིང་། བོད་པའི་བླ་ཆེན་ཚོ་དང་གོང་མའི་དབར་སྐྱེར་གྱི་"མཆོད་ཡོན"འབྲེལ་བ་ཡོད་པར་བརྟེན་ཕན་ཚུན་འབྲེལ་བ་ཆགས་པ་དང་། འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་ཕྱོགས་གཉིས་ཐུན་མོང་གི་གཞི་རྩའི་ཐོག་བྱུང་ཡོད། "མཆོད་ཡོན"ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེ་དེང་དུས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་ཚད་གཞིར་བཞག་སྟེ་འགྲེལ་བཤད་རྒྱག་ཁག་པོ་ཡོད་པ་དང་། ཐ་སྙད་དེར་དུས་སྐབས་འདྲ་མིན་དུ་ངོས་འཛིན་འདྲ་མིན་བྱས་ཡོད། ཕེ་ཅིང་གིས་བོད་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་རྒྱ་ནག་ལ་ཡོད་ཅེས་པ་དེ་གོང་མའི་དབང་ཤུགས་གོ་ལ་ཧྲིལ་པོར་ཁྱབ་པའི་ཁུང་ཙིའི་ལྟ་ཚུལ་ལ་གཞི་བཅོལ་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་བཙན་འཛུལ་བྱས་པ་ལུགས་མཐུན་ཡིན་པ་ཁུངས་སྐྱེལ་ཆེད་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་དུས་རབས་བར་མའི་སྐབས་ཀྱི་འབྲེལ་བ་དེང་དུས་ཀྱི་མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་དང་སྦྱར་ཏེ་འགྲེལ་བཤད་རྒྱག་གི་ཡོད།[221] དེ་ལུགས་མཐུན་མ་རེད།

"ཀྲུང་ཧྭ་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག"[222]ཅེས་པའི་བསམ་ཚུལ་དེའི་རྩ་བ་སྤྱིར་གནའ་སྔ་མོའི་རྒྱ་ནག་ལྟེ་བར་བྱས་པའི་ལྟ་གྲུབ་ལ་ཐུག་ཡོད་ཀྱང་། དེ་གཙོ་ཆེར་དུས

221 Van Walt, 1987.

222 སྒྱུར་མཆན། One Chinese nation. རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག

རབས་ཀྱི་ཤུ་པའི་གཉིས་ཆ་གོང་མའི་ནང་བྱུང་བ་ཞིག་རེད། དེ་དུས་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་མཉམ་འདུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁམས་ཐོར་ཞིག་ཏུ་འགྲོ་བ་དང་། དེ་རྗེས་མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་གསར་འཛུགས་བྱུང་བའི་དུས་ཡུན་ཞིག་ཆགས་ཡོད། རྒྱ་ནག་ནང་བསམ་ཚུལ་དེ་ཚོ་འཛམ་གླིང་ཉུབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ནས་ཕྱིར་ཡོང་བ་རེད།

རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཆ་ཤས་གཅིག་གིས་ཆ་ཤས་གཞན་ཞིག་རང་གི་ཁོངས་གཏོགས་ཡིན་ཞེས་བཤད་ན་མི་འགྲིག་པས་རྒྱ་མིས་ཁོ་རང་ཚོ་སོག་པོ་དང་མན་ཙུའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་“རྒྱུད་འཛིན”ཡིན་ཞེས་བཤད་པར་གཞི་རྩ་མེད། དེ་ནི་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་དོན་དངོས་དང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་དང་རྒྱབ་འགལ་ཡིན་པས་མ་ཚད། མར་ཁེ་སི་ལེ་ནིན་རིང་ལུགས་དང་ཡང་རྒྱབ་འགལ་རེད། མར་ཁེ་སི་ལེ་ནིན་རིང་ལུགས་ཀྱིས་མི་རིགས་ཚང་མར་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། ཨེན་གེལ་སིའི་[223]འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན་རྟོད་གཞི་ཅན་གྱི་ས་ཁུལ་གྱི་མི་མང་རང་ཉིད་ཀྱིས་རང་གི་ལས་དབང་ལ་ཐག་གཅོད་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད།[224]

ལེ་ནིན་གྱིས“མི་རིགས་ཚང་མར་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅེས་པའི་དོན་ནི་མི་རིགས་སོ་སོར་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་མི་རིགས་མང་པོ་དང་མཉམ་དུ་གྲུབ་པའི་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཁམས་ལས་ཐོན་ཏེ་ལོགས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་འཛུགས་ཆོག་ཅེས་པའི་དོན་ཡིན་ཞིང་། མི་རིགས་ཚང་མས་རང་བཙན་གྱི་མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུགས་བྱེད་ཆོག་པའི་དོན་ཡིན”[225]ཞེས་དང་།(ཤོག་གྲངས། ༣༥༩) “མར་ཁེ་སི་རིང་ལུགས་པའི‘མི་རིགས་རང་ཐག་རང་གཅོད’ཀྱི་བྱ་རིམ་ལ་ལོ་རྒྱུས་དང་དཔལ་འབྱོར་གྱི་ཕྱོགས་ནས་བཤད་ན་མི་རིགས་ཁག་ལ་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་རང་ཐག་རང་

223 སྤྱིར་མཆན། Engels. 恩格斯

224 Engels, 1965, p.317.

225 Lenin, 1961, p.255-320.

གཅོད་དང་། རྒྱལ་ཁབ་རང་བཙན། མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུལ་བྱེད་ཚོག་པ་ལས་གཞན་པའི་རིན་ཐང་ཞིག་མེད"ཅེས་དང་།(ཤོག་གྲངས། ༢༧༣) "རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་རང་དབང་སྟེ། ཁ་འབྲལ་གྱི་རང་དབང་དང་། ཁ་འབྲལ་རིང་ལུགས་སྐུལ་སློང་གཏོང་བའི་རང་དབང་ལ་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་མཁན་ལ་སྐྱོན་འཛུགས་བྱེད་པ་ནི་བཟའ་ཚང་ཁ་འབྲལ་གྱི་རང་དབང་ལ་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱེད་མཁན་ལ་ཁྱིམ་ཚང་གཏོར་བཤིག་གཏོང་བར་སྐུལ་འདེད་གཏོང་འདུག་ཅེས་སྐྱོན་འཛུགས་བྱས་པ་ལྟར་བླུན་རྟགས་དང་གཡོ་ཟོལ་གྱི་བྱེད་སྟངས་རེད།"ཅེས་དང་།(ཤོག་གྲངས། ༢༤༧) "རང་ཐག་རང་གཅོད་དམ། ཡང་ན་ཁ་འབྲལ་གྱི་ཐོབ་ཐང་ལ་ངོས་ལེན་མི་བྱེད་པ་དོན་དངོས་ཐོག་དབང་ཤུགས་ཆེ་བའི་མི་རིགས་ལ་དམིགས་བསལ་ཁེ་དབང་ལོངས་སུ་སྤྱོད་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པ་དང་། མང་གཙོར་རྩི་འཛོག་མ་བྱས་པར་དྲག་པོའི་ཉེན་རྟོག་པའི་ཐབས་ལམ་ལ་བརྟེན་ནས་སྲིད་དབང་སྐྱོང་བར་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱས་པ་མཚོན་གྱི་ཡོད"(ཤོག་གྲངས། ༢༤༧)ཅེས་བྲིས་ཡོད། ལེ་ནིན་གྱིས་ད་དུང་"སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་འོག་མི་རིགས་ཁག་ལ་རང་ཐག་རང་གཅོད་བྱེད་མ་བཅུག་ན་སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་དམ་བཅའ་དོར་བ་དང་གཅིག་པ་རེད"(ཤོག་གྲངས། ༡༤)ཅེས་ནན་བཤད་བྱས་ཡོད།[226] རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་སྒྲིག་ཡིག་ལྟར་ན། མར་ཁེ་སི་ལེ་ནིན་རིང་ལུགས་ནི་ཕོ་ཚོར་ལམ་སྟོན་བྱེད་མཁན་ཡིན་པ་དང་། ཕོ་ཚོས་དེར་སྲུང་བརྩི་གཡོ་བ་མེད་པ་བྱེད་དགོས་པ། ད་དུང་ཚོགས་མི་ཚང་མས་དེར་སློབ་སྦྱོང་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད།[227]

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོ་བར་ལྷ་ས་དང་དེ་རྗེས་བཙན་བྱོལ་དུ་གྱུར་བའི་བོད་གཞུང་དང་། བོད་མི་མང་གིས་རྒྱ་མིའི་དབང་ཤུགས་ལ་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་མེད། ཕོ་ཚོས་

226 Lenin, 1962, p.18-22.

227 The CPC Charter...

སྔར་བཞིན་ཕོ་རང་ཚོའི་དབུ་ཁྲིད་ཏཱ་ལའི་བླ་མར་གུས་བཀུར་ཞུ་གི་ཡོད། བོད་པ་ཕལ་ཆེ་བས་ཏཱ་ལའི་བླ་མ་སྔར་བཞིན་བོད་པའི་ཆོས་སྲིད་གཉིས་ཀྱི་དབུ་ཁྲིད་ཡིན་པ་དང་། དབུས་བོད་མིའི་སྙིག་འཛུགས་ནི་བོད་པ་བཙན་བྱོལ་བས་ཕྱི་རྒྱལ་དུ་གསར་བཟོ་བྱས་པ་ཞིག་མ་ཡིན་པར་བོད་པའི་ཁྲིམས་མཐུན་ལྷ་སའི་བོད་གཞུང་གི་རྒྱུན་མི་ཆད་པ་ཞིག་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། བོད་ནི་བཙན་བཟུང་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རེད། དེར་བརྟེན། བོད་ཀྱི་གནད་དོན་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ནང་གི་གནད་དོན་ཙམ་མ་རེད། མ་ཟད་བོད་པས་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རང་བཙན་དགོས་པའི་དགོས་འདུན་བརྗོད་པ་ཁ་འབྲལ་རིང་ལུགས་རེད་འགྲེལ་བཤད་རྒྱག་རྒྱུ་མེད། ཕོ་ཚོས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཁ་ཕྲལ་ཏེ་ལོགས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་གསར་པ་ཞིག་གསར་བཟོ་གི་ཡིན་ཞེས་ཤོད་ཀྱི་མེད།

དེ་ལྟར་ཡང་། ས་མཚམས་ལ་དེ་ལྟར་འགྲེལ་བཤད་རྒྱག་རྒྱུ་དཀའ་ཚེགས་ཆེ་ལ་ཕྱོགས་ཁག་གང་གི་འདོད་པ་དང་མཐུན་པ་ཞིག་ཡོང་དཀའ་བའི་ལས་དོན་ཞིག་རེད། ད་དུས་ད་ལྟ་བར་རྒྱལ་སྤྱིའི་རྒྱུན་སྲོལ་ནང་རྩ་འཛིན་གཉིས་ལག་བསྟར་བྱེད་སྲོལ་ཡོད་པ་དེ་གཉིས་ལས་གཅིག་མ་གཏོགས་དོན་འཁྱོལ་བྱེད་ཐབས་མེད་དེ། རང་ཐག་རང་གཅོད་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མངའ་ཁོངས་གོང་བུ་གཅིག་གྱུར་རེད། རྩ་འཛིན་དེ་གཉིས་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་དགོས་མཁོ་དང་བསྟུན་དེ་བཀོལ་སྤྱོད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་ཅིང་། མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱིས་མི་ལོ་ ༡༥ ལྷག་གི་སྔོན་དུ་བོད་པར་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅེས་བསྐྱར་བཤད་ནན་པོ་བྱས་ཡོད།[228] དེ་ལྟ་ནའང་། ཐབས་ལམ་དེ་སྣང་མེད་དུ་བཞག་པ་རེད། གལ་ཏེ་ཨུ་རུ་སུ་ཁྲིམས་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་ན་ཅིའི་ཕྱིར་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ཨུ་རུ་

228 གཞུང་འབྲེལ་གཏན་འབེབས་ལྟར་ན་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱིས་བོད་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཚོག་པའི་དཔང་རྟགས་ཤུགས་ཆེན་པོ་ཡོད། Van Walt, 1987; Johnston, C. Tibet: the internal mistake...

སུས་ཟླལ་ཤེག་རྒྱལ་ཁབ་གསུམ་དེའི་ཡོངས་སུ་བཙུག་པ་ལུགས་མཐུན་ཡིན་པར་ཁས་ལེན་མི་བྱེད་པ་གང་ཡིན་ནམ། མ་གཞི་ནས་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་སྔོན་ལ་ཟླལ་ཤེག་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གསུམ་པོའི་ཁྲོད་ནས་གཉིས་ལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གནས་བབས་ལྡན་མེད། དེར་བརྟེན། ཟླལ་ཤེག་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཨུ་རུ་སུའི་ཡོངས་གཏོགས་ཡིན་པར་ཁས་ལེན་མི་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རང་གིས་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གནས་བབས་ལྡན་པའི་བོད་དེ་བཞིན་རྒྱ་ནག་གི་ཡོངས་སུ་བཙུག་པར་ཁས་ལེན་བྱེད་དོན་གང་ཡིན་ནམ། འཛམ་གླིང་ཤར་ཕྱོགས་དང་ནུབ་ཕྱོགས་ཀྱི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས(སི་པན། དབྱིན་ཇི། པོར་ཅུ་གྷེ། ཕ་རན་སི། ཨོ་ནྡེ་སྣན་སོགས)ཕྱིར་ཞིག་ཏུ་སོང་རྗེས་ཤུལ་དུ་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་གསར་པ་ཐོན་པ་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་པ་དང་། ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཕྱིར་ནས་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཐོན་པ་ཁྲིམས་མཐུན་མིན་པ་གང་ཡིན་ནམ། ཅིའི་ཕྱིར་གསར་བརྗེ་བྱུང་སྔོ་ཨོ་སི་ཏྲི་ཡ་ ཧང་ག་རི་ཡ་ (Austro-Hungarian) དང་། ཨུ་རུ་སུ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཁབ་མགོ་རྗེང་ལོག་པ་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་ཡང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ངེས་པར་དུ་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་སྐབས་ཀྱི་ས་མཚམས་ནང་གོང་བུ་གཅིག་གྱུར་དུ་གནས་དགོས་སམ། ཅིའི་ཕྱིར་ཀོ་སོ་ཝོ་ (Kosovo) འམ། ཡང་ན་ཨོ་སི་ཤེ་ཡ་ (Ossetia) ལྟ་མ་ལ་ངོས་ལེན་བྱེད་ཆོག་ཀྱང་། བོད་ལ་ངོས་ལེན་བྱེད་མི་ཆོག་པ་གང་ཡིན་ནམ།

ང་ཚོས་རིགས་འགྲེ་བཏང་སྟེ་དྲི་བ་དེ་འདྲ་ཇོགས་མཐའ་མེད་པ་གཏོང་ཆོག་མོད། དེ་ཚོ་ཚང་མར་དྲིས་ལན་གཅིག་རང་ལས་མེད་པ་ནི་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་བའི་ནང་སྟོབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ཐོབ་ཐང་གཞན་གང་ལས་ཀྱང་གལ་ཆེ་བ་རེད། (གང་ཞིག་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་མིན་ལྟ་བུ)རྒྱལ་སྤྱིའི་ཚད་གཞི་དེ་ཚོ་སྟོབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ཁེ་ཕན་ཕན་ཚུན་སྙོམ་སྒྲིག་བྱེད་ཆེད་

ཕོ་ནར་བེད་སྤྱོད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་ཅིང་། གལ་ཏེ་སྐམ་སའི་ཐོག་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཉམ་ཆུང་ཞིག་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བྱེད་མཁན་སྟོབས་ཆེན་ཞིག་མེད་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་སྔ་རྗེས་མ་གཏོགས་ཁྲིམ་མཆོས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་འོག་ཏུ་ཚུད་དེ་རང་བཙན་བརླག་རྒྱུ་རེད། (གངས་རི་མཐོན་པོ་སོགས)རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་འགོག་རྐྱེན་དེ་ཚོས་སྔ་མོ་ཕན་ཐོགས་ཆེན་པོ་བྱུང་ཡོད་ཀྱང་། ད་ལྟའི་དུས་ཚོད་ལ་དེ་ཚོས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་པའི་ངེས་པ་མེད། དེའི་དཔེ་མཚོན་ཞིག་ནི་བོད་ཀྱི་ལས་དབང་རེད།། །།